

Viața Românească

Directorii: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

****	<i>Legenda funigilor (Sfârși)</i>
C. Stere	<i>Socialdemocratism sau poporanism? (Cap. IV: Problema națională și socialdemocratismul.—Antisenitismul).</i>
G. Coșbuc	<i>Na Duna (cursuri)</i>
I. Agirbiceanu	<i>Aproape de oțtire</i>
Izabela Sadoveanu-Evan	<i>Nicolae Grigorescu</i>
G. Ranetti	<i>În jurul samovarului (cursuri)</i>
G. Ibrălleanu	<i>Amestec de curente contradictorii: G. Asaki</i>
Dr. D. Călugăreanu	<i>Cronica științifică (Partenogeneza artificială)</i>
I. G. Duca	<i>Cronica externă (Afacerea Moltke-Harden)</i>
G. I.	<i>Cronica literară (Probleme literare: O nouă concepție asupra artei)</i>
Taraseon	<i>Cronici vesele</i>
Leandru	<i>Scrisori din Ardeal (Björnson contra Ungurilor—Mărelurile delu Pânade, Pecicu, Cristian și Cernoba.—Lupta în diele.—Campația Slacilor)</i>
Gt.	<i>Viața românească în Bucovina. (Învățământul primar și roadele lui)</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea</i>

Recenzii: Corneliu Moldovanu; „Flacări”; B. Hétrai; „Aevan”; Em. Girleanu; „Odată” — I. S.; Dr. M. Bărsu; „Rumänische Erzählungen”—A. B. C.; I. A. Căndrea; „Gratul din (santul) Oașului”; Leon Mrojeria; „Gospodina și fata dela țară. Cum simt și cum ne trebuie să fie. Rostul școlii în lupta de ridicare a gospodăriei țărânești”—G. P.; Familie Verharen; „La gublande des Dunes”; Prof. Dr. Petriș Paul; „Cum trebuie reorganizată asistența sanitară a țărilor”; Dr. S. Q.; N. Bănescu; „Viața lui Pericle”—M. J.; D. Drăghiescu; „Le Probleme de la conscience”—D. B.; Tereza Strădulescu; „Educația fizică, intelectuală și morală și istoricul Externatului secundar de fete din Iași”—I. B.; I. T. Caragiale; „1907. Din primăvară pînă în toamnă”—G. S.

Revista Revistelor: Convorbiri Literare, Luceafărul, Junimea Literară, Sămănătorul, Fiecare Dăruitor, Victorul Social, Revista Generală a Învățământului, Cultura Română, Neamul Românesc, Săptămîna, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revue des Idées, La Revue Latine, Nuova Antologia, Deutsche Revue, Sozialistische Monatshefte, The North American Review, The University Review.

Varietăți

Miscarea intelectuală în străinătate.

I A Ș I

Redacția: Str. Romină 4. — Administrația: Str. Carp 6.

1907

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.75. — Pentru înțălmări, proști de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 35 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copiei. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 25 h. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agîrbiceanu, C. Alimăneștianu, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocîrlan, N. D. Cocca, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogăș, G. Ibrăileanu, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicattide, I. Mircnescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morfun, D. Munteanu-Rîmnici, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, Radu Rosețti, I. Russu-Șirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stauri, căpitan Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, D. A. Teodoru, George Toșan, Al. Tzigara-Samurcaș, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhuță, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 75 b.

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor

trebui să plătească în plus **1 lei pe an și 2 lei pe ½ an**, ca îndemnizare pentru încasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.—(Arestia pol. plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	1 cor. 75 b.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti în fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 25 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperții)

P. 11

22 OCT 2019

Viața Românească

✓ 35636

BIBLIOTECA UNIV. PETRU MAIOR
FACULTATEA DE ȘTIINȚE SOCIALE
Tg-Mureș - Mureș

Univ. "Petru Maior" Tg.

086867261

TABLA DE MATERII

	Pag.
**** Legenda Funigeilor (Sfârșit)	161
C. Stere Socialdemocratism sau Poporanism ? (Cap. IV)	173
G. Coșbuc Na Duna (versuri)	209
I. Agârbiceanu Aproape de ofilire	213
Izabela Sadoveanu-Evan Nicolae Grigorescu	233
George Ranetti In jurul samovarului (versuri)	238
G. Ibrăileanu Amestec de curente Contradictorii : G. Asaki	243
Dr. D. Călugăreanu Cronica Științifică (Partenogeneza artificială)	251
I. G. Duca Cronica Externă (Afacerea Moltke-Harden),	255
G. I. Cronica Literară (Probleme literare : o nouă concepție asupra artei)	260
Tarascon Cronici vesele	266
Leandru Scrisori din Ardeal (Björnson contra Ungurilor—Măcelurile dela Pânade, Pecica, Cristian și Cernova. Lupta în dietă. Campania Slavilor)	271
Gt. Viața Rominească în Bucovina. (Invățămintul primar și roadele lui)	276
P. Niacanor & Co. Miscellanea	283
<i>Recenzii</i> : Corneliu Moldovanu : „Flacări ; B. Hétrat : „Ae-vea“ ; Em. Girleanu : „Odată“—I. S. ; Dr. M. Hirsu : „Rumänische Erzählungen“ A. B. C. ; I. A. Candrea : „Graiul din ținutul Oașului“ ; Leon Mrejeriu ; „Gospodina și fata dela țară. Cum sînt și cum ar trebui să fie. Rostul școlii în lupta de ridicare a gospodăriei țărănești“—G. P. ; Emile Verhaeren : „La guirlande des Dunes“ ; Prof. Dr. Petrini Paul : „Cum trebuie reorganizată asistența sanitară a țărănimii“—Dr. N. O. ; N. Bănescu : „Viața lui Pericle“—M. J. ; D. Drăghicesco : „Le problème de la conscience“—O. B. ; Tereza Strătilescu : «Educația fizică, intelectuală și morală și Istoricul Externatului Secundar de fete din Iași,»—I. B. ; I. L. Caragiali : „1907. Din primăvară până 'toamnă“.—C. S.	288
<i>Revista Revistelor</i> : Convorbiri Literare, Luceafărul, Junimea Literară, Sămănătorul, Floarea Darurilor, Viitorul Social, Revista Generală a Invățămintului, Cultura Română, Neamul Romînesc, Săptămîna, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revues des Idées, La Revue Latine, Nuova Antologia, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, The North American Review, The University Review	301
<i>Varietăți</i>	317
<i>Mișcarea intelectuală în străinătate</i>	319

Legenda Funigeilor

Poem dramatic în trei acte.

ACTUL AL III-lea

(Au trecut ani de zile. Scena reprezintă acelaș decor. Deschizătura ferasei încadrează parcul veșezit, în cele din urmă zile de toamnă. Se luminează de zi. Mobilele din casă, care încep să se lămurească în lumina zorilor, arcurile dela fereste, oglinzile, cercevelele ușilor, sint acoperite de fire albe din tortul destrămat de pe stative. La fiecare mișcare, firele se leagănă ca purtate de vînt, își schimbă locul plutind încet prin aier, unele parcă vin pe fereste, și altele parcă stau să plece. Runa, nebună, ofilită de suferinși, umblă ca o umbră prin casă, de ici-colo, adunînd cu stăruință firele plutitoare).

RUNA

Mai meșteri decît mine, paianjeni țesători,
N'au stativele voastre hodina niciodată,
Cînd eu lucrez zadarnic din noapte până 'n zori,
Și nu mai pot să mîntui cămașa fermecată.

V'alung meréu din casă, dar pîn' să prind de samă,
Paianjenișul vostru la loc se re'ntregește...
O, spuneți cum se face că pînza voastră crește,
Pe cînd a mea se rumpe și 'n aier se distramă?

CORUL FUNIGEILOR
(nevăzut, departe).

Noi funigei sîntem,
Noi sîntem însuși tortul
Ce-l poarta un blestêm
Ca să găsească mîrtul!

RUNA

(cu minile pline de firele adunate, pe care le aruncă pe geam)

Duceți-va în lume, paianjeni blestemați!

- Că nu-mi rămâne vreme să vă gonesc mereu,

Ce va țineți întruna așa, de pasul meu?

Ce spuneți voi întruna? Pe cine cautați?

FUNIGII

Zadarnic ne alungi

Și ne gonești afara,

În mii de fire lungi

Noi ne-om întoarce iară!

RUNA

(cu desnădejde, se așază la stative),

Asemeni unei harfe cu strune faramate,

Așa sinteți acum, voi, stativele mele!

Spetezele suspina și cad așa de grele,

Și nu mai știu nici ceasul străvechiu ce oră bate.

Zorită port suveica în mîna mea dibace,

Se pare-a crește tortul și-atuncia prind putere,

Dar sulul se 'nvîrtește în loc, și pinza piere...

Și nu știu cine vine mereu de mi-o desface.

A cui să fie mîna aceasta nevăzută?

Cum aș zdrobi-o, Doamne, s'o prind între speteze,

Și-aș pune-o cu de-a sila să stee, să-mi lucreze,

Sărmana pinză albă de-atîția ani țesută!

(Țese. Rilda intră.)

RILDA

Tot nu mai ai hodina, Runa?

RUNA

Nu, mama!

RILDA

Ce blestem cumplit!

Vai, ce amarnic se razbuna

Neindurata luua!

Ce slaba ești și pală!

Paloarea ei spectrala

Pe-obraji ți s'a întins,

Și nu știi: fire albe din tortul risipit

În parul tau s'au prins,

Ori parul tau acum e alb cu dinadins?

Mai ieri, ca o podoaba tu straluceai în casa,

Și-atita de frumoasa

Te rasfrîngea oglinda cu drag, și ochii mei.

Dar cînd te vad acum...

(plînge)

RUNA (cu mustrare)

De cit mereu să plîngi,

Mai bine-ai face, mama, paianjenii să-i strîngi.

Nu-i vezi cum țeș întruna și vor să mă întreacă?

Nu-i vezi cum țeș și 'mbraca,

De jos și pana 'n grinzi,

Ietacul pretutîndeni, pe jețuri, pe oglinzi,

Pe vechile portrete, pe uși, pe cercevele

Cum își anina 'n grabă uritele perdele,

Cum împletesc și leaga

Din ce în ce mai des,

De parcă vor să prinda în plasa casa 'ntreaga

Și mîinile să-mi lege să nu mai pot să țeș?

Paianjenii! alunga-i odata, mama draga!

RUNA

(cu minile pline de firele adunate, pe care le aruncă pe geam)

Duceți-va în lume, paianjeni blestemați!

Ca nu-mi rămâne vreme să vă gonesc mereu,

Ce vă țineți întruna așa, de pasul meu?

Ce spuneți voi întruna? Pe cine cautați?

FUNIGEL

Zadarnic ne alungi

Și ne gonești afara,

În mii de fire lungi

Noi ne-om întoarce iară!

RUNA

(cu desnădejde, se așază la stative),

Asemeni unei harfe cu strune faramate,

Așa sînteți acuma, voi, stativele mele!

Spetezele suspina și cad așa de grele,

Și nu mai știu nici ceasul stravechiu ce oră bate.

Zorită port suveica în mina mea dibace,

Se pare-a crește tortul și-atuncia prind putere,

Dar sulul se 'nvrtește în loc, și pinza pierde...

Și nu știu cine vine mereu de mi-o desface.

A cui să fie mina aceasta nevăzută?

Cum aș zdrobi-o, Doamne, s'o prind între speteze,

Și-aș pune-o cu de-a sila să stea, să-mi lucreze,

Sarmana pinză albă de-atiția ani țesută!

(Tese. Rilda intră.)

RILDA

Tot nu mai ai hodina, Runa?

RUNA

Nu, mamă !

RILDA

Ce blestëm cumplit !

Vai, ce amarnic se razbuna

Neîndurata lună !

Ce slaba ești și pală !

Paloarea ei spectrala

Pe-obraji ți s'a întins,

Și nu știu : fire albe din tortul risipit

În părul tau s'au prins,

Ori parul tau acum e alb cu dinadins ?

Mai ieri, ca o podoaba tu straluceai în casa,

Și-atita de frumoasă

Te rasfrîngea oglinda cu drag, și ochii mei.

Dar cînd te vad acum...

(plînge)

RUNA (cîu mustirare)

De cit mereu să plîngi,

Mai bine-ai face, mama, paianjenii să-i strîngi.

Nu-i vezi cum țeș intruna și vor să mă întreacă ?

Nu-i vezi cum țeș și 'mbraca,

De jos și pana 'n grinzi,

Ietacul pretutîndeni, pe jeturi, pe oglinzi,

Pe vechile portrete, pe uși, pe cercevele

Cum își anină 'n grabă urtele perdele,

Cum împletește și leaga

Din ce în ce mai des,

De parca vor să prînda în plasa casa 'ntreaga

Și minile să-mi lege să nu mai pot să țeș ?

Paianjenii ! alungă-i odata, mama dragă !

FUNIGEI

Noi funigei sintem!
Noi sintem insusi tortul
Ce-l poarta un blestem
Ca sa gaseasca mortul!

RUNA

I-auzi ce spun ei, mana?

RILDA

Iar aiurezi, sarmana!
Eu nu aud nimic...

RUNA

N'auzi ce spun de-un tort
Ce 'n mii de fire-alearga
Ca sa gaseasc' un mort
In lumea asta larga?

RILDA

Nu, eu n'aud nimic!

FUNIGEI

Umblat'am cale lunga
Si nicairea nu-i,
Blestemul iar ne-alunga
Sa dam de urma lui....

RUNA

I-auzi acum ce zic?

ALȚI FUNIGEI (foarte departe)

Noi am umblat pe ape
Crezind cā l-am găsit,
Dar cînd eram aproape,
Un vînt ne-a risipit!

RUNA

Acuma alȚii cîntă!
Cum, tot n'auzi nimic?

RILDA

Ce gînduri te framîntă!

FUNIGEII (mai aproape)

Pe-o pajiște în floare
Noi l-am găsit —

ALȚI FUNIGEI

De-acum,
Gatiți de 'nmormîntare,
Caci mortul e pe drum!

RUNA (cu un șipăt)

Ah, mortul e pe drum!

(se aud trimbițe și un marș funebru).

RILDA (aleargă la fereastră).

Da, 'n praful de pe cale
Se vede un convoiu.
Aud cîntări de jale
Și trimbiți de razboiu.

RUNA

Se pierd încet supt ramuri,
 Și iată-i iar pe drum,
 Se 'nclină negre flamuri,
 Se deslușesc acum.

RILDA

Un cal pășește 'n frunte
 Și nimeni nu-i pe cal,
 Acuma trec pe punte
 Și intră supt portal.

RUNA

Vuește poarta largă,
 Coșvoiul s'a oprit,
 Zăresc acum pe targa
 Un mort acoperit...

RILDA

Alaturea de dînsul
 O suliță și-un scut...
 Ma podidește plînsul,
 Caci vai! l-am cunoscut!

RUNA

Dacă-l cunoști tu, mamă,
 O spune: cine-i el?
 Raspunde, cum il chiamă?
 Ce caută 'n castel?

RILDA

S'aud acum pe scări...
O taci! ca iata-i sus...

RUNA

Ce jalnice cîntari!

RILDA

Pe cine mi-au adus?

(Întră convoiul. Oamenii lasă jos tîruga, acoperită toată de un giulgiu de funigei. În timpul acesta, pe cînd Runa cade în brațele Rildei, se aude):

CORUL FUNIGEILOR

(de pretutîndeni)

Din noaptea cînd ai daruit
Camașa far' de moarte,
În lumea larg' am pribegit,
Am fost așa departe.

Cum ne urzeau a' tale mîni,
Noi dispăream pe geamuri,
Cadeam pe cumpeni de sîntîni,
Ne animam de ramuri,

Țreceam cu graba la rîscruci
Lungi fire de mătase,
Cadeam pe stoguri și pe cruci,
Pe streșine de case,

Dar nici acolo noi n'am stat
Și am umplut pămîntul,
Pîn' ce de urma lui am dat—
Gătiți de-acum mormîntul!

Caci noi de-acum ne pribegim,
 Ci 'n fiecare toamnă
 Vom reveni sa povestim
 Blestemul tau ce 'nsamănă.

Sa știe cine ne-a zari
 Ca nu mai are parte
 Pe lume nimeni a urzi
 Camașa far' de moarte!

(Incetul cu incetul se desprind funigiei de pretutindeni, și ea luat de-o mână nevăzută, se dă la o parte giulgăul, lăsind descoperit mortul. Runa îl zărește și-abia acum îl recunoaște).

RUNA

Ah, Landor, dulce frate!

RILDA

Ah, fiul meu pierdut!
 De unde mi-l aduceți, voi purtatori cerniți?

UN OȘTEAN

Era 'ntrun zori de zi
 Și-un nor de-argint în zare plutea 'naintea noastră,
 Acum pareă că'n aer pe'ncetul se distramă
 Și-acum s'adună iarăși, în zarea cea albastră
 Tot flutura incetul, chema ca o naframa,
 Ne tot chema intruna pan'am bagat de samă.
 Și nu era nici nour, și n'a fost nici naframa,
 Ci fire lungi și albe, un stol de funigiei
 Ce ne 'ndemna cu semne să mergem după ei;
 Și dac'am mers, pe seară, pe-o pajiște în floare
 Noi i-am văzut incetul cu 'ncetul cum se lasă,
 Și-am mai văzut deodată în cete calatoare

Cum staruia in aer lungi fire de matasa :
 Veneau de pretutindeni, faceau popas o clipa,
 Precum sclicește 'n aier întiusa, o aripa,
 Și iar porneau in urmă incet sa se coboare,
 Și-acolo 'n locul unde cadeau mereu, gramada,
 Cum sta întroenit,
 Ca supt un giulgiu de alba și lucie zapada,
 Acolo l-am gasit!—

FUNIGIEII

(se adună mereu, se desprind treptat și dispărind pe ferești, se aud cîntînd tot mai departe).

Pe pajiștea in floare
 Noi mortul l-am gasit,
 Sarmana țesatoare
 Osinda s'a sfișit!

RUNA

(ca deșteptată dintr'un vis, își duce minile la temple, și ingenunchind lîngă mort, cu fața spre icoană, se roagă).

Alb ca nimbul alb ce te 'mpresoara,
 Tot așa mi-era odata gindul...
 Am țesut atîția ani de-a rîndul...
 Las' acuma roaba ta sa moară!

De-am greșit, a fost fara de vrere...
 O putere mai presus de mine
 M'a facut sa uit ce-i rau și bine,—
 Și nu știu ce-a fost acea putere!

Stam sa țes camașa de matasa...
 Alba era noaptea,—și deodata,
 Fara ca in ușa mea să bata,
 A intrat un om strain in casa.

Ochii lui ca doua pietre rare
 Licareau așa ciudat supt geană,
 De părea c'ar fi o arătare
 Ratacită 'n lumea pămînteană.

Flacari vii erau a' lui cuvinte
 Și se împleteau așa măestre
 Cînd vorbea... o, da, mi-aduc aminte,
 Da, n'avea nimic din lumi terestre...

Adiau acum așa de line,
 Și acum vuiiau ca o furtună,
 Se 'mpleteau cîntînd pe lînga mine,
 Pan' m'au prins pe'ncet ca 'ntr'o cununa.

Și n'a fost cunună, Preacurată,
 Cum crezusem eu, nenorocita,
 Ci a fost cătușă blestemată:
 Nu era Amorul, ci Ispita!

Alb ca nimbul alb ce te 'mpresoara,
 Fa să-mi fie astăzi iarași gîndul!...
 Am țesut atîția ani de-a rîndul...
 Las' acuma roaba ta să moară!

(Cade sfîrșită, peste trupul fratelui său. Rilda și toți cei de față
 ingenuche și se roagă),

RILDA (în genunchi)

O Maică Preacurată, îndura-te de noi!
 De-a fost ca să descîndă asupra ei Pacatul,
 A fost o încercare...

CORUL și RILDA

Indura-te de noi!

RILDA

Îmbrac' atitea haine pe lume Necuratul
S'ademeneasc' un suflet...

CORUL

Indură-te de noi!

RILDA

Fă sa coboare pacea pe viața ei trudită,
Prefă-te 'n bunătate...

CORUL

Indură-te de noi!

RILDA

La fie-ce răscruce pindește o ispita
Și tu le știi pe toate...

CORUL

Indură-te de noi!

RILDA

Fă sufletul ei candid curat ca mai 'nainte,
Refa-l un suflet iarași...

CORUL

Indura-te de noi!

RILDA

Sa nu rămie-o pata în neam printre morminte,
Că s'a pierdut un suflet neimpăcat cu sine,
Ascultă ruga trista ce-o îndreptăm spre tine...

CORUL și RILDA

O Maica Preacurata, indura-te de noi!

RUNA (in agonie)

Alb ca nimbul ce te 'mpresoara,
Fa sa-mi fie astazi iarasi gindul!
Am țesut atitia ani de-a rindul...
Las' acum roaba ta sa moara!

CEI DIN URMĂ FUNIGEI .

Adormi de-acu 'mpacat
În lumea nefinții,
Biet suflet încercat,
De para suferinții!

UN ECOU DEPĂRTAT

Marire suferinții!

* * * *

Socialdemocratism sau poporanism ?

IV

Problema națională și socialdemocratismul.—Antisemitismul.

Marele Intemeietor al filozofiei pozitivistice din Franța, care avea un cult pentru *omnium*, pentru „umanitate“, și care în opera lui fundamentală „Cours de philosophie positive“ nu urmărește de cit de a stabili legile generale ale *progresului omenesc*, spre a servi de bază pozitivă *civilizațiunii omenesti*, accentuează totuși, că această „humanité“ nu există decit ca o familie de *națiuni distincte*, fie-care cu *geniul ei național propriu*, și că *progresul general omenesc*, *civilizațiunea omenirii* nu poate fi decit ca rezultat al colaborării spontanee între toate națiunile, după însușirile lor specifice, după geniul lor propriu.

Astfel, marea lui operă Auguste Comte o încheie cu următoarele cuvinte :

„Această elaborațiune pozitivă (a spiritului modern de progres, a «spiritului pozitiv»), dominată de acelaș principiu fundamental, va duce prin urmare omnirea sigur la un regim universal, cel mai conform naturii sale, în care toate atributele noastre caracteristice vor găsi în mod normal în același timp cea mai perfectă consolidare respectivă, cea mai complectă armonie reciprocă și cel mai liber avânt comun. Imediat destinația totalității (à l'ensemble) Apusului european, cele cinci elemente esențiale ale acestei nobile elite a speciei noastre îi vor aduce fie-care *indispensabilu* participare continuă a *geniului său propriu*, anunțînd astfel, chiar prin acest concurs, combinațiunea lor înfină ulterioară. Sub o salutară preponderență, deopotrivă filozofică și politică, asigurată spiritului francez prin împrejurările stării actuale de tranziție, spiritul englez va înprima cu putere predilecția sa caracteristică pentru realitate și utilitate, spiritul german îi va aplica aptitudinea sa frească pentru generalizările sistematice, spiritul italian va face să pătrundă în măsură necesară admirabilu-i spontaneitate estetică, în

„sfârșit spiritul spaniol va introduce naturalul său sentiment îndoit de demnitate personală și de fraternitate universală“...¹⁾

É indiferent, dacă această caracteristică, fatal prea sumară, coresponde în toate realitățile, o indiferent de asemenea dacă enumerarea făcută de A. Comte o completează, —dar nu se poate mai bine caracteriza, de un om atât de străin de ori-ce năzuință șovinistă ca genialul creator al filozofiei pozitive, progresul universal omenesc, ca un rezultat necesar al colaborării între caracterele naționale specifice, cari tocmai prin diversitatea și varietatea lor apar ca o condițiune *indispensabilă* pentru progresul general.

Dacă „omenirea“ se prezintă astfel numai ea o noțiune abstractă ce nu are ființă reală decit în diversitatea de națiuni concrete, fie-care cu genul ei propriu, pentru A. Comte, ca și pentru știința modernă, n'au atita însemnătate în aceste distincțiuni caracterele *antropologice*, ci mai ales *culturale*, adică pentru el naționalitatea nu reprezintă atât o categorie antropologică ci o categorie culturală, și națiunile nu se deosebesc atât prin tipul lor antropologic, prin forma craniului, culoarea ochilor sau a părului, etc. — cît prin *tipul cultural* determinat.

Din aceste motive, A. Comte pretutindeni sub denumire de Anglia, cuprinde depildă nu numai (afară de Englejii propriu zisi) pe Scoțieni și Irlandezi, ci și pe Americanii Statelor Unite, iar sub denumirea de Germania, nu numai (pe lângă totalitatea grupului etnic nemțesc) Olanda, Dania, țările scandinave, ci chiar și *Polonia*, etc. ²⁾

Cu toate acestea, pentru nici o grupare etnică nu e cu puțință un rol activ în progresul omenesc, o contribuire la tezaurul civilizațiunii omenesci, decit dacă ea se constituie ca *națiune*, dezvoltându-și însușirile spiritului său propriu, genul său național; alt-fel, ea rămâne condamnată la sterilitate, la o imitațiune de „forme goale“ fără reală viață intelectuală, fără putere creatoare.

Am spus că ideile lui A. Comte, în această privință, se confirmă de cercetările antropologilor moderni.

„Dacă rasele omenirii, — spune depildă P. Topinard (care „de altfel acordă încă multă însemnătate caracterelor antropologice) — dacă rasele ar fi curate, ne-ar fi îndeajuns să însușim deosebirile și asemănările lor, ținind seamă de variațiunile individuale și deviațiunile patologice, și să ajungem la cea mai naturală clasificare a lor. Dar aici ne aflăm pe un teren cu totul altul: aici lipsește unitatea: rasele se desbinau, se împărășiau, se amestecau, se încrucișau în diferite proporțiuni, și în toate direcțiunile, în curs de mii de veacuri; cele mai multe și-au pierdut limba, pentru a-și însuși limba cuceritorilor, apoi au lăsat-o și pe aceasta spre a-și însuși o a treia, cite o dată, și

1) A. Comte, — „Cours de philosophie positive“ vol. VI p. 336—337. (ed. 5-a. 1894).

2) cf. A. Comte, op. cit., vol. VI, p. 26 urm.

„a patra; masele principale au dispărut, și acum nu mai avem
„a face cu rase, ci cu *popoare*“...

Și în altă parte:

„Altă dată, când apele și pădurile izolau mai mult diferitele
„grupări omenești, caracterele distincte se întăreau într'o rasă,
„conturele ei se fixau. Dar acum, după ce migrațiunile au luat
„dimensiunile cele mai întinse, caracterele se amestecă. Incruci-
„șarea apare ca un agent principal pentru amestecul raselor, pre-
„cum ereditatea și împrejurările externe sînt agenții principali
„ai separațiunii lor. Diversitatea și varietatea din trecut, prin
„incrușișări se transformă în unitatea neamului“..¹⁾

În baza acestor fapte, un antropolog însemnat ca A. Hovelacque tăgăduiește chiar ori-ce valoare reală clasificățiunilor antropologice:

„La urma urmelor.—spune el,—clasificățiunile *nu au existență reală* și nu corespund unor categorii exacte; desigur, e foarte comod să vorbești despre rasele albe, galbene, sau negre, sau brahicefalice și dolihocefalice, etc.: sînt rase cari au unele sau altele din aceste caractere. Însă încercarea de a sistematiza totalitatea caracterelor apare ca o himeră și un joc de copii“....²⁾

Ast-fel, în ultimele decenii se numărau mai multe duzini de „sisteme antropologice“, în cari numărul subdiviziunilor „fundamentale“ ale speței omenești variază de la 2 până la 63, și chiar mai multe!

Să urmărim numai elementele cari, din timpul Romanilor, au contribuit la formarea actualului popor italian. Romanii primitivi s'au amestecat întâiu cu atîtea populațiuni cucerite din peninsula Italică, din cari unele foarte deosebite, ca misterioșii Etrusci din Nord, și mai misterioșii Iapygi din Sud, în cari Mommsen vedea rasa autohtonă a Italiei³⁾; apoi Grecii antici din Sud și Celții din Nord (Galia Cisalpină), cari, începînd cu vr'o patru veacuri înainte de Crist, pătrund tot mai mult spre sud, pînă ce se *italizează* cu totul; pe urmă, atîtea straticări de sclavi din toate provinciile cucerite, din toate rasele lumii romane, cari sub Imperiu au ajuns să formeze în Italia o masă de 14 milioane, față de vr'o 6 milioane de cetățeni liberi,⁴⁾; apoi vin năvălirile barbarilor, în atîtea valuri; Vandași și Burgunzii; Wisigoții și Ostrogoții; Longobarzii; Arabii; Normanzii; Spaniolii: toate neamurile nu numai din Europa, ci și din Africa de Nord și din Asia au lăsat aici semne mai mult sau puțin adînci...

Și din această amalgamă inextricabilă de rase ce *tip cultural* puternic și caracteristic a rezultat!

1) Paul Topinard, — „L'Anthropologie“ (1884, ed. a 4-a), p. 456—457 și 390.

2) A. Hovelacque, — „Races actuelles“ în Dictionnaire des Sciences anthropologiques, p. 949.

3) Th. Mommsen, — „Histoire romaine“ (ed. 1882), vol. I, p. 11 urm.

4) cf. Op. cit., vol. VII (ed. 1865), p. 263 urm. și la cuvîntul — „Unfreiheit“, în *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, vol. VI, p. 331.

Sau să comparați, din punctul de vedere al originilor etnice, pe Engleji și Franceji: o bază celtică, o fază de stăpânire romană, o năvălire a triburilor teutonice, o infuziune normandă... Aceleași elemente etnice constitutive (și se deosebesc mult în această privință și Spaniolii ?), dar la ce *tipuri culturale* radical deosebite au dat naștere ele ?

De asemenea ce enormă deosebire, ca tip cultural, găsim între Români și Bulgari !

Toluși, într'un caz și altul, putem spune că avem a face cu aproape acelaș complex de elemente primitive etnice: pe rădăcina dacă sau tracă, o populațiune romanică slavizată sau o populațiune slavă romanizată...

Dacă la Bulgari se poate vorbi de infuziunea singelui mongol al neamului ce le-a dat numele, apoi Cumanii, și atitea alte valori mongole ce au trecut prin șesurile noastre, n'au lăsat urme și în sângele românesc, cum ne-au transmis atitea elemente în limba noastră, după cum rezultă din lucrările d-lui A. Philippide ?

Milenii întregi în valea Dunării, pe țărmul stîng, ca și pe cel drept, vedem clocotind și mistuindu-se, rind pe rind, nenumăratele neamuri, pe cari le atrăgeau bogățiile acumulate de două mari civilizațiuni; și nici unul din aceste neamuri n'au putut răzbate peste Dunăre de cît prin șesurile noastre; și din sfărîmăturile lor s'au putut luehea două popoare atit de puțin asemănătoare !...

În aceste condițiuni e vădit absurd să vorbim despre deosebiri de rasă, din punctul de vedere antropologic, cel puțin în Europa.

Dar dacă nu avem înaintea noastră *rase*, cum spune P. Topinard, ci numai *popoara*,—și dacă această idee de națiune, de popor nu este o noțiune antropologică sau, dacă voiți, zoologică, ci o noțiune *culturală* și *istorică*,—cu atita mai multă vigoare reese caracterul vieții naționale ca o condițiune indispensabilă pentru viața sufletească a omului, pentru bogăția și variația ei, pentru puterea ei creatoare,—într'un cuvînt pentru toată desvoltarea sufletului omenesc.

În adevăr, psihologia modernă nu mai suferă concepția *atomistică*, de altă dată, a vieții psihice, după care procesul psihic, toată viața sufletească, este un proces ce se desfășoară în sfera psihică a unui individ izolat.

Pentru ca să poată spune „eu”, omul a trebuit întăiu să spună „noi”,—zice W. Wundt ¹⁾.

Viața sufletească este produsul unei *conviețuiri*, unui contact intim între mai multe organizațiuni psihice, ea nu s'ar fi putut naște și desvolta într'un individ izolat.

De aici rezultă, că și tot *cuprînsul* vieții sufletești este rezultatul acestei conviețuiri, acestui *contact* psihic.

1) Vezi mai pe larg în C. Stere, — „Evoluția individualității”, p. 82 unde se înmurește, după Wundt, baza socială a dezvoltării sufletești.

Dar conviețuirea, *contactul psihic*, fiind limitate, după împrejurările de timp și de loc, la grupări omenеști mai mici sau mai mari, începînd cu gîțile sau triburile primitive,—aici este izvorul formațiunilor naționale cari apar ca ființi colective, ca individualități, sau dacă voiți, ca persoane morale de ordine superioară, caracterizate prin comunitatea vieții sufletești, mai mult sau mai puțin intensă și intimă.

Primul produs al acestei vieți comune sufletești este *limba națională*. Limba unui popor nu este un număr de sunete sau de semne convenționale, ca cele întrebuințate în telegrafe, de cari un grup de oameni s'ar fi înțeles să se folosească pentru a desemna anume lucruri sau reprezentațiuni; un cuvînt al limbii sale nu este pentru un neam ca o etichetă ce servește pentru a desemna cuprinsul saltarelor dint'o spițerie,—ci precum stările sufletești se formează, se dezvoltă și se combină, după anumе legi, prin viața sufletească comună,—tot așa, odată și paralel cu ele, *fie-care* cuvînt din limba națională e *chinuit*, e *trăit de neamul întreg*, în viața lui sufletească comună de veacuri și milenii.

Ast-fel *fie-care* cuvînt al limbii naționale evocă la toți fiii unui neam un convoiu întreg de simțiri și reprezentațiuni, cu toate nuanțele, vibrațiunile, în cari răsună bucuriile și durerile vieții sufletești comune a atitor șiruri de generațiuni ce s'au știus înainte de ei; *în fie-care* cuvînt se rezumă *toată istoria* neamului, așa cum ea a fost simțită și trăită *împreună*; acest cuvînt, care astăzi e legat de o idee sau reprezentațiune, s'a născut în întunericul vremurilor odată cu zămislirea acestei idei însuși sau a reprezentațiunii în sufletul comun, a crescut și s'a dezvoltat împreună cu ele, a crescut și s'a dezvoltat *împreună cu tot neamul*.

De aceea limba apare ca cea mai puternică legătură socială, de aceea un cuvînt e *înțeles și simțit* de tot poporul, fiindcă pune în mișcare toată firea lui morală.

De aceea nici nu se poate traduce într'o limbă străină *tot* ce e cuprins într'un cuvînt pentru popor: cuvîntul străin va părea mai șters în colorit, mai sărac în cuprins,—el nu este *asa* înțeles, nu este *asa* simțit, nu evocă *tot* ce vibrează în celalalt.

Puteți traduce în vr'o limbă din lume: „mioră, miorită“?

„Ma brebis, ma petite brebis“,—parcă-i dintr'un cîntec pentru copii, sau evocă statuetele de porțelan ale unor „berjere“, stil „rococo“, alături de un mielușel alb, legat la git cu o cordeluță roză sau albastră..

«Mein Schaf, Shafflein»?—E de un sentimentalism dulceag al unei Gretchen de mahala...

Iar pentru «lae, bucălae» în zadar veți stoarce zece mii de dicționare.

Pentru ce?

Pentru că în aceste cuvinte ne vorbește sufletul unui popor, gonit de năvălirile vrăjmașe în văile ascunse ale Carpaților, silit să rupă cu tot trecutul lui și să ducă viața de păstor în-

conjurat veacuri îndelungate de noaptea groaznicii singurătăți sufletești; în aceste cuvinte răsună toată jalea, toată durerea acestei rupturi, toată nostalgia vieții de altă dată, toată melancolia, toată tragedia unui neam izolat, în mijlocul munților săi, de tot restul omenirii, — veacuri, milenii, în cari valurile dușmane se isbeau de stîncile Carpaților, neîngăduindu-i nici un contact cu semenii săi din lumea cea largă (aceste veacuri nici nu ne-au lăsat alte urme documentare, decît viersul cîntecelor lor).

În aceste condițiuni, de viață solitară pe sinul naturii mărețe. În mijlocul munților, ce-l apărau de loviturile din afară și-i străjuiau comorile sufletești («*preoți* — munții mari») !, pentru ei oaia n'a mai fost un animal banal și folositor al gospodăriei așezate țărănești a Neamțului, ci un *suflet* înrudit, un tovarăș intim în întinericul singurătății lui sufletești:

«Mioriță lae,

«Lae buclăe ..

«Mioriță, mioară»...

De aceia accentul tragic, pentru noi, al acestor cuvinte nu poate fi redat nici într'o limbă; — „la brebis“, „Schaf“. — nu e pentru noi decît un sunet ce e legat de noțiunea abstractă a unei anumite spețe animale.

Ca și creațiunea limbii, viața sufletească comană crează, dă naștere unor anumite însușiri morale și intelectuale dă un anumit caracter geniului național, formează o *individualitate* națională, care se manifestează, mai întăiu, în cîntecele, în baladele, în credințele, în obiceiurile populare, în toate creațiunile anonime ale maselor cari, ca pe valuri, merg dela un capăt la celalt al neamului, crescînd și dezvoltîndu-se odată cu el, închegîndu-l într'o unitate tot mai strînsă; apoi vin operele de artă, gîndirea științifică și filosofică a fiilor acelulași neam, în cari se concentrează puterea creatoare a geniului național.

Și *alt izvor* de putere creatoare, *altă cale* spre progres, *alt mijloc* de a participa la îmbogățirea comorii civilizațiunii omenești, — spiritul omeneș nu are.

Poemele lui Homer sînt un produs al vieții naționale elene, ca și statuile lui Praxitel sau Phidias, ca și filozofia lui Platon sau Aristotel. — toate creațiunile acestea poartă stampila îndelibilă a acestei nobile individualități naționale; dreptul roman este produs al geniului național al Romanilor; tragediile lui Shakespeare și dreptul constituțional Englez sînt deopotrivă un produs al spiritului caracteristic Englez.

Totuși, toate aceste creațiuni naționale fac parte din comora comună a civilizațiunii omenești, — *tocmai* fiindcă sînt creațiuni ale geniului național.

Oamenii mari ai istoriei universale: un George Washington și un Mirabeau; un Descartes sau A. Comte, un David Hume, J. St. Mill sau H. Spencer, — un Kant sau Schopenhauer; un Gladstone, un Bismarck sau Cavour (aici sînt opuși, în fiecare ramură de activitate, oameni cam din aceeași și epocă), — nu se deosebesc atîta între ei, în caracterul geniului lor, multumită

vremii în cari ar fi trăit sau genului de ocupațiuni, ci fiindcă fie-care din ei intrupează anumite însușiri ale geniului național, -- și tocmai din această cauză ocupă locul lor în istoria omenirii întregi...

Să vă gândiți, pentru ce ori de câte ori o literatură ajunge la formele „clasice”, sufletul creator din ea se stinge, și o nouă viață ea nu poate căpăta decât prin *înlocuire* la izvorul puterii creatoare, la creațiunea populară?

Să vă gândiți pentru ce *neologismele* nu sînt suferite în poezie? *) Pentru ce, deși omenirea are poeți mai mari decît un Eminescu, Vlăduță, Goga sau Coșbuc, în anumite stări sufletești numai *aceștia* pot găsi răsunet în inimile noastre?

Să vă gândiți, care este taina impresiunii de măreție aproape mistică, ce ne-o face figura lui Dante, care începe să scrie în limba neamului, în mijlocul unei lumi ce-și sterilizase inspirația și gîndirea prin exerciții în limba latină?

A împiedeca, în asemenea condițiuni, dezvoltarea liberă a unui popor, în direcția geniului său național, nu înseamnă numai a omori o individualitate națională, a opri în loc propășirea unei mase omenestii, dar și a adăuga o greutate moartă în mer-sul spre progres al omenirii întregi.

Un popor nu poate fi cu ușurință transformat, -- cum grăuntele la moară se macină în făină, -- într'un *alt popor*; se cer multe veacuri, pînă ce procesul de *asimilare* se poate săvîrși, pînă ce formele nouă de viață sufletească să se *înrucească* cu sufletul lui, și în tot cursul acestor veacuri e ucisă puterea lui de creațiune, e o vreme pierdută în înaintarea omenirii întregi.

Dacă după prăbușirea Imperiului roman și așezarea valurilor provocate de migrațiunile popoarelor, o noapte atît de lungă a cuprîns gîndirea europeană cauza principală este că, sub valul acestei nopți, trebuia să se săvîrșească taina de închegare a noilor individualități naționale, din amalgama tuturor *raselor* să se diferențieze *popoarele* cele nouă cari, numai odată ce sînt constituite, reiau frul progresului universal, agonisesc din nou comorile culturii și ale civilizațiunii omenestii...

Că aici avem a face cu formațiunea unor noi *tipuri culturale*, o *diferențiere* independentă de caracterele antropologice, puteți vedea din faptul, că între un Gal și un Brit sau un Pict,

*) Neologismele sînt indispensabile într-o epocă de lărgire bruscă a orizonturilor vieții intelectuale, dar ele nu, în adevăr, caracterul unor semne *convenționale*, cu mijloc de comunicațiune. Totuși, ele nu pot dispărea decît sau prin *asimilare* cînd, mulțumită unei vieți sufletești mai largi și mai intense a *poporului întreg*, ele *intră în limbă*, sînt *însușite* de poporul întreg, -- sau dacă din sîtul poporului se ridică un *mare geniu*, în care se concentrează puterea creatoare a neamului, și care astfel înhogațește limba cu noi comori. Din cauza aceasta sînt atît de ridicole încercările de a ieși din această stare de tranziție prin *licențierea arbitrară de cuvinte* „naționale” de cel dintăiu chimist, veterinar sau profesor de calligrafie, sau chiar prin *legiferarea* codurilor de procedură.

Trebuie să ne resemnăm, deci, sau pînă la vremea, cînd tot poporul va participa mai activ la viața noastră culturală, sau pînă la nașterea nouă... Dante român.

intre un Franc și un Sax din veacul al V-lea, de sigur e o deosebire cu mult mai mică decit între Francezii și Englezii culți de astăzi.

Nici un popor, ori-cit de bogat și de puternic ar fi, nu e în stare să desvolte armonios toate însușirile și caractorele spiritului omenesc. — armonia și plenitudinea desvoltării sufletesti a omenirii nu se poate asigura decit prin colaborarea mai multor individualități naționale, cit mai puternice și originale.

De aceea un popor vrednic de acest nume ține la caracterul său propriu național mai presus de toate, și luptind pentru el, luptă nu numai pentru dreptul său la libertate, la viața culturală proprie, la propășirea națională, dar luptă pentru condițiunile indispensabile ale civilizațiunii omenești. Un popor subjugat altei culturi, e numai un material pasiv în istoria lumii, și e nu numai silit la o imitațiune moartă care îi ucide puterea de creațiune, — dar el înseamnă totdeauna o pierdere neprețuită pentru civilizațiunea omenească în genere.

Acesta este izvorul *naționalismului* sănătos și adevărat.

„Caracteristica lumii moderne, spune Michelet, constă în aceea că, păstrind și măbind solidaritatea între popoare, ea întârește totuși caracterul fie-cărui popor, determină naționalitatea lui, până ce fie-care neam va ajunge la o unitate desăvârșită, până ce va apare ca o *singură individualitate*, un singur suflet...”

„Individualitatea națională e un lucru sfint. În măsura în care un neam ia caracterul de individualitate, ajunge un suflet, proporțional crește și individualitatea lui. Un atentat împotriva unei individualități naționale e cea mai mare din toate crimile“ ¹⁾...

* * *

Am desfășurat toate considerațiunile de mai sus, nu fiindcă ași împărtași acele învinuiri de «anti-naționalism» sau «anti-patriotism», ce se aduc socialdemocratismului european.

Ast-fel de învinuiri nu se expucă decit prin patimă sau ignoranță.

Dacă încă în «Manifestul comunist», în ajunul revoluțiunii germane din 1848, al cărei scop principal a fost *crearea unității naționale*, K. Marx spune, că „în Germania partidul comunist va lupta *de acord cu burghezia*, cită vremea va fi revoluționară“ ²⁾, din alte acte ale lui se precizează și mai bine caracterul acestei colaborări.

După izbucnirea revoluțiunii în Germania, K. Marx adresează lucrătorilor mai multe apeluri, în cari îi indeamnă să lupte alături cu burghezia, în sforțările ei de a realiza *unitatea națională*, deși la început lucrătorii nu pot face, firește, nici o pro-

1) *Michelet*, — „Histoire de la Révolution Française“, vol. IV, p. 153.

2) „Manifeste“ etc., p. 62.

punere comunistă. K. Marx chiar accentuează această tendință spre unitatea națională, de teamă că democrația burgheză se va opri la jumătatea drumului :

„Democrații, — spune el lucrătorilor, — vor lupta direct pentru crearea unei *republice federative*... În opoziție cu acest plan, lucrătorii trebuie să lupte nu numai pentru *una și indivizibilă republica germană*, dar și în sensul centralizării puterilor în sinul ei, în minile statului“ etc...¹⁾

Dar în calea unității Germaniei, care pe atunci cuprindea și pe Austria, stau Cehii și ceilalți Slavi din Imperiul Habsburgic și, după intrîngerea revoluțiunii germane, autorul „Manifestului comunist“, abia vi-o trei-patru ani după apariția acestuia, prin o amară și crudă ironie a Istoriei, se încearcă să dovedească, că aceste popoare *nu au dreptul la o viață națională independentă*, fiindcă... Germania are nevoie de teritoriul lor! . Nu fără tristețea constatăm la acest *internaționalist*, la acest întemeietor al socialdemocratismului modern că, odată ce se ating interesele Germaniei, el vorbește nu ca *naționalist* ci ca cel mai patentat *șovinist*, bătîndu-și joc de drepturile popoarelor oprite :

„Moravii și Slovaci. — argumentează K. Marx. — de mult au pierdut ori-ce urmă de simț național și de vitalitate, deși și-au păstrat limba. Boemia e înconjurată din trei părți de țări cu totul germane: elementul german a făcut mari progrese pe teritoriul ei propriu; chiar în Praga, capitală, amîndouă naționalitățile sînt egale la număr: iar capitalurile, comerțul, industria și mijloacele culturii intelectuale au fost pretutindeni în minile Germanilor. Luptătorul principal al naționalității Ceha, profesorul Palacky, el însuși e un învățat neaște venetic, care nici nu poate vorbi corect limba cehă, fără accent străin. Dar, cum adesea se întîmplă, muribunda naționalitate cehă, — muribundă, judecînd după toate faptele cunoscute ale istoriei celor din urmă patru veacuri, — în 1848 a făcut ultima sfortare să-și recapete vitalitatea de altă dată, — sfortare, a căreia prăbușire, independent de ori ce considerații revoluționare, a trebuit să dovedească, că de azi înainte *Bohemia poate fiînța numai ca o parte a Germaniei, deși o parte din populația ei, poate, va mai continua să vorbească încă cîte-va veacuri o limbă ne-germană*“ (!!) ...²⁾

Ce dureroasă impresie produce voluptatea cu care vorbește revoluționarul K. Marx despre împrăștierea violentă a congresului slav din Praga de către armata lui Windischgraetz, — „acest adevărat congres slav alcătuit, sub comanda lui Windischgraetz, din planii galițieni, grenadierii slovaci și croați, artileriștii și chirasierii cehi, care în mai puțin de 24 ore a gonit pe întemeieto-

1) K. Marx. — „Enthüllungen über Kommunisten Process zu Köln“ 1835, p. 81 (în Supplement).

2) K. Marx. — „Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland“ (ed. 2, 1907) p. 61—62.

„rîi inchipuitei supremații (?) slave și i-a împrăștiat în toate „părțile..” 1)

Să nu mi se spună, că e firesc ca un Marx să combată fantaziile *panславiste*, fiind că el luptă nu numai împotriva „*panславismului*”, ci împotriva *oricărei independenți culturale și naționale a Slavilor* din Austria, și luptă în numele *germanismului*. Următorul pasagiu va împrăștia ori-ce îndoială în această privință. După ce ne povestește cum a fost înfrîntă mișcarea Slavilor din Austria, K. Marx continuă :

«Ast-fel s'au sprăvit, și probabil pentru totdeauna, încercările Slavilor din Germania de a-și recăpăta *existența națională independentă*. Rămășițele împrăștiate ale neamurilor numeroase, ale cărora naționalitate și vitalitate politică s'au stins de mult și cari, din cauza aceasta, au fost silite aproape o mie de ani (?) să meargă la remorca unui popor mai viguros, biruitoarea lor... — aceste neamuri muribunde, Cehii, Corintienii, Dalmațienii etc. nu căutat să se folosească de tulburarea generații din 1848 spre a restabili un *status quo* al anului de grație 800 (sic!). Istoria milenară a trebuit să le arăte, că această întoarcere îndărăt nu e cu putință, că dacă toată regiunea dela răsărit de Elba și Saala a fost odată ocupată de neamurile slave, apoi acest fapt dovedește numai o tendință istorică și în același timp *puterea fizică și intelectuală a poporului german de a-și supune, absorbi și asimila pe vecii săi vecini din Răsărit*; că această tendință spre absorbire din partea Germanilor a fost totdeauna și *rămîne pînă acum unul din mijloacele cele mai puternice pentru răspîndirea civilizației apusene în Orient*; că ea se va opri numai atunci, cînd procesul de *germanizare* va ajunge la granițele unor națiuni mari și compacte, apte pentru viața națională independentă, cum sînt Maghiarii și *în oarecare măsură* Polonezii; și că, prin urmare, soarta firească și inevitabilă a acestor naționalități muribunde este de a *perimi* să se desvîrșească *acest proces de descompunere a lor și de absorbire decătrea vecinii mai puternici*. De sigur aceasta nu e o perspectivă măgulitoare pentru amorul propriu național... Dar cine se poate aștepta că istoria se va întoarce cu o mie de ani îndărăt pentru bunul plac al citor-va neamuri debile cari, în toate părțile teritoriului ocupat de ele, sînt amestecate cu Germanii sau înconjurate de aceștia; cari din timpuri aproape imemorabile, pentru toate scopurile civilizației, s'au folosit numai de limba germană (!)...? După decepția din 1848, și după lecția ce le-a dat guvernul Austriac, nu e verosimil ca ele să mai facă altă dată o nouă încercare. Dar dacă vor încerca din nou, *sub pretexte de această natură* (viața națională !) să se

1) *ibid.*, p. 64.

«unească cu forțele contra-revoluționare (!), — datorită Germaniei este clară» l. 1).

Adică, iar baionetele unui Windischgraetz vor fi chemate, în numele... forțelor revoluționare!...

E vădit, că nu putem imputa internaționalistului Marx lipsa de sentiment național german, ci tocmai că acest sentiment e dus aici până la acele exagerări (fără să mai vorbesc de tendențioasa expunere istorică), cari dacă sînt explicabile la șovinii Maghiari, sînt extrem de ciudate sub pana unui socialist...

Dacă K. Marx așteaptă realizarea unității germane dela „republica germană, una și indivizibilă“, în numele căreia, cum ați văzut, e gata să strivească milioanele de Slavi din Austria, cari sub „pretextul“ independenței lor naționale, îngreuează această problemă,—bătrînul Fr. Engels, după realizarea unității naționale sub egida Prusiei, cu toată ura ce o simte împotriva formelor de stat din Prusia cu „junkerii“ ei, se impacă și cu aceș-

1) K. Marx.—Op. cit., p. 98—100, *passim*. Locuția citată a fost scrisă de K. Marx în 1852 în engleză pentru „New-York Tribune“—și pentru prima oară a fost tradusă în limba germană în 1896 de K. Kautsky. Ironia sorții a voit astfel, ca aceste accese de șovinism german ale lui Marx, îndreptate în primul rînd împotriva Cehilor, să fie cunoscute cetățenilor germani mulțumită unui Ceh. Și aici nu mă pot lipsi de plăcerea, recunosc nu tocmai creștină, de a releva felul în care a reacționat K. Kautsky față de aceste atacuri ale magistrului, în numele căruia e altă deprimă să jure. În prefața cu care însoțește traducerea sa, acest discipol credincios ne spune, că forța (Zorn) revoluționară îl face pe Marx să se „ambaleză“ prea mult (siech zu sehr fortzreiszen), și ră realitatea l'a desmințit! Dacă în 1848 Cehii nu sprijinît reacțiunea, de vină este numai „mîca burghezime“ și mai ales (se înțelege!) acea țărănime, care este izvorul tuturor răutăților pentru un bun social-democrat. Dar de atunci s'au schimbât lucrurile: „Națiunea cehă n'a produs numai un proletariat numeros și energic, ea se află acum în situația ferită de avea și o burghezie capitalistă proprie; și chiar o parte a nobilimii s'a născut acestei națiuni, cu toată originea ei germană... Națiunea cehă posedă astfel astăzi toate elementele constitutive ale unui modern popor cultural (Kulturvoik)“.

Toate acestea favorizează vitalitatea și puterea de rezistență a naționalității cehi față de cea germană. Departe de a fi copleșită de această din urmă, ea măi curînd a și început să cîștige teren de la Nemți... (p. XXI—XXIX, *passim*).

Pentru cine cunoaște supuneră oarbă cu care primește K. Kautsky orice afirmare a lui Marx, ca un cuvînt de Evanghelie, această răzvrătire, ciudă și alină la „cehici“, o foarte semnificativă...

Pentru caracteristica lui Marx mai e interesantă și serisoarea cătră el a directorului jurnalului „New-York Tribune“, în care întemeietorul socialdemocratismului european și-a publicat această lucrare,—serisoare citată de K. Kautsky în aceeași prefață, și din care reproducem citeva rînduri:

„Am avut numai un singur lucru de imputat articolelor D-tale: ea „pentru un jurnal american d-ta citeodată prea afirmă punctul de vedere german... Mi se părea citeodată că în chestiunile referitoare la țarism sau bonapartism, d-ta manifestai prea mult interes și îngrijire pentru unitatea și independența Germaniei... În chestia războiului italian, nu cred că Germania să fi avut altă temelie de a fi îngrijită cum presupuneai d-ta, „împreună cu ceilalți patrioți germani...“ (p. XVIII—XIX).

Dacă putem recomanda unor social-democrați romîni să reflecteze măi adînc asupra acestor incidente, nu măi puțin putem da același sfat și celor din lagărul advers ce se cred în drept să interpreteze „internațional...ul“ proletariatului ca o negațiune a ideii naționale înseși.

tia, fiind-că „aceasta, ca formă unică cu patioță astăzi a unității naționale e, vădit, inevitabilă“...¹⁾.

În sfârșit, chiar în momentul, în care scriu aceste rânduri, la Stuttgart e intrunit congresul internațional al socialiștilor, în care s'au rostit cuvântări foarte semnificative, din acest punct de vedere, de către conducătorii de frunte ai socialismului European,—ale căror declarațiuni sînt cu atît mai prețioase, cu cît sînt mai lipsite de exagerările șovinismului. Citez din ziarele noastre, cari reproduc aceste desbateri după cele germane, următoarele cuvînta ale lui J. Jaures:

„Nu voim să nimicim patria, ci să o socializăm. Căci nația e „visteria progresului omenirii, și ar fi rău de proletariat, dacă „ar sîrobi acest *prețios vas al culturii omenești*“...

La aceasta Vollmar adaugă:

„Nu e adevărat că internaționalismul înseamnă aninaționalism, nu e adevărat că nu avem patrie. Iubirea către omenire „nu ne poate nici o clipă împiedica de a fi Germani buni. Deși ne „luplăm împotriva acelor ce ațîță popoarele unele împotriva altora, nu putem admite că ar fi de dorit ca *națiunile să piară și să se facă un amestec* fără nici o formă din ele. Asta ar fi caricatura internaționalismului“...²⁾..

Inter-naționalismul socialiștilor europeni, nu e dar anti-naționalist, el nu cuprinde decît solidaritatea claselor muncitoare din toate țările în lupta lor *economică*, analogă solidarității și a altor categorii sociale în aceste vremuri, cînd raporturile economice între diferite țări sînt așa de strînse, și cînd această solidaritate se manifestă în nașterea atîtor asociațiuni internaționale de tot felul,—începînd cu „trusturile“ internaționale pentru diferite ramuri ale industriei și ale comerțului, și sfîrșind cu societățile literare.

Dacă în diferite scrieri de luptă, în „Manifestul comunist“ de pildă, găsim vorbe ca „lucrătorii n'au patrie“, în ele nu se cuprinde de cît o *critică* amară, și justificată de atîtea ori, a unei stări de fapt, în care lucrătorilor adesea li se refuză în țara lor ocrotirea intereselor celor mai însemnate.

Pentru cei ce cunosc literatura socialistă, începînd cu F. Lassale, foarte naționalist, acest fapt nu poate fi contestat (înca facem abstracție de cîțiva exaltați, de cele mai multe ori anarhiști, nu socialiști).

Dar... există aici un mare „dar“...

1) *Fr. Engels*.—„Zur Bauernfrage“ etc., în „Neue Zeit.“ 1895.

2) După „Die Zeit“ și „N. Fr. Presse“, în „Voința Națională“ din 14 August 1907. Și mai caracteristică este atitudinea lui Bebel în adunarea partidului german la Essen, unde a declarat, într-o altă ocazie: „Avem nevoie de țara, în care ne-am născut, de pămîntul, pe care trăim, și de limba, pe care o vorbim, spre a face din patria noastră, țara cea mai frumoasă, care să „nu aibă seamăn pe lume“...

Congresul dela Essen a votat apoi o moțiune aprobind declarațiunile deputatului socialist Nuske, care a declarat în Reich-tag, că, în caz de război, socialiștii germani vor lua pușca în mînă, pentru apărarea patriei.

Înaintea socialiștilor din Apus *nu se pune* de loc o problemă, care pentru noi este de o însemnatate capitală, — problema ființei însăși naționale. (Chiar chestiunea unității germane, nu privește direct *ființa națională* a poporului german).

E firesc ca doctrina social-democratică și programele partidelor socialiste din Apus să fi ignorat cu desăvârșire această problemă, ce *nu există* pentru ele, fără să fie, prin aceasta, antinaționaliste.

Dar noi ?

Masa poporului nostru, de peste 12 milioane, e împărțită între *patru* state, și o parte e supusă iocărilor de maghiarizare, alta se rutenizează sau se germanizează, a treia parte se rusifică...

Sintem gata să facem toate concesiunile, să recunoaștem nu numai superioritatea netăgăduită a culturii germane, în numele căreia a vorbit K. Mărx, dar și a celei rusești, și chiar, dacă voiți, a celei maghiare și rutene.

Dar pentru noi *nu există* cultura decit în forma *noastră* națională, nu există *viață* chiar decit în această formă. . Putem să ne supunem pustirii sufletului nostru ?...

Cînd în 1807—1808 Fichte a adresat poporului său, dintre baionetele franceze, celebrele lui „Discursuri către națiunea Germană“ (*Reden an die Deutsche Nation*), acest popor, ce dăduse până atunci omenirii pe Kant, Schiller, Goethe, Lessing, era gata să se prosternaze înaintea superiorității recunoscute a Franței, ce aruncase popoarelor o nouă Evanghelie, — și vedem pe literați, învățați, oameni de stat, prinți și regi trecînd în partea Francezilor din admirație pentru „ideile franceze“...

Dacă ideea pe care o reprezintă Fichte ar fi rămas învinsă de „umanitarismul“, cum se spunea atunci, care făcea pe elita germană să se plece înaintea genului francez, — ar fi cîștigat omenirea, civilizația, din sterilizarea, prin secarea puterii creatoare, a genului național german ?...

Romîniî nu sînt nici ei un popor „mic“: Anglia propriu zisă e cu mult mai puțin întinsă decit teritoriul locuit de Romîni (ea este aproape egală numai cu Regatul Romîni: 150.000 de kilometri pătrați față de 130.000 ai Romîniei); în timpul marii revoluțiuni din veacul al XVII Engleziei nu erau decit un popor de țărani în număr de maximum 5½ milioane¹⁾, mai puțin de jumătate din numărul total al Romînilor, mai puțin chiar decit numărul locuitorilor din Regat²⁾.

1) „Pana la sfîrșitul veacului XVI populațiunea Angliei și a Tarii Galilor nu înțrecea 2½ milioane de locuitori, și se coborea chiar mai jos. Spre sfîrșitul veacului XVII ea ajungea între 5 și 5½ milioane“ — *Th. Rogers*, „Interpretation économique de l'histoire“ p. 143. Cf. *Mulhall*, *Dictionary of statistics*, p. 411, care da — pentru anul 1680 — cifra de 5½ milioane.

2) Pe atunci Scoția era numai în unione personală cu Anglia: una din învinuirile aduse de către Regele Carol I „lungului parlament“ a fost, că s'a sprijinit pe o armată străină, cea scoțiană.

Cine poate mărgini de pe acum rolul ce poate avea România în istoria culturii, în istoria civilizației omenesci? Cine e în drept să ne lipsească de pulința unei vieți naționale bogate, de năzuința de a contribui din parte-ne la îmbogățirea tezaurului comun al omenirii prin creațiunile geniului nostru național?

Ce răspuns poate da la aceste întrebări socialdemocratismul român?

Că după triumful socialismului în Austria, în Ungaria, în Rusia proletariatul biruitor ne va face dreptate?

Iar să așteptăm, după cuvîntul Sf. scripturi, „mișcarea apei”? Iar să ne vie „deslegarea” din atară?... Fie!...

Dar până atunci nu e nici o acțiune *pozitivă* de întreprins (am văzut în capitolul precedent câtă vreme ar fi trebuit să așteptăm)? Un partid politic în România poate ignora această problemă, poate să nu țină seamă de *factorii sociali și politici* indispensabili pentru o acțiune în această direcție?

Dacă d. N. Iorga a putut să aibă un timp rolul de apostol, cu toată lipsa de claritate și consecvență în idei și a unei baze științifice solide în acțiunea sa; cu tot amestecul de elemente străine ideii pure naționale; cu toate că îl vedem adesea înconjurat de personaje de operetă sau adinec reacționare, ce nu respiră decît ambițiuni nepotincioase și ură:—aceasta se datorește numai faptului că a reușit să-și asocieze numele de o reacțiune necesară, în momentul istoric prin care trecem.

Din cauza aceasta, cu toate greșelile și scăderile acțiunii sale, d. N. Iorga va rămînea în istoria culturii noastre și din acest punct de vedere...

Vreanu va alege grăunțele de neghină, va înlătura exagerările, va îndrepta greșelile,—dar va rămînea ce trebuie să rămîna: lupta pentru caracterul național al culturii, ca factor al civilizației universale.

Aici am ajuns la o față a problemei în care, în jurul unui conflict real și penibil de interese, s'a năclăit atîta patimă oarbă, dintr'o parte și dintr'alta, încît nimic nu e mai greu decît ca glasul rațiunii și al dreptății să fie auzit.

Vreau să vorbesc despre chestiunea evreiască, în care, cum am spus, într'un conflict real de interese, o luptă necesară și legitimă a fost cu desăvîrșire denaturată de indofagia vulgară și feroce a antisemiților noștri, cari ast fel nu numai ne compromit în fața lumii civilizate, îngreunînd o soluțiune rațională și dreaptă, dar care o transportă, dintr'o pozițiune inatacabilă, pe un teren unde sîntem de mai înainte condamnați la o înfrîngere pe atît de inevitabilă, pecit de fatală pentru noi.

Arătînd caracterul adevărat al conflictului și atît limitele necesare ale luptei, cit și cele permise unui popor civilizat, îmi voi face numai datoria, resemnîndu-mă de mai înainte la atacurile fanaticilor dintr'o parte și alta.

Dar mai întâiu trebuie să mă delimitez, hotărît și lămurit din partea antisemiților.

E ușor de văzut că, precum nu avem înaintea noastră o chestiune religioasă, tot atît de puțin avem vre-o chestiune „de rasă“.

Fîind-că :

1) Evreii nu constituie nici ei o „rasă“ în înțelesul antropologic al cuvîntului.

2) Dacă am avea în fața noastră, în condițiunile concrete ale țării noastre, nu pe Evrei ci pe cea mai superbă „rasă“ de pe pămînt, cea Anglo-saxonă, de pildă, situațiunea n'ar fi primejduită mai puțin, ci încă și mai mult decît astăzi.

3) Pentru că nu atît defectele caracterului național al Evreilor, cît poate mai ales calitățile lor, constituie o piedică pentru dezvoltarea noastră normală, — întru cît Evreii, ca și ori-ce popor, au anumite defecte și calități naționale.

Impotriva afirmării, că Evreii nu constituie o „rasă“, se vor ridica, de sigur, atît Evreii înșiși, cîrora le place să se creadă același popor ales de Dumnezeu, ce altă dată stapinea în Palestina, cît și dușmanii lor, cari atribuie unor caractere *organice* deosebite ale acestei rase o putere specifică disolvantă pentru popoarele în mijlocul cărora trăiesc Evreii.

Dar știința nu poate ținea seama nici de prezumțiunea sau amorul propriu al unora, nici de urile neîmpacate ale ceilalți.

În adevăr, cunoscutul antropolog W. Ripley ne spune :

„Aproape nouă zecimi din Evreii de astăzi se deosebesc atît de mult prin forma craniului de trunchiul fundamental al rasei semite, cît numai se poate închipui. Vestita puritate a „riginii“ Evreilor apare ast-fel ca un mit. Renan avea la urma urmelor dreptate, afirmînd că numele de Evreu, cel puțin pentru ramura rusească și cea dinărcană a rasei, de mult a pierdut ori-ce înțeles etnografic. Cu alte cuvinte Evreii de astăzi din punctul de vedere fizic, sînt mai curînd niște *arieni*, decît „semiți“...“)

Și ce anume spune E. Renan, pe care îl citează W. Ripley ?

„Desigur, — afirmă el, — că judaismul reprezintă la început tradițiunea unei rase deosebite. Fără îndoială de asemenea, că în formațiunea rasei actuale din Europa a participat în oare-care doză și singele Evreilor vechi din Palestina ; însă în totalitatea poporului evreesc de astăzi se constată un amestec însemnat al singelui neemit. Încît această rasă, ce se consideră ca ideal al *civilității pure*, conservate în cursul veacurilor mulțumită opririi căsătoriilor mixte, în realitate e foarte mult pătrunsă de elemente străine, ca și toate rasele celelalte... Prea însemnate aglomerațiuni de origine neevrească au primit judaismul, încît înțelesul acestui cuvînt, din punctul de vedere etnografic, a ajuns extrem de dubios.“)

1) W. Z. Ripley, — „The Racial Geography of Europe“, în „Appleton's Popular Science Monthly“, Ianuar 1899, p. 343.

2) E. Renan, — „Le judaisme comme race et comme religion“, în *Discours et Conférences*, p. 368.

E. Renan chiar contestă existența unui singur tip evreesc („il n'y a pas un type juif, mais il y a des types juifs”),—iar Karl Vogt, celebrul învățat german, stabilește cel puțin trei tipuri evreiești foarte deosebite. 1)

Un antropolog însă ca De Quatrefages tăgăduiește chiar ori ce tip antropologic Evreilor, și le recunoaște numai o anumită fizionomie, o figură caracteristică: „Această împrejurare,—spune el în cursul său,—nu trebuie să vă mire, fiind-că știți că fizionomia nu atină de trăsăturile feței, ci de deprindere, de felul vieții, de mediul moral și intelectual. Dar Evreii au trăit prețutindeni, veacuri întregi, și trăiesc încă și astăzi aproape prețutindeni în aceleași condițiuni politice și sociale. Prețutindeni ei duc aproape același fel de viață, totdeauna mai mult sau mai puțin izolați și uniți între ei”... 2)

Adică, felul special de viață pe care îl duce de atita vreme acest popor, ocupațiunile lui caracteristice, și raporturile anumite cu mediul, le-ar fi dat Evreilor un anumit aer, ca și oamenilor diferitelor profesii, etc.

Aceste păreri ale unui istoric specialist în chestie ca E. Renan, și a trei antropologi însemnați din țările cele mai civilizate, un Englez, un German și un Francez,—ar fi putut convinge singure pe orice om neprevenit, dar ele se confirmă prin datele istorice necontestabile relative la amestecul Evreilor cu alte popoare, în cursul multor veacuri, printr'un prozelitism energetic.

Nu mai vorbesc că acest amestec s'a început încă în Palestina, mai ales după captivitatea babiloniană (în Biblie se găsesc multe dovezi în această privință), nici despre timpul Romanilor, cind patima de prozelitism a Evreilor e biciuită în satirele lui Horațiu și Juvenal, dar în tot cursul evului mediu prozelitismul la Evrei e foarte intens. În veacul al VI trec la judaism chiar mulți membri ai clerului creștin, dintre cari și episcopi. Papi au fost siliți să lanseze bule speciale împotriva convertirii creștinilor la judaism, așa, de pildă, papa Clement VI prin bula din 1265 și Honoriu IV în 1288; mai târziu regele Filip cel Frumos ordonă judecătorilor „să pedepsească pe Evreii cari convertesc pe creștini la legea lor prin daruri”; în Spania un șir de consilii bisericesti condamnă prozelitismul Evreilor încă din veacul al VI; în veacul XIII un arhiepiscop ungar se plinge că creștinii se convertesc la judaism cu miile, în veacul XIV găsim în Elveția un decret special împotriva convertirii creștinilor la judaism; în Polonia se constată multe convertiri până în veacul XVI, cu toate decretale regelui Sigismond; în regiunile Rusiei actuale încrucișarea Evreilor, mai ales, cu diferite triburi mongolice se începe încă înainte de era creștină, dar continuă cu energie și în urmă,—în veacul VII se convertește la judaism un popor întreg, al Khazarilor, ce locuia în basinurile Volgei, Donu-

1) C. Vogt,—„Vorlesungen über den Menschen”, vol. II, p. 238.

2) De Quatrefages,—„Cours d'Anthropologie”, p. 731—732.

lui și al Dniprului; în aceeași epocă se convertesc și multe elemente slave; în veacul XII triburi tătarăști întregi trec la legea mozaică în Caucazia (trăesc acolo și astăzi). Incepiind cu veacul VIII,—spune E. Renan,—în Crimeea se găsesc inscripțiuni vechi ebraee cu nume lătărești sau turcești, ca Tohtamiș. Un Evreu de origine palestiniană și-ar fi putut oare lua un nume „ca Tohtamiș în loc de Abraham, Lewi ori Iacob? Desigur nu! Acest Tohtamiș a fost un tătar convertit la judaism, sau un „flu de convertit“,¹⁾—și așa mai departe.

Numai cînd sub presiunea din afară, în urma persecuțiilor pentru prozelitism, însăși Evreii încep să-l condamne,—acesta incetează în masă. Dar ar trebui să nu ținem seamă cu desăvîrșire de firea omenească. dacă am presupune că.—odată cu oprirea prozelitismului și a căsătoriilor mixte, cu toate că Evreii trăesc în grupuri relativ nelăseminate în mijlocul maselor compacte de neamuri străine, veacuri întregi,—a încetat și infuziunea de sînge străin pe alte căi!

Fată, dar, de luptele istorice ce nu se pot tăgădui, E. Renan e în drept să conchidă, că mai ales pentru Evreii din Rusia și „regiunea dunăreană“ cuvîntul de „Evreu“ nu mai are nici un înțeles *etnografic*.—ori cit ar dispăcea această concluzie și Evreilor și antisemiților..

Cu toate acestea, bine înțeles, Evreii formează un *popor*, nu caracteristic *tip cultural*: Or fi Evreii de astăzi un amestec din toate neamurile, pe jumătate ariene, pe jumătate mongole, încît elementul pur semitic e înădușit aproape cu totul, dar să vă gîndiți numai, că atîtea milenii toți Evreii, în fiecare an în aceeași zi și în același ceas, cîntă, într'o limbă sfîntă ce n'o mai vorbește nimene... cîntecul captivității din Babilonia, pe care l'au adus până în zilele noastre din mijlocul tuturor acelor Fenicieni, Asirieni, Babilonieni, ce de mult au dispărut în neant și au rămas numai ca o nomenclatură spre tortura copiilor de școală!..

Și pentru ce acest neam nenorocit stîrnește, netăgăduit, atîta ură împotriva-i la toate populațiunile în mijlocul cărora trăește?

Vom vedea îndată, că problema evrească la noi n'are nimic comun cu antisemitismul din alte părți (nici deci cu antisemitismul de imitațiune din România), dar tocmai pentru elucidarea acestei deosebiri trebuie să răspund și la această întrebare.

Evreii sînt porniți să explice această ură numai prin intoleranță religioasă sau prejudecăți învechite, iar antisemiții prin însușirile *organice* ale „rasei“, și au inventat chiar o mulțime de romane „antropologice“ *ad hoc* asupra raselor „arice“ și „semitice“ (aceasta cînd în știință începe a fi tăgăduită însăși exis-

1) E. Renan,—Op. cit., p. 357.

tența unei „rase arice“¹⁾, iar antisemiții nu se ridică împotriva unei rase senuite, cu mult mai curate, a Arabilor, ci numai împotriva Evreilor !)

Insușirile «organice» ale rasei, le vom lăsa la o parte, întrucit am văzut că Evreii nici nu constituie o „rasă“ în sensul antropologic al cuvântului, dar și explicarea dintâiu nu poate fi îndestulătoare.

Voiu cita, spre a mă pune la îndăpostul ori-cărui bănneli, pe un Evreu de origine, Bernard Lazare, a cărui imparțialitate Evreii nu o pot contesta²⁾

B. Lazare enumără: intoleranța națională și religioasă a Evreilor înșiși; solidaritatea care, pe baza națională și religioasă, leagă toate comunitățile evreești într'o puternică organizație, ce le dă avantaje considerabile în această epocă de concurență și lupte economice aprige; faptul că Evreii au format o clasă industrială și comercială, și au ocupat astfel situațiuni preponderente, mai ales, în țările înapoiate economiceste; pe lângă aceasta, biserica în evul mediu oprind camăta creștinilor, această funcțiune, economiceste indispensabilă, era fatal îndeplinită de Evrei, imprimându-le ast-fel acel caracter odios de exploataatori ai nevoii, pe care îl are în totdeauna această funcțiune socială: în sfârșit, un întreg șir de măsuri legislative și administrative, creînd un regim special pentru Evrei, a accentuat izolarea lor în mijlocul popoarelor, formînd din ei un fel de corp străin în organismul social, provoacă în Evrei, ca o recuțiune fatală, un fanatism exclusivist, o grandomanie națională *sui generis*, caracteristică națiunilor prigonite, pe de o parte, și căreia îi corespunde necesar, în aceste condițiuni, antipatia, disprețul și ura populațiunilor, în mijlocul cărora ei trăesc, pe de altă parte...

Dar pe lângă această explicație istorică, pe care o dă B. Lazare, și care poate fi justă în linii generale, mai există o cauză, mai adîncă, a situațiunii excepționale a Evreilor în mijlocul popoarelor.

Dacă Evreii constituie, cum am spus, un *popor*, un *tip cultural* distinct, la baza acestui tip cultural nu este o *limbă comună*, care să servească ca punct de plecare pentru o creațiune filozofică, științifică, literară proprie, prin care ei să contribuie *ca națiune*, la îmbogățirea culturii generale omenești.

Ei de mult au pierdut limba comună: un Evreu din Spania, Franța, Caucazia, Crimeea sau Polonia (de unde ei s'au roit și în România) nu se pot înțelege între dinșii în aceeași limbă comună, ei vorbesc sau limba țării în care trăesc, sau un „jargon“ specific, impropriu pentru scopuri culturale, și doar îndestulător pentru nevoi practice de toate zilele (e o schilodire a limbirii germane, cu amestecul, după împrejurări, a cuvîntelor polone, ruse, rutene sau romînești).

¹⁾ Cf. J. Deniker, — „Los races et le peuples de la terre“, 1900, p. 377—378.

²⁾ B. Lazare, — „L'antisémitisme, son histoire et ses causes“ 1894, p. 292—3, 366 urm., 381 urm., 396, etc.

Creațiunea artistică sau științifică a Evreilor, *ca indivizi*, foarte însemnată față de numărul lor, se produce în *formele naționale ale popoarelor în mijlocul cărora trăesc*. Și încă aici trebuie să facem o observațiune de o însemnatate capitală.

Ceea ce leagă pe toți Evreii, ceea ce face din ei un popor, și le imprimă caracterul lor specific cultural, — este *religiunea* lor.

Dar această religiune se deosebește de cele contemporane prin *structura* ei, cum se deosebesc între ele formațiunile geologice din epocile geologice îndepărtate; — ea apare în mijlocul lumii moderne ca o stîncă de formațiune primitivă ce răzbate pînă la suprafață.

În judecata asupra judaismului, în primul rînd, trebuie să ținem seamă tocmai de caracterul acesta *arhaic*, primitiv al religiunii lor care, ca toate religiunile primitive, *teocratice*, nu numai că servește de normă în sfera pur etică, dar se atîță la baza întregii lor vieți *sociale* și *politice*, formînd din Evrei nu numai o comunitate religioasă, ci și un organism social și politic, cu cea mai strictă reglementare a tuturor drepturilor și a îndatoririlor membrilor.

Aceasta, cum am spus, nu este ceva specific judaismului, ci e caracterul general al tuturor religiunilor dintr'o anumită fază istorică, dintr'o anumită *formațiune* a stratificării sociale.

Cețiți ce spune, de pildă, Fustel de Coulanges despre Romanii și Grecii antici:

„Atunci religiunea se amesteca în toate actele vieții în „timp de războiu, ca și în timp de pace. Ea era față pretutindeni, ea cuprîndea pe întreg omul. Sufletul, corpul, viața privată, viața socială, prinzurile, sărbătorile, adunările populare, războaiele, toate erau în mîinile religiunii statului. Ea diriguia toate „actele omului, dispunea de toate momentele vieții sale, fixa „toate depînderile sale. Ea cirnuia toată firea omului cu atîta „autoritate absolută, încît nu mai rămînea în afară de ea nimic...“¹⁾

Ritualismul extrem al Evreilor, care procură atîta material anecdoticilor noastre, are o analogie desăvîrsită cu ritualismul Romanilor și Grecilor antici: atunci se reglementa mîncarea, îmbrăcămîntea, ustenzilele de bucătărie, pozele și formulele sacramentale, zilele faste și nefaste, animalale curate și necurate pentru sacrificii, semnele favorabile și nefavorabile pentru orice act al vieții, precum și gesturile și cuvintele ce pot preveni nenorocirile, — o reglementare atît de amănunțită și a tot cuprinzătoare, încît oamenii de astăzi cu greu își pot închipui cum putea trăi lumea în aceste chîngi.²⁾

Cețiți, de pildă, la Fustel de Coulanges descrierea felului de a fi al Romanului de alta-dată:

„El iese din casă și nu poate aproape face un pas fără a „întîlni un obiect sacru; sau o capelă, sau un loc lovit odată de

1) *Fustel de Coulanges*, — „La cité antique“, p. 193 (ed. 14-a, 1893).

2) *ibid.*, p. 125, urm.

„fulger, sau un mormint; cînd trebuie să se oprească și să spună o rugăciune, cînd să întoarcă ochii și să-și acopere fața spre a se feri de vederea unui lucru funest... El nu iese niciodată fără să se uite dacă nu trece vre-o pasere rău vestitoare. Sint cuvinte pe cari el nu îndrăznește să le pronunțe toată viața... El iese pășind totdeauna peste prag cu piciorul drept. El nu-și taie părul decît în timpul lunei pline. El poartă amulete. Spre pază de foc, el acopere părății casei sale cu inscripțiuni magice. El cunoaște formule, cari păzesc de boală, și altele cari o vindică; însă ele trebuiesc repetate de 27 ori, stupînd fiecare dată într'un fel anumit...

„Acest Roman, pe care îl prezentăm aici nu este un om din popor, un om slab la minte, pe care mizeria și ignoranța îl rețin în superstiție. Vorbim despre un patrician, un om nobil, puternic și bogat...”¹⁾

Vedeți, că în această descriere strămoșul nostru din vechia Roma apare, în această privință, cu toate caracterele unui autentic „jidan”, și încă „habotnic”!

Exclusivismul feroce, religios și național, al Evreilor, care n'are de egal astăzi decît exclusivismul deopotrivă de feroce al antisemiților, își are rădăcina în același caracter arhaic al religiei lor, și analogie deplină, și în această privință, cu lumea antică.

Puteți vedea, tot în Fustel de Coulanges, că Atenianul și Romanul consideră ori-ce atingere a străinului de altarul lor ca o profanare, și omul ca atare nu poate avea *nici un drept* în societatea lor, nici în persoana lui, nici în averea lui, decît ca *colășean*, ca membru al statului, care e în același timp și o *comunitate religioasă*. Nu degeaba la Romani același cuvînt «hostis» desemna și pe străin și pe dușman: «adversus hostem aeterna auctoritas esto.»! Cele XII table n'ar putea nimic reproșa Talmudului, în ce privește tratamentul străinilor...

Ani supus celui mai sever examen expunerea mea; pentru caracteristica tipului cultural al Evreilor, m'am folosit numai de material adunat de oameni ce nu pot fi bătuiți de antisemitism, cum este, în prietul rînd, B. Lazare.

Totuși concluziunea, la care trebuie să ajung, este că însuși caracterul arhaic al religiei mozaice, firesc pentru antichitate, dar atît de nepotrivit cu mentalitatea noastră, duce fatal la un conflict cu cultura modernă.

Ni se va spune, că în vremea noastră gîndirea omului civilizat se emancipează de influențe religioase. Sint multe distincțiuni de făcut aici. Dar fie!

Însă pentru Evrei religiea este singura lor legătură *națională*. Numai ea îi incheagă într'un popor, alcătuint din elementele cele mai disparate, — ca origine și limbă cum sint Evreii din

1) *ibid.*, p. 254—256, *passim*.

Alger, Spania, Polonia, Caucazia, Crimeea sau Abissinia,—o singură comunitate religioasă și națională.

Aici e tot tragismul situațiunii Evreilor. Astăzi religia, gradul de ortodoxie, sau tăria credinții e indiferentă pentru legătura națională la toate popoarele moderne, pe cînd Evreul încetează de a fi Evreu nu numai, cînd de pildă trece la creștinism,—lepădîndu-se de religie el pierde fatal și naționalitatea,—dar de fapt o pierde și cînd își însușește mentalitatea modernă, cînd își asimilează cultura europeană, necompatibile cu însuși fondul arhaic al mozaismului, cum ar fi fost ele necompatibile și cu religiunea Eladei antice: Socrate a fost silit să-și bea cupa de cucută, ca răzvrătitor împotriva statului și a zeilor, ca «trădător național», cum s'ar zice astăzi... Un Evreu cu mentalitatea modernă ar putea să-și păstreze legătura națională, doar numai mascîndu-și «trădarea», prin observarea minuțioasă și ipocrită a ritualului (ce nu poate să nu'l revolteze, în conștiință, și nici că se poate eterniza). Departe de a fi adevărat adagiul antisemiților ca «jidanu-i tot jidan», un Evreu nu rămîne Evreu decît cîtă vreme nu iese din zidurile înăbușitoare ale Talmudului.

Mai mult. Prin orice creațiune artistică, științifică, filosofică, el iese fatal din cadrul judaismului, și nu numai fiindcă un Evreu nu le poate produce decît în forme naționale străine, dar fiindcă, însușindu-și gândirea modernă, la fiecare pas trebuie să dea o nouă lovitură în concepția judaică a lumii și a vieții.

Acest popor, atît de bine înzestrat de natură, a dat omenerii (ne-a dat *novă!*) pe Crist cu apostolii lui, pe Spinoza, pe Rubinstein, pe Heine și pe Börne, pe F. Lassalle și pe K. Marx, etc. etc,—dar, în acelaș timp, i-a pierdut ca națiune: dacă ei fac parte din istoria universală, ei nu mai au nici-un rol în istoria judaismului...

De aici o situațiune, în adevăr, tragică: intrucît am văzut, că puterea de creațiune, forța progresivă, colaborarea la civilizațiunea universală, prin desvoltarea însușirilor naționale după geniul propriu național,—este, se poate spune, singura justificare a tipurilor culturale distincte,—judaismul, Evreii ca națiune, nu pot înfățișa această justificare.

În economia forțelor active ale civilizațiunii omenești, Evreii nu pot astfel juca un rol decît intrucît se desprind din trunchiul lor național, intrucît se alipesc la o altă formațiune națională, intrucît prin aceasta se disolvă ca națiune...

Dar aceasta nu înseamnă alt-ceva, oricît de crudă ar părea această concluziune, decît că pentru Evrei, ca popor, progresul, civilizațiunea duce fatal la disoluțiune, la disparițiune, ca tip cultural distinct.

Această împrejurare ne poate explica, pentruce instinctul de conservare silește judaismul să țină cu atîta tenacitate la baza lui arhaică, să se opună la orice încercare de inovațiune, să ducă la paroxisml fanatismul conservator și exclusivismul național și religios.—eternizînd astfel această tragedie, și așa peste măsură de lungă...

În situația aceasta calitățile sau defectele Evreilor sînt indiferente.

Căci pe lângă defectele ce li se impută, pe drept și pe nedrept (am văzut că în mare parte le recunoaște și B. Lazare), Evreii au și calități netăgăduite: sobrietate, curăția vieții de familie, o energie tenace și spirit întreprinzător; și dacă prin încrucișarea iniuriilor istorice, despre care ne vorbește B. Lazare, pe ei li caracterizează, pe de o parte, goana nesătioasă după ban, un materialism brutal, acesta se combină curios cu cel mai sublimizat misticism (în aceasta ei se aseamănă cu Anglo-Saxonii, cari, poate, din această cauză nu cunosc antisemitismul): cine nu cunoaște în târgușoarele din Moldova tipul de tal-mudist-învățat, care în mijlocul celei mai aprige lupte pentru existență, cu totul indiferent pentru ea, stă afundat în studiul „legii“, sărac și adesea flămînd, considerat ca „țicnit“ chiar de coreligionarii săi, străin de lumea din afară și de mizeriile ei? Și dacă atîta timp cît rămîne în cercul judaismului această forță e sterilă, și duce numai la îngroșarea zidurilor ce-l despart de lumea modernă, — odată ce se rupe acest cerc, ea poate da omenirii, în forme naționale străine, pe marii cugetători idealiști și moralști, pe poeți și revoluționari. Însă, în același timp, mulțumită celeilalte însușiri, tot Evreii ne dau și pe regii Bursei, pe cei mai aprigi slujitori ai „mamonei“ (Și antisemitul reacționar și antisemitul demagog, ca și birjarii din anecdotă, poate fiecare da în „jidovul celuiialalt“...)

Și mai străine de chestie sînt defectele sau calitățile Evreilor, ca *popor*, pentru problema evreiască, cum se pune ea în România.

Această problemă are la noi mai multe fețe.

Le vom elucida pe rînd.

În cartea d-lui *Verax* (sub acest pseudonim se ascunde un publicist și învățat, căruia îi datorim una din cele mai însemnate lucrări asupra chestiunii țărănești în literatura noastră), veți găsi următorul tablou, după datele recensămintelor oficiale, relativ la creșterea elementului evreesc în Moldova¹⁾:

Anii	Numărul Evreilor	SPOR	
		Suflete	%
1803	11,732	—	—
1820	18,912	7,180	61
1831	36,956	18,044	95,4
1838	79,164	42,208	114,3
1859	118,922	39,758	50,2
1899	195,877	76,965	65
Totalul sporului în 96 ani		184,155	1570

1) *Verax*, — „La Roumanie et les Juifs“, p. 42

Dar această tabelă nu dă încă o idee exactă asupra creșterii populațiunii evrești.

În adevăr, în 1899 se constată în Muntenia încă 68.852 de Evrei, dar pe la 1803 numărul Evreilor în Muntenia era nul (după recensământul făcut de Austriaci în veacul al XVIII, în toată Oltenia erau numai 2 Evrei; chiar în 1820 în București se constată abia 127 Evrei capi de familie¹⁾ și aproape toți Evreii din Muntenia, prin urmare, au venit acolo din Moldova.

Socotind, deci, că pe la 1803 în Muntenia nu puteau fi mai mult de vreo 300 Evrei, nu exagerăm de loc,—atunci pentru toată România ajungem la următorul rezultat:

În 96 ani numărul Evreilor în România a crescut de la 12.000 la 265.000 de suflete²⁾—adică *mai binec de 22 ori!*

Dacă și restul populațiunii ar fi crescut în aceeași măsură, în 1899 ar fi trebuit să avem în Moldova 13½ milioane de locuitori, în loc de 1.600.000 (fără Evrei), iar în toată țara 46 milioane, în loc de 5.400.000 (fără Evrei)!...

Aceasta aruncă adevărata lumină asupra progresiunii în care a crescut populațiunea evreiască la noi:

Puteți lua orice coeficient de *înmulțire naturală*, și, totuși, de la 12.000 (cari și aceștia erau pe atunci în mare parte sosiți de curind, pe la sfârșitul veacului XVIII³⁾) nu se putea ajunge în 96 de ani decît maximum pînă la 50—60 mii!

Verax relevază, că epocile de creștere fantastică a Evreilor între anii 1820—1831 și 1831—1838 (cînd în primii 11 ani populația evreiască aproape se dublează, iar în ceilalți șapte ani mai mult decît se dublează!), corespund epocilor de persecuțiune mai aprigă a Evreilor din Rusia. Sub presiunea acestor prigoniri, Evreii veneau în valuri la noi sau direct din Rusia, sau năvălind în Galiția,—care servea ca un fel de „trop plein” pentru România,—împingea prisosul de acolo în țara noastră.

Să vă gîdiți la un lucru, chiar indiferent de faptul că Evreii venind la noi formează aici un *singur strat social*,—dar avînd la granițele noastre un rezervor de peste cinci milioane de Evrei, sub regimul aspru al Rușilor, care e firesc să se reverse în direcția rezistenței celei mai mici, dacă Românii nu ar fi luat la timp oarecare măsuri de stavilire, țara ușor ar fi putut fi invadată de un milion, și chiar două, de elemente străine.

E nevoie de „antisemitism”, de ură de rasă, pentru a explica în aceste condițiuni toate măsurile ce se iau pentru a împiedica imigrarea Evreilor?

1) Verax, op. cit., p. 46.

2) Foarte mulți scriitori au susținut că acest număr pentru 1899 este inferior realității, dar—spre a nu fi bănușiți de vreo exagerare—ne ținem de cifrele oficiale.

3) Verax,—Op. cit., p. 2 urm.; cf. și Radu Rosetti,—„Pămîntul” etc., p. 380 urm.

Putem noi, in situațiunea noastră materială și culturală, să ne permitem luxul de a plăti „oalele sparte“ de autocrația rusească? Cine ar fi *in drept* să ne impună acest sacrificiu? Și un popor întârziat în dezvoltarea lui economică, care astfel natural prezintă prea puțină forță de rezistență, poate înceta această politică, întrucit ea tinde la stavilirea imigrațiunii, înainte de a fi încetat cauzele cari împing masele Evreilor din Rusia, direct sau indirect, peste granițele noastre? Puteți pune această întrebare celui mai umanitar și democrat om politic din Apus.

Și să nu uitați, că chiar Statele- Unite, cu toată nemărginita putere de asimilare a rasei anglo-saxone, cu toată grandioasa dezvoltare economică, cu toată imensa întindere a tereurilor libere, încă au fost silite să reglementeze imigrațiunea, și să ia anumite măsuri spre a stavili intrarea în țară a unor elemente nedorite.

Vedeți, chiar numai *masa și progresiunea*, reperițiunea imigrațiunii evreești, în împrejurările concrete ale României, încă justifică îndea ajuns îngrijirea oamenilor noștri de stat, — în afară de orice *sentimente antisemite*. Căci presupunind, că am fi fost expuși la imigrațiunea, în aceeași masă și progresiune, a altor elemente etnice decât Evreii, credeți că politica românească, în această privință, ar fi fost alta?

Cit de puțin oamenii noștri politici de frunte, fără deosebire de partide, au fost acizmați de antisemitism propriu zis, puteți vedea din desbaterile „Constituantei“ din 1866, cu ocaziunea discuțiunii art. 7.

Nu mai vorbesc că, pe atunci, Manolache Costachi Epureanu, fostul prim ministru, nu s'a silit să arunce antisemiților epitetul de „barbari“, dar omul cel mai influent al guvernului de pe vremuri, Ioan Brătianu, a pus chestiunea cu o limpezime, care nu lăsa nimic de dorit:

„Aceasta nu este o chestiune religioasă, spune el, este o chestiune socială, și greșeala unora este că au pus-o pe țărîmul religios, și *crima* altora este că au profitat de aceasta ca să aducă acele *agitațiuni*, al căror rezultat ar fi de a ne aliena simpatiile și sollicitudinea ce națiunea română și-a atras din partea întregii Europe, pentru toleranța ce totdeauna a domnit în această țară“...

Celor ce invoacă împotriva Evreilor caracterele lor de rasă, Brătianu le răspunde, că nu despre acestea este vorba, — „și numărul lor cel mare, pentru că fiecare își zice că naționalitatea noastră este amenințată“, — și dacă națiunea, astfel, trebuie să ia măsuri de apărare, ea este „nu intolerantă, ci prevăzătoare; intoleranță au voit să o facă aceia cari au cautat să profite de această îngrijirea națiunii și să o explosteze pentru a servi, nu țării, ci *patimile și mișeliile lor*. Dacă guvernele trecute erau cu oarecare prevedere, cu oarecare chibzuială, cu mai multă inteligență, nu am fi astăzi unde ne aflăm, și nu am da Europei acest trist

„exemplu, cu care străinii inamici ai țării se vor servi ca să ne arate ca un popor intolerant, barbar“.

Un om care vorbește astfel, care califică de *mişelie* agitațiunile antisemiților. — poate fi învinuit de antisemitism el însuși?

Brătianu arată și cauzele adevărate ale imigrațiunii Evreilor: prigonirile din Rusia, — „în adevăr fanatică“, — „dacă dar mai cu seamă de cîțiva ani, de cînd s'au îndoit persecuțiunile din Rusia, guvernul ar fi îngrijit a nu primi în țeară valurile de proletari Evrei ce veniau din Rusia, Moldova nu s'ar afla în starea în care se află“. Bine înțeles, aici cuvîntul „proletar“ nu este întrebuițat în sensul marxist, cum rezultă chiar din pasajul următor, din care se vede că acest bărbat de stat își dădea seama și de complicarea chestiunii, *din punctul de vedere al dezvoltării claselor mijlocii*: „Cînd vom pune barieră, — spune el. — proletariatului străin, atunci, fiți siguri, se va forma acea clasă de mijloc, *clasa tiers état*, clasa muncitoare, atunci vom fi tari, și cînd vom fi tari, atunci fiți siguri, că vom fi toleranți ca toate națiunile“...¹⁾

Problema în adevăr se complică încă prin faptul că Evreii, venind într'un moment critic al dezvoltării noastre economice, politice și culturale, într'un moment de tranziție, de transformare din temelie a întregului nostru edificiu social, au format aici, în regiuni întinse, tot stratul *claselor mijlocii*, împiedicînd astfel dezvoltarea normală a țării.

Luați, de pildă, numai problema culturală.

Unul din factorii cei mai puternici ai dezvoltării culturale e desigur literatura națională: ea organizează forțele creatoare ale spiritului național, în conformitate cu geniul propriu al unui popor, și astfel pe de o parte îi face pe acest popor să contribuie și el la progresul omenirii, iar pe de altă parte, îi face accesibile bunurile civilizațiunii universale.

Civilizațiunea, cum am spus la început, *nu există* pentru un popor intrucît ea nu i se infățișează în forme asimilabile pentru el, în formele lui naționale: altfel ea ar fi ca o bibliotecă cu cărți foarte frumoase, dar dela care s'a pierdut cheia...

Astfel, numai literatura națională introduce un popor în familia popoarelor civilizate și îi asigură putința de a contribui și el, în formele genului său propriu, la mersul spre progres al lumii întregi.

Dar literatura națională nu se poate naște și dezvolta fără o *clasă mijlocie națională*, puternică și bogată.

„Elita socială“, din virful piramidei, e prea puțin numeroasă, îi sînt prea ușor accesibile creațiunile literare străine, o atrag prea puțin începuturile unei literaturi naționale, totdeauna slabe și imitative, — dar fără un „început“ nu poate fi nici o desvol-

1) „Deslușirile Adunării Constituante“ publicate de A. Pencoviți, — Ședința din 21 Iunie 1866, p. 107—109, *passim*.

tare. E ridicul să facem încredințări. Constatăm o situațiune, firească în asemenea împrejurări.

Pe de altă parte poporul de jos e încă prea sărac, prea întunecat, prea înglodat în nevoi și în lupta zilnică grea, pentru a avea gustul de literatură, și pentru a avea răgazul, puțința de a da un loc însemnat preocupărilor de ordin literar, și în genere cultural.

Numai o clasă mijlocie poate avea destul răgaz și mijloacele necesare pentru a forma un cîmp destul de larg pentru răspîndirea literaturii, și în același timp, atît din cauza situațiunii ei materiale, cît și a contactului, fatal, restrîns cu cultura străină, pentru ea nu poate fi accesibilă producțiunea literară străină, care de altfel nici nu ar putea să o satisfacă nici prin *turnura* spiritului, cu mult mai îndepărtat pentru clasa ce nu a rupt încă „firul ombilical” ce o leagă cu straturile de jos, din cari abia a ieșit.

Gîndiți-vă chiar numai la chestia „debușeului” literar.

Desvoltarea literară presupune nașterea unei clase de oameni care, urmînd unei trebuinți sufletești interne, își poate consacra tot timpul, dacă nu exclusiv cel puțin de predilecție, muncii literare și științifice. Această muncă, prin firea ei, cere atîta sfortare intelectuală, atîta încordare nervoasă, încît, — dacă cei ce i se consacră nu găsesc chiar prin munca această însăși, atît de necesară neamului, și chiar culturii universale, mijloacele necesare pentru existență, oricît de modeste, — se crează o situațiune intolerabilă moralmente care le sleștește forțele creatoare, și desvoltarea literară e astfel încetușată.

Nu e nevoie să citez nume, cări sînt în gura tuturor, spre a ilustra tragismul adînc al acestei situațiuni...

Dar țăranul, cu gologanul lui scos cu atîta trudă din pămînt, nu poate forma un debușeu literar... Dar nici aristocratul rafinat crescut sub înțurirea, directă sau indirectă, a saloanelor pariziene... Faceți statistica cărților „cerute” în „piața” noastră literară...

În zilele noastre numai o clasă mijlocie *națională* poate forma, astfel, condițiunile necesare prealabile ale desvoltării literare, și în consecință ale culturii întregi a unui popor.

Dar cînd o populațiune străină, ce nu vorbește limba poporului, ce nu are nevoie de creațiunile lui literare, formează în sînul lui *clasa mijlocie*, prin aceasta se pune în calea desvoltării acestui popor o barieră aproape peste putință de invins.

Aceasta însă este situațiunea Evreilor la noi.

Și băgați de seamă, un Evreu în Rusia, Germania sau Franța, cînd, însușindu-și cultura europeană, iese din sfera iudaismului, intră acolo în cadrele culturii naționale a acestor țări, pe cînd la noi în cazul acesta el este cîștigat doar culturii germane care, pe lângă că e mai superioară, dar e și mai accesibilă pentru el prin limbă, prin legături de origine, prin tot com-

plexul de raporturi economice și comerciale...¹⁾ Adăogați la aceasta că, mulțumită acestui fapt, Evreul e în Ungaria agent de maghiarizare (aproape toți „Maghiarii“ statisticele ungurești în părțile locuite de Romini sînt Evrei), în Bucovina agent de germanizare, în Basarabia de rusificare... Dacă acolo conflictul acesta cu dezvoltarea culturală (ce de altfel nu este de natură de a simplifica situațiunea la noi) este mai vădit, dar și la noi, în România, simplul fapt al existenței unei clase mijlocii străine duce în aceste condițiuni la același rezultat, în fond, adică la încătușarea dezvoltării culturale, deși în alte forme.

Și iarăși întreb, constatarea acestui fapt are oare ceva comun cu antisemitismul, cu ura de rasă? Dacă, în locul Evreilor, clasa noastră mijlocie s'ar forma din alte populațiuni străine, din Ruși, Germani sau Anglo-saxoni,—situațiunea noastră, din punctul de vedere al unei normale dezvoltări culturale, ar fi schimbată?

Adăogați considerațiile de ordine politică, economică, socială.

În vremurile noastre clasa socială, care reprezintă activitatea industrială și comercială, care are puterea economică, ajunge fatal, într'o formă sau alta, și la preponderența politică: rolul acesta pretutindeni mai curînd sau mai tîrziu îl are clasa mijlocie. Și dacă această clasă e de origine străină,—străină prin limbă, prin cultură, prin legăturile sale, prin tot felul ei de a fi? Poate un popor, oricît de tolerant ar fi el, să se resemneze la deplasarea centrului de gravitate politică în folosul elementelor străine, să încredințeze astfel destinele sale unei clase străine?

Din punctul de vedere economic, Evreii, ca reprezentanți ai „capitalismului“, apar, în realitate, ca agenți ai celui capital „vagabond“, capital comercial și capital de bancă care, cum am văzut în capitolul precedent, după afirmarea lui K. Kautsky, nu are rolul progresiv, creator, „revoluționar“ al capitalului industrial,—el se mărginește la capitalizarea veniturilor, fără să dezvolte forțele producțiunii și fără să le organizeze. Dacă la noi, în industrie, acest capital crează numai un aparat pentru stoarcerea, pe baza monopolului, a foloaselor protecțiunii și a altor „încurajări și avantaje“, cum am arătat,—față de agricultură și, mai ales, față de țărănime, el apare numai în calitate de *capital de camătă*, care nu lasă în urma lui decît ruina. Și *sistemul de arendășie* ce s'a dezvoltat la noi atîta nu este decît o formă deghizată a *cămătăriei*, care stoarce toată vîlga din pămînt și din țaran.

Fiindcă astăzi în numele „socialismului“ ni se cere „să sprijinim“ acest capital, ca o forță de progres, sînt silit să arăt,

¹⁾ K. Marx în scrierea citată mai sus spune că Evreul apare în Orient ca un agent al germanismului: cf. „*Revolution und Kontre-Revolution*“, p. 58—59.

că nu eu, nici măcar K. Kautsky, am inventat acest rol de constructiv și *reacționar* al capitalului de camătă. În asemenea afirmări se manifestează nu numai necunoștința desăvirșită a principiilor elementare ale economiei politice, dar și a literaturii socialiste, și chiar a operei însăși a lui K. Marx, în numele căruia ni se aruncă acest apel!

Vă rog să-mi iertați aici încă o citație lungă, dar indispensabilă.

În adevăr, iată ce oțim în vol. III al „Capitalului” :

„Capitalul de camătă, ca forma caracteristică a capitalului „aducător de dobinzi, corespunde preponderenței micii producțiuni, gospodăriei mici țărănești și a micilor meserii. Acolo unde „lucrătorului, ca într-o producțiune capitalistă *desvoltată*, i se pun „în față condițiunile muncii și produsul muncii, în forma de capital, el, ca producător, nu are nevoie să imprumute bani... Acolo „însă unde lucrătorul apare, dimpotrivă, ca proprietar, real sau „nominal, al mijloacelor de muncă și al produsului, el în calitate „de producător intră în certe raporturi față de capitalul imprumutătorului de bani, care i se înfațșează în calitate de capital de camătă...

„În forma de procente, cămătarul poate înghiți tot prisosul „ce întrece mijloacele cele mai necesare de existență ale producătorului (adică, ceea-ce mai tirziu apare ca profit și renta pământului), și deci e absurd de a compara înălțimea *acestui* procent, — care afară de partea dărilor către stat, își însușește toată plus-valoarea, — cu înălțimea procentului modern, care formează numai o parte a acestei plus valori... Capitalul de camătă, „în această formă, cînd el își însușește de fapt întreg prisosul „muncii (Mehrarbeit) producătorului, fără să *schimbe felul de producțiune...* acest capital cămătăresc aduce această producție „într-o stare mizerabilă (verelendet), *slăbește forțele productive în loc să le desvolte*, și în același timp *eternizează cea stare de plins* în care productivitatea socială a muncii nu se *desvoltă* pe seama muncii, ca în producțiunea capitalistă...

„Cămătăria sapă producțiunea țaranului și a meseriașului, „și o ruinează, fără.. să producă transformarea felului de producțiune, ca în organizarea capitalistă desvoltată ..

„Cămătăria numai *centralizează mijloacele bănești*, acolo „unde mijloacele de producțiune sînt impraștiate. Cămătăria nu „schimbă felul de producțiune, ci numai, *ca un parazit*, se alipește de ea și o *face mizerabilă*. Ea o *suge, o enervează*, și „silește producțiunea a se săvirși în condițiuni tot mai *licioase*. De aici ura poporului împotriva cămătarului...

„În formele «asiatice» (primitive) cămătăria poate să (înă „multă vreme, fără să producă nimic, afară de decadența economică și corupțiunea politică...

„Capitalul cămătăresc posedă *felul de exploatațiune a capitalului* fără să aibă *felul său de producțiune...*

„E de ajuns să-i piară țaranului un cal, și el nu mai are

„mijloacele necesare pentru a-și continua producțiunea. El cade în mîna cămătarului și, odată căzut, nu se va mai emancipa niciodată.

„Cămătăria face imposibilă o reproducere normală (a capitalului productiv)“... 1)

Ajunge, cred!

Ce aberațiune, în asemenea împrejurări, să ni se vorbească despre „puterea creatoare, progresivă, revoluționară“ a acestui capital și a clasei ce-l reprezintă!... 2).

Ni se va spune: dar cămătarul sau arendașul cămătăresc român ori străin, nu e tot una?

Dacă ar fi vorba despre cazuri individuale și *isolate*, obiecțiunea ar putea avea oarecare înțeles.

Dar aici noi discutăm cazul unei clase străine întregi de agenți iscutiți ai „capitalului vagabond“, cu anume legături și mijloace, ce se erijează ca o clasă mijlocie în sîmul unui popor înapoiat economicște, și într'un moment critic al dezvoltării sale culturale, sociale, economice și politice.

Și iată care este dozebirea:

„Acumularea primitivă“, aborigenă, este prin firea ei un *proces foarte lent*,—prin urmare: efectul ei nu e atît de năprasnic pentru gospodăria națională și lupta atunci împotriva cămătăriei, în diferitele ei forme, e mai ușoară, ea poate fi canalizată, cel puțin, dacă nu suprimată, înainte de ruina desăvirșită a producțiunii țărănești, etc.

Dovada deosebiri în reapegiunea procesului, în acest caz, o puteți avea chiar în întinderea vertiginoasă la noi a arendașilor străine, față de cele românești: numai în cîțiva ani arendașii străini au ajuns să stăpînească o întindere mai mare a pămîntului ca Romîni (și mai ales, latifundiile),—și numai ei au reușit să formeze „trusturi“ fantastice.

În al doilea rînd, acumularea primitivă aborigenă poate da și oare-cari compensațiuni:

Cu acest preț scump se formează, cel puțin, o clasă mijlocie națională, cu toate consecințele culturale, politice și sociale ale acestui fapt; capitalul acumulat rămîne în țară și nu servește pentru a cumpăra „baronii“ și latifundii în Austria (sau pentru „fundațiuni“ la Atena); copiii cămătarului sau ai arendașului îmbogățit, ajungînd din cauza aceasta la o cultură superioară națională, pot, cel puțin în parte, răsplăti originea aceasta

1) K. Marx.—„Kapital“, vol. III, 2, p. 133—136 și 137—139, *passim*. Iar în genere în privința întîririi capitalului „vagabond“ asupra producțiunii țărilor agricole înapoiate, vezi *cap. 37 și 45*, din acest volum.

2) Dacă rolul economic al Evreilor se datorește, astfel, funcțiunii sociale ce o îndeplinesc, ca reprezentanți ai capitalului cămătăresc, și nu caracterelor de rasă,—pentru populațiunea ce suferă pe urma acestui rol, vădit, aceasta e eu desăvirșire indiferent. Asupra rolului economic al Evreilor în țările înapoiate, cf. și *Fr. Engels*, prefața la ediția din 1892 a cărții sale: „Lage der Arbeitenden Klassen“.

ea literați, ca oameni de știință, ca buni administratori, generali, oameni de stat, etc.

Pe cînd agenții „capitalului vagabond” din clasa străină pompenză, într’o formă sau alta, prin această acumulare cu *tempus forțat*, „plus-valoarea” muncii naționale, toate veniturile capitalizate, peste graniță, și în orice caz, din partea acumulată ce rămîne în țară rezultă numai întărirea acestui element străin, cu toate consecințele acestui fapt.

În sfîrșit, considerațiunea de ordine socială.

Cînd în sinul unui popor clasa mijlocie e formată dintr’o populațiune străină, prin aceasta se sdruncină tot echilibrul elementelor sociale.

În zilele noastre, într’o constituire socială normală, de la baza societății până la virfurile ei trecerea se face prin o gradăție nesimțită, prin nuanțări ușoare în situația materială și socială a diferitelor elemente.

În aceste condiții, clasa mijlocie poate servi de rezervor din care se ridică elementele cele mai bine înzestrate de natură, ca fruntași și conducători ai țării în diferitele ramuri de activitate; apoi această clasă apare, pe de o parte, ca un receptacol firesc al elementelor slăbite, dintr’o cauză sau alta, din stratul superior al societății, asigurîndu-le posibilitatea unei alte vieți, mai modeste dar independente, — iar pe de altă parte ea pompează din stratul de jos toate elementele mai viguroase, dîndu-le putința, în mod normal, a unei ascensiuni ulterioare: un negustor, eșit el singur de la țară, aduce de acolo, cînd îi permit mijloacele, de pildă pe un nepot, băiat de talent etc., — din ei se pot recruta meseriașii și alți profesioniști, etc.

Pe lingă aceasta, clasa mijlocie servește, indirect, ca un conduct de cultură pentru clasele inferioare: ideile și, în genere, discuțiunile ce agită culmile societății pot pătrunde prin canalul acesta până la straturile cele mai de jos ale poporului, cînd clasa mijlocie, care vine cu el în contact în nesfîrșita varietate de afaceri, vorbește același limbă cu el. De asemenea și curențele ce se nasc în adîncurile vieții naționale, pot mai ușor răsbate până la straturile de sus.

Într’un cuvînt, e o încrucișare continuă de înfrîuriri de sus în jos, și de jos în sus, o vecinică transfuziune între diferite straturi sociale, un fel de continuă endosmosă socială.

Pe cînd o clasă mijlocie din elemente naționale străine formează o pătură impermeabilă, care rupe în două organismul național: elementele slăbite ale straturilor de sus se declasează, nu pot forma decît, cel mult, o clasă de profesionali ai „politicii”; recrutarea normală a sferelor mai înalte e împiedicată; elementele mai viguroase de jos nu mai pot răsbate, decît prin selecțiunea la întîmplare și artificială, prin școală, cu toate riscurile declasării, etc.

În sfîrșit, clasele superioare se trezesc atît de departe de masa poporului, încît și Negrii din Africa le sînt mai cunoscuți, — de

jos nu mai vine nicio răsufare până la ele (caracteristic este faptul, că izbucnirea răzcoalelor din astă-primăvară a surprins atât de mult majoritatea societății noastre).

Și n'am enunțat încă toate fețele problemei ce se pune înaintea noastră prin faptul, că în veacul trecut au imigrat în România în masă Evreii din Rusia și Galiția, și ast-fel împiedică formarea unei clase mijlocii românești! N'am atins, depildă, rolul orașelor în viața națională și efectele înstrăinării lor; procesul dureros de *stingere* directă a populațiunii românești din orașe (mortalitatea covârșind numărul nașterilor) etc. Dar spațiul îmi lipsește, și socot că am elucidat în deajuns natura acestei probleme.

Dacă o populațiune străină egală la număr cu a Evreilor, ar fi ocupat cu forța un județ al României, gonind de acolo toată populațiunea băstinașă, și formind ea singură acolo toate clasele sociale.—încă situațiunea noastră ar fi fost cu mult mai puțin penibilă, și mai ușor am fi găsit un *modus vivendi*.

Dar iarăși și iarăși: are problema indicată vreo analogie cu antisemitismul, cu ura de rasă? Și iarăși repet: dacă am avea în fața noastră pe Anglo-saxoni, n'ar fi fost ea, poate, și mai grea, intrucit rasa lor e și mai energică și mai aprigă în luptă, fiindcă în situația noastră însăși calitățile elementului străin, dacă nu sînt indiferente, apar ca noi arme împotriva noastră?

Dacă în locul Evreilor, ar fi format la noi o clasă mijlocie înșiși ingerii, dar purtători ai unui tip cultural străin și vorbind numai o limbă străină,—situațiunea noastră, ca posibilitate a unei dezvoltări normale, ar fi fost disperată (Ați văzut, am recunoscut Evreilor toate calitățile, deci nu pot fi bănuț de „ura de rasă“)...

În conflictul dintre Burii din Transvaal și Engleji toată opiniunea publică europeană a fost de partea Burilor.

Dar conflictul între noi și Evrei este de aceeași natură, însă și cu mai multă dreptate din partea noastră.

Nu sîntem o populațiune de 200 mil., în mijlocul cărora un număr egal de străini, formînd toate treptele sociale, să fi descoperit izvoare nouă de bogăție, să fi adus ei un imens capital industrial; sîntem un popor de 12 milioane, pentru care o combinație nenormală a claselor sociale apare ca una din cauzele ce îi împiedică propășirea, dezvoltarea lui culturală și națională normală. Apoi Englejii reprezintău cel puțin în Transvaal o cultură superioară, pe cînd noi sîntem în fața unui popor, care el însuși nu-și poate însuși cultura europeană, decit—cum am văzut—în măsura în care *se disolvă ca națiune*!...

Desigur, situația aceasta se prezintă pentru Evrei ca o mare nenorocire, dar... nenorocirea e și mai mare pentru noi!...

Pentru Evrei țara noastră a servit ca un adăpost, ca un azil, față de urgiile ce ei au suferit în altă parte și fără vina noastră, un loc de scurgere mai comod, în direcția rezistenței celei mai mici,—din împlinire, fiindcă eram în calea lor mai aproape.

Dar noi?...

Noi am *crescut din acest pământ*. Altă dată Daci, apoi romanizați, însfîrșit primind o infuziune de sînge slav, veacuri și veacuri ne-am frămîntat, și ne-am născut, aici, *pe acest pământ*, ca un neam nou dornic de viață, — noi sîntem *Urvolk*, cum spun nemții, un *popor primordiul*, al acestui pământ...

Voi ce-aveți îngropat aici?...

..... Dar noi strămoși și tați,
Noi mame și surori și frați!...

Noi înșine ne simțim ca fi ai acestui pământ :

Pământul negru-i vechiul nostru tată...

..... El ni-e leagăn și mormînt :

Cu sînge cald l'am apărât,

Și cite ape l'au udat

Sînt numai lacrimi ce-am vărsat...

Unde să ne ducem? .

Desigur, și pentru noi și pentru Evrei ar fi fost mai bine, dacă am fi un fel de State-Unite nord-americane la granițele Rusiei și ale Galitiei și am putea privi, fără nicio primejdie pentru noi, mase și mai mari de Evrei.

Dar nu sîntem...

Cînd două popoare ajung la această situație, se naște fatal între ele un *conflict*, de natură nu numai economică, dar și mai ales, culturală și națională, — un *conflict național*.

W. Sombart, în scrierea lui asupra mișcărilor sociale din veacul XIX, arată că în certe condițiuni conflictele naționale sînt tot atît de firești și legitime, ca și conflictele sociale¹⁾.

Și cînd este vorba de interese ireductibile, niciun conflict nu se poate rezolvi decît *prin raportul de putere*.

Niciun eufemism, nicio îndulcire prin vorbe nu schimbă fondul real.

Nicăiri în altă parte în Europa chestiunea evreiască nu se pune în condițiunile noastre. *Acolo* această chestiune e în mare parte *inventată*, e un rezultat al urilor atavistice, dacă nu e o încercare conștientă de a utiliza rezultatele fatale ale devoltării capitaliste în interesul reacționarismului social. E firesc, ca în numele democratismului, al umanitarismului, al dreptății, asemenea porniri să fie acolo combătute cu toată energia.

Dar aici în România, noi am creat acest conflict dureros și fatal, un conflict *adînc și real*, ale cărui victime sîntem și noi și Evreii?

Desigur antisemiții noștri naționali — ca o țară de cultură tină, trăim prin imitațiune, — se acață de acest conflict spre a reedita toate rodomontadele antisemițiilor din Apus, dar cu un sos de barbarie orientală specifică.

Cu arme ruginite, scoase din arsenalul prigonirilor medie-

1) W. Sombart, — „Le socialisme et le mouvement social au XIX-e siècle”, p. 3 și 155.

vaie, cu propaganda de ură, cu pătimașă ațitare la excese, cu răscolirea în masele populare a instinctelor bestiale, cu injurii triviale și grosolane, cari înjosesc numai pe cel ce le aruncă,—se poate numai compromite o cauză dreaptă,—care *mi* este cauza antisemitismului.

Un conflict național, care are la bază interese ireductibile, poate duce la războaie între state, dar, cum am mai spus și în altă parte, civilizația impune anume norme chiar în *aceste* războaie: nu se tolerează nici gloanțe „dum-dum“, nici otrăvirea apelor, și nici disconsiderarea semnului „crucii roșii“.

Cu atât mai mult nu se pot tolera mijloacele sălbatice și degradatoare de luptă în cazul conflictelor din sinul statului.

O politică fermă și liniștită, o expunere limpede a situațiunii ne poate asigura simpatiile lumii civilizate întregi, fiind dată *situațiunea reală*. Nimine nu poate pretinde ca un popor să nu-și apere condițiunile normale de dezvoltare,—dar să și le apere ca un *popor civilizat!*

A da însă acestui conflict și acțiunii noastre legitime un aer *fals* de prigonirea unei rase, de prigonire religioasă, de antisemitism într'un cuvânt, poate servi numai cauza adversarilor, bucurându-se să exploateze divagările citorva maniaci, ce nu pot avea nicio trecere dăinuitoare într'o țară care nici în evul mediu nu cunoștea netoleranța religioasă,—și a înfățișa într'o lumină mincinoasă toată problema, grea și fără complicațiuni externe.

Ce interes avem noi de această falsificare a realității? Fiind date *interesele mari*, ce sînt puse în joc pentru a rezolvi această chestiune *în dauna noastră*, tocmai *denaturînd* fondul real al conflictului,—scandalogii antisemiți sînt aliații firești ai acestor interese, fiindcă provoacă punerea la ordinea zilei a întregii chestiuni, prematur, în condițiuni detestabile pentru noi, și înaintea factorilor ce nu sînt chemați să o rezolve în favoarea noastră....

În momentul, cînd și în Rusia, unde situațiunea se deosebește radical de a noastră, Evreii sînt pe cale de a căpăta egalitatea de drepturi civile și politice, în interesul cui ar fi legenda că România rămîne ultimul focar al antisemitismului în Europa?

Accasta vor antisemiții?

Niciun popor, cu atât mai puțin al nostru, nu se poate îngădi până la infinit, fără pedeapsă, împotriva ideilor moderne, și... nici împotriva acțiunii politice din afară...

A pune deci chestiunea noastră pe terenul antisemitismului, pe al urei de rasă, înseamnă a ne duce la o înfrîngere rușinoasă, și fatală pentru noi.

Și am datori-o, în mare parte, fimei ce ni se crează în lume de agitația antisemită, pe care știu să o exploateze împotriva țării noastre cei interesați, și chiar mulți de bună credință, luînd, dela distanță extravaganțele a doi trei demagogi drept expresiunea sentimentelor și a ideilor poporului român...

Dacă însă lupta noastră e legitimă, acțiunea noastră până azi nu a fost îndestulătoare; măsurile negative de apărare și cele pozitive de întărire a elementului românesc în sferile de activitate până acum stăpînite de Evrei (în cadrul acestui studiu nu poate intra cercetarea eficacității fiecărei măsuri în parte), față de suprapopulația evrească ce astfel s'ar crea în orașele noastre (s'a și început să se manifesteze), trebuie să aibă, ca un corelativ necesar, *ajutorul statului* pentru emigrarea acestui prisos de populație evrească.

Acest lucru ni-l impune nu numai simțul de dreptate, dar și interesul nostru. Emigrațiunea Evreilor nu se poate lăsa în voia întâmplării, ci trebuiește regularizată și canalizată conform cu interesele noastre.

Numai atunci, începînd cu elementele cele mai puțin dorite, această emigrațiune în 15—20 ani ar putea produce un efect simțitor, pe de o parte, iar pe de altă parte, America depîdă, în care într'un an debarcă până la un milion de emigranți, numai în acest caz ar putea primi, pe nesimțite, și prisosul nostru.

Dacă peste 20—30 ani ar rămînea 80, chiar 100 mii de Evrei, repartizați mai mult sau mai puțin egal între o populație de 8 milioane (cel puțin, pe atunci), problema n'ar mai avea gravitatea ei de astăzi.

Apoi, orice acțiune are limita ei firească în scopul la care tinde.

Dar antisemiții „nu-i iartă“ unui Evreu originea lui, nici chiar cînd se creștinește, cînd își însușește cultura noastră, cînd nici nu vorbește decît limba noastră!

Față de un literat sau învățat depîdă, ce-și consacră puterile muncii în cîmpul culturii noastre naționale, niciun om civilizată nu va justifica aceste porniri asiatice.

Un European nici nu va putea înțelege că la noi se poate încă discuta, dacă valoarea unei lucrări științifice trebuie cercetată în sine însăși, sau după originea autorului!

Dimpotrivă, socot că politica sănătoasă trebuie să consacre această activitate ca o achizițiune pentru cultura noastră, prin naturalizare legală.

Căci orice om cu judecată trebuie să-și dea seama, că situația actuală nu se poate eterniza, și mai curînd sau mai tîrziu vom sta în fața rezolvirii ei definitive. Dacă avem înaintea noastră încă două trei decenii, trebuie să ne consacram unei acțiuni stăruitoare, ca până atunci toate elementele problemei să ne fie favorabile. Și nu putem tolera ca o demagogie violentă să ne expună la o soluțiune pripită, înainte de vreme...

Un popor demn și conștient de dreptul său, în acțiunea sa legitimă pentru apărarea intereselor dezvoltării naționale normale, trebuie să aibă tăria de a nu lăsa ca această acțiune să fie compromisă de o agitațiune nesănătoasă, și e deci dator să o stăvilească cu toată energia necesară, chiar dacă ea ar fi iz-

vorită dintr'o orbire sinceră, și nu, cum este adesea, dintr'o vinovată încercare de a specula asupra patimilor întunecate...

Am dat o dimensiune, poate, disproporționată acestei părți a studiului nostru, pentru ca să tragem o linie de demarcație lămurită între noi și antisemiți în această chestiune, asupra căreia n'am avut încă ocaziunea să vorbim pe larg.

Dar de socialdemocrații romini ne desparte aici o distanță cel puțin tot atât de mare, ca și de antisemiți.

În adevăr, care poate fi răspunsul socialdemocratismului nostru față de această problemă ?

Nădăjduesc că am arătat, cu o claritate indestulătoare, atât greutatea problemei cit și însemnătatea ei pentru toată dezvoltarea noastră ulterioară națională și socială.

Dar întrucât problema, ca și toată chestiunea națională, am văzut că nici nu se pune în Apus, pentru socialdemocratismul romin ea nu există.

Pe meseriașii evrei socialdemocratismul e pornit să-i deghizeze în „proletari“, și ast-fel să le atribue rolul revoluționar din Apus, pe care aici ei nu-l pot avea (și iluziunea este întărită prin faptul, că meseriașii Evrei au motive de altă ordine de a îngroșa rindurile unui partid „social-democratic“ în România).

Iar în cămătării, circiumarii și arendașii Evrei, precum și în toți agenții „capitalului vagabond“ socialdemocratismul nostru e prea nșor dispus să vadă o chrizalidă a „capitalismului revoluționar“, și ca atare să-i sprijine,—cu ce drept, din punctul chiar de vedere al doctrinei marxiste, am văzut.

Dar că socialdemocratismul romin aici confundă o situație specială pentru Apus cu esența însăși a concepțiunii socialiste, se poate vedea și din următoarea observație a profescrului W. Sombart,—repet „cel mai bun cunoscător al chestiunii sociale“, după aprecierea d-lui Gherea.

Profesorul din Breslau arată că solidaritatea proletarilor e foarte relativă :

„Un simptom avem în atitudinea Americanilor față de imigrarea din Asia. În cazul acesta chiar acum, *internaționalismul proletariatului se și prăbușește*, pur și simplu ; același lucru s'ar întâmpla și cu proletariatul european în momentul de pildă în care coolii chineji ar năvăli în piață, ca guzganii... În situația aceasta nu poate fi vorba, chiar în rindurile proletariatului, de a respinge principiul însuși al naționalismului“... 1).

Și faptele dovedesc că W. Sombart are dreptate.

Orîdecîteori se prezintă un conflict real de interese naționale, social-democrația europeană rar șovăește.

Ed. Bernstein, în realitate, reznmă multiplele manifestări

1) W. Sombart.—Op. cil., p. 156.

în acest sens (și această parte a cărții sale a rămas *necontrazisă* de K. Kautsky) ale social-democrației germane întregi în chestia națională, când spune:

„Disolvarea națiunilor, ca atari, nu e un vis ce ne-ar putea ispiti și, din fericire, acest eveniment nu este apropiat. Și precum nu e de dorit ca vreuna din marile națiuni civilizate să-și piardă neatîrnarea, deasemenea nu poate să fie indiferent pentru social-democrație, ca Germania, care a luat o parte însemnată în opera civilizatoare a națiunilor, să fie împinsă îndărăt“...¹⁾.

În aplicarea acestui principiu, Ed. Bernstein urmează:

„Nimic nu poate obliga social-democrația să renunțe la apărarea intereselor germane, în momentul de față sau în viitor, când sau pentru că șovinii engleji, franceji sau ruși se formalizează din cauza dispozițiilor luate în acest sens. Când nu este vorba, din partea Germaniei, de o simplă fantazie, sau de niște interese particulare ale unor grupuri speciale, fără importanță pentru binele general—și câteodată chiar dăunătoare—ci dimpotrivă, de *interesele naționale serioase, internaționalismul nu poate fi o rațiune pentru abdicarea servilă în fața pretențiilor străinilor interesați*!“...²⁾.

Din acest punct de vedere, Ed. Bernstein susține chiar, că social-democrația germană trebuie să sprijine politica germană în China, ocupațiunea portului Kia-Ciao, etc!...³⁾.

Fruntașii social-democrației germane de multe ori au formulat idei analoage (ați văzut și declarația lui Vollmar la congresul de astă-vară), din cari unele sînt citate de Bernstein.

În sfîrșit, conducătorul social-democrației engleze, H. M. Hyudman, ajunge să declare:

„Existența noastră ca oameni liberi atîrnă de *dominațiunea noastră pe mare*. Aceasta nu se poate spune despre nicio altă națiune contemporană. Ca socialiști putem noi să fim dușmani ai înarmărilor, dar trebuie să *recunoaștem faptele*“...⁴⁾.

Asupra realității nimeni nu e în drept să-și închidă ochii. Altfel, realitatea se răsbună condamnînd la neputință și sterilitate orice acțiune.

Pentru a ajunge la o concluziune definitivă a studiului nostru, ne rămîne să lămurim și fața politică a chestiunii supuse cercetărilor noastre.

(Va urma)

C. Stere.

1) Ed. Bernstein.—„Socialisme théorique“, etc., p. 246.

2) Ibid., p. 248—249.

3) Ibid., p. 250—251.

4) Cital în Ed. Bernstein, op. cit., p. 256.

Na Duna

Se tîrie robii spre-adîncul mormînt
Prin noaptea cea fîră cîrîri,
Iar caii, cu coame sbîrlite de vînt,
Cu sînge 'n amestec au aburu 'n nîri
Și capul cu gura 'n pîmînt.

Scurmîlă de viscol zăpada 'n grîmezi
Li-e stavilă 'n drumul bîțut,
Și drumu 'ntîrzie pierdut în zăpezi:
Sîrșita-i merindea și-amnarul pierdut,
Și nor și pustie cit vezi.

Și 'n locul pe unde făcurea popas
Acei ce trecuseră ieri,
Auzi de departe și-al lupilor glas
Și'n neagra zăpada vezi sdrențe și peri
Și oasele cîte-au rîmas.

Pe galbene oase, cu toții 'ntr'un loc
 S'așează să moară de-acum :
 Să vadă sarmanii-o lucoare de foc,
 O dungă măcar să zărească de fum,
 Și-ar plinge de-atîta noroc!

E vaet de oameni și vuet de vînt
 Și 'n vale 'ntunerec ca 'n iad.
 Lipite de tine, tu goale pămînt,
 Nu-ți cer obositele inimi ce cad
 Mai bun să le dai un mormînt!

Iar dacă străjerii scot cojile lor
 De pîne 'nghețata, și-o rup,
 De mil'ar întinde și celor ce mor,
 Dar sute-și întind sguduitul lor trup
 De-al poștei naprasnic fior.

O seamă țin ochii la pîne, și-urmînd
 Tot drumul doritei mîncări,
 Ard ochii lor lacomi, de fiară pîrînd—
 Așa-și urmărește stăpluu 'n mișcări
 La masa-i și-un cîne flămînd.

Dar fără de suflet stau unii ca morți
 Cu capul pe piepturi lasat:
 Tot una-i, și foame, și vesele porți
 Prin care-o să-i treacă vrăjmașu 'ngîmfat—
 Urmați-va drumul voi sorți!....

De sgomot de guri și de plute e plin
Și Tigrlul și marele Phrat,
De aur e golful și cerul senin,
S'aud clopoșele și tobe ce bat,
Și trec caravane și vin,

Și'n dulcele treamăt al vîntului rar
Cîntînd palmierii s'aud,
Sclipînd minarete 'n lumina rîsar
Și norii de spumă 'n plutire spre Sud
Ca giulgiuri de purpura par...

Și'n noapte, departe, departe de-ai lor,
Tu inima lumii, Alah,
O moarte cumplită e moartea ce-o mor
Vitejii războinici ai marelui Șah,
Ai milă de sufletul lor!

Spre țara robiei, pe drumul de veci,
Plecară, din Plevna, trei mii.
Trei sute mai sînt pe cîmpiile reci,
Și bun e Alah de-or ajunge ei vii
La riul cel mare treizeci.

Caci patru 'mpreună legați într'un rînd
Se tîrîie, bieții de ei,
Dar unul slabește și cade 'n curînd
Și 'mpiedică 'n cale pe ceialalți trei,
Și iată-i și-aceștia cazînd :

Rod nodul din ștreangul ce-i leaga, dar fier
E ștreangul. Rod mîna-i sub nod,
Iar mortul îi ține la sine-și, în ger,
De furie gitul și țasta i-o rod,
Și pier, ticaloșii, și pier!

„Tu-Doamnă-al puterii, de ce ne-osîndești
Cînd totu-i din Tine și-al Tau!
Popoare tu naști și cuvinte vestești
Și scara nașterii dai neamului rau
Iar bunului groapa Tu-i ești!

„Dar fie-a Ta voe, caci însuși ai vrut
Sa judeci pe buni și pe rai—
Cu noapte și nori și ghiauri ai umplut
Pamîntul din Nord, dar aleșilor tai
Ce cald un Eden le-ai facut!

„Și n'o sa-l mai vada nici unul din noi,!
Dar strînge-ne 'n inima Tă,
Caci singur ești pomul, iar oamenii foi.
Și-a noastră durere Tu n'o vei uita
La ziua cea mare de-apoi!“

G. Coșbuc.

Aproape de ofilire

În tremurări ușoare, liniștite, cădeau frunzele arămii pe nisipul din curte sub merii ce-și arătau tot mai multe ramuri goale, negre. Sub cerul albastru, în lumina tainică a inserării de toamnă, curtea părea pustie, și o tristeță mare o stăpînea. Numai în răstimpuri adieri ușoare de vînt treceau prin frunzele căzute, sunînd uscat, slab, adunîndu-le în rotocoale blinde. Împrejur se întindeau finațele arse de secetă și brumă, unde abea mai puteau s'adune oile vî'un firicel de iarbă. Pe culmea măgurii dela răsărit se vedea pieptul roșu al unei păduri mari, arămit și mai tare de soarele ce apunea într'o deasă pulbere purpurie.

Înaintea casei, în grădinița de flori opărite de brumă, ședeau tăcuți pe-o laviță albă d-nul și d-na Ivașcu. Priveau amîndoi la straturile de flori și păreau că cercetează unde a mai rămas vre o frunză verde.

D-na Ivașcu își ridică capul oftînd și-și duse mîna pe frunte. Zise, cu ochii duși în gol:

— «Să vezi tu că n'are să fie bine. Eu nu pot avea nici o simpatie pentru omul acesta. Ce folos că-i om cu învățatură multă, dacă n'a fi vrednic de nimic?»

Di. Ivașcu se ridică de-odată de pe laviță:

— «Bine, spune-mi tu ce muere ești? Acum că e gata logodna, începi să te bocești și să-mi amărăști zilele? Nu ești tu o femeie rea? Ba da, cu mult venit în tine!

— Eu am spus și 'nainte că n-are să fie bine. Uite, dragă, nu te mînia, dar spune-mi: se vede oare pe noi că sîntem după logodna Mariei? Noi, chiar și tu, s'ar părea mai mult că am avut o îngropare decît o logodnă. Crede-mă, acestea nu sînt semne bune. Dar' încă fata? Săraca fată, de-ar feri-o Dumnezeu de-o nenorocire».

Ivașcu se năcăji și mai tare:

— „Așa da. Asta-i cap de muere. De cîte ori faci ceva nou, trebuie nezmîntit să-ți întreb prostia 'n cap, că are să urmeze o nenorocire. Cum fata? Fetei ară să-i meargă bine. Va fi la oraș, va avea distracții, va intra în lume! Ia spune-mi tu, ce folos de noi, de averea noastră, c'am stat o viață întregă în pustietatea asta, fără să știe cineva că trăim. Asta-i viață?»

Las' ai să vezi că va fi bine. Altfel pentruce ne-am silit să ne creștem fata după toate cerințele? Asta i! Dacă-i ei puțin mai bătrîn, n'are-aface! E mai așezat. Va fi un soț mai bun*.

Ivașcu rupse o creangă de prun ce i venea de-asupra capului, privi la ea, apoi o aruncă, așezîndu-se iarăși pe laviță.

Doamna Ivașcu se șterse repede la ochi cu batista :

— „Nu e nesuferit pentrucă-i mai în vîrstă. Astăzi oamenii învață până 'nbătrînesc. Dar este ceva în toată ființa lui ce respiră boală parcă și nesănătate. Ah, George, eu știu că Mărioara va fi nenorocită*—și acum încep să plîngă innăbușit.

Ivașcu nu mai putu rămînea aci. Simțea că trebuie să-i spună vorbe aspre femeii, și n'ar fi voit s'o supere. De ciud trăesc la olaltă nu i-a spus o vorbă aspră.—Eși în curte, apoi trecu în grădina de pomi.

Un miros tare de franze căzute plutea în liniștea grădinii și o tăcere adîncă stăpînea împrejurimile. Ochiul lui rătăceau în depărtări, părea că vrea să și-i răcorească în adierile ce veneau din asfințit. De departe venea în răstimpuri o frîntură de cîntec, ce se pierdea, înghițit parcă deodată.

Dus de gînduri, își abătu privirile spre miază-zi, unde erau odăile lui, vitele lui, argații lui. Și în liniștea mare i se păru deodată că-i așa de singur, cum n'a fost nici cînd... Da, da, simțea el bine, că nu-i mulțumit, că nu-i fericit, azi cînd ș'a logodit fata c'un avocat, deși această a fost dorința lui. Pentru gîndul acesta, ca pe fata lui s'o cunoască lumea, ca Mărioara să trăiască mai bine decît el, a muncit dînsul o viață întreagă. Da, căci el avuse mult de suferit cînd, murîndu-i părinții, a trebuit să vie la economie, părăsînd școala. A rămas adînc în sufletul lui o nemulțămire, un ideal zdrobit, a cărui durere din cînd în cînd se deștepta. Dar nevastă-sa nu putea să 'nțeleagă aceasta. Ea a trăit, aproape, tot la țară. Ea altă viață nu cunoaște.

Și totuși Ivașcu simțea cît bine i-a făcut femeia aceasta în viață, cît de mult i-a inseninat-o. Acasă, în truîl lor pacinic, ori pe moșie cînd eșiau să vadă agonisala, se cobora asupra lui ca un aer de sănătate sfîntă, lîminile ochilor ei negri. Și vedea el bine, că mințise mai înainte, cînd a spus că viața lui, înmormintată aici la țară, n'a avut nici un preț. Dar cu cît îi veniau în mînte mai multe clipe de fericire, cu atîta se simțea mai nemulțămît în urma logodnei Mariei. Și iată, lui i-a părut un om de treabă avocatul Crețu. Dar poate că nemulțămirea din sufletul nevastei a trecut, ca o undă nevăzută, ș'a năpădit și sufletul său.

Cînd se întoarse în casă, sosise și Mărioara. Ea mersese cu două fete de a preotului la plimbare, după ce căruța d-lui Ivașcu plecase cu avocatul Crețu.

Părea voioasă, și-i aduse mamei două garoafe de cîmp, roșii ca sîngele :

— „Uite mamă, am mai găsit flori ș'acuma. Așa-i că-sfrumoase?“ și o privi cu ochii umezi, din care se vedea c'au curs

lacrimi destule. Samănau ca ochii unui copil ce a plins mult și-n urmă i-ai dat o jucărie, și el începe îndată să zîmbească și să ciripească.

Mamă sa luînd florile, vii încă în toamna tîrzie, cine știe la ce s'o fi gîndit, că 'ncepu deodată să plîngă cu hohot.

Ivașcu de data asta se minie:

— „Asta-i curată proslie. Vezi, tu strici tot! Tu". Și izbind ușa, intră în odaia lui.

În sara aceea n'au mai cinat nici mamă nici fată.

Mărioara, plîngînd, merse și ea să se culce. Se învălui în grabă în așternut, dar nu putea să doarmă. Ea înainte știuse și simțise numai ceva: de avocatul Crețu îi era frică, și-i era tare greu să privească la dinsul. De cite ori i-a adus dulceturi, bomboane, ea l'a privit cu teamă și n'a cutezat să-și întindă mina, ce mică și albă sta ca moartă, odihnindu-se în poala curată a hainei. Gîndea dintăiu că-i vr'un om de afaceri, de care au umblat mulți pe la casa lor, poate vrea să cumpere, să facă vre-un tirg cu tată-so. Și nu putea înțelege ce ar avea străinu! acela cu dinsa.

Dar vizitele erau tot mai dese, și o nelinișteau tot mai tare. Intr'o sară nu de mult, adormise tîrziu, iar părinții ei, rămași la sfat, vorbiră destul de tare, ca fată să-i poată auzi. Și de atunci i s'a pus ca un junghiu de ghiață la inimă. Căci ea nici nu se gîndise încă să se mărite. Venită abia de un an dela școală, îi plăcea foarte mult acasă. Luera în rînd cu maină-sa la cusături, în grădină. Avea atitea bucurii, încît se gîndea cu urît la anii de școală, care pentru ea au fost o adevărată închisoare.

Se scula din zori, cînd simțea că mamă-sa-i sculată și, îmbujorată de căldura somnului, eșia în aerul curat și plin de sănătate, c'o haină ușoară de casă, cu șorțul alb înainte.

Ochii îi rideau de bucurie.

Tatăl-său zicea de multe ori muerii: „Samănă cu tine, Eleno, samănă ca doi stropi de apă”.

Și mamă-sa se bucura din inimă, că are o fată așa de harnică, și privea la Maria cu gingășie și cu teamă.

A fost abia la citeva petreceri. S'au învățit mulți în jurul ei, dar Mărioara era prea tare, prea sălbatică aproape, ca să-i rămie care-va în suflet dintre tinerii cu gura plină de fleacuri. Dar totuși petrecea bine, căci îi plăcea să joace, să zboare par'că.

Și acum de-odată, în mijlocul vieții ei ce abia începea să se desfășoare, se acățea de avîntul ei ființa greoaie, de plumb, a lui Crețu, și i se puse junghiu acela de ghiață la inimă.

Ca împinsă de o putere necunoscută, înțelese în grabă viața, spre care mai înainte se înălța numai încetul cu încetul.

Și cu cit o înțelegea mai bine, cu atita i se făcea mai rece la inimă, pînă cînd aceasta înghețea cu totul, cînd tată-so i-a spus că a cerut-o avocatul Crețu și că în curînd va fi logodna.

N'a zis atunci un singur cuvint. Ochii i se uscara, i se racira, pareea ca i-a sultat in fata o noapte intreaga crivatu. Vedea cit e de strimtorat tatăl-său, cum cerca s'o mingie, s'o imbune, s'o facă să rîdă. In răstimpuri i se făcea milă de ei, dar nu putea să-i spună nici un cuvint.

Cînd in sfîrșit Ivașcu, privind intr'altă parte, o intrebă:

— „Ce zici tu la asta, Mărioară dragă, te 'nvoiești?“ — fetei i se păru de-odată că are inaintea sa un dușman pe care trebuie să-l pălmuiască, și-i zise scurt:

— „Da, mă 'nvoiesc!“ Apoi trecu in odaia sa și abia tîrziu o putu opri din plîns mamă-sa.

De-atunci fata vorbea de tot rar cu Ivașcu. Se ferea de ei in casă, prin curte, in grădină. S'au apucat de pregătirile de logodnă, și Mărioara lucra, fără să zică o vorbă, ca impietrită.

Abia acum, după logodnă, după plimbarea cu fetele preutului din sat, Mărioara păru puțin mai veselă. Ivașcu a simțit o bucurie mare, ca și cînd ar fi dat de-o comoară neprețuită. In sfîrșit iată, tot se'ntoarce fată sa și vede că el a lucrat bine. Dar plînsul muerii, cînd fata îi dete cele două garoafe sălbatice, îl umplu de desnădejde cu atit mai tare.

Mărioara după plimbare era într'adevăr mai veselă. Cele două fete îi vorbiră așa de mult, așa de frumos despre norocul ei, încit ea, dela o vreme, uitînd chipul sarbăd al lui Crețu, incepu să-și vadă viața îndestulată și fericită. Erau gînduri nouă, acum născute din curățenia sufletului său, cari o înălțau, o duceau departe și o făceau să vadă lumea așa de frumoasă și bună... La întoarcere, in adierile abia simțite ale inserării de toamnă, in inima Mărioarei incepu asemenea să adie un cîntec lin, necunoscut și neînțeles, ca o mîngiere dulce.

Dar acasă, la durerea mamei sale, periră ca topite toate inchipuirile ei, și simți iar la inimă junghiul cel de ghiță.

Și totuși, in noaptea aceea ajunse să se stăpînească. N'a făcut nici odată ceva in potriva voinței tatălui său, și i se părea, că pe omul acesta care-a fost așa de bun cu ea in viață, l'ar ucide dacă ar plînge și ar fi supărată mereu.

Nunta s'a făcut l'a sfîrșitul lui Octombrie. Dl. Ivașcu n'a fost mulțămît. Dumnealui voia să facă un ospăț mare, o adevărată sărbătoare. Dar Crețu n'a voit:

— „E fără 'nțeles să mai cheltuești atita. Ori cum să fie, tot cununie e“.

Cuvintele acestea i-au căzut greu lui Ivașcu. N'are el atita putere să facă o nuntă adevărată? Dar ginerele, zimbînd rece, adause:

— „Azi elita nu mai face ospete mari. Azi te cununi și pleci in călătorie îndată. Ospete de cite trei zile numai țaranii mai fac“

Lui Ivașcu i s'a făcut mai rău acum, dar n'a zis nimic, căci nu voia să strice acum cînd totul era gata. Dar la nuntă s'a inseninat și ș'a pus deoparte gîndurile rele despre Crețu, cari îi veniră mai inainte. Au venit o mulțime de oaspeți de

la oraș, o adevărată lume de domni. Și, deși se simțea umilit în adîncul lui de simțimîntul acesta, totuși era fericit văzîndu-se în mijlocul unei lumi așa de alase.

Mărioara n'a plîns nici o lacrimă. Părea așa de împăcată cu soarta, așa de tristă în ingenunchierea ei, încît parcă nu mai are nici o dorință, decît să rămîna așa palidă pentru totdeauna.

Numai cînd s'a despărțit de-ai lor, a dat să plîngă. Dar n'a plîns, ci numai a răcnit, ca și cînd ar fi rănit'o cineva de moarte.

N'a luat'o în samă nuntași, nici ginerele: așa's fetele cînd se despart de părinți: plîng.

Dar Elena Ivașcu abia acum era convinsă, că'ntr'adevăr presimțirea sa se va adevăra.

* * *

Îndată după cununie Dr. Crețu avea un proces mare, așa că nu putură să facă nici o călătorie de nuntă. El trebui să petreacă și în capitală cite-va zile. Spunea că are să-și adune unele documente.

Mărioara, în casa cea nouă, cumpărată din zestrea ei, avea mult de lucru până să și le pună toate în rînd. Cu lărbatul abia a povestit citeva cuvînte, și acum, fiind dus, ei i se părea c'a venit pe citva timp numai aici să facă rînduială, și apoi să plece. Era ca într'un vîrtej amețitor, din care nu știa și nu cerca să iasă. Căsătoria sa în biserică, nunta acasă, muzica, toastele, i se părea că le-a visat, numai ori le-a cetit de mult în vre o carte.

Dar la o săptămînă Dr. Crețu se întoarce. Spunea că a isprăvit puțin, c'a cheltuit degeaba.

Cînd îl văzu așa de slîm, Mărioara se îngrozî. O paliditate ca de mort îi era înlipărită pe fața pe care barba rară crescuse cotoroasă. Sub fruntea încrețită, ochii mici, morți, cufundați parcă în două sfredeliturî negre, priveau răi și nemulțămîți. Umerii obrazului eșau împungînd.

Nevasta-i aduse de mîncare, dar Crețu n'avea poftă de nimic.

Mersese, într'adevăr, aproape în zădar atîta cale, căci nu a fiase nimic din cele ce i se spusese că va afla.

— „Să vezi ce mizerabili! Dar am să-i fac să-mi restituie cheltuelile. O, da, cu mine ș'au aflat omul“. Și avu un zîmbet așa de rău, încît Mărioara privi într'altă parte.

Omul ei n'a mai zis nimic, ci istovia țigară după țigară. Sta pe divan, cu ochii în podele și nu se mișca.

De la o vreme nevasta sa avu un simțimînt ciudat: omul acesta-i un străin, poate un făcător de rele, și iată că vine sara și nu se mai depărtează.

Și simțimîntul acesta îi storcea rînd pe rînd puterile, ca și cînd ar chinui-o cineva pe 'necetul.

În urmă Crețu trecu să se culce. Se auziră în grabă sforăiturile grele, ce răsuna în sinistru în odaie, ca niște amenințări.

Se culcă și Mărioara, înlăia sară când era și Crețu acasă, de cind s'au cununat.

Cind stinse lumina i se păru, punindu-se în pat, că se confundă într'un adinc nemărginit. Cu ochii strînși de groază stălu mult așa, apioape fără să răsuflă. Apoi inchipuri urite se coborau parcă mereu ș'o atingeau pe umeri, pe cap, pe față. Abia tirziu se apropia de dinsa parcă mamă-sa și vorbindu-i încet-încet, pulu s'o liniștească.

Crețu se sculă abia la prinz. Era mai voios acum, și veni aducîndu-i Mărioarei ceva ascuns într'o cutioară.

— «Uită, vezi, asta am adus'o pentru tine».

Ea avu senzația de desgust ca atunci cînd o imbia cu bourboane. Cînd'au vorbea cu dinsa, credea hotărît că-i un străin ce n'are nimic cu ea, dar cînd se apropa cu ceva de ea, se izbea, cutremurîndu-se, de adevărul ce-i sta în față. — Nu luă cutia, și el o deschise, dîndu-i o păreche de cercei foarte frumoși.

— «Vezi nu ți-am dat nimic cadou de nuntă: Nu vrei să-i iai?»

— «Dacă chiar voești, îi iau, deși n'aveam nevoie de ei». Ii luă și pusé cutia de-o parte, fără 'să-i mai zică ceva. El trecu apoi jos în cancelarie. Dar, ca adus de ceva, veni în grabă iar.

— «Iar' auzi Mărioară dragă, spune-mi pentru ce ți-s eu așa de străin și acum? Până n'am fost cununati, a fost alta, dar acum nu 'nțeleg cum poți fi așa».

— Cum să fiu altcum, d-le Crețu? Eu nu știu cum să fiu alt cum.

— Vezi, ț'am spus eu. Tu mă privești ca pe un străin. Te aud că-mi zici și acum domnule. Asta nu se cuvîne. Oricum, sintem căsătoriti și nu mai e ierlat să ne domnim».

Mărioara se sinți adinc atînsă. Cum? adecă omul acesta, îmbrăcat bine și pieptănat frumos, crede poate că ea se sîșteie să-i zică pe nume? O, nu, altceva o oprește, altceva, altceva!

Și în sara aceia începu să judece de tot cumpătat, ca o bătrînă, soarta în care a ajuns. Se oprea mereu la gîndul acesta: că ea trebue să se usuce, așa cum a vazut la ei în grădină florile bătute de brumă. Nu înțelegea încă bine cum se va face aceasta, dar'o simțea. Lîngă omul acesta care cu orice vorbă ce-i spune se departă tot mai tare de ea, știa că vine moartea.

Zilele ce urmară curgeau încet, ca un riu de plumb topit, ce se răcește în ghiță.

Dimineța, obicinuită de-acasă, se scula de timpuriu, se cobora în curte, trecea în grădinița mică ce-o aveau, dar n'avea ce face. Cîteva găini închise în cotețe erau săturate în grabă, cocoșul se zbătea să iasă, apoi se liniștea. Prin frunzele căzute din grădină suna uscat vîntul rece, și în pustietatea aceasta i se răcea ei tot mai mult sufletul. Cum se plimba prin grădină, îi venia în mînte casa lor, grădina lor, de-acolo din mijlocul hotarului. Și nu putea să înțeleagă ce-a pulut greși ea ca să fie aruncată din liniștea și seninătatea aceea, aici într'un pustiu.

La dejun Crețu bea cîteva pămărele de rachiu înainte, și-i vorbea de lucruri neînsemnate, de prietini, de vr'un scandal petrecut în oraș. Apoi el pleca, și răminea iar singură. Ii veni de multe ori gîndul să scrie mamei sale că nu mai rămîne aici. Dar își aducea aminte de povețele ei, chiar de scrisorile ce i le-a trimis de cînd e măritată, și nu scria.

Căci mamă-sa avea acuro nădejde că va fi bine. Ii scria Mărioarei să fie numai cumințe, că toate se vor îndrepta. S'aștepte. Să se poarte bine cu Crețu. Că'n sfârșit a fost o dorință mare a tatei asta, că el ar fi nenorocit toată viața, dac'ar ști că fată-sa e nefericită. „Să vezi dragă, îți vei afla prietene, vei avea petreceri și nu-ți va fi urit”.

Ah! da, înțelegea Mărioara că mamă-sa vorbea mai mult din inima lui Ivașcu, decît din a sa. Dar, așa nepricepută cum era, se închina înaintea uirii gîndurilor care a fost totdeauna la părinții ei.

Ea aștepta dar, de și nu știa ce are să aștepte. I se întăria însă tot mai mult convingerea, că de la Crețu n'are ce aștepta.

De multe ori sările, cînd era frumos afară, în sufletul ei curat începeau să adie gînduri luminoase, să se trezească simțiminte nouă, ca atunci sara cînd, după logodnă, se plimba cu tețele preutului la ei în sat. Părea c'aștepta ceva, părea că doarește ceva de care nu-și putea da seamă. Și tineretea ei se lumina, se îndulcea parcă, apoi grabnic se întuneca iar. Și-și îngropa în perini fața albă, ochii negri, buzele fierbinți. Ah! și cînd venea acasă Dr. Crețu, lușind de răsnaun odăile, suntea iar junghiul cel de ghiță la inimă.

Începură apoi să facă vizite prin oraș. Erau primiți bine, cu multe cerimonii, cu multe vorbe măgulitoare, dar cari ei i se părură că-s seci, scoase numai din git.

Doamnele o copieșiră în grabă cu întrebări, și cum nu răspundea mai la nimic, multe își făcură convingerea că e o gîscă de la sate, care nu știe încă ce-i lumea asta. Privind-o pe furis, li se tot brăzda fața cu cite-o creață de nemulțămire, băgînd de seamă frumuseța curată a Mariei.

Domnii îl măguleau pe Crețu pentru partea bună ce-a făcut și-i laudau nevasta.

Mărioara nu-și află însă prietene decît pe una. Soția unui jude, tînără ca și ea, și totuși ce deosebire între viața lor. Vizita de acolo o mișcase mult, și inima începuse să-i bată cu o căldură neobicinuită, aducîndu-i o roșată trandafirie în obraz. Alîta fineță în vorbe, în mișcări, atîta sănătate în priviri, ea n'a văzut în cite case a fost până acum. Și cînd domnii eșiră pe-afară, doamna Livia se apropie și mai tare de Mărioara.

— „Ce zici, doamnă dragă, îți place la noi?”

— O, da, aici la D-voastră foarte mult.

— Da' de bărbatul meu ce zici, îți place?”

Mărioara se incurcă de-odată. Nu știa ce să spună.

— „E un om plăcut, așa dară nu ți se urăște cu el! o întrebă iarăși Livia.

— Da, domnul e foarte plăcut. Pare a fi bun de tot.

— Da-i bun. Și să vezi ne-avem așa de dragi. Sintem de-un an la olaltă, și mie-mi pare că acum îl cunosc mai întâiu. Da, însă să vezi. Eu l'am așteptat doi ani. Ne-am avut dragi de mult. Și nu-mi pare rău. Ba dinpotrivă, îmi pare foarte bine! In beția sa de vorbe, în bucuria sa, era pe-aci să îmbrățișeze pe Mărioara și s'o sărute.

— «O, scuză dragă zise retrăgindu-se. Așa-s eu. Vezi. Gheorghiti zice să nu m'arăt la toată lumea. Dar nu pot. Vinovată-s eu dacă nu pot să mă stăpinesc?»

Mărioara tăcu și îngălbeni. Apoi începu să plîngă încet.

Livia nu știa ce să facă și abia zise:

— „Nu te-am supărat cu ceva drăguță? Mi ar părea foarte rău”.

— Nu, nu, las', nu m'ai supărat cu nimica, ci iată te rog de ceva: să fim prietene la olaltă”.

Veniră și bărbații în casă, și oaspeții plecară în curînd.

Dar vizita aceasta nu o putea uita Mărioara. De citeori Crețu venia tirziu acasă, de cele mai multe ori rău dispus. Mărioara își aducea aminte de Livia și de bărbatul ei. O, dacă avocatul s'ar purta așa cu dînsa, ar mai înțelege și ea cit de cit cuvintele mamei sale: că se va deda.

Dar Crețu avea năravuri urite. Venea de multe ori noaptea tirziu beat acasă, și ceealaltă zi bolea să moară, nu alta. Injura, în chinurile ce le-avea, pe ori cine și privea urit ca un făcător de rele.

Cînd era treaz, spunea vorbe seci, fără nici un farmec, fără nici o căldură.

Mărioara nu se interesa ce face el nopțiile. Dar erau destule guri să-i spună că bea și joacă la cărți, și-și petrece. N'o interesa nici aceasta și nu-i zicea o vorbă de muștrare pentru toată lumea.

Viața ei se scurgea rece, fără nici o senzație aproape. El nu i-a spus un cuvînt din inimă de cînd sint la olaltă, n'a cerat pe nici o cale să se apropie de dînsa.

Și văzîndu-și nenorocirea, ca'ntr'o desnădăjduire, Mărioara doria uneori, ca el să cerce să i se facă plăcut. Dar numai clipe erau acestea. Își aducea în grabă aminte că din gura lui nu i-ar sta bine cuvîntului bun, ademinitor, că ochii lui ar fi ridicoli, închipuindu-i ca plini de fericire.

Intr'un rînd, două zile n'a dat pe-acasă. Cînd în noaptea de-a treia îl aduseră alții, pe Mărioara o îngheța o spaimă de moarte. Ca un șuer aspru îi spuse par'că cineva la ureche: „ăsta-i un schelet, nu-i om!” Și în sufletul său porniră să se frămînte de-odată valuri amare ca de venic, și'n valurile acelea se îneca un glas ce-i șoptea: «Da, acesta ș'a mincat de mult tînețeța. Acesta-i un schelet». Ah! abia acum putea ea să înțeleagă teama ce-a avut-o totdeauna de omul acesta. Vezi, el era un mort, din sufletul căruia a zburat de mult tot ce-a fost frumos, de pe buzele căruia nu se mai putea desface cuvinte dulci,

a cărui inimă de mult s'a înglodat în noroiul destrăbălărilor. I-a rămas numai vorba aspră, ruginită parcă, i-a rămas numai zimbetul de cadavru. Și durerea mocnită din sufletul ei se schimbă de-odată în ură și răutate, față de Crețu.

El abia la o săptămână ș'a venit în fire. Umbla acum abătut prin odăi, tăcea și fuma lacom țigările. Tot voia să-i zică ceva Mărioarei și iar se oprea. Dar în sfârșit nu se mai putu stăpîni:

— „Ți-s urit, așa-i Mărioaro, spune drept. Eu știu că ți-s urit. E drept, mă ticaloșesc rău cite-odată. Cum a fost acum. Dar doctorul Lupu e de vină. Să vezi, ne-am luat la întrecere. El, doctor, putea să știe cit pot răzbi eu. Dar nu, m'a făcut să beau pân' la nebunie. Ah! da, trebuie să-ți fiu urit. Dar să vezi numai, am să mă îndrept. Am să fiu de model, nu alta“.

Și cum Mărioara nu-i răspunse nimic, adause:

— „Am să-ți cer sfatul. Uite, tu vezi că eu sufăr mult. Cancelaria nu-mi merge în regulă. Ar trebui să-mi aduc un tinar să muncească. Ce zici tu?“

— Eu ce să zic, asta-i treaba ta, și de-odată întorcîndu-se spre el, îi zise cu răutate:

— Vezi bine că D-ta nu mai poți munci. Ți-ai mîncat sănătatea de mult, și cu drojdiile ce ți-au mai rămas ai voit să începi o viață nouă“.

Crețu tresări ca întepat cu cuțitul:

— „Adecă tu vrei să-mi faci și morală? Asta i mulțămîta că te-am scos între oameni, că porți un nume. Dracul m'a pus să-mi iau o gîscă dela sate.“

— Ba fi pe pace. Zestrea mea te-a pus, nu necuratul. Și ca străbătută de o putere nouă, cu capul înălțat, continuă:

— Am trăit patru luni de zile cu D-ta. Mă temeam mereu de un simțimint nedeslușit încă. Acum simțimintul acela a căpătat viață deplină. Nu te vatăm cînd ți-l spun în față, căci îl știi: D-ta nu ești în stare să faci fericita pe-o femeie, căci s'a stîns de mult în D-ta puterea aceasta slîntă. D-ta ești un mort. Și spune-mi acum ce co drept te-ai putut apropia de viața mea? Spune! Dar n'ai ce să spui decît două vorbe: Zestrea mea. D-ta n'ai băgat de samă că mi-ai fost totdeauna ca un străin? Ba da, ai văzut și tot m'ai luat. Vezi că D-ta nu mai aveai ce pierde, simțeau că din D-ta s'a dus dragoste, ideal, tot—tot. Dumnezeu știe pe unde. Și nu-ți păsa că ucizi o viață. O, nu ți-a păsat de loc. Te-ai acățat de-o slăbiciune a tatei și ți-ai ajuns țîpta“.

Atunci Crețu inceptu să zbiere, să alerge, să zdrobească. Mărioara fugi în curte, cu ochii scînteietori plini de ură. Nu era frumoasă astfel. Părea mai mult un chip de răzbunare. Se părea că din ochi acelei femei nu va mai curge în veci vr'o lacrimă. Și totuși încă în ziua aceea plinse cum n'a plins nici odată.

Crețu zdrobit porni în oraș. Noaptea nu veni acasă. Nicî

dimineața. Clienții nu știau unde să-l mai caute. Veni în sfinșit, după prinz, palid ca un mort. Clienții, erau toți țărani, începură cu tinguirile, cu năcazurile. El le arătă cu bățul ușa: „Mergeți, n'am vreme pentru voi acum.“ Și merse în odaia lui să se culce.

De-acî încolo viața lor se făcu și mai rece, ei și mai străini. Și Mărioara totuși nu scria acasă decît că-i merge destul de bine. Cuteza acum să-i spună ori-ce în față, afla chiar o plăcere să-l izbească cu vorbe grele, și pentru ea, povara vieții părea că-i mai ușoară.

Văzuse că merge rău cu cancelaria și-i zise să-și aducă pe cineva. Iși și aduse un candidat de avocat, un tinăr frumos, harnic, dar care se purta tare negrijit. Nici păr, nici haine, nici nimic nu era la el în rînd ca la oameni.

Iarna îi cercetară mai de multe ori pe părinți. Venia sania lui Ivașcu și-i ducea în zbor pe întinderile albe, nemărginite parcă.

Mărioara se schimbase mult. Mai crescuse încă, dar rufie din obraji nu mai erau nicăiri. Albă ca ceara, sta la masă dusă pe ginduri, pe cînd bătrîni se sileau să vorbească, să nu fie tăcere.

Cînd au venit mai întăiu la bătrîni, lui Ivașcu nu i s'a împărut de loc de față-sa.

Cînd rămase singur cu ea o întrebă cu sfială.

— «Bine, Mărioaro, suferi tu, nu ți-e bine, de ești așa?»

— Ba da, tată, mi-e bine».

Bătrînul se încrunță.

— Asta nu mi-o spune mie. Cănosă eu omul. Ce ai?»

— Ce să am, tată, n'am nimic!

— Spune-mi cumu-i avocatul cu tine?»

— V'am scris că-mi merge destul de bine».

Ivașcu privi în gol multa vreme, gîndindu-se. Pe frunte i se grămădeau tot mai dese crețele, și zise blînd, cu durere:

— «Vezi, fata mea, tu ești bună, dar nu se cade să mințești înaintea tatălui tău».

Mărioara atunci începu să plîngă și nu mai zise nimic. Veni și Crețu și începu să bea.

Rămase în urmă singuri Ivașcu și Crețu, femeile merseră să se culce.

Vin era pe masă destul, dar Ivașcu n'avea voie de băut. În schimb avocatul golea păhar după păhar și-i lauda pivnița. Ivașcu de la o vreme nu mai putea să lege cu el trei vorbe cu n'țeles. Crețu era o fire proastă la băut: vorbea mereu, rîdea tare, cu hohot și izbea păharul sub masă. Începu să se laude cu talentele lui, cu numele lui. Ivașcu îl lăsă acolo și eși afară, mîhnit greu.

De-atunci, cînd mai veniau, Ivașcu nu-i mai zicea nimic fetei, ci cu o privire ce gîndea că sfredelește, îl cerceta în toate amănuntele pe Crețu. Îl punea anume la probe pe Crețu, aducea discuții diferite, și de cite ori sfinșia vr'o cercetare, bătrînul era tot mai nemulțămîit.

Intr'o sară vorbi mult cu el despre familie, și ajunseră la mari neînțelegeri. Ivașcu nu dormi toată noaptea, și dimineța, cînd erau la dejun, bătrînul chemă pe slugă și-i porunci scurt :

„Gata sania, că domnul ăsta pleacă.”

Mărioara se ridică în grabă să-și adune lucrurile.

— „Tu nu, fata mea. Tu rămii aici. Tu nu te mai duci”.

— Ba nu, tată, merg și eu. Trebuie să mă duc”, zise Mărioara așezat, ca și cînd ar fi știut tot ce s'a 'ntimplat între cei doi bărbați. Abia-i putu îndupleca însă soția sa s'o lase de astă dată pe fată.

Nici ea nu-și putea da seamă pentru ce lucra astfel. N'o trăgea nimic spre Crețu, viața ei din oraș era un iad, și totuși simțea o mulțumire de-a fi cu el. Și mulțumirea aceasta nu era picurată nici cu'n strop de fericire, n'avea niroic cu inima ei, ci era mai mult o urmare a felului ei de gîndire. Nu doară că-l iubea pe Crețu, la care n'a iubit pe nime încă în viață, afară de părinții ei. Citeva unde ușoare, abia simțite, au pornit din curățenia sufletului său, dar n'au avut de ce să se prindă, n'a fost cine să le primească, și au căzut iarăși în inima ei. Acolo s'au închis, și poate nici nu mai știa de ele, nici de altele. Viața ei, ca orice viață rece și stearpă, se mărginea la minte, la judecată. Și în judecata ce și-o făcea, se vedea nevinovată, îl vedea vinovat pe Crețu, chiar și pe bătrînul Ivașcu, și-i venea ca o răzbunare să chinuie și pe unul și pe celalt. Și nu afla nici un păcat într'asta, și era totuși mulțumirea ce-o putea avea. Mergea numai pe drumul ce alții i l'au gătit. Și iarăși, dormind și inima și patimile, nici nu-i părea grozav de grea viața ce avea s'o ducă.

După cearta din urmă, nu mai merseră pe-acasă. Nu mai voia Crețu.

— „Ce să stau să disput cu'n om care nu mă înțelege? Am eu aici cu cine să vorbesc”.

Ce om e Crețu și ce purtări are, orașenii știau de mult. Dar cine să vorbească pentru asta de el? Doar cînd făcea vr'un scandal. Dar ciți nu fac în lumea bună scandaluri și nu-i mai ia nimeni în seamă!

Pe Mărioara, nici una dintre Doamnele ce-o cunoșteau, n'o întreba intimități. În răceala ce-i era întipărită pe față era ceva ce nu te lăsa s'o întrebe. Numai Livia, prietena ei, îi zicea de multe ori :

— „Bine dragă, dacă-i așa, cum poți trăi cu el?”

— Că nu trăiesc cu el. Trăiesc siogură.

— Eu nu știu. Eu nu pricep. Dar să fiu în locul tău, eu m'aș ofli. M'aș fi stîns de mult.

— Dar spune-mi pentru ce să mă sting eu?”

— N'ai plîns acasă la tine niciodată?

— Ba da, am plîns!

— Dar acum nu plîngi?”

— Acum nu mai plîng. Pentru ce aș plînge. E vrednic

advocatul să plîng pentru el? Da, eu cred, să fi fost alta în locul meu, s'ar fi oșlîit. La început plîngeam și eu, nu știu pentru ce. Poate pentru că în unele clipe speram că va fi vrednic să plîng pentru el. Atunci eram copilă. Uite, nici acum nu-s bătrînă, da' îmi pare că m'am cumînțit grozav. Văd lucrurile și le judec așa cum cred că numai un om serios poate să le vadă. Ei bine, Crețu e un ruinat, îl știe lumea. Acum spune-mi tu, pentru un om căzut, e bine să plîngi? Eu cred c'ar fi păcat. Alta-i, dacă ar fi rămas singur în adîncul în care s'a cufundat. Dar' se cerca, fără gînd de păcat, să ducă și pe altul în nenorocirea lui, aici cred că trebuie să înceteze compătîmirea chiar".

Livia asculta cu băgare de samă, dar puțîn înțelegea din ce-i spunea Mărioara.

-- „Spune-mi, îi zise, cum vei putea trăi tu o viață întregă astfel?

— Cum să trăiesc? Cum am mai trăit.

-- Dar, dragă Mărioaro, ăsta nu-i traiu. ăsta nu-i viață. Eu văd că nu-l iubești; și nici eu nu l'aș putea iubi. ăsta i un mare păcat să trăiești astfel. Te ucizi pe tine.

— Nu, nu mă ucid. Să știi tu că noi acestea, crescute în aerul dela țară, sîntem mai tari. De-ar fi fost una de-a voastră în locul meu, s'ar fi oșlîit de mult, cum zici tu. Dar noi nu".

Livia se apropie mai tare de dînsa:

— „Iubit'ai tu vr'odată pe cineva?"

O undă ușoară de roșată, ca de sînză, ca de rușine, îi acoperi obrazii Mărioarei:

— „Nu, eu n'am iubit. Eu nu știu ce-i iubirea".

Ca la auzul unei nenorociri mari, Livia începu să plîngă cu hohot.

— „Ah, Mărioaro, Mărioaro! vezi aici-i tăria noastră: cînd nu iubim. Dar crede-mă că și nenorocirea tot aici ne stă. Da, da, de-aceia nu te-ai oșlîit tu, de-aceia ești tare, pentrucă n'ai iubit nici odată și nici pe avocatul nu l'ai iubit. De l'ai fi iubit și l'ai fi cunoscut numai în urmă ce plătește, credo-mă că te-ai fi zdrobit.

— Așa gîndesc și eu, Livio. Că de l'aș fi iubit, ar fi fost mai rău. Dar nu mă zdrobiam pentru aceea. Vezi, eu în lunga mea tăcere de acasă am avut timp să mă gîndesc la toate. Și iată, sînt convinsă că chiar de l'aș fi iubit, dezilusia nu m'ar fi putut doborî. Nu știu de ce, dar eu mă pot închina numai unui chip curat. Aș fi avut și atunci judecata să pot deosebi întunecul de lumină.

— Crezi tu așa, pentrucă n'ai iubit.

— Ba nu, Livio. Ascultă numai. Pe tata, ce crezi că nu l'am iubit? Ca lumina ochilor. Și vezi, nu-l mai iubesc. N'am spus la suflet de om aceasta, dar ție ție-o spun. Nu știu de ce, poate pentru că-mi ești prietenă. Ei bine, de cînd am văzut că tata mă mărită ca să-și mîngie o slăbiciune de-a lui, ca să mă știe în lumea mare, nu-l mai iubesc. Din potrivă: simt parcă o

mulțămire cînd îl vîd că-i nemulțămît cu gînerile ce și-a ales. Și știu, l'am văzut că nu-i mulțămît. Și, tata din fire e bun ca pinea. N'are alte scăderi. Și nu'l mai iubesc. Mi-a zis să stau acasă. Dar' n'am rămas. Am venit să'mi păzesc mortul meu. E'al priveghez, și încep să rîză amar.—Liviu se cutremură. Un fior rece îi alergă prin trup ca o furtună de fulger.

— „Tu ești bolnavă Mărioara. Nu te sfătuesc să-ți urmezi mai departe viața în chipul acesta.

— „Bine soro, cum s'o urmez într'alt chip? Pretutindenea poate fi viața altcum decît așa cum e? Nu se poate, Pentru mine cel puțin, eu înțeleg că nu se poate“.

Iarna aceea trecu pustie pentru Mărioara, ca 'ntr'o lume de morminte. În lungile nopți, cînd viscoalele treceau șuerind prin strada largă unde era locuința lor, Mărioara sta ceasuri întregi gîndindu-se fără să știe la ce. Se mira ea însăși cum s'a putut schimba într'o jumătate de an așa de mult. Tot ce-a trecut prin viața ei, la școală și acasă, i se părea mai mult ca o nălucire. Toate amintirile de-acasă, din grădină, își perduse farmecul. Dar' mai ales nu-și putea închipui cum a ajuns ea, o copilă aproape, să gîndească așa de așezat, așa de cuminte, cînd înainte cu șase luni era o fată neastimpărată, plină de sănătate, care n'avea nimic cu gîndurile, ori, și cînd îi veniau, erau ușoare, săltărețe ca niște păsărucci.

Și cite odată părea c'o 'nvalue un biciu de ghiță: Dar' dacă nici nu mai e dînsa Mărioara de mai înainte?

Cît a ținut iarna, scriitorul din cancelaria lui Crețu, Costin, a stat ca ursul în birlog. Știe Dumnezeu, poate n'avea vestimente de iarnă, poate avea de studiat. Dar' cînd începură să se înnoaie zăpezile, ușa de la cancelarie, jos în curte, scîrțâia des, și Costin se plimba cu capul gol pe dinaintea ușii, fumînd. Părea că se gîndește la ceva foarte greu și acum. Înainte de-a intra, privea la cerul senin, și pe față i se arăta o căldă mulțămire.

Cînd mai întăi căzu trăsnetul undeva departe, detunînd înfundat ca un semnal de subț pămînt, Costin sări ca ars de pe scaun. Era și Crețu în cancelarie.

— Ce-i frate Costine, te-ai spăriat?

— Ba de loc. Dar' asta-i semnul că încep și eu să trăsesc. Eu nu trăsesc decît primăvara și vara. E grozav ce-ți spun, da-i așa. Uite, de sară mi se 'ncepe viața. Am să trag un chef cu lăutari ș'apoi de aci 'ncolo, lumea-i a mea. Ai să știi că eu primăvara nu dorm nopțile de cît numai cînd plouă.

— Care va să zică te duci de la mine?

— Ba de loc. Ciasurile de slujbă ziua le țin regulat. O, eu sînt un om grozav de regulat.

Crețu știa bine că plătește Costin.

— Atunci n'om avea nici o ceartă la olaltă.

— Nu. Asta s'a gătit ! Nici cu d-ta, nici cu alții. Eu nu mă cert cu nime. Chiar cu profesorii stau bine. Iată, toată iarna am învățat. La toamnă repețesc și'mi iau censura. Eu sînt un om grozav de punctual.

— Atunci e bine. Și dacă ai și d-ta plăcerile d-tale încă nu e rău, zise Crețu zimbînd sarbăd, și eși din cancelarie.

Spre inserat, după o ploaie caldă, Costin își scoase un scaun înaintea cancelariei, își sormoni de unde-va flautul și începu să cînte.

La 'nceput nu-i plăcea. Tot rupea melodia și începea din nou. De-odată apoi minile-i prinseră cu o îndemănare mare flautul, și începu o romantă. Costin cu capul gol, cu ochii închiși, cu părul căzut pe frunte, palid, părea că-i mort, și că melodia flautului numai îl iovie din cînd în cînd, schimbîndu-i expresia feții. Cînta c'o ușurință mare, c'o destoinicie de artist. După romantă urma rădoine și iar alte romante. În aerul răcorit, curat, cîntecele flautului zburau departe în înălțimi, ca glasurile unor ființe nevăzute, pe care le rîpește grabnic lumina. Mărioara deschise fereastra să asculte. Din odaia ei nu se vedea jos la cancelarie și nu știa cine cîntă. Dar sta cu ochii duși în zare și asculta melodiile acestea ce păreau că vin dintr'altă lume, unde vecinic sînt verzi arborii și cîntă paserile.

Servitoarea aduse ceva în casă, și Mărioara tresări ca deșteptată din somn.

— Tu ești Ano ?

— Da, pare că s'a speriat domnișoara.

— Nu știam cine-i. Ascultam cum zice cineva din flaut. Nu știi tu cine cîntă ?

— Domnișorul din cancelarie.

— Așa ? Domnul Costin ?

— Nu știi cum îl cheamă, da-i el. Să vezi că pe la poarta noastră să opresc oamenii și stau de-ascultă.

Costin în sara aceea a tras un chef după toată forma. Preumblarea n'a putut să și-o facă : se îmbătase tun.

Dar de-aici în colo, regulat, sara după oarele de muncă, zicea din flaut. Dacă l'ai fi văzut numai și nu l'ai fi auzit și vorbind, ai fi gîndit că nu știe spune două vorbe. Avea în toate trăsăturile feții o nobleță neobicinuită, o frunte largă luminoasă și doi ochi albaștri vecinic scâlțați în lacrimi. Părea mai mult un om ce-i totdeauna cufundat în gînduri.

De altfel izbucniri de voce bună, cum a fost în cancelarie înaintea lui Crețu, erau foarte rari la dinsul. Chefuri n'a mai făcut, dar în nopțile frumoase nu mai prea da pe acasă.

El știa dela cunoscuți că șeful lui trăește rău cu nevasta. Pe Mărioara n'o văzuse niciodată, poate că nici nu stă la bărbat, gîndia dinsul.

Intr'o sară, cum cînta iarăși din flaut, se pomeni de-odată c'o femeie tină ră înaintea lui. Intr'o haină simplă de casă, înaltă, palidă, cu ochii negri, mari.

Costin sări în grabă de pe scaun.

— Aveți ceva treabă cu dl. avocat nu-i așa ?

— Ba nu. Am auzit cîntecele d-tale, și am venit să văd dacă într'adevăr d-ta cînti.

Lui Costin i se luminează de-odată.

— Așa! atunci am onoarea de a vedea pe d-na Crețu, nu-i așa?

Mărioara înclină din cap, apoi zise:

— Nu v'am cunoscut nici eu pînă acum și mi se pare că ești de mult pe la noi.

— Da, pe la începutul iernii am intrat. Dar iată, iera să uit. Te rog scuză-mă. Eu cîntam în dragă voce. Nici nu credeam că stați aici și că pot să vă neliniștesc cu flautul.

— Nu, de loc, d-le Costin. Din potrivă cînti foarte bine.

— O, nu. Cîntam mai bine înainte. Dar cu studiatul, cu cancelaria, am mai lăsat-o.

Mărioara-i ceru flautul, îl privi, îl examinează, parcă ar fi voit să-l cunoască în amănunte, apoi dorindu-i noapte bună, se depărtă ușoară ca o umbră.

Costin rămase cu ochii în urma ei, ca după o arătare plăcută ce poate n'o să-i mai apară nici odată. În sara aceea nu mai cită ci se opria mereu la gîndul: cum poate șeful său să trăiască rău cu o femeie ca aceasta?

Cîntecele lui Costin au fost ca niște semne de deșteptare în viața Mărioarei.

Cursul greoiu al iernii, vecinic în casă, vecinic singură, îi ținutise, îi amortise aproape și gîndurile. Dar asta era cea dintîi primăvară ce-o găsea maritată. Anul trecut pe vremea asta era lumea 'ntregă a ei. Și acum n'avea ce să tacă, n'avea flori, n'avea nimic. Și cum sta la fereastră și urmărea călătorirea grăbită a norilor plini de ploaie roditoare, ori sta în adierea caldă a vîntului de la miazăzi, fata crescută în mijlocul firii sănătoase și curate, simțea parcă, mirosea umezeala pămîntului jilav, a-roama de verdeață a ierbii încolțite și-a mugurilor ce dau să se deschidă. Și simțea în răstimpuri ca o furnicare de foc prin trupul tinăr, ca o trebuință să ia mica ei sapă pentru straturi să plece în grădina. Dar grădina ei de-aici era plină de tufe de iazmin, ca o sălbătăcie.

Cu prietina ei Livia mergea de multe ori la plimbare. Mărioara era acum foarte tăcută, abia-i răspundea la unele întrebări.

Și Livia o întreba de multe ori.

— Ce ai, Mărioara dragă? Pari așa de obosită, așa de perită. Nu cumva ești bolnavă?

— Nu, nu sînt bolnavă. Dar nu știu ce să fie. Iată, cînd se'ncepe iarăși viața în toate firele de iarbă, în toate frunzele, mie îmi vine așa de cu pustiu, ca și cînd m'aș afla într'un deșert. Și îmi place tot ce văd, dar cu cit îmi place ceva mai

tare, cu atita mi-e mai pustiu. Până acum nu mi-a fost urit. Acum mi-e grozav de urit uneori.

— Vr'o indispoziție care trece. Ce să fie alta.

— Nu trece Livio, ci eu cred că se va mări mereu. Căci pustiul acesta mie'mi pare uneori că vine din mine. Și de-aceea nu va trece.

De cînd începuse Costin să cînte din flaut, pustiul acela intr'adavăr creștea în sufletul Mărioarei. Creștea, căci rînd pe rînd se treziau în ea toate simțimintele ei de odată, tot dorul de viață, de care de mult nu mai știa nimic, fiind îngropate adînc în inima ei. Și într'o sară, Costin cînta din întimplare o doină pe care-o cunoștea Mărioara foarte bine, pe care o cîntase și ea pe-acasă de multe ori. Ș'atunci simți un val mare de căldură la inimă, atunci i se trezi din necunoscut toată tineretea ei, și Mărioara văzu de-odată limpede toată deșertăciunea vieții sale și toată frumuseța, tot farmecul ce poate să-l aibă această viață. Atunci ascultă doina ca pe-un cîntec sfînt pe care nu-l poate nime prețui. Și după multe luni, acum plînsă mai întăi, un plîns de ușurare par'că.

Acum n'a mai cutezat să se coboare în curte. Nu. Ii era teamă de Costin.

Drept avea Livia. Acum înțelegea dînsa că avea dreptate. Da, ei de-aceia nu i s'a părut viața ce-o ducea chiar de nesuferit, căci intr'iusa numai mîntea trăia. Inima i s'a închis cînd a plecat de-acasă, din satul ei. Dar nici n'a trăit de-atunci pîn'acum. O, puțina și urita mulțămire de-a vedea pe alții cum se chinue, alții cari to-au nenorocit pe tine, de-a le mări acest chin, nu însemneză a trăi. Viața e largă, viața e nemărginită, viața trebuie să aibă un preț și un înțales neasemănat mai mare și mai frumos. Acum că se trezise iarăși toate puterile sufletului său curat, mai agere încă, mai lămurite ca înainte, înțelegea bine aceasta. Și de-o parte îi părea rău și-i venea să ierte pe tatăl său, să-l iubească iar, de alta parte i se punea ca o peatră grea pe piept numai la gîndul că are să mai trăiască așa cum a trăit pîn'acum. Simțea că de-aici în colo n'ar mai putea. Și nu de alta, dar de comoara ce i s'a arătat acum din nou nu mai voia să se lase, ca s'o peardă iar, căci știa prăpastia în care va cădea din nou. „Nu, nu, simțirile acestea care mă fac să'mi văd nefericirea, sint niște crainici sfinți, pe care ar fi păcat să-i ucid“, se gindea dînsa, frămîntîndu-se noaptea întregă, fără să închidă ochii.

În ziua următoare Crețu era în voce bună. Ciștigase sara la cărți peste o sută de zloți.

— Astăzi la prînz m'am gîndit să'l chem și pe dl. Costin, a trecut atita vreme și nu l'am chemat, li zise Mărioarei.

— Cheamă-l dacă vrei. Spre greutate nu ne-a fi.

La prînz tăcură toți trei. Advocatul numai, zicea din cînd în cînd cîte-o vorbă. Costin privea mereu în masă, iar Mărioara părea că nu-i bine. Crețu se plictisi grozav și abia apucă să is-

prăvească și să plece la casino. Se jură în gând că nu-l va mai chema în veci pe Costin la masă. Ei credea că va fi cu spirit, va vorbi, și cînd colo nimic. Dar ceea ce-l neliniști și mai tare era că tinărul ar fi putut să bage foarte bine de samă ce ghiță e înlînsă între el și nevasta-sa.

Îndată ce sfîrși masa, plecă la casino.

Costin și Mărioara eșiră în coridor și nu știau cum să înceapă vorba după ce tot timpul mesei tăcuse.

Mărioara aduse niște note.

— Ai putea să încerci romanța asta d-le Costin? N'am auzit-o de mult.

Costin străbătu repede cu privirea.

— Cum nu doamnă. Nu-i grea. Sint cîteva puncte mai înalte, dar merge.

— Unde-ai învățat d-ta flautul?

-- Eu am început cu fluerul, acasă, după oi. La școală m'am deprins apoi și'n flaut. Nu m'a învățat nime.

— Și se vede că-ți place mult. Cîți adeseaori.

* — Imi place. Imi pare că-i o mîngiere pentru mine. Vezi Doamnă, sint oameni care alte mîngăeri nu prea au. Mie'mi place cîntecul și 'mi place pe-afară.

Costin ar mai fi vorbit dar i se părea așa de ciudat să stea singur cu femeea aceea, care era cel puțin cu patru ani mai tinără decît el. Ceva îl tot opria și-l făcea să se încurce. De mulțori nici nu știa cum să-i zică Doamnă ori Domnișoară.

— D-ta ai face tare bine să cînți romanța aceea, D-le Costin.

El nici nu bigă de samă că dorința Mărioarei era s'o cînte cu flautul, ci răsîmîndu-se ușor pe speteaza scaunului, începu să cînte cu vocea. Era o romanță veche, de ale lui Alexandri.

De-aș fi, iubito, gingașa floare
Ce crește 'n vale lingă pirău,
Ași da și rona și mîndrul soare
Pe-o rază dulce din ochiul tău.

Flautul lui Costin nu se putea asemăna cu gîsul său. Melodia curgea și să înalta domoală, tainică, pălîmășă, apoi pătrunzătoare ca suspinul adevărat al unei inimi. Cu ochii închiși, numai în răstimpuri se ridicau pleoapele, lăsînd să se vadă privirile fierbinți ce ardeau în lacrimi—cu fața nemișcată, ca în extas, Costin cînta încet, ca struna unei viori înăbușite.

În trupul tinăr, curat, al Mărioarei începu să curgă un riu de foc. Ochii negri și-i aținti asupra acestui om nu de toate zilele, și abia acum putea ea să-l privească bine, să vadă cit de curat e tinărul acesta. Și cum îl privea mereu, i se păru de-o dată ca și cînd s'ar fi luminat lumea întregă, și în seninul acestei Mărioara trăia clipele cele mai fericite ce le-a avut în

viață. La sfârșitul cîntecului din ochii lui Costin se strecurară două lacrimi, ca două cristale. Și le zbici îndată:

— Să scuzați, zise el cu ochii umezi încă. Așa-s eu. Asta-i o slăbiciune a mea. Cînd îmi place ceva tare îmi dau lacrimile.

Privi la Mărioara care nu zicea nimic și nu știa ce să creadă. Dar ea veni mai aproape și-i zise, abia auzit:

— Mai cîntă ceva Domnule Costin.

El cîntă acum din serenada lui Eminescu, dar la apropierea Mărioarei Costin simțea cum un farmec nețărîmurit îl cuprinde și farmecul acesta îi pătrundea în inimă, în glas, și cîntecul lui de-acum era neasemănat mai frumos ca cel din nainte. O vibrație tainică, o șoptă par'că, un îndemn și o renunțare, toate se amestecau pline de-o putere mîngăitoare.

Mărioarei i se păru atunci că-i fată mare acasă, că de unde-a o chiamă un suflet, că inima ei a prins aripi înălțîndu-se tot mai în sus, apropiîndu-se de sufletul ce-o chiamă. Înaintea ochilor i se puse un văl de ceață, și capul i se înclină încet pe umărul lui Costin. Glasul acestuia muri îndată, și rămase țîntuit ca de-o spaimă mare.

Cu ochii umezi Mărioara se ridică apoi:

— A fost o slăbiciune și la mine, d-le Costin. Cînti așa de frumos, și mi-ai deșteptat atîtea amintiri. Așa-i că nu te superi?

— Eu? zise Costin, și nu știa încotro să privească. El nu mai putea să rămînă, simțea că i se întunecă înaintea ochilor. Se sculă dar să plece. Cînd ea-l întinse mina el abia o prinse, și alergă pe trepte ca urmărit de cineva.

Dar Mărioara din ziua aceea nu mai avu pace. O chinuia mereu gîndul să se apropie de Costin. Un tînar sfios ca dînsul, nu și-ar fi ridicat niciodată ochii asupra ei. Asta o vedea ea bine. Dar nu, nu gîndul urit al păcatului o îndemna, ci dorința să rămîie vecinic în lumina ce i s'a arătat, în lumina ce el i-a adus-o.

Ea știa de plimbările îndelungate ale lui Costin. Și într-o sară, după ce se frămîntă toată ziua cu gîndurile, porni și dînsa, ca 'ntr'o desnădăjduire, să-l afle undeva. Și l'a aflat pe-o stradă puțin umblată spre capătul orașului.

Costin era tare abătut. Părea că rătăcește cu gîndul fără nici o țintă. Era nedormit, și cu o paliditate mare pe față.

Cînd o văzu pe Mărioara întâi rămase împietrit. Apoi de-o dată respirînd din adînc, ca de-o teamă, se apropie de dînsa.

— Doamna aici? Nu cumva a fost rău dl. Crețu cu D-ta? Nu? Ah, da, fără îndoială că te-a supărat cu ceva.

Mărioara tremurînd ca varga, îi spuse c'o spaimă mare:

— Nu, nu mi-a făcut nimic. Uite... eu am venit să mă întîlnesc cu D-ta. Ah! D-le Costin te rog să nu mă judeci. D-ta nu știi ce viață duc eu. Și uite, vezi cerul, vezi văzduhul tot? Eu vreau să fiu, vreau să rămîn tot așa de curată, dar am nevoie de-un suflet, de un suflet care să mă înalțe și nu să mă ticăloșască. Ți-am spus multe: D-ta nu știi cit mi-a fost de greu, cit mi-e de greu. Dar nu vreau să mor. Ah, cum aș vrea să mă înțelegi D-ta acum!

Costin îi prinse mina, palid ca un mort.

— Ba da doamnă te înțeleg. Știu cât ți-a fost de greu. Eu sint de vină. Eu simțeam nenorocirea D-tale atunci cînd cîntam. Știam sufletul D-tale decînd am avut fericirea cea mai mare în viață, cînd ți-ai lăsat capul pe umărul meu. Dar eu n'am cutezat să zic nimic. Am gîndit că vrei să mă cerci, am gîndit că-ți bați joc de mine. Și'n noaptea aceea era să mă'mpușc. Și de-atunci n'am avut somn.

Ah doamnă dragă, iartă-mă. Eu sint un băeat neumbat în lume. Eu sint un prost. Dar crede-mă că din mine s'a-lege chiar nimic fără D-ta. Era să-ți spun atunci în casă. Dar n'am putut. Nu. La mine a venit asta dintr'odată ca o izbucnire ce m'a amuțit. Vezi eu sint bătrîn pe lângă d-ta, d-ta abia ești o copilă, și totuși ai avut mai mult curaj de cît mine.

Mărioara ar fi voit să nu mai încete. În glasul lui, ca și în cîntec, era ceva tainic ce te înflora plăcut, și încălzia și lumina totodată.

Mergeau alături, afară din oraș acum, prin țelina udă de rouă.

Mărioara voi într'adevăr să rămînă numai cu destăinuirea asta. Dar părea c'o apăsa oare cum gîndul, că ea, o femeie măritată, umblă după aventuri. Și de gîndul acesta, și de altele ce veniră, cerca să scape, dar se putea stăpîni tot mai puțin, și de-odată se opri în lumina lunii dreaptă ca un stoag, cu ochii la Costin, cu buzele tremurătoare. Costin o îmbrățișă ușor și o sărută. Și s'a așezat în ei și par'că'n întreaga fire o pace curată și sfîntă.

Dar din sara aceea s'au sfîrșit întîlnirile lor. Mărioara i-a spus la despărțire: „Eu vreau să fiu întai slobodă. Și voiu fi. O, da, cit mai în grabă!”

Acasă cercă să se gîndească. Dar' acum nu se mai putea gîndi. Simțea însă tare că ei i s'a făcut mare nedreptate, c'au măritat'o dup' un om pe care nu l'a iubit înainte, pe care nu putea să-l iubească nici în urmă, pentru că n'avea pe cine. Simțea că nime n'avea dreptul să-i strice viața, și că nu-i o jertfă care ar putea fi bine plăcută cuiva, să trăiască pîn' la moarte c'un om în care n'a mai rămas nimic sfînt. Și peste toate acestea inima ei abia acum s'a desfăcut și abia acum simțea ceea ce Dumnezeu a dat bun și frumos muritorilor.

Tatăl său îi scrisese, de cînd nu mai mergeau la ei, să vie îndată acasă. Aflase bătrînul și dela alții purtările lui, și-l mușca mereu gîndul că ș'a nenorocit copila. „Eu credeam că are idealuri cum aveam eu și cum mi-ar fi rămas și mai departe, dacă urmam cu învățatura. Dar iată știința astăzi pe mulți îi strică. Nu draga mea fată, c'un stricat nu ți-i iertat să mai stai într'o casă.”

Dar Mărioara nu-i răspunsese nimic. Acum însă cînd se simțea iar ușoară ca un fulg, fericită ca nici odată, vechea dragoste față de tatăl său se deșteptă iarăși. I se păru chiar că toată căsătoria a fost numai un vis urit.

De-aceea chiar a doua zi luă o trăsură și se duse acasă.

Cu ochii străluciți de bucurie, își îmbrățișă părinții, și apoi se lipi mai tare de tatăl său.

Tot stătu așa pân' o năpădi plînsul :

— Tată dragă să mă ierți. Eu am fost minioasă pe tine. Dar' acum 'mi-ești drag iar. Ah! tată dragă cât îmi ești de drag. Și ea-i petrecu minile pe după gît. Cu ochii în lacrimi bătrînul Ivașcu abia îngîmă :

— Drept, am făcut o prostie, o mare prostie.

— Dar acum s'a gătit totul. Tot s'a isprăvit. Nu mai stau cu el dragă tată. Vreau să mă despart.

— Foarte bine fata mea. Trebuia încă mai de mult. Ce-am zis eu, ce ți-am scris eu!

Procesul ținu puțină vreme, și Mărioara se purtă foarte liniștită tot timpul acesta. Din cînd în cînd primea vr'o epistolă dela Costin. După ce se publica sentința afirmativă, Mărioara rizînd se apropie de părinți :

— Acum dacă mă voiu mărita iar, ce ziceți, lăsați-mă să mi-l aleg eu ?

Părinții o 'mbrățișară ș'o sărutară. Nici odată n'au văzut'o așa de frumoasă ca în clipa cînd le punea întrebarea aceasta.

— Atunci să știți că va fi bine.

Apoi, rizînd mereu le-a spus pe larg toate, pînă l'a numit și pe Costin.

Chiar în sara aceea-i scrisse cu multă dragoste că'l așteaptă cu toți să'l cunoască și părinții.

Bătrîni nu putură adormi pînă tîrziu. Vorbiau încet, potolit, ca după încetarea unei furtuni, în întunerecul din odăe.

— Am zis eu destul că nu mă impac de loc cu avocatul. Aveam, dragul meu, o presimțire de tot rea. Norocul pe fată c'a știut să rabde atîta. De era una mai slabă, peria. Acum bine că s'a sfîrșit, zicea d-na Elena Ivașcu.

— Da, da bine că s'a sfîrșit zise bătrînul Ivașcu.

Și pe la fereștile casei mari dela țară, trecea încet adierea vîntului, mișcînd ușor frunzele merilor din curte, într'un murmur lin de iazuri depărtate.

I. Agîrbiceanu.

Nicolae Grigorescu

Prin lumina stinsă a începutului de toamnă, sub azurul atât de schimbător al cerului de Octombrie, multe colțuri din cîmpurile ce se pregătesc de moarte în splendide culori, ne apar ca pinzele închise în rame aurite pe care ne-am obișnuit a citi numele maestrului.

Ne pare că a fost cîndva, ca în basme, în mijlocul unei naturi minunate, un bătrînel care, ca un vrăjitor, avea puterea să fixeze pe pinză, pentru veșnicie, înfățișarea de o clipă a cerului sau a pămîntului, cu farmecul ei unic și emoția-i deosebită ce ne-a fulgerat în goana noastră spre moarte.

A trăit necunoscut și deoparte, s'a strecurat neștiut prin vilva nulităților și zgomotul deșărtăciunii. A trăit pentru artă, dar n'a fost unul din acei egoiști ce se închid în «cetatea de fildeș a artei impersonale», indiferenți la tot ce nu e ton de lumină și raport între tonuri. N'a fost un singuratic rupt cu totul din durerile și bucuriile vieții. A trăit de oparte tocmai pentru că a fost un adorator al vieții, un temperament adînc simțitor la toate manifestările ei, un adorator ce o căuta acolo unde o simțise el mai plină, mai bogată și mai intensă, în libertatea copilăriei lui sărăcăcioase, în afară de tirania așa zisei civilizații, care o imputinează stingîndu-i strălucirea și înfrîindu-i puterea cu legile ei strimte.

Personalitatea și opera întregă a marelui artist nu e îndestul de cunoscută publicului nostru; el nu e încă în opinia lui „artistul național” care ar trebui să fie și care e în realitate. Aceasta din cauză că lipsește la noi acel mediu artistic cu gustul cultivat pentru artă ce se găsește în străinătate. Expozițiile noastre de pictură sînt evenimente banale și neînsemnate peste care indiferența trece maiestuosă și neștiutoare. Nu avem o presă care să ne inițieze și să ne călăuzească cu competența și gustul ei subțire. Ne lipsesc acele mijloace mici prin care se vulgarizează operele de mare valoare în alte părți: ilustrația și gravura estenă, și de acsia mulți, chiar din oamenii de gust de la noi, cunosc mai bine pe un pictor contemporan oricare altul dela Paris decît pe maestrul Grigorescu.

Luîndu-se după faptul că adesea ori Grigorescu a luat ca motiv al tablourilor sale un colț din interiorul caselor țărănești, o scenă naivă din viața oamenilor simpli, s'a comparat adeseori pictura lui cu a neerlandezilor. Lăsînd la o parte tehnica, la „manière de faire“, în secretul căreia nu voiu pătrunde, socot, în general vorbind, că e o greșală a îngloba o operă de artă într'o școală anterioară. Artă evoluează cu omul și fiecare epocă din istoria artelor, ca și fiecare școală de pictură e rezultanta unor anumiți factori, al unui concurs de împrejurări ce nu se mai pot repeta exact în altă epocă.

Maestrul Grigorescu e *modern*, e artistul timpului prin chiar modul cum concepe natura și pe om în mijlocul ei. E în tot ce a zugrăvit acea adorațiune ferventă a omului modern pentru natură ca putere de viață și de creațiune, acea evlavie adîncă pentru misteriosul, necunoscutul și a tot puternicia ei ce se răsfrînge din toate operele modernilor.

Dela mîrețul cîmp scîldat în lumina de Iulie, până la delicioasa cărare «cu cotituri pline de farmec și întuneric»; delă cîmpul smaltat cu flori, până la melancolicul și atît de îndrăzneț coloratul costiș ruginit de toamnă, pretutindeni e același reprezentare a naturii cu uriașa putere de viață și zămislire.

Așa, „Pe marginea lacului“ el ne zugrăvește, cu o violență exuberantă de tonuri verzi, bogata și puternica viață de pe malul apei, în loc să ne dea obișnuitul peisagiu lamartinian, cu efecte de umbră și lumină în transparența apei liniștite.

Bogăția vieții în natura renăscîndă, revărsarea fierbinte a puterii de creațiune în primăvară, ne e redată într'un mic juvaer «Intre flori», un tablou micuț, în îngustimea căruia e zugrăvită o pașiște în toată splendoarea coloritului florilor unui cîmp de primăvară, iar în mijlocul lor un copil, creat cu ce-a avut mai gingaș, mai fraged și mai strălucitor puterea care a colorat florile.

În tabloul «Puțul din Vitre», năpădirea ne bună a buruienilor și plantelor de tot felul, ce se agață încalcite unele în altele grabite să se bucure de lumină, setoase și lacome de viață, e redarea naturii virgine în pitoreasca ei sălbătăcie.

Impresia unui cîmp în înflorire și-o dă un simplu buchet, în care florile se amestecă neregulat, cu miile lor de forme și culori, căzînd în jos și scuturîndu-se pe marginea vasului. Pare că penelul a luncat pe ele cu grație ca într'o dezmierdare, căuțînd să le prindă și să le fixeze pe pînză cu înfățișarea lor caprițioasă de lucruri gingașe și vii.

În tablourile reprezentînd miezul zilei, natura e redată în plină putere de viață, pare că răsuflă în odihna ei maiestoașă sub arșița soarelui, scîldată în lumină albă, plină, armonioasă și egal împărțită pe cîmpia larg deschisă ce se întinde pe marginea apei lingă care s'a oprit carul să se adape vitele. E pace, liniște, dar o pace în care simți bătînd puternic pulsul unei vieți arzătoare, nevăzută, dar simțită pretutindeni.

Ce deosebită e această pace, în care palpită puterea de zămislire, de pacea melancolică a tabloului „Un peisajiu de toamnă” ! Costișa e acoperită de iarba pălită, copacii abia îngălbeniți stau neclintii în lumina stinsă și dulce, cu umbre subțiri și transparente, a începutului de toamnă.

Pe cînd în „Alt peisajiu de toamnă”, din colecția poetului Vlăduț, e lupta ultimă și desperată a naturii care moare sub un cer albastru întunecat, un albastru mat și peîndurat, cu nori albi zdrențuiți, măturați parcă de vînt. Pămîntul e arămiu, ruginit, iar în fund se înalță dezolat trunchiul unui copac subțiratic din care zboară foile.

Fie-care peisajiu e o filă din poemul vieții, o formă nouă a aceleiași puteri, un episod din lupta ei în potriiva morții și a nimicirii. În lumea formelor și a culorilor, sub splendidele aspecte ce impresionează ochiul său de pictor, el percepe viața ce palpită și se frămîntă, colorînd și nuanțînd în mod original ceea ce percepe ochiul său. În spectacolul concret, vizibil al lumii exterioare se răsfrînge lumea invizibilă interioară căci *realizarea* în artă nu e copierea exactă și precisă a realității, ci crearea unui *equivalent*. Grigorescu nu redă în peisajiele sale numai o scenă din viața de cîmp, un aspect unic al naturii pe care l'a prins ochiul și l'a redat măiestra lui mînă, ci cu o tușă de lumină pusă la locul ei, cu un amănunt nic dar caracteristic, știe să trezească o lume întreagă de simțiri și cugetări în armonie cu aspectul pe care ni-l reprezintă. Sub semnul exterior și concret al artei trebuie să știm a găsi ideea mai generală a artistului, de la care depinde puterea de sugestie și valoarea operei de artă, fără ca pentru aceasta să credem că opera cea mai de valoare ar fi operă tezistă !... Opera de artă tezistă e o formă a discuției de idei, poate fi o armă în discuția unei probleme dar nici o dată artă adevărată. Artistul nu creiază în vederea triumfului unei păreri, el creiază cum respiră, îndeplinind o funcțiune a organismului lui, însă în ceea ce creiază se răsfrînge toată personalitatea lui inconștient și involuntar; cel ce-i analizează opera caută și trebuie să caute a lămuri în ce stă această personalitate, care-i sînt însușirile ce o diferențiază și-i fac originalitatea, care e ideea sau sistemul de idei pe care artistul îl exprimă prin formele concrete ale artei, fie ele cele mai vulgare și mai respingătoare, ca și cele mai ideale și mai admirabile. Așa de pildă tabloul «Întoarcere în amurg», nu e numai evocarea unei scene pitorești din viața de la țară pe care artistul a văzut-o și a realizat-o într'un mod surprinzător ca esactitate, nu a fotografiat-o, în culori frumoase ce ne-a redat-o răsfrîntă prin sufletul său. Mersul legănat al boilor, mișcarea trăgănată a carelor pe drumul prăfuit și mai ales gradațiunea armonioasă în descreșterea luminii, îți strînge inima de emoția ce te înfioară ușor în amurgit, îți sugerează poezia măreată și melancolică pe care pictorul n'a copiat-o din natură...

Țăranul însuși în opera lui nu ne e reprezentat ca semenul nostru, al omului de la oraș, ci ca produsul cel mai apropiat al

naturii. În el pare că curge vie și puternică seva care curge prin păduri și prin câmpii, când se mișcă sgomotos și exuberant în „Bilciuri” și în „Nunta Țărănească”. Iar în tablourile în care e reprezentat întorcându-se de la muncă încet pe lingă boi, sau toropit de zădăf și osteneală lăsându-se moale și a lene în carul cu fîn, el pare o forță tot atât de măreată ca și forța naturii în repaus. El simți viu și plin de putere, flu vrednic al naturii din sinul căruia s'a născut, legat strins cu trupul și sufletul de tot „ceea ce a plămuit”, când mină boii „la drum greu” sau când merge cu pasul elastic și mișcările sprintene ale omului de la țară. În toate atitudinile țăranul lui Grigorescu realizează mișcarea cea mai frumoasă, și în același timp cea mai firească, mai nesilită și mai necăutată, cea mai potrivită cu felul de a fi al țăranului. Priviți în „În contemplații” și „Pe Gînduri”, dar mai ales în „În Contemplații” cum șade de natural, cu ce mișcare plină de grație rustică și bărbătească se reazimă în toiaș, iar privirea i se perde în nemărginita zare, nemărginire care o ghicim din felul cum se uită el.

Oameni și lucruri sînt în opera lui Grigorescu clipe din nemărginitul șir al transformării aceleiași forțe, forme realizate de aceeași putere în mișcare, mîile de variațiuni ale vieții în plămînrile sale, de aci înfățișarea aceleiași acțiuni, aceleiași simțiment, aceleiași îndeletniciri în acea varietate de atitudini și gesturi, ce te umple de mulțumire ca creațiunea unui Dumnezeu. Acelaș trup de femeie tînară în aceiași îndeletnicire a sexualității ei—lucrul de mină—e în tabloul ce reprezintă o damă din lumea mare ca și în cel ce reprezintă o țărăncă. Dar cu ce nălădire plină de grație meșteșugită și elegantă, cu ce gest prețios ține în virful degetelor ei delicate doamna, lucrul de broderie și ce pitoresc șade țărăncă pe marginea laviții cu picioarele întinse înainte, plecată ușor pe spate și țîniindu-și cusătura într'o întinsă sforțare de atențiune. În fie care din aceste atitudini e indicată o întregă lume sufletească, aceiași îndeletnicire tea altă formă și semnificație în fie-care tablou.

Și ori cîtă deosebire e între tablourile reprezentînd colțuri și scene din viața pacinică de la țară și tablourile cu scene din război ca «*Atacul de la Smîrdan*» de pildă, simți că în soldații plecați acolo cu trupul și sufletul în spre atac e acelaș țăran sprinten cu mușchii de oțel, virtos la muncă, expansiv la petrecere, capabil de sforțarea uriașă ce s'a cerut trupului și curajului soldatului nostru în războiul de la 77. E acelaș ciobănaș ce se reazimă în bită pe lingă turmă, sau se lasă dus de gînduri privind în zare, sau hoinărește fără grijă cu ciomagul la spate trecut peste brațe, în «*Dorobanțul*» voinic ce-și scoate cu o mîndrie naivă pieptul în afară, cu o mișcare plină de voinicie dar foarte «țărănească».

Într'o mișcare a capului, într'un gest al brațelor, într'o atitudine a corpului de profil sau chiar din spate știe maestrul să pue o lume și să redea nuanța fugitivă, unică, în care stă ex-

presia unui suflet, povestea unei vieți. În „Atacul de la Smir-dan” iată două cadavre din atitudinea cărora să ghicește, se sugerează întreagă tragedia sfârșitului în dureroasa ei grozăvie. Unul, un tarc tânăr căzut fulgerat pe spate, odihnește liniștit în zapadă, pe cind altul, un dorobanț căzut pe brînci, strînge într'o mînă pușca înfîgînd pe cealaltă zgîrcită în zapadă și exprimînd numai cu acest gest chinurile agoniei.

În două chipuri de ovre sînt redat cele două caractere de rasă. Unul exprimă în privirea-i ascuțită și cercetătoare, în creșturile și cutile fizionomiei lui, energia, șiretlicul, preocuparea și vigilența omului de luptă, hotărît să învingă prin ori ce mijloc, omul practic de gheșeft. Celalalt o față de Rabin cu privirea visătoare, pierdut în discuția cine știe cărei probleme din Talmud, dialecticianul subtil și iubitor de abstracțiuni ce mai trăește încă și azi, unde și unde, printre mulțimea celorlanți.

Și cum știe el să zugrăvească ochii! Nu poți să te dumești cum din opacitatea materială a culorilor a putut zugrăvi el transparența umedă și strălucitoare a ochilor dintr'un „cap de copil”, prin ce minune poate să ne redea iluzia nuanței bogate și schimbătoare a ochiului viu!

Arta lui e plină și bogată ca și natura pe care o răsfrînge. Poezia și măreția ei o înțelege, o resimte și o împărtășește contemplatorului tablourilor sale, cu aceeași dărnicie cu care a primit-o, el însuși, de la natură. Pretutindeni putere de viață și adevăr, totul e prins în graba penelului ce pare a se fi jucat caprițios pe pinză, prinzînd la întimplare culoarea realității, de frică să nu-i scape mișcarea naturală și potrivită „la petite ligne de la vie!”...

De aci acel relief neobișnuit al lucrurilor, fluiditatea conturului ce ascunde linia rigidă, desemnul, ce l'a fixat pe pinză, luîndu-și forma din jocul nuanțelor și înfațîșindu-și în iluzia fermecătoare a vieții în mișcare.

Putem zice de el că e pictorul luminii. Armonia în creșterea și descreșterea ei, darul de a scaldă peisagiul întreg într'o lumină atît de potrivită clipei din natură ce o reprezintă: lumina mată, plină și egal împărțită în miezul unei zile de arșită; lumina tremurătoare și strălucită de după ploaie, sau răsfrîntă în ușoare tonuri cenuși de nori; lumina ce filtrează printre umbrele transparente și subțiri de toamnă, lumină ce se revărsă în cascade de pietre scumpe printre frunzele copacilor „În Lumină”, lumina ce se răsfrînge în transparența delicată a cărnii de copil și a petalelor florilor... Coloritul său întreg e creat din lumină.

În fața tablourilor sale cel mai neștiutor în ale picturii resimte emoția dumnezeiască a artei și desăvîșirii. Te stăpînește măestria cu care știe el a realiza viața așa cum o concepe: nemărginita putere de creațiune.

Izabela Sadoveanu-Evan

In jurul samovarului

— Fantezie —

I

Așa cum stai,
Pachet de ceaiu,
Înghesuit într'o vitrină,
E cert
Că ești un simplu lucrușor,
Ca orice lucru: mort, inert...
Dar, fiindcă vîi din vaga Chină,
Sol al ciudatului popor
Ce-ades la lucruri se închină
Și face dintr'un lemn ori floare
Fetiș a toate știutor
Și cu puleri îngrozitoare,—
Un gînd îmi vine tam-nesam
Cum te privesc așa la geam,
Un gînd ciudat:
...Dar dacă e adevărat
Că lucrurile au și ele
O minte
Să judece bune și rele?
Dacă pe noi știința ne minte?...
Atunci, tu, ceaiu,
Dac'ai ști ce-ai
Să vezi în casa und'te-i duce,
Deși chinez, ți-ai face cruce...

II

Te-a aruncat în samovar
 O mină d'altfel delicată,
 Chiar gazda casei sau vr'o fată,
 Să fierbi pe rugul plin de jar,
 Martir al unui obicei
 Creeat anume de femeii,
 Ca la cinci ceasuri după masă
 Să cheme musafiri acasă.
 Privește-i! Unii musafiri,
 Ceaiu, ca și tine sint martiri.
 Ia uită-te și de ris țin'te
 La domnul ce 'ntr'un colț stă solo,
 Nervos, par'c'ar ședea pe țin'te.
 E un poet. Ce cal'acolo?
 Cipește des, e roș ca focul,
 Și ce stingaciu e dobitocul!
 Ar da, dar n'are,—o 'mpărăție,
 Cu cărțile-i singur să fie!
 Vezi, însă, su silit să vie,
 Căci Doamna cea cu „faivoclocul”
 E soața unui om puternic,
 Ce-ți poate hărăzi norocul,
 Sau o ursită de nemernic.
 Sărmanul bard! Ii plîngi de milă,
 Văzindu-l cum zimbește 'n silă,
 Și cit de mlădios se 'nchină
 În șmokingu-i șters cu benzină
 Par'c'a'nghișit bietu-o prăjină,
 Și cu ce grijă ține-o ceașcă
 Să nu-i cadă din mină flească!...
 Dar rabdă ori și ce canoane,
 Căci știe că 'n vremea de azi,
 Mai totdeauna prin cucoane
     Te 'nnalți sau cazi...
 Hei da! Bărbatul Doamnei are
     Trecere mare;
 E-un om politic însemnat,

Multe guverne-a răsturnat,
     E haș boer,
     Un om de fier;
 Dar, vai, în propria lui casă,
 Pantoful Doamnei greu l-apasă....
 Ah, pantofioru-acesta mic,
 Ia uită-te cum, pe sub masă,
 E apăsut, la rîndul lui,
 De gheata bunului amic
 Al politicianului!...
 Că Doamna are un amant
 Știe tot cercul elegant
 În care viața își petrece;
 Dar nimeni nu se indignează,
 Ba încă chiar se minunează
 C'are doar unul și nu zece:
 O dam'atit de strălucită
 Putea și-ast lux să 'și-l permită!
 În sfere-anume, azi, se știe,
 Amantu-i o bijuterie
 Cu care-o Doamnă se gătește
 În public, ca un diamant;
 Bărbatul tace și plătește...
 „Et sont-ils chic! Sont-ils contents!“
 Amantul Doamnei 'n chestiune
     E-un june
 Ce subț costumu-i elegant
 Ș'ascunde solzii mari de pește,
 Alt meșteșug nu învîrtește
 Decît p'acela de... amant;
 Dar lumea'n care „se arată“
 Este așa de delicată,
 Că n'ar risca nici-un cuvînt
 Și nici-un gest de defăimare!...
 O, ce frumos că 'n „lumea mare“
 Delicateța-i lucru sînt!...
 Bărbatul, pe de altă parte,
     Știe și el.
 Înghite 'n sec. E-un soț model.
 Divorț? Dar nu se mai desparte

Bărbatul de femeia sa
 Decît la mahala!
 Azi oamenii subțiri evită
 Scandalul... Cum să-și compromită
 Un om politic cariera,
 Și mai ales cînd adultera
 E-așa de meșteră în arta
 De-a face astfel d'adunări
 În care se decide soarta
 Guvernelor și 'ntregci țări?
 „Voyons!” Ar fi un nea Ion
 Dacă n'ar ști
 A prețui

Ce minunat folos i-aduce
 O femeiușcă ce conduce
 Cu-atîta tact un vast salon!...
 Da'-n căsnicia asta 'n trei
 Uitam: sint și doi mîtitei.
 Dar cum să mă gîndesc la ei,
 Cînd înșiși bunii lor părinți
 Răpiți de traiul lor de prinți,
 D'abia își mai aduc aminte,
 N'au timp să-i vază, să-i alinte...
 Și a fost culmea stingăciei,
 Cînd i-a întrebat poetul Ics:
 — „Mă rog, ales-ai un „jour fixe”
 „Cînd să vă sărutați copiii?”
 De-altminteri, micile vîrstare
 Au profesori un regiment:
 Ei minunat umblă călare
 Și patinează excelent,
 Știu scrimă, dans și lawn tennis,
 Vorbesc cu *lire* ca la Paris,
 Vorbesc nemțește,
 Englezește;
 N'au profesor de romînește,
 Ci 'nvață limba Romînici
 Cu boncele și vizitii!
 Toto-i dejă un gentilom.
 — „Ah, să-l auzi, ma chère, cum spune:

„Cré nom d'un nom !²
 „É o minune !²
 „Dar Lily, ce mai păpușică !
 „De șease ani, cit e de mică,
 „S'o vezi, ma chère, cum se pudrează ;
 „Ba chiar am prins'o că firtează
 „Cu băețașul tău Kiky...
 „C'est épatant ; n'est-ce pas, chérie ?²

III

Din samovar încet străbate
 Un geamăt slab, tinguitor :
 Morrriir... morrriir...
 Și ceaiul fierț, murind, se zbate.
 Numai la flacăr'albăstrie
 A focului ce-l dogorea
 Sinteți voi siguri că fierbea ?
 Nu fierbea el și de minie ?
 Căci... în sălbătăcia Chinei
 N'a fost stîrpită încă toată,
 Ca 'n lumea noastră luminată,
 Sămînța scirbei ș-a rușinei !

George Ranetti.

Amestec de curente contradictorii : G. Asaki ¹⁾

Este interesant să ne oprim, înainte de a studia evoluția spiritului critic, asupra unui personaj, care reprezintă tranziția dela lumea veche la cea nouă și în care, deci, s'au întâlnit și ciocnit tot felul de curente contradictorii. Este vorba de G. Asaki, una dintre marile figuri ale culturii românești.

Vom vedea că atitudinea sa este nehotărâtă și contradictorie : aci ne apare ca om vechiu, aci ca novator și, în această din urmă atitudine chiar, când ca un novator lipsit de orice spirit critic, când cu oarecare preocupări critice, dar contrazicându-se adesea asupra aceluiași lucru.

În *politică* Asaki este un om vechiu, un „conservator“. Cel mai însemnat eveniment politic, acela în care se concentrează toate aspirațiile oamenilor noi din epoca sa, acela care ne dă măsura, din acest punct de vedere, a tuturor oamenilor care au trăit pe atunci, este revoluția dela 1848: Asaki n'a sprijinit-o, mai mult, el a fost împotriva ei. În *Albina Românească* el nu se mărginește să ignoreze revoluția—ceea ce-i impunea cenzura rusească, de sigur—dar își manifestă aversiunea sa pentru acea mișcare.

Pentru dînsul, revoluționarii din Muntenia sînt niște tineri care, «pilduindu-se de cugetări vrednice de osindă, s'au fost abătut dela datoria ce au cătră ocîrmuire»; și tot așa și revoluționarii din Iași care au tulburat «liniștea de care, zice el, capitala noastră neînterupt se bucurase dela intronarea Prea Înaltului Domn Mihail G. Sturdza...» Iar față cu publicarea unui oarecare «ofs» al lui Mihail Sturza, reprezentantul intereselor politice rusești, Asaki scrie: „*Rusia a luat toate măsurile să nu răzbată anarhia în... provinciile otomane*“ ²⁾.

Dar acest om vechiu, în politică, a fost unul din cei mai de samă reprezentanți ai *introducerii* culturii apusene la noi, prin ziare, calendare (*calendarele, pe acea vreme, erau mijloc de*

1). Acest studiu face parte dintr-o serie, din care s'au mai publicat și altele în această revistă și care vor forma un volum ce va apare în cursul acestui an.

2). *Albina Românească*, 1848, 27 și 61.

reviste anuale) reviste, traducind, imitind, compilind din scriitorii străini de toate felurile;—prin școala sa de inginerie, prin rolul său oficial în organizarea școlilor în vremea lui Mihail Sturdza, prin cărțile didactice, etc. etc.

G. Asaki a fost un om foarte învățat,—făcuse școli serioase, nu era autodidact ca majoritatea contemporanilor săi,—în curent cu toate lucrurile din Apus, până și cu spiritismul, despre care scrie foiletoane¹⁾.

În 1839, se pune în fruntea unui comitet, pentru a traduce un lexicon din nemțește, arătând câtă nevoie au Români de cultură.—Chiar în primul număr al *Albinei Românești* (1829, 1 Iunie), în articolul-program, el declară că poporul român trebuie să se împărtășească de cultura Apusului înaintat, ba încă răpede, căci a întârziat:

„În zilele de acum oricare îmbunătățire și aflare a vreunii nații trece în posesia tuturor spre folosul oamenilor....” „Se cuvine cu îndoite pasuri și sîrguințe a ni porni spre cișligare în parte a celor întârziate”.

Și dacă din acest program, ar rezulta că Asaki e un novator exagerat, că vrea să introducă cât mai multă cultură apuseană cu putință, fără nici un discernământ, apoi de aiurea se poate vedea că el, și în această privință, are timidități care nu prea rimează cu cele ce și-a impus în programul activității sale culturale:

„Cultura și fericirea unui popor nu stă în schimbarea portului, în mania de a se lepăda de învechime și de a lua orice lucru străin și nou, ci în respectul aducerii aminte a strămoșilor”²⁾.

Acestea le spune cu ocazia constatării faptului că unia își schimbau numele adăogind la coadă un *escu, iu, adi, ici...* În aceste rînduri, Asaki, cum vedeți, apare într'un fel de atitudine critică, dar mai mult ca reacționar, căci acum definește cultura numai ca un cult al strămoșilor.

Dealtmintrelea, atitudinea sa față de reprezentanții curentului critic (cași a acestora față de dînsul) este binevoitoare: Cînd, în 1840, apare *Dacia literară* a lui Kogălniceanu, Asaki salută această apariție, nu-i vorbă, fără mare entuziasm, probabil pentrucă această revistă reprezenta un curent pe care el nu-l prea înțelegea; probabil și pentrucă, deși *Dacia literară* îl lauda în unele privinți, îl și ataca: direct, pentru caracterul prea exclusiv moldovenesc al *Albinei*; indirect, prin înviuirea adusă publicațiilor românești în genere (deci și *Albinei*, care o merita cu prisos) că se mulțumesc numai cu traduceri din limbi străine fără nici un interes pentru Români³⁾.—înviuire pe care Kogălniceanu o reeditează și în *Propășirea* din 1844.

1). *Gazeta de Moldova*, 1853, 13.

2). *Albina Românească*, 1843, 55.

3). *Dacia literară*, 1840, introducere.

Tot bine primește Asaki și apariția *Repertoriului dramatic* al lui Alecsandri, un alt reprezentant al curentului critic și al cărui acest Repertoriu chiar era o manifestare de critică a aproape tuturor curentelor sociale ale vremii. Ba, cu această ocazie, Asaki, accentuând din nou asupra necesității culturii apusene, ne arată și înțiruirea ei asupra dezvoltării spiritului național, cit și asupra dezvoltării literaturii originale românești:

„Înfruirea secolului au deșleptat un spirit amorțit, cu sentimentul naționalității s'au dezvoltat la noi și elementele literaturii”.¹⁾

de unde se vede că acest om care, cum s'a văzut, recomanda respectul memoriei strămoșilor ca adevărata cultură, nu se poate împiedeca să nu recunoască că influența apuseană și naționalism românesc sînt fenomene concomitante. — ceea ce, am văzut, o spune și A. Russo, ceea ce vom să dovedim și noi.

Așa dar, până aici, vedem pe Asaki ca om vechiu cînd e vorba de mișcarea politică din vremea sa, iar cînd e vorba de „cultură” în general, îl vedem cînd novator exagerat, cînd om vechiu, și rar în acea atitudine mijlocie, care e cea critică.

Prin urmare constatăm, chiar de pe acuma, că el n'a avut un punct de vedere sigur, o concepție unitară asupra vieții. De aceea, cum încă vom mai vedea, nu-i putem clasifica în nici o școală; și de aceea el este izolat, afară decît dacă nu considerăm ca „școală” a sa pe oameni ca Gusti, Săulescu.... Dar acești scriitori au fost cu totul neînsemnați, fără personalitate, și-i vom considera aici ca purtători ai cuvîntului lui Asaki.

Dacă Asaki n'a știut bine ce vrea în privința culturii în general, cu atîta mai puțin va avea o atitudine hotărîtă față cu diferitele probleme ale culturii în special, și mai ales față cu cele două probleme principale, ce se puneau în acea vreme: limba literară și literatura națională.

În privința limbii, într'un vechiu număr din *Albina românească*, Asaki spune:

„Sfezite și controversate asupra formelor limbii sînt intempestive și insorb timpul prețios... Sînt unia „care se par îndatoriți” a aduce pe romînie străine idiotisme și construcții” (se referă mai ales la traducători)... „Fondosul limbii noastre, ce pe aiurea se caută este în sfînta scriptură”, cătră care „adaogă-se îmbunătățirile cerute după un metod simplu, și care s'ar cuveni a se legiui de cătră un giudeț Amfiction, ce se poate închea din gramaticii Romîni a Transilvaniei, a Țării Romînești și a Moldovei”.²⁾

În altă parte³⁾ se spune că „stropiarea” limbii, căreia i se siluește geniul, samănă cu o fată mare de la țară, naivă, adusă la oraș, sulemenită, îmănășată, „trasă în toate părțile de Nemți, Greci, Franceji”.

1). *Gazeta de Moldova*, 1852, 20.

2) 1839, 12.

3) 1839, 75.

Așa dar, aci, opoziție împotriva acelor sisteme lingvistice care voiau să „stropieze” limba, recomandarea cărților bisericești ca bază a limbii literare,—prin urmare o atitudine cuminte, aproape ca și a școlii critice moldovenesti; dar *totodată* propunerea *raționalistă* ca un „tribunal” de linguiști să decreteze „îmbunătățirile” limbii.

Această contradicție între tendinți nu se va rezolva niciodată în spiritul lui Asaki.

Într'un loc ¹⁾ Asaki declară că scopul literațiilor este de „a nimeri formele și stilul limbii” și, pentru aceasta, trebuie a respecta limba cărților bisericești, ca să nu avem o limbă bisericească, înțeleasă de toți, și trei limbi provinciale; în 1847 ²⁾, într'un fel de manifest lingvistic, Asaki spune că foile (ziarele) au menirea de a forma limba, și foile „se'mpart la noi, zice el, în sisteme de conservativi, de radicali și de cumpenitori sau de juste milieu”.—și el declară, ca și C. Negruzzi cu trei ani înainte ³⁾, că „părtinește acestei din urmă sisteme”. — Asaki face, tot aici, și propuneri detaliate; el o de părere să se revinve cuvinte din cărțile bisericești, din manuscrise și să se ia cuvinte din limba populară.—Cum vedeți, aci parcă ne-ar vorbi Alecu Russo; nu lipsește nici poporanismul.—Dar imediat cere alungarea cuvintelor străine, „deși vechi în limbă”, căci.... «abuzul» vechiu e tot abuz. Ba încă recomandă modul cum s'a format limba literară grecească modernă care, zice el, va produce „capodopere”. (Se știe ce «capodopere» a produs!). Și iată-l, deci, vorbind ca Laurian, după ce, în același articol, vorbise ca Alecu Russo....

Dar Asaki face propuneri care îl fac și un predecesor al lui Aruze Pumnul. Tot în acest articol din 1847 (ca și în unul din 1842, 16), el recomandă, pe lângă alte izvoare de formare a cuvintelor necesare limbii, și compunerea de cuvinte nouă din rădăcini rominești, pe baza principiului analogiei, ridicindu-se, ca și Pumnul mai târziu, împotriva „latinismului, italianismului, galicismului”...

Și dacă aici se ridică împotriva latinismului, cum se ridică aiurea în *Albina* ⁴⁾ colaboratorul său D. Gusti,—apoi în alt număr (61) al *Albinei* din acelaș an, e laudat Eliade pentrucă, în *Curierul rominesc*, curăță limba de cuvinte „străine” și pune în loc «romane»; iar aiurea ⁵⁾ vorbește despre «astă frumoasă a noastră limbă romană, pe care cîțiva farisei literari voesc a o arăta chiar *dacă*» (comparați cu iubirea lui A. Russo pentru *dacismul* Rominilor).—Iar ceva mai târziu ⁶⁾, Asake, care vorbea,

1) *Albina rominească*, 1839, 59.

2) „ ”, 1847, 3.

3) Vezi mai departe, în capitolul *Primul junimist*, cum clasifică Negruzzi curentele lingvistice ca și Asaki. (Acest capitol a fost publicat în „V. R.” I, 3).

4) 1847, 50.

5) *Albina rominească*, 1847, 98.

6) „ ”, 1848, 2.

cum ați văzut mai sus, de respectarea limbii bisericești, cîntă acuma marele merit al lui Eliade, pentru că acesta vrea să schimbe limba, s'o readucă la limba „vorbită de oamenii lui Traian“.

Nu mai citez și alte locuri, ca prefața dela *Poeziile sale* din 1836, etc, unde vom găsi și alte propuneri care se contrazic și între sine și cu cele citate până aici...

Așa dar Asaki a îmbrățișat toate curenteles și nici unul. Cel mult constatăm că două lucruri—deși combătute prin altele—revin mai des sub pana lui Asaki: *limba bisericească și analogă* (pumnismul), ca izvoare ale limbii literare...

În practică, însă, în limba scrisă de el, n'a respectat, cum era de așteptat, nici un principiu. căci s'a ținut de mai multe, deș nu de toate principiile pe care le-a susținut teoreticește, ceea ce ar fi fost imposibil.

Nu am de gînd să analizez aici limba pe cari o scria Asaki și nici nu poate intra aceasta în cadrul studiului nostru. Dar oricine a cetit ceva din acest autor, știe că el are o limbă a sa, caracteristică, care, ca tot restul, samănă cu a multor scriitori, fără să samene cu a vreunui în așa chip ca să-l putem clasifica într'o categorie. El nu scrie nici vechea limbă literară bisericească ca Veniamin Kostaki, nici limba boerească a vremii sale ca Vasile Draghici, traducătorul lui Robinson Krusoe, nici jargonul latinist al lui Laurian, nici acel italianist al lui Eliade, nici limba nouă literară—aceea care a triumfat, pe care o scriem azi—a lui C. Negruzzi...

El întrebuițează unele expresii și dela unii și dela alții, plus arhaisme reînviaste de el, ori de școlarii săi,—însă, în orice ca, prin limba, pe care o întrebuițează, trebuie să-l caracterizăm ca pe un om vechiu, căci limba sa, dacă e vorba s'o punem, cu aproximație, într'o categorie, e mai degrabă limba boerească a vremii sale, foarte deosebită de limba nouă — și fără vjor, căci era artificială—a unui Eliade; foarte deosebită de limba nouă—cu viitor, căci era alcătuită așa cum a fost firește sfie alcătuită—a unui C. Negruzzi... E, am zice, atît de rămas în urmă, în această privință, încît, cînd e vorba să ortografizeze cea cu litere latine, dibuește, în deosebire de alții, scriind, cum observă Kogălniceanu ¹⁾ sunetul *ca*, de pildă, «cînd cu *tch* (Tche-tă albă—Cetatea albă), cînd cu *ts* (Scaritzica—Scăricica), cînd *cca* (Czeribouco—Ceribucul), cînd cu *ci* (Bistriciora—Bistricioara), în vreme ce numai această de pe urmă transcripție este bună“...

Și dacă, din toate aceste manifestări, Asaki ne apare ca o decție de tendinți contradictorii,—apoi vom vedea că și în „literatură“ tendințile sale sînt tot așa.

Dar, aci, trebuie să deosebim pe propagandistul literaturii e autorul de literatură, căci el a fost și una și alta, și poet și „ndrumător“...

1) *Dacia literară*. 1840 p. 213.

Să-l vedem în primul ipostas.

„Această plecare către versuire, să însumăm și între Români, zice el, mai ales decind raza culturii au început a ni lumina“¹⁾. Căci „omul literat“ trebuie să fie, după el, cunoscător de toate și inspirat de pretutindene²⁾, ceea ce ne arată că, în această privință, Asaki era mai nou și mai luminat decât unii contemporani de ai noștri cari, sub pretext de a feri geniul național de pervertire și «înstrăinare», au recomandat scriitorilor români să nu facă cunoștință cu literaturile străine!—Iar cînd e vorba ce anume literatură străină să servească scriitorilor români ca model, Asaki, care învățase la Roma și scrisese și în italianește, o recomandă pe cea italiană și se declară împotriva celei franceze.³⁾

Dar, deși Asaki, cum s'a văzut mai sus, spune că una din binefacerile culturii străine este și dezvoltarea spiritului de naționalitate, care face să se dezvoite literatura națională; deși laudă pe Alecsandri pentru colecția de poezii populare, al căreia folos îl pricepe⁴⁾ (se știe că și el, în tinerete, a cules poezii populare, dar mai apoi nu s'a mai ocupat cu acest lucru, ne simțîndu-i toată importantă); deși, deci, s'ar părea că el ar poseda premisele, din care să tragă aceleași concluzii cași școala critică moldovenească;— totuși se face, pe dreptul, vinovat de imputarea ce i-o aduce Kogălniceanu că traduce numai, lucruri ce nu interesează pe Români, imputare pe care i-o face și un cetitor (din Roman) care găsește că Albina n'are foiletoane originale⁵⁾. Și mai e de observat că, în „cronicile teatrale“ ale Albinei, după invinuirile lui Kogălniceanu, în vremea propagandei școlii critice în favoarea *naționalizării* literaturii,— în acele cronici, zicem, nu se atacă de loc multele și proastele piese străine care se jucau în Iași și nu se arată dorința unei literaturi dramatice originale⁶⁾.

Iar din alt punct de vedere, al simțului critic față cu valoarea unei opere de artă, Asaki dovedește că are puțin simț și se pare, dacă ținem în seamă inferioritatea versurilor din *Albina* și calitatea acelor care le făceau, că Asaki, cași Eliade, era de principiu: „Băeți, scrieți, numai scrieți“... Cași în privința traducerilor, și în privința literaturii românești, Asaki e prea nou; el e un reprezentant a ceea ce s'a numit „epoca eroică“, —cuvînt impropriu, căci am avut un *curent* eroic, și nu o epocă, de oarece, cum se va vedea imediat, *curentul critic* s'a născut odată cu cel eroic...

1) *Poezii* a lui Aga Asaki, Esii, 1836. Înainte-Cuvînt.

2) *Albina rominească*, 1839, 12.

3) *Gazeta de Moldova*, 1853, 40. Același lucru în *Proimul dela Culegere de Poezii*, II, 1854, p. 6.

4) *Gazeta de Moldova*, 1852, 20.

5) *Albina rominească*, 1846, 1.

6) Vezi mai departe, cum V. Alexandri nu se poate stăpîni de a nu pune și în gura lui Iorgu dela Sadagura părerile sale proprii în privința necesității unui teatru național. (Acest capitol a fost publicat în „V. R.“ I, 4)

Dar dacă, în activitatea sa de propagare a culturii literare, Asaki e prea nou „eroic”, — în literatura pe care o crează însuși, găsim iar acel amestec de curente, pe care l'am găsit până aicea în activitatea sa.

Nu am să vorbesc despre operele literare ale lui Asaki, căci acest lucru nu intră în cadrul studiului de față. Mă mărginesc să amintesc că G. Asaki e contemporan cu două faze ale literaturii românești din veacul al XIX-lea : cu prima fază a acestei literaturi, s'o numim faza Konachi și cu a doua, s'o numim faza Alecsandri. Ambele faze sînt datorite unor influențe străine și se definesc prin aceste influențe. Prima fază, a lui Konachi, e datorită influenței literaturii clasice decadente franceze și a literaturii neo-grecești, care samănă cu prima ; e vremea sentimentalității fals-exagerate, a abstracțiunilor personificate, a mitologismului, a subiectelor fără legătură cu viața contemporană, a cîntării trecutului antic, etc. A doua fază e datorită influenței literaturii romantice franceze, — Hugo, Lamartine — nouă pe atunci : sentimentalism puternic, culoare vie, dezgroparea trecutului *național*, deci medieval, etc...

Și, cine a citit pe Asaki, știe că el are puncte de contact și cu Konachi (influența vechii literaturi franceze, sentimentalism fals exagerat, mitologism, manierism, versificația, etc) sau cu I. Văcăroscu (aceleași lucruri, plus un fel de latinism poetic : Traian, Dochia la Asaki) și, pe de altă parte, cu Alecsandri, Bolintineanu (dezgroparea trecutului național, în nuvele și poezii, patriotismul în literatură, influența lui Hugo și Lamartine ; „balade” ; „legende”, etc).

Numai limba în care scrie e, cum am spus mai sus, mai veche decît a romanticilor, mai în spre limba lui Konachi, dar nu așa de bună, s'o spunem în treacăt, ca a acestuia.

Așa dar, Asaki e un om vechiu în politică ; un om nou ca introducător al culturii, deși nehotărit, teoreticește, în privința rolului ei la noi ; un om absolut nehotărit în privința curentelor lingvistice ; un novator lipsit de orice spirit critic, ca propagator al literaturii europene ; un om care, în literatura sa proprie, face parte din două faze deosebite și contrare ; un om care, în limba pe care o scrie, e mai degrabă un om vechiu...

Și încă un cuvînt.

Asaki a fost comparat întotdeauna cu Eliade Rădulescu. E justă comparația ?

E justă, numai ca introducător al culturii europene : ziare, reviste, traduceri, teatru etc. Din acest punct de vedere — numai — Asaki acopere nu numai activitatea lui Eliade, dar și o parte din a lui Gh. Lazăr : cași acesta, el înființează prima școală românească specială, cea de inginerie. Eliade, în vremea de care vorbim, a fost un revoluționar în politică, un italianist în lingvistică. — Dacă, mai târziu, devine reacționar, apoi aceasta e tot o „noutate”, căci reacționarismul său e tot o transplantare din Apus : el pleacă de la teorii apusene, în reacționarismul său, nu dela

considerații concrete asupra țării sale... Cine, azi, ar fi, de pildă, pentru introducerea majoratului la țărani, cum a propus d. P. Carp, — deși ar fi reacționar, în el n'ar vorbi glasul tradiției rominești, acela n'ar fi un om „vechiu”, și cu atât mai puțin un spirit „critic”, în înțelesul ce-l dăm aci acestui cuvânt, adică un om care, în introducerea culturii străine, ține samă de starea de fapt a țării sale, — căci în tradiția, obiceiul și psihologia țaranului român este, mai degrabă, *minoratul*...

■
Dacă ceea ce a fost nou în Asaki i-ar fi slujit să facă selecție în ceea ce a fost vechiu în el, și aceasta după o normă ce ar fi izvorât dintr'o concepție unitară teoretică asupra vieții, el ar fi putut fi începătorul școlii critice moldovenesti. Dar acest rol revine altora, dintre care unii, ca A. Russo și M. Kogălniceanu, au avut o concepție absolut unitară asupra vieții, — alții, ca C. Negruzzi, d. Maiorescu și chiar și Alexandri, mai puțin unitară, contradicția ne manifestându-se însă, la aceștia, în acelaș domeniu, ci dela domeniu la domeniu și anume dela politică la cultură (Alexandri, însă se contrazice și în acelaș domeniu, al politicii, dar nu în aceiași vreme, ci în două epoce deosebite ale vieții sale, ceea ce-l face ca, în prima epocă, să nu se contrazică). Dar despre acestea, vom vorbi pe larg în cele ce urmează.

G. Ibrăileanu

Cronica Științifică

— Partenogeneza artificială —

Pe la isprăvitul lui Septembrie ziarele politice aduceau cititorilor o noutate științifică senzațională pe care o intitulau: *fabricarea pe cale chimică a ființelor viețuitoare*. De sigur că multe persoane culte, care nu s'au putut lămuri din articolele ziarelor, se vor fi întrebând ce-i cu această fabricare de ființe?

Voi căuta să arăt că nu este de loc vorba de fabricare de ființe vii pe cale chimică, ci de căutarea rolului ce-l are spermatozoidul în dezvoltarea oului.

Știința care se ocupă de ființele viețuitoare a ajuns să stabilească o lege generală în ce privește nașterea oricărei ființe vii. *Orice ființă viețuitoare se naște dintr'o altă ființă asemănătoare cu dinsa*. O muscă se naște totdeauna din altă muscă. Un microb se naște totdeauna din alt microb. Cînd ființa este unicelulară, ea provine dintr'o altă celulă anterioară ei și foarte asemănătoare cu dinsa. Cînd însă ființa este formată din mai multe celule, cum e de pildă omul, ea se naște tot dintr'o celulă care se găsește în corpul mamei și care se cheamă *ou*.

S'a constatat apoi că în general acest ou nu poate da naștere unei ființe nouă decît numai dacă se contopește cu o altă celulă venită de la un individ de aceeași specie dar de sex masculin, celulă ce se cheamă *spermatozoid*. S'ar zice că celula ou, ca să poată da naștere unei alte ființe, are nevoie de un stimul care s'o împingă spre activitate, creștere și multiplicare. Acest stimul i-l aduce spermatozoidul cu care se contopește. Oricum ar fi, faptul e că spermatozoidul este absolut necesar pentru ca oul să poată deveni o ființă nouă. Aceasta e regula generală. Dar orice regulă are și excepțiuni. Sînt și ființe de acelea ale căror ouă n'au totdeauna nevoie să se contopească cu un spermatozoid spre a se putea dezvolta. Așa sînt ouăle gândacilor de mătasă, dar mai ales ale unor insecte numite *purici verzi*, ce trăesc pe felurite plante. Acest soi de dezvoltare, fără intervenția spermatozoidului se numește *partenogeneză* (dezvoltare virgină) și se găsește mai ales la nevertebrate.

Rolul spermatozoidului în fecundare poate fi considerat ca îndoit :

a) El e agentul provocător al segmentării oului, rol de stimulent; b) El poate transmite urmașului caracterele ereditare ale tatălui.

Lăsăm de o parte rolul spermatozoidului ca factor al eredității și să ne ocupăm numai de rolul său ca stimulent al diviziunii oului.

Din moment ce există cazuri unde oul dă naștere la o ființă, fără să aibă nevoie de spermatozoid, asta înseamnă că concursul spermatozoidului, ca *celulă*, nu este o necesitate absolut imperioasă pentru ca oul să înceapă să se dezvolte. Biologii au căutat, cam de multșor, să analizeze mai de aproape acțiunea stimulantă a elementului mascul, cu speranța că vor putea afla macar o parte a secretului fecundației. Ei ș-au zis: dacă e adevărat că oul nu poate intra în activitate decât dacă e stimulat, atunci ouăle ce se dezvoltă fără ajutorul spermatozoidului (partenogenetice) trebuie să fie stimulate de alți agenți, fizici sau chimici, care fac oului același serviciu ca și spermatozoidul, adică îl împing pe calea diviziunii. Și dacă agenții fizici ori chimici pot să provoace diviziunea ouălor partenogenetice, nimic nu ne împiedică să încercăm acțiunea lor și asupra unor ouă care, în mod natural, nu sînt partenogenetice, pentru a vedea dacă vor putea și în acest caz a suplini pe spermatozoizi. Am avea atunci avantajul că în loc să analizăm acțiunea unui lucru așa de complicat cum e spermatozoidul, să examinăm acțiunea unor agenți mai puțin complicați, pe care-i cunoaștem mai bine.

Experiențele făcute în acest sens au fost executate, mai toate, cu ouă nefecundate, de *ariciu de mare* și de *stea de mare* (Echinoderme) precum și cu cele ale unor vermi și moluște.

Cu vr'o 12 ani în urmă, *Richard Hertwig* (München) observase faptul că dacă se iau ouă nefecundate de la un ariciu de mare și se pun într-o soluție de sulfat de stricnină, de unde se scot după cite-va minute și se pun în apă de mare, atunci se vede că acele ouă încep să se segmenteze. La Societatea de Morphologie și Fiziologie din München, unde R. Hertwig făcuse comunicare, noutatea aceasta a produs o puternică impresie fiindcă pentru prima oară se vedeau segmentindu-se, sub influența unui agent chimic bine cunoscut, ouăle unui animal despre care toți erau siguri că nu se pot dezvolta decât în urma contopirii lor cu spermatozoizii.

În legătură cu această descoperire se spune, dacă n'o fi legendă, că s'a întimplat un incident hazliu. A doua zi după ce R. Hertwig își făcuse comunicarea sa, el primi vizita arhiepiscopului din München, care venise să feliciteze pe savant pentru descoperirea sa, spunindu-i că a aduce cele mai mari servicii religiei. Hertwig intrigat de această declarație a înaltului prelat, îl roagă să se explice. Arhiepiscopul începe atunci să reciteze partea din testament în care se spune că Maria a născut pe Isus rămînînd totuși virgină și adăugînd că biologiștii au considerat până acum această afirmațiune ca fiind absolut nefundată, de oarece, ziceau ei, oul nu dă naștere la o altă ființă de cit după fecundare. Ori, d-ta ne demonstrezi astăzi că oul se poate dezvolta și fără spermatozoid. Prin

urmare ceea ce știința religioasă afirmă asupra originii lui Isus, este cât se poate de verosimil.

Modul acesta de a înțelege cercetările biologice a dat ocazie lui Hertwig să facă mult haz.

Dacă ar fi fost ceva mai perspicace, acest prelat n'ar fi făcut așa filozofie în auzul unui om de știință ca Hertwig, pentru că ar fi înțeles că compromite cauza ce îi este încredințată s'o apere, punind pe Maria pe acelaș nivel zoologic cu un vulgar ariciu de mare și considerînd pe Isus ca fiind un individ partenogenetic.

În tot cazul, savantul biologuist nu și permite ast-fel de generalizări pripite, fiind că el știe bine că nu tot ceea ce se petrece cu animalele inferioare, se poate petrece și cu cele superioare cum e omul. Un exemplu cunoscut de toată lumea ne-o dovedește. Dacă tăem laba unui răc ori a unei șopîrle, aceste membre cresc la loc după o vreme oarecare; nimeni însă n'a văzut până acum să crească la loc piciorul tăiet al unui om, fie chiar cînd amputarea ar fi avut loc în vîrsta cea mai fragedă.

Cele mai recente cercetări în privința partenogenezei artificiale le datorim fiziologuistului american *J. Loeb* și renumitului zoologuist francez *Yves Delage*. Ei au găsit o mulțime de agenți de natură chimică și fizică care sînt în stare să înlocuiască foarte bine rolul spermatozoidului ca provocător al dezvoltării oului. Alît *Loeb* cit și *Delage* au găsit că pentru ca oul nefecundat al acestor Echinoderme să înceapă a se dezvoltă, este nevoie ca el să fie pus mai întăiu în contact cu un acid și apoi cu o bază slabă. Este de rigoare, dacă vîoim să avem un rezultat pozitiv, ca să acidifiem înlăiu apa în care stau ouăle și pe urmă s'o alcalinizăm. Dacă procedăm invers, adecă dacă alcalinizăm întăiu și acidifiem pe urmă, ouăle nu se dezvoltă.

Delage, încercînd o mulțime de acizi și de baze, a constatat că, pentru ouăle de Echinoderme, cele mai bune rezultate se capătă cînd întrebuițăm acizii și bazele slabe, cum e taninul și amoniacul.

În ce privește apa în care stau ouăle, tot *Delage* a văzut că nu e de loc necesar ca ea să fie apă de mare curată; se poate întrebuița cu mult succes un amestec făcut din 30 părți apă de mare și 70 părți dintr'o soluție de zahăr (zaharoză) izotonică cu apa de mare. Cu acest amestec dezvoltarea se face chiar mai bine de cît în apa de mare curată.

Procedînd în acest mod, *Delage* a obținut larve foarte vioale din care unele au ajuns să producă stele și arici de mare cu toate organele lor normale. Aceste tinere ființe, fără tată, se plimbă pe perețele de sticlă a acuarului căuțînd hrană și fac desperarea lui *Delage*, care nu știe cu ce să le hrănească. Dacă ar fi vorba de niște banali pui de stea de mare, i-ar fi ușor savantului să le dea diferite alimente, din care ele așoi să și aleagă ce le place; și dacă unele, sau chiar toate, ar muri, paguba n'ar fi mare căci se pot găsi destule la Roscoff. Dar acele pe care el le are acum sînt așa de prețioase că îi este frică să nu le omoare dîndu-le un aliment ce nu le-ar conveni.

Dar în definitiv, cheștiunea supraviețuirii este secundară. Principala e că s'au dezvoltat din ou fără nici cel mai mic ajutor din partea elementului bărbătesc.

Iată dar ființe, cărora nu le lipsește nimic și pentru dezvoltarea cărora rolul tatălui a fost, cu perfect succes, înlocuit de o curată acțiune fizico-chimică.

Importanța acestei descoperiri nu poate să scape nimănui. E un fel de rază luminoasă care străbate prin întunericul ce învăluește fenomenul fecundațiunii. Luându-ne după dînsa, să intrăm și noi puțin în acest întuneric și să vedem dacă nu vom putea întrezări măcar ceva din tot ce el ne ascunde.

Fenomenul esențial ce constatăm în oul fecundat, este o sinteză activă de substanță viețuitoare. Această sinteză se face în primele momente ale dezvoltării pe socoteala substanțelor de rezervă conținute în ou, mai apoi însă pe socoteala substanțelor nutritive luate de celule din mediul ce le înconjoară.

Dar iată o celulă, oul nefecundat, care are în ea și în afară de dînsa, tot ce-i trebuie pentru ca să plece pe calea diviziunii, pe calea sinteziei organice și cu toate astea nu e în stare s'o facă până cînd nu vine ceva din afară ca s'o pornească. Acest ou nefecundat s'ar putea compara cu un ceasornic de perete care este gata întors, dar care nu merge fiind-că nu i-a pus nimeni în mișcare pendula. Tot așa și oul nefecundat ajuns la maturitate este o celulă gata-gala să înceapă diviziunea, dar căruia nu i-a dat încă nimeni impulsul inițial. Rolul acesta îl are spermatozoidul și el poate fi înlocuit în această funcțiune de către o acțiune fizico-chimică.

Înțeles în chipul acesta, rolul spermatozoidului se simplifică considerabil. Acest rol n'ar fi de cît cel al loviturii slabe, date unei boambe de dinamilă, sau cel al unei infime scinteii ce pune foc unui morman de praf de pușcă. Pentru îndeplinirea rolului său de stimulent, nu e necesară substanța lui proprie ci numai declanșarea proceselor fizico-chimice de sinteză organică, declanșare produsă de intrarea spermatozoidului în ou. Ca să precizăm, am putea spune că dacă spermatozoidul, o dată intrat în protoplasma ovulară, ar avea posibilitatea să iasă din nou afară, e probabil că această scurtă vizită ar fi de ajuns pentru ca oul să-și înceapă dezvoltarea.

Dacă în adevăr așa stau lucrurile, atunci nu vedem nici o dificultate de principiu care ne-ar împedea să obținem partenogeneza și cu ouăle mamiferelor. Toată dificultatea ar fi numai de ordin tehnic.

Dr. D. Călugăreanu

Cronica Externă

— Afacerea Moltke-Harden —

De mult n'a mai făcut în lume o afacere atita zgomot, ca afacerea Moltke-Harden. Și era firesc să fie așa. O afacere scandaloasă atrage atenția lumii, chiar cînd cei ce sînt implicați într'însa nu sînt decît niște tineri fără însemnătate, și cînd ea are loc într'o țară cunoscută prin destrăbălarea moravurilor ei. Dar încă, cînd o asemenea afacere se întîmplă într'o țară, care avea monopolul moralității și al virtuții și cînd persoanele amestecate într'însa sînt persoane ocupînd situațiuni înalte și exercitînd asupra mersului statului o întinsă și hotărîtoare influență.

Afacerea Moltke-Harden are, însă, o deosebită însemnătate, nu ca afacere scandaloasă, ci ca afacere politică. Puține afaceri au avut darul să aibă repercusiuni politice mai grave; puține afaceri au atras după ele mai multe prăbușiri,—prăbușiri de credințe; de prestigii, de legende, de persoane și de concepții.

Într'adevăr, afacerea Moltke-Harden a prăbușit tot ce în Germania rămăsese neatîns și nepătat. În primul rînd, ea a nimicît credința ce lumea o avea despre înalta moralitate a poporului german. Puritanismul protestant, care prezidase la înființarea și la organizarea Germaniei moderne, înconjurase poporul german cu o aureolă de virtute, care părea lumii cu atît mai strălucitoare, cu cît nimic nu venise pînă astăzi s'o păteze sau s'o întunece. Iar pe de altă parte, sferile conducătoare din Germania știuseră să ia toate măsurile posibile ca să întărească în spiritele oamenilor această credință. În toate cuvîntările oficiale se slăviau virtuțile germane, pretutîndeni nu era vorba decît de superioritatea morală a poporului german asupra celorlalte popoare, nu se scăpa o ocazie pentru a se pune în contrast admirabilele virtuți teutonice cu desfrîul ce domnește, ce roade și putrezește moravurile și sufletul omenirii.

Așa că lumea, întreținută în această atmosferă de laude, a rămas trăsniță cînd Harden a ridicat vîlul moralității aparente a poporului ger-

man și când în dosul acestui vâl cu meșteșugire zugrăvit s'au văzut scene scandaloase, moravuri destrăbălate, o imensă desfășurare de turpitudini și de viții rușinoase. Azi aureola moralității germane s'a stins. Toți știu că în Germania se petrec, pe o scară întinsă, aceleași scene scandaloase ca și în celelalte țări, ba chiar că acolo sînt mai răspîndite, decît aiurea, anume perversități și prin urmare că poporul german nu mai este îndrituit să se îniașeze lumii ca apărătorul moralei, nici să privească de sus sărmana omenire în numele superiorității ei morale și în numele cinstei ei nepătate. Aceasta va fi primul și de sigur nu cel mai neînsemnat din rezultatele afacerii Moltke-Harden.

Pe lângă această credință, afacerea Moltke-Harden, a distrus și o legendă, o legendă foarte răspîndită și foarte nenorocită. Germanii nu se mulțumeau să proclame pretutindeni virtuțile lor, ei căutau să stabilească legenda că superioritatea lor morală decurge din forma lor de guvernămînt, că este absolut imposibil ca o țară, care este condusă de ideile democratice, în care nu există autoritarismul, să înfrîneze destrăbălarea morală. Scandalurile parlamentare din Franța, afacerea Panama în deosebi, slujeau Germanilor drept pildă a femeinicii acestor afirmațiuni. Și fiindcă și aci nimic nu venise să distrugă legenda stabilită, ea se întindea din zi în zi, prindea mereu rădăcini mai adînci și ajunsese în cele din urmă sa se lățească până într'altă, încît toată lumea o primea ca un adevăr indiscutabil, care nu suferea nici critica, nici contradicerea. Ei bine, afacerea Moltke-Harden nu mai lasă pe urma ei nici un crîmpeu măcar din această legendă. Toată lumea s'a convins azi că nu toarma de guvernămînt, că nu democratizarea sau nedemocratizarea statelor este cauza destrăbălării morale, că adevăratele cauze ale imoralității și ale lipsei de virtute trebuie căutate aiurea și că este o iluzie să-ți închipuiești că în lumea modernă, cu viața ei complexă, cu legăturile multiple dintre o societate și alta, cu confuzia tot mai mare de obiceiuri, de aspirații și de gusturi, statele pot fi împărțite în două categorii: în cele morale și în cele imorale. Asemenea clasificățiuni artificiale pot izvorî din ipocrizia unora sau din interesele politice ale altora, dar nu din realitatea a tot puternică a lucrurilor.

Cum că afacerea Moltke-Harden a distrus o sumă de persoane care jucau în Germania și în genere pe scena politicii internaționale un rol de căpetenie, despre aceasta nici nu mai încapе îndoaia.

Nu mai vorbim de Principele de Eulemburg, de Contele Lynar, de Generalul Kessel, de Contele Hohenau și de Generalul Moltke, cari au căzut prea jos, ca să le mai facem cinstea de a ne ocupa de mult pătatle lor persoane. Dar pe lângă acești oameni zdrobiți a rămas în picioare cineva, care are în lume o situație prea înaltă pentru ca prezența lui însăși în această afacere să nu ne oprească: e Împăratul Wilhelm. Bine înțeles, nimeni nu zice că Germanicul Împărat a fost amestecat în scenele scandaloase, pe care procesul Harden ni le-a desvăluit, dar nu e

mai puțin adevărat că și Wilhelm II, ese rănit din acest proces. Toți, dar absolut toți cei ce au fost implicați în această afacere murdară, erau amici intimi ai lui Wilhelm II, sfetnicii lui cei mai ascultați și cei mai iubiți. Cine nu cunoaște amicitia împăratului Wilhelm pentru Philly Eulenburg, cine nu știe că dintr'un simplu conte, fără alte daruri decît un medlocru talent poetic, și fără alte merite decît oarecare aptitudini pentru compoziția muzicală, favoarea împărătească l-a înălțat la rangul de ambasador la Viena, la demnitatea de principe și că îl rezerva până și pentru succesiunea lui Bülow.

Cum se face că împăratul să fi trăit în intimitatea acestui cenaclu de perversi? Cum se face că tocmai pe ei l-a ales ca să-i încarce cu onoruri și cu glorie? Cum de nu a văzut nimic, cum de nu a bănuit nimic în contactul zilnic ce avea cu acești vechi favoriți? De mult se plîngea lumea în Germania de atot puternicia camarilei imperiale, care, fără să aibă vre-o răspundere, conducea de fapt destinele imperiului. Deja așa, tirania aceasta ocultă era antipatică opiniei publice, care simțea loviturile ei, fără să aibă măcar mîngierea de a o vedea la față, dar în sfîrșit lumea o răbda, căci o credea cinstită în moravuri, chiar dacă era greșită în influența ei. Ce să zică astăzi însă poporul german, cînd constată că camarila imperială nu era numai nefastă politicește, dar scriboasă moralmente, că era o camarilă de homosexuali, nu o camarilă de curtezani? Ce încredere să mai aibă în cunoștința de oameni a împăratului, cum să mai creadă în simțul politic al omului, care a înlocuit sfaturile lui Bismarck prin influența unei asociațiuni de homosexuali? Știm că poporul german e poporul cel mai monarhic, că ceea ce în alte țări ar fi îndesulător pentru a răsturna o întreagă dinastie, nu e suficient în Prusia nici pentru a întuneca popularitatea unui monarh,—dar tot nu se poate ca acest principiu al monarhiei, atot puternic peste destinele unei țări, să rămie neștirbit în încrederea națiunii, cînd se vede pe ce mîni influența coroanei a alunecat și cînd un popor întreg își poate zice că soarta lui și a Europei au fost hotărîte în atmosfera de vișiu a saloanelor dela Liebenberg. Intre două declarațiuni înflăcărute de homosexuală iubire.

Nu numai poporul german, dar lumea întreagă e în drept să se îngrijească și să se înspăimînte de cele ce a aflat prin procesul Harden și iată de ce împăratul Wilhelm nu poate să nu iasă micșorat din aceste dezbateri, micșorat ca om de stat, micșorat ca reprezentant al principului monarhiei autoritare.

În fine, tot cu afacerea Harden s'a prăbușit și prestigiul militarismului german. Militarismul german se bucura de un mare prestigiu moral nu numai în Germania, dar și în străinătate. Toți laudau admirabila disciplină a armatei, influența moralizatoare ce a exercitat asupra educațiunii maselor populare. Lipsa de intelectualitate și cultura neîndesulătoare a unor sfere militare se scuza prin beneficiile morale ce națiunea trăgea din corpul ei ofițeresc. Cine zicea ofițer german, putea spune

un om de o cultură insuficient dezvoltată, dar trebuia să spue un om de onoare, care străbate viața cu fruntea sus ca și cîmpul de batae, fără ca nici unui din păcatele ce înjosesc omul să-l fi ispitit sau să-l fi abătut din calea lui cea dreaptă. Ei bine, nici acest prestigiu n'a putut să supravețuiască geniului distrugător al afacerii Harden.

Ce prestigiu de moralitate să mai aibă o armată, în care comandantul suprem al garnizoanei Berlinului, cel mai laudat și cel mai răsfățat dintre generali, purtătorul unui nume ilustru, amicul și intimul împăratului, apăsa cu spasme amoroase pe nările lui perverse batistele lui Phily Eulenburg, ce prestigiu să mai aibă o armată, în care garda imperială mărturisește că avea toată cunoștința de scenele scandalose din vila contelui Lynar, în care soldații se dădeau, pe o scară întinsă, la moravuri rușinoase, purtau semne distinctivă ca să se recunoască pe stradă și în care ofițerii tăceau și ascundeau turpitudinile, în loc să le denunțe și să le înfrîneze?

În această privință, putem spune că afacerea Moltke-Harden a adus Herveismului cele mai mari servicii. Dacă Herveismul se va răspîndi în Germania, va fi desigur fiindcă după desbaterile din Berlin, armata nu va mai putea să aibă în ochii populației prestigiul pe care l-a avut până astăzi. E chiar aci—trebuie s'o mărturisim—ceva foarte dureros. Ce crudă ironie a soartei să vezi, că tocmai numele lui Moltke este amestecat în faptele, ce contribuie la distrugerea prestigiului militar german. Numele lui Moltke și armata germană au mai fost împreunate, dar în pagini glorioase, în pagini de organizare și de izbîndă; păcat că ele trebuesc să se regăsească împreunate azi, în pagini de decadență și de rușine! Dar, ia urma urmei, toate aceste prăbușiri sînt secundare; marea lovitură, pe care a dat-o afacerea Moltke-Harden, e lovitură pe care a dat-o concepțiunii de guvernămînt a Germaniei moderne. Această afacere a dovedit tuturor, că Germania nu poate merge înainte cu actuala ei formă de guvernămînt. Un stat nu poate propăși cînd politica lui poate să fie ani de zile pe mîinele unui grup de corupți. El poate face progrese aparente, poate cîștiga victorii economice, care răpesc admirația lumii ce judecă superficial, dar nu poate clădi nimic sănătos și temeinic, căci se înalță pe o temelie putredă și la prima restriște tot edificiul se va surpa.

De mult, nu e vorbă, se susținea că forma democratică e singura care poate asigura fericirea adevărată a poporului german, dar lumea era neîncrăzătoare. Fațada era prea strălucită ca să nu amețească și să nu înșele. Amintirea unui războiu glorios, dezvoltarea uimitoare a activității economice și a bogăției naționale nu se mulțumeau cu simple afirmațiuni, cereau dovada, dovada evidentă, indiscutabilă, care să distrugă credința veche și să deschidă și celor mai sceptici ochii asupra pericolelor guvernămîntului autoritar și personal.

Această dovadă, afacerea Moltke-Harden a făcut-o în chip luminos și neîndoelnic și poporul german e un popor prea practic, cu prea mult bun simț firesc, ca, în fața unei asemenea dovezi, să mai întîrzie și

să mai șovăiască în recunoașterea răului și în vindecarea lui. De aceea, procesul Harden trebuie privit ca punctul de plecare al unei noi evoluții politice a imperiului german. Ea este piatra de hotar dintre politica reacționară de până astăzi și politica democratică de mîine. Cînd zicem aceasta, nu vrem să spunem că, dintr'o zi într'alta, se va schimba constituția în Germania. Nu, n'avem asemenea iluzii; pretîndem numai că sistemul actual nu va mai avea acea aprobare generală, acel sprijin tacit al maselor populare, care singur îngăduie într'o țară dătinuirea unei anumite forme de guvernămînt, și fără de care zilele lui sînt numărate. Ne va rămîne însă în totdeauna părerea de rău că, în loc ca această evoluțiune să fi isvorit în Germania în mod firesc, din frămîntările vieții publice și din conștiința luminată a maselor, ea să fi eșit din izvorul necurat al unei afaceri scandaloase.

I. G. Duca

Cronica Literară

— Probleme literare: O nouă concepție asupra artei —

„Filozofia artei și a criticii, zice un scriitor, cuprinde un mic număr de probleme amuzante—pentru aceia pe care estetica îi amuzează—dar care nu sînt amuzante decît pentru că scapă oricării soluții categorice și pentru că, în urma analizelor celor mai luminoase și mai pătrunzătoare, rămîne veșnic ceva destul de nesigur ca să ofere curiozității o materie neconținut nouă și ca să perpetueze controversa“¹⁾

Și'n adevăr, nu e teren mai puțin sigur decît filozofia criticii literare. Pentru a ilustra vorbele citate mai sus, nu voi aminti păreri de ale artiștilor care, tocmai pentru că sînt artiști, sînt poate mai puțin chemați în discuție, și nici de ale estelicianilor puri, care mai totdeauna pleacă dela concepții filozofice generale, adesea metafizice, privind literatura nu ca un *fait* de studiat, ci ca o ocazie mai mult de a-și ilustra ideile, la care au ajuns pe alte căi. Voiu aminti numai cîteva concepții ale unor critici literari, căci ei sînt cei mai competenți, pentru că criticul literar e presupus că pleacă dela literatură pentru a ajunge la ideile asupra literaturii și nu invers,—și pentru că *el* e specialist în discuția problemelor literare...

Am să amintesc numai părerile celor doi din urmă mari critici europeni, care au fost contemporani cu înflorirea spiritului științific modern, de care au fost pătrunși: Taine și Brunetiére.

Din multele probleme literare ce le-au atins, mă mărginesc să aleg două, spre a aminti, în treacăt, poziția acestor critici față cu dîsele.

Problema factorilor externi ai artei, mai întăiu. Taine, cum se știe, explica conținutul operei de artă (felul operei, și nu *talentul* care, spunea el artiștilor, e „l'affaire de vos parents“) prin *mediu*—rasa, clima, momentul istoric, etc.—Teoria aceasta este introducerea metodei științelor naturale în critică, sau, cu un cuvînt mai cuprinzător, introducerea determinismului în explicarea operei de artă. — O ilustrație a acestei teorii e faimoasa sa *Istorie a Literaturii Engleze*.

1) *Paul Stapfer*, *Questions Esthétiques et Religieuses*. p. 1.

Brunetiére, fără să nege importanța metodei lui Taine, introduce, sau mai bine zis aplică, o altă concepție în explicarea operei de artă, și anume concepția *evoluției*: Opera de artă nu e condiționată numai de mediul ambiant, și mai ales de momentul istoric, căruia Brunetiére îi dă cea mai mare importanță dintre factorii propuși de Taine,—ci ea mai e condiționată și de literatura cită s'a produs mai înainte în același gen literar și chiar de literatura anterioară de alte genuri literare... Celiți, ca ilustrație desăvârșită a acestui metod fecund, volumul său asupra lui *Honoré de Balzac*.

Sau, altă problemă: Aceea a evaluării operei de artă. Pentru Taine, în prima sa fază, pe-alunci când scria *Istoria Literaturii Engleze*, valoarea unei opere de artă atârna numai de puterea artistului de a reda viața. Mai târziu, când scrie *Filozofia Artei*, el introduce și alte criterii în aprecierea operei de artă; acuma el evaluează opera de artă nu numai după puterea artistică cu care e creată, ci și după „*gradul de importanță a caracterului*”; O operă de artă, în care e zugrăvită o însușire omenească mai profundă, mai generală și mai eternă, este superioară alteia, în care e zugrăvită o însușire mai superficială și mai trecătoare.—Și, acestui criteriu, el îi adaugă un altul, un criteriu moral: „*gradul de binefacere al caracterului*” zugrăvit în opera de artă: „Toate celelalte (talent, importanța caracterului, etc.) fiind egale, opera care exprimă un caracter binefăcător este superioară celeia care exprimă un caracter răufăcător”¹⁾

Brunetiére merge, în această direcție, foarte departe. Se știe că fostul director de la *Revue des Deux Mondes* a fost dușmanul cel mai mare al concepției „*artei pentru artă*”... Dacă, după această din urmă concepție, orice operă de artă e morală prin definiție, numai fiindcă e operă de artă, căci—cetiți în d. Maiorescu, care rezumază pe Schopenhauer—„*orice emoțiune estetică... face pe omul stăpinit de ea să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale*”, în acea lume „*în care egoismul,—izvorul a tot ce este rău,—este nimic pentru moment, fiindcă interesele individuale sînt uitate*”²⁾; apoi Brunetiére înclină mai degrabă să creadă că arta, prin definiție, ar fi imorală, căci se adresează simțurilor și, ceea ce e mai rău, „*plăcerii simțurilor*”³⁾.—Totuși Brunetiére nu vrea să alunge arta „*din cetate*”, ci, considerînd-o ca o forță socială, el cere artistului să utilizeze cu băgare de samă și cu simțul responsabilității această forță.

„..... Nu numai în istorie, zice el undeva, sau în critică, asta se înțelege dela sine, dar și în poezie poate, dar în roman, și mai ales în

1) *Philosophie de l'Art*, II, L'Idéal dans l'Art.

2) T. Maiorescu. Critice, II, 185.

3) *L'Art et la Morale*, 29—Un alt scriitor Panhan, în „*Le Mensonge de l'Art*”, susține imoralitatea inerentă a artei, căci, zice el, arta ne dezadaptează, desobișnuindu-ne de a trăi viața reală, viața practică, căreia îi substituie o viață iluzorie, etc.—E cazul, aici, să cităm și pe Tolstoi, care vrea o artă fără frumos, rîci acesta demoralizează. („*Qu'est-ce que l'Art ?*”)

teatru, nu cunosc scriitor vrednic de acest nume care să nu-și fi propus, mai mult sau mai puțin, „să dovedească“ ceva, și care să nu fi susținut prin urmare, cu mai mult sau mai puțin noroc, ceea ce se chiamă o „teză“. Lăsați la o parte tragedia, dacă voiți, deși fără îndoială autorul lui *Horace*, și acel al lui *Mahomet*, și acel al lui *Ruy-Blas*—pe care-i numesc aici fără a-i compara și mai cu samă fără a-i egala—au voit mai mult decit odată să demonstreze, și ei, ceva. Și dacă autorul *Andromacei* și al lui *Britannicus* are, deocamdată, aerul să facă excepție, e că aventura tragică, împrumutată dela istorie, are lăria, dacă se poate spune astfel, a faptului întâmplat în adevăr, cuprinde în sine, cași însăși istoria, moralitatea sa, sfatui său și învățămîntul său. Dar *L'Ecole des femmes* este o teză, dar *Tartuffe* est o teză, dar *Les Femmes savantes* sînt o teză, și—afară decit dacă nu găsim că Molière e mai mare în *L'Amour mèdecin* sau în *Monsieur de Pourceaugnac*,—trebuie să convenim că faptul de a fi discutat pe scenă delicata chestie a educației fetelor, sau aceea încă și mai delicată a primejdiilor devoțiunii, n'a stricat gloriei sale. Mai mult decit atîta: aceste intrigi, așa de ghibaciu conduse, dar așa de neglijent legate și mai neglijent deslegate, prin „artificii de comedie“ banale; acest stil, căruia i s'au făcut atîtea critici drepte de la Boileau pînă azi,—s'ar putea pretinde că-și capătă valoarea dela teză, și că, mai puțin amuzante decit ale lui Scarron, mai puțin bine scrise decit ale lui Regnard,—ceea ce le pune așa de sus este teza sau gîndirea“.

„Dacă nu ajunge, fără îndoială, de a introduce o teză într'o comedie, pentru ca comedia să fie bună, nu cred, pe de altă parte, să se găsească o singură comedie mare care să nu conțină cel puțin o teză“.

„Această mîndră indiferență [„arta pentru artă“] de care a fost alina lăudat nenorocitul Flaubert, este o prostie, curată (c'est d'un sot, en trois lettres) și nu o vom mai permite decit artiștilor, al căror talent știm bine că se mărginește a înșira vorbe. Nouă ne place ca artistul să ne iriteze, la nevoie să ne exaspereze, punîndu-ne pe gînduri asupra opiniilor ce avem“..... „Voim în sfîrșit ca, inveseleîndu-ne sau uneori întristîndu-ne, arta să isprăvească și să completeze în noi educația începută de experiență și de viață“...

Vorbînd de Alexandre Dumas fils, Brunetièrre zice: „El va fi lăudat de a nu se fi mărginit la rolul de amuseur public și, de oarece a avut ceva de spus, de a fi spus... și ceea ce nu i se va reproșa de loc, va fi că a atras atenția publică asupra ceea ce credea el că a găsit supăra-tor, neuman și nedrept în legi“... 1).

E interesant de alăturat aci admirabilele vorbe, în același sens, ale celui ai însemnat colaborator dela *Revue des Deux Mondes*, M. de Vogüé:

„Ah! știu bine că prescriînd artei literare un scop moral, voiți face să zîmbească pe adepții doctrinei în onoare: arta pentru artă. Măr-

1) Questions de Critique, 174—179.

turiscă că nu o pricepe. Nu voiu crede niciodată că oameni serioși, care țin la demnitatea lor și la stîmă publică, vreau să se reducă la rolul de gimnaști, de paiațe de iarmaroc. Acești delicați sînt curioși. Ei profesază un mîndru dispreț pentru autorul burghez care se strădănuiește să învețe ori să mîngie pe oameni, și consimt să facă gimnastică înaintea mulțimii în singurul scop de a o face să le admire dibăcia; ei se laudă că nu au nimic de spus, în loc de a se scuza... E de neconceput că se ridică la doctrină ceea ce trebuie să rămînă o excepție... Nobila noastră profesiune n'are nimic comun cu acest comerț; el e legitim, de sigur, dacă e prob și decent, dar el samănă cu literatura cît samănă o dugheană de jucării cu o bibliotecă" (1).

Dar destul! Voiu fi exasperat îndestul pe gingașii cavaleri ai Frumosului în Sine...

Brunetiére a fost un *luptător*. *) Am arătat aiurea („V. R.” I, 6) că artiștii „luptători”, ca Dumas fils, sînt conștienți de „teza” lor, și adaug acuma, și criticii, cînd sînt „luptători”, ca Brunetiére, sînt în stare să *impund*, să ceară anumite teze...

Dar nu despre aceasta e vorba acuma. Am amintit aceste cîteva concepții asupra literaturii, pentru a arăta cît de diverse sînt opiniile asupra problemelor de critică literară și cît de naivi sînt aceia care, în suficiența lor, cred că dela 1860 „capetele eminente” nu mai au nimic nou de zis în această privință, decît să reediteze pe Schopenhauer,—și pentru a ne face cale să vorbim de o nouă concepție asupra artei, datorită lui Emile Faguet (*La Revue Latine*, Septembrie 1907)

Emile Faguet, spirit absolut neprevenit, și venit în urma altor discuții, n'a putut să nu priceapă că și în teoria „artei pentru artă” ca și în cea a „artei textiste” există ceva adevărat. Nu se poate să se înșele complet un Schopenhauer, și nici un Taine ori Brunetiére...

Și s'a gîndit să concilieze aceste concepții contrare, luînd ce a crezut el adevărat, dela ambele. Termenul „artă pentru artă”, Faguet nici nu-i pricepe, căci, zice el, afară de somn și de moarte (și încă se'ndoește), nimic nu e pentru... sine însuși.—Concepției „artei pentru artă”, Faguet îi opune o alta; el împarte arta în trei categorii:

Arta pentru frumos (acest cuvînt a fost de mult propus de Edmond Schéerer, pentru a curma discuția în jurul cuvîntului artă pentru... artă, care n'are nici un sens ²⁾), *arta pentru adevăr* și *arta pentru bine*...

1) *Revue des Deux Mondes*, 15 Maiu, 1886.

2) În genere, acei ce fac parte din cei mulțumiți cu ordinea de lucruri socială, sînt partizanii artei pentru artă: ei nu voesc ca și literatura să servească ca o armă de critică socială, deci neapă literaturii acest caracter evident. De aceea, în Franța, dușmanii artei pentru artă sînt oameni care nu se'mpacă cu Republica *burgheză*, sînt reacționari luptători ca Brunetiére, Vugué, Bourget, etc., ori socialiști ca Georges Renard... Aplicați la noi această considerație.

3) Cuvîntul „artă pentru artă” a fost inventat de scriitorii care fac trecerea dela romantism la naturalism: ei n'au putut întrebuița cuvîntul „artă pentru frumos” căci erau și *realiști*, și pentru ei frumosul era o... prejudecată.

Arta pentru frumos e cea care zugrăvește lucruri extraordinare, frumoase sau urite (căci și foarte uritul sîrmește mirarea amestecată cu spaimă, care samănă cu admirația),—ar fi arta romantică sau idealistă ; *arta pentru adevăr* e cea care zugrăvește mijlociul, banalul, obișnuitul,—ar fi arta realistă ; *arta pentru bine* e aceea ce-și pune ca scop îndreptarea oamenilor,—ar fi genul oratoric, pe care Faguet, deci, îl pune în „artă” (Faguet dă ca exemplu pe Bossuet, Lamartine la tribună, etc...)

Aceasta este noua concepție a lui Faguet.

Avem de făcut obiecțiuni.

Să începem cu *arta pentru bine*. Un discurs al lui Bossuet e „artă” (dacă e vorba să punem și oratoria în artă), pentrucă e *frumos*, nu pentrucă are un scop bun. Și nici n'ar fi fost util, căci n'ar fi făcut impresie, dacă nu era *frumos* ; ceea ce-i dă valoare e *frumosul*, nu intenția bună, nici înălțimea moraliă a oratorului. Așa dar, tot frumosul face ca oratoria să fie artă.

Arta pentru adevăr. Un roman realist din viața de toate zilele : Madame Bovary, de pildă. Ce *frumos* roman ! zice cetitorul,—și numai apoi : Ce adevărat roman ! dacă mai adaogă ceva. Adevărul este o condiție a romanului realist, dar el e „artă” pentrucă e frumos.

Așa dar, cel puțin așa mi se pare, ori ce artă e *artă pentru frumos*. Frumosul e o notă comună oricărei arte, și el e *diferența specifică* care deosebește arta de alte înțelețniciri ale spiritului omenesc.

Și *adevărul* e, sau trebuie să fie, o notă a oricărei arte, dar nu e acea notă care e *diferența specifică* a artei, adevărul fiind *diferența specifică* a științii.

Și tot așa și binele. Scriitorul, acel om care zugrăvește viața, trebuie să aibă fatal o concepție a vieții, pe care o încorporează în opera sa, și nu e un scriitor complet, dacă nu concepe viața ca un om moral,—dar binele, dacă e, sau trebuie să fie o notă a artei, nici el nu e *diferența specifică* a artei, fiind *diferența specifică* a eticei.

Cu alte cuvinte : Arta urmărește frumosul, știința adevărul, etica binele ; și poate fi artă—*mai inferioară, de sigur*—fără adevăr și fără bine, dar nu poate fi fără frumos.

Și un critic, deci, trebuie să-și pună trei întrebări, cînd are în față o operă : Este opera frumoasă, adică e o operă de artă sau nu, și în ce grad?—Corespunde opera—adevărului, vieții, sau nu?—Este opera morală, sau nu?

Așa dar concilierea lui Faguet nu e o conciliare, căci el concepe două feluri de artă care n'ar avea ca condiție indispensabilă frumosul sau, cum s'a numit mai bine, obiectivarea frumosului.

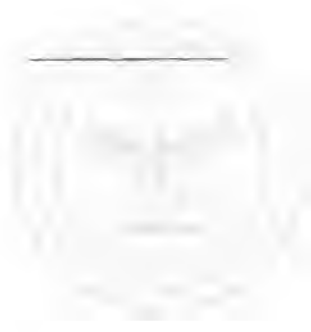
Noi am desfășurat, în această revistă, o altă concepție, mai puțin îngustă decît a „artei pentru artă”, mai puțin *imperativă* decît concepția artei „teziste”,—o concepție care se aplică la orice producție artistică, a-nume : Artistul, cu sau fără voința sa, își exprimă în opera de artă, și concepția sa asupra vieții, fiindcă artistul, ca și orice om, nu poate să nu aibă o concepție asupra vieții ; și criticul, dacă e complet, e dator

să releveze această concepție încorporată în opera de artă, și s'o evalueze. Și spuneam că criticul să nu impună nimic, să constate și atita tot.

Aceasta este concepția adevărată, concepția modernă a artei,— concepția energetică ce triumfează în toate științele.—Această concepție se găsește incidental, sau mai bine zis în germene, la mulți filozofi, esteticieni și scriitori. Ea se găsește în germene la Goethe, când acesta recomandă artiștilor „să facă din ei înșiși o făptură mai nobilă”,— și apoi să facă tot ce vor voi...¹⁾

Dar, întrucit trăim viața europeană cu întârziere de câteva decenii, la noi se mai găsesc mulți campioni ai Frumosului în Sine, și deci vom avea ocazie să revenim de multe ori.

G. I.

---

1). Vedeti, de pildă, în acest sens, *Le Sens de l'Art* de Paul Gaultier.—E locul să adăugăm că nici un critic literar nu analizează operele din punct de vedere al „artei pentru artă”. Citiți la „Revista Revistelor” din acest Nr. recenzia articolului lui Faguët asupra romanului D-nei Yver; Faguët discută „teza” din acest „bel ouvrage”, dînd unsoari dreptate autoarei, altelei nu...

Cronici vesele

Comisie fără diurne.—Amintire despre Beizadea.—20.000 de lei
pentru o carte de bucate.—Agitația circularilor.—De
ce nu protestează bețivii romini?—Scumpirea
traului.—Ecou dela procesul Haarden.—
Toalete prea incendiare.—

Evenimentul care covârșește toate mărunțișurile ce alcătuiesc viața Bucureșteană este, neîndoios, lucrarea comisiunii parlamentare. Indiferent de rezultatele ei, munca pentru elaborarea reformelor țărănești se săvârșește zilnic cu un zel necurmat. Ceea ce e uimitor este că membrii comisiunii parlamentare n'au nici o răsplată materială pentru timpul ce li se răpește ocupațiunilor lor profesionale. O comisie parlamentară fără diurne, în țara românească, o comisie care lucrează serios pe gratis? Mai lesne mi-aș fi închipuit un automobil mergînd fără „chauffeur“, un vioarist cîntînd fără vioară, d. Tache Ionescu vorbind fără să-l aplaude d-nii Cincu și Brătășeanu, o polemică de gazete fără 'njurături personale, jumări fără ouă... ; mai lesne aș fi admis orice, decît fenomenul unei comisiuni române și încă parlamentare care se 'ntrunește regulat, studiază și discută, fără să fie gratificată măcar cu un pol pe zi, de cap, din budgetul statului!

Tot așa de paradoxal și sugestiv mi se pare faptul că această comisiune, a cărei operă este acuzată chiar de unii moderați drept socialistă și revoluționară, se adună în somptuoasele saloane ale palatului clădit de răposatului Beizadea Grigorie Sturdza, care era învinuit chiar de unii reacționari că e un retrograd exagerat. Inimă bună, dar mentalitate arhi-feudală răposatul! Mi-aduc aminte, poate să fie cincisprezece ani, l'am auzit protestînd dela tribuna Camerei, solemn și cu glasul cavernos, în potriva... tramvaielor! Nu doară că Prințul Sturdza era din acei simplii cari oftau odinioară după diligențele de Tîrgoviște și poșta lui Vilner și considerau trenul sau tramvaiul ca niște născociri diavolești. Nu, el era dealtminteri un om cult, a publicat chiar o lucrare filozofică „Prin-

cipiile fundamentale ale Universului", nu era cu alte cuvinte dintr'acei săraci cu duhul cari, cînd e vorba de un pas înainte al civilizației, rămîn ca... Beizadeaua la poartă nouă. Știi însă temeiul pentru care originalul Prinț combătea tramvaiele? Pentru că—denunța dînsul cu indignare, de la tribuna Parlamentului—șinele tramvaielor așezate mai în toate ulițele deteriorează cauciucul de la roțile trăsurilor!... S'a făcut mare haz pe vremea aceea de acest extraordinar argument contra tramvaelor, care era în acelaș timp în intenția oratorului și un argument contra oricărui progres, de oarece—crez că nu mă înșel—Beizadeaua polemiza prin discursul cu pricina cu d. Morțun, reprezentantul social-democrației în Cameră.

Și-acum,—o ironie a vremurilor!—în palatul acestui senior medieval, răsună cuvintele cele mai subversive și incendiare! Cum de nu tresare umbra bătrînului aristocrat în cavoul său și nu se năruesc zidurile asupra cutezătorilor?

Fii liniștiți, membri ai comisiei parlamentare. Umbrele nu tresar decît în romanele de senzație, iar cît despre zidurile Palatului Sturdza, vă încredințez că sînt de-o solidă arhitectură.

Vedeți-vă în pace de treabă, și n'aveți altă grijă—alcătuiind reformele—decît de umbrele ce ar putea întuneca seninul conștiințelor noastre și de năruirea șubredului și prea mult sguduitului nostru edificiu social.

La secția a doua a Curței de Apel s'a înfățișat un interesant proces de proprietate literară. D-na E. Comșa a intentat acțiune de daune d-nei Theodora Cazzavillan, proprietara ziarului „Universul”, fiindcă acel ziar a compilat aidoma, timp de opt luni, rețetele din cartea de bucate pe care numita doamnă a pus-o în vînzare în 1905. Tribunalul condamnase deja pe d-na Cazzavillan la 8,000 lei despăgubiri. D-na Comșa pretinde însă 20,000 de lei. Curtea de apel a amînat procesul.

Nu e treaba noastră să discutăm aici chestia proprietății literare. Ba ne mirăm chiar că literatura e amestecată în asemenea afacere. Vedem în adevăr d'o parte arta culinară a d-nei Comșa, iar pe de altă parte arta—ca să zicem așa—chiulinară, a unora din ziare, care au obiceiul să reproducă scrierile altora și să le tragă chiulul, fără să le ceară voie, fără măcar să citeze pe autor. Dar literatura nu o vedem. În tot cazul, dacă tot ce e tipărit se poate împăuna cu numele de literatură, apoi nu ne sfîm să spunem că o carte de bucate e un gen literar—vorba franțuzului: *comme ci, Comșa!* Totuși, justiția e de altă părere și a recunoscut d-nei Comșa drepturile de proprietate literară asupra bucătărescului d-sale op. Aceasta însă nu a satisfăcut ambiția autoarei. Această ambiție n'a fost mulțumită nici cu cei 8,000 de lei acordați de tribunal. Autoarea își evaluează, cu modestie, pagubele ce i-a făcut „Universul”, la 20,000 de lei.

O, Doamne! Eminescu—cel mai genial poet al nostru—n'a câștigat nici pe sfert cu vânzarea operelor lui!

20,000 de lei o carte de bucate ?

Apoi, dacă justiția va stabili printr'o sentință un asemenea tarif, nu vă mai rămîne, Domnilor Vlăhuță, Caragiale, Coșbuc, Duiliu Zamfirescu etc., decît să vă apucați să învățați în proză și 'n versuri pe contemporanii voștri cum se prepară sosul „maître d'hôtel“, chioftelele marinată și papanasușul moldovenesc cu smîntînă! Inteligențe de elită, veți izbuti de sigur să ajungeți maeștri și în arta d-nei Comșa, artă care pe cît se pare rentează mai bine în România decît a voastră. Numai de unul din voi mi-e frică: de Caragiale. E în stare, deprîns cu literatura, să puie prea multă sare. Ori, ceea ce e o calitate pentru *Scrisoarea pierdută*, devine un mare cusur pentr'o chioftea.

Cîrciumarii din toate orașele se agită contra proiectului d-lui Costinescu pentru monopolul vânzării băuturilor spirtoase. Eu, să fiu în locul guvernului, aș tremura. Nu-i de glumit cu cîrciumarii, mai ales cînd au în fruntea mișcării pe d. Dumitrescu—*Militari*, al cărui nume e un indiciu că mișcarea va fi belicoasă. Cîrciumarii, cari nu se sfiesc să puie apă 'n vin, de ce s'ar sfii, în momentele grele prin care trecem, să toarne gaz peste foc? Mai bine apa ar turna-o peste foc, iar gazul... s'ar găsi unii din clienții lor ca să-l bea! În tot cazul, acei bravi clienți n'ar înfrece pe faimosul intendent de spital, despre care se zice că ajunsese în așa hal de alcoolism, încît, ca mic aperitiv, înainte de dejun, oblicnuia să mînfînce cataplasmele de făină de în ale bolnavilor și să bea spiritul în care medicul conserva piesele analomice!

În ce privește agitația cîrciumarilor *dela orașe* care protestează contra monopolului cîrciumilor *dela sate*,—adică unde dai și unde crapă,—eu unul m'aș fi așteptat mai degrabă la o campanie de protestare a bețivilor romîni. A celor de colegiul al treilea, pentrucă bețivii *high life* n'ar fi putut face decît o... șampanie de protestare.

În adevăr, e excesiv de riguroasă dispoziția din lege care dă dreptul polițiștilor—fără să cerceteze dacă aceștia sînt treji ori nu—să alcătuiască un soi de infamantă „listă a bețivilor“ care să se afișeze în toate cîrciumile.

Mizericordie pentru bieții bețivi! D. Costinescu n'are de sigur o inimă de piatră, dar în schimb are un stomac debil supus la liranția regimului de Carlsbad sau Vichy. Altfel nu-mi explic o măsură așa de draconică, pe care un om de stat ca Bismark nu s'ar fi 'ndurat s'o decreteze.

Și Bismark era un om de stat mai mare decât d. Costinescu, măi dambagiule, pentru că Bismark bea câte trei halbe de bere pe nerăsuflată!. Imi atrage atenția simpaticul meu amic nenea Iancu Brătescu.

Mă mir cum bejivii români nu s'au revoltat. Pesemne că li s'a părut că măsura d-lui Costinescu e dreaptă; și ei, sârmanii, până acum, tocmai pentru că nu li se dă *măsuri drepte* protestau contra cărciuma-filor.

Și eu sunt pentru asanarea moravurilor și combaterea vișiilor. Dar de ce să începem tocmai cu bejia, pe care nu eșit să o calific de vițiu util și național? Vițiu luxului îmbogățește magazinele de mode ale Parisului, vițiuul jocurilor de noroc—pe străinii cu ruleta de la Expoziție sau pe cei de la Monte Carlo; pe cînd vițiuul—sau mai bine darul beției (dar de la Dumnezeu!) îmbogățește pe podgoreni, pe proprietarii de livezi de prun și pe cărciumarii noștri români! Bejia romînă este unul din cele mai principale isvoare ale bogăției naționale!

Cîte n'am li auzil pe tema asta la o întrunire de protestare a bejivilor români. Dar bejivii s'au abjînuț, i-au lasat pe cărciumari să facă mișcare în locul lor. Le-a fost poate teamă că—dacă s'or mișca—le vine amețală! Guvernul ar trebui să le fie recunoscător pentru această moderație, cu atît mai lăudabilă că vine din partea unor oameni, cari nu prea sînt lăudați de obicei pentru asemenea virtute.

Variațiuni pe tema scumpirei traiului în Capitală.

D. Harpagonescu, a cărui sgrîcnie a luat proporțiile unei boli, își începe astfel scrisoarea către un prieten: „*lefterul meu amic!*” Și adaugă: „Cred că 'mi-e permis, în vremea asta, cînd toate sînt scumpe, chiar și prietenii, să'ți atribui măcar ție—vechiul meu camarad—un epitet la ai cărui auz sufletul mi se umple de bucurie.”

* * * Într'o lojă la Național, la o reprezentație de operă. În vreme ce artiștii cîntă pe scenă, două doamne elegante vorbesc cu glas tare, firește.

—Da, ma chère, astăseară fiind reprezentație de gală, a trebuit să'mi cumpăr pălăria asta care m'a costat 300 de lei.

— 300!

— Da... au dreptate jurnalele, e'est épatant cum s'a scumpit viața în București!

* * * Doi nenorociți strîng mucuri de țigări pe Bulevard.

— N'am găsit de cît trei! oftează unul.

— Eu numai două! geme celălalt.

— Nu mai e de trăit în București cu scumpețea asta, nenșorule!

* * * — Jură'mi pe ce'ți-e mai scump că mă iubești! zice Ea.

— Pe ce 'mi-e mai scump? Ei bine, jur pe chirie și pe un stîljen de lemne, că te ador! răspunde El.

* * *

Ecou al procesului Harden.

Se vorbea într'un cerc de amicitia prea strinsă dintre doi tineri inseparabili, dintre cari unul bogat.

— E suspect, bre, totdeauna și pretutindeni îi vezi la braț; ș'apoi nu vezi ce mult cheltuște cu el?

Da, cam mîltkeituește...

* * *

La mahala.

Dumnealui:—Ce rochie 'ți pui diseară la sandrofia Popeaschi?

Dumneaei:—P'iaia subțire bliojandar dă gaz...

Dumnealui:—Păi atunci ne-am asortată ră al dracului: tu cu rochie de gaz și eu în redengolă spălată cu benzină! Ce vrei să ia foc salonu oamenilor, soro?

Tarascon

Scrisori din Ardeal

— Björnson contra Ungurilor.—Măcelurile dela Pânade, Pecica, Cristian, și Cernova.—Lupta în dietă.—Campania Slavilor. —

De-un pătrar de veac, declin înregistrez zi cu zi tot ce privește viața noastră națională, n'am avut prilej să vedem între Unguri o jenă și o descurajare mai mare de cât cea de acum, în urma campaniei ce a pornit în contra lor marele poet Björnson. *Memorandul* dela 1892 i-a înfuriat. Tot așa *Replica* de A. C. Popovici și acum în urmă *Gross Oesterreich*, de acelaș autor. Impotriva *Chestiunii romine* de E. Brote și a *Vocilor latine* de V. A. Urechia de asemeni au strigat și s'au răzbunat, fie că au întemnițat pe autori, fie că au confiscat operele lor. Energeticele articole și scrisori ale bătrînului poet norvegian au iovit însă fără să mai poată riposta nici chiar Apponyi, singurul care are legături în străinătate. Articolele și scrisorile în care Björnson arată întreaga perversitate a regimului maghiar și demască pe Apponyi, apostol al păcii în congresul de pace, dar acasă zugrumător de popoare,—cum l'a apostrofat—, au apărut în toate ziarele din Europa, le-a citit întreaga lume cultă, iar guvernul unguresc nici măcar n'a încercat să răspundă în vre-un ziar european, ci s'a mărginit să scrie în presa maghiară că Björnson este falș informat, că „agenții naționaliști” l'au păcălit, spunîndu-i povești, pe care bătrînul le-a crezut... Unele ziare maghiare au scris că e un ramolit și pentru „calomniile” (?) ce el a împrăștiat în lume despre Unguri ne amenință cu urgia justiției pe noi, ziarisții naționaliști, care ci-că ne-am fi propus să calomniem țara și națiunea ungurească.

Actele de aziatică sălbătăcie dela Pânade (lîngă Blaj), unde astăvară honvezii unguri (armata națională maghiară) au năvălit asupra Romînilor ca din senin, rînind peste 20 femei și bărbați, pătrunzînd chiar în curțile și casele pacinicilor celățeni; bestialitatea jandarmerească dela Pecica, unde de asemeni s'a vărsat sînge romînesc și infamia dela Cris-

tian (lângă Brașov), unde husarii plecaseră dela cazarmă anume înarmați pentru a măcelări pe rominii care petreceau la un loc,—toate acestea, după a Ungurilor părere, nu constituie un motiv destul de serios și nu autoriză pe Björnson să vorbească despre „Unguri aziatici“, și nici isgonirea din parlament a lui Vaida nu știrbește nimic din „liberalismul“ și „cavalerismul“ maghiar. Așa scriau și vorbeau Ungurii.

Nenorocire însă: înainte cu o săptămână, în Cernova, o comună slovacă în nordul Ungariei, s'a făcut un măcel, de care nu s'a mai înfăptuit decât înainte cu trei ani, la Aleșd (Bihor), unde jandarmii impușcaseră 30 Romini și răniseră 73. În acea comună preot este Andrei Hlinka, naționalistul luat la goană de procuror și osîndit, lunile trecute, la doi ani temniță, întocmai ca tovarășul său Iuriga. Poporul însă îl adoră cu altă mai mult pe Hlinka și a rugat pe episcop să lase ca biserica ridicată în urma zelului și oboselilor lui Hlinka (care adunase 140,000 coroane pentru biserică), tot Hlinka s'o sfințească. Episcopul, un maghiaron (cunoscut homo-sexual și pervers politician) a ținut să facă serviciu guvernului și a ordonat sfințirea bisericii pe Duminica trecută, cînd Hlinka era dus în concediu la Brünn (Moravia). Poporul indignat a ieșit atunci la marginea satului, în calea procoșilor unguri și a soigăbirăului (subprefect) care veneau cu o escortă de 30 jandarmi, strîgîndu-le să meargă îndărăt, să nu sfințească biserica fără Hlinka. Atita le-a trebuit jandarmilor: să audă numele lui Hlinka! Fără a mai face vre-o somație, au tras salve asupra poporului: 13 slovaci (între ei 4 femei) au rămas morți pe loc, alți 23 sînt grav răniți, iar ușor răniți o mulțime.

Urmarea se știe: biserica nu s'a mai sfințit; în contra lui Hlinka s'a dat mandat de arestare, deși el s'a dus cu concediu dela procuratură; sub cuvînt că au făcut rebeliune, au fost arestați și schingiuți o mulțime de slovaci, între ei și sora lui Hlinka (un văr al lui a fost împușcat). În parlament însă, energicul deputat slovac dr. Milan Hodja a făcut Mercurea trecută o interpelare, arătînd într'o vorbire de 1 oră și jumătate, întreaga crimă. Deputații unguri erau cît pe ce să-l bată, ori să-l scoată afară ca pe Vaida, și peste tot s'au purtat nu numai ca seibatici, dar s'au arătat de un cinism revoltător, rîzînd și făcînd glume pe socoleala jalei slovacilor. Ministrul Andrassy, răspunzînd, a zis că pentru toate vărșările de sînge vinovați sînt nu jandarmii neomenoși ori vre-un agent al administrației, ci exclusiv—deputații naționaliști, cari „agită poporul...“ Cu un cinism de aristocrat îngînfat, a mai spus: „Fără folosirea armelor nu poate fi ordine publică“. Iar ministrul de justiție Günther i-a amenințat pe „agitatorii naționaliști“ cu toate fulgerile justiției maghiare.

Măcelul acesta înfricoșător a făcut însă impresie profundă și peste hotarele țării. A douăzi, Luni la 27 Octombrie, parlamentul austriac, în urma cuvîntărilor mai multor deputați cehi, a votat unanim o moțiune

prin care își exprimă regretul și condoleanțele față de victimele dela Cernova, iar pe autori îl vestejește în cei mai aspri termeni.

Indignarea cea mai mare domnește în Boemia. Consiliul comunal al capitalei acestui regat ceh, a decis ca pe orfanii victime ale sălbătăciei aziatice să-i crească pe cheltuelile orașului Praga și în toată țara să se facă colectă pentru ajutorarea fraților loviți de furia Ungurilor.

Hlinka a fost învitat să țină o conferință la ateneul ceh din Brünn, unde în seara de 31 Oct. i s'a făcut o primire entuziastă. L'au chemat și în celelalte orașe. Incurînd el va sosi la Praga. Presa cehă îl slăvește, iar contra Ungurilor se scrie cu violență și se țin meetinguri de protestare.

Se înțelege : cazul i s'a adus la cunoștință și lui Björnson, cărui studenții universitari dela Praga și Agram, precum și societățile culturale slave, i-au trimis adrese de mulțumire pentru apărarea prețioasă ce aduce cauzei naționalităților. Se agită chestia să-i trimită o adresă de mulțumire și Romînil. Bine ar face : rar o apărare a avut efect mai mare asupra ungarilor. Și acum, că i-a venit ca un apropos și crima dela Cernova, desigur că marele poet va scrie și cu mai multă înverșunare împotriva regîmului de feroce teroare ce ne slăpînește.

Unele dintre ziarele maghiare recunosc și ele, că măcelul dela Cernova i-a blamat cumplit pe Unguri.

Iată, de pildă, ce scrie „Az Mjság“, organul fostului prim-ministru conte Tisza István :

„Rezumînd toate, nu se poate tăgădui faptul, că Afacerea dela Cernova, oricît s'ar căuta și limpezi într'însa adevărul curat, Ungariei și politicei maghiare i-a stricat nespus de mult. Chiar dacă n'a dat motiv de drept, prilej binevenit a dat însă oricărei porniri dușmănoase contra noastră. Între alții și lui Björnson, care cu sentimentalismul neînfeles al unui moșneag s'a făcut apostol al slovacilor...

„Björnson a vorbit într'o dungă, vestind împilarea slovacilor, dar să-i cauți părechea de norocos ce-l. Tocmai acum a zboară în lumea mare grozava veste a vărsărilor de sânge dela Cernova. O sfințire de biserică dela sate, cere jertfa de doisprezece slovaci morți și cam alțiia răniți. Prea de tot mult. Nu putem ști dacă bieții slovaci din Cernova în adevăr așa s'au purtat față de jandarmi, cât era peste putință a se oprivărsarea de sânge ; dar cît de provocătoare să le fi fost ținuta : răzbunarea exagerată va adauge la creditul agitatorilor slovaci, iar nu la puterea maghiară. Frumos și cucernic lucru este o sfințire de biserică, dar nu prea se obișnuiește a o silii prin puterea sulijelor. Iar douăsprezece cadavre, nici cea mai patriotică sfințire de biserică nu prețuiește“.

Iar „Népszava“, organul socialiștilor are curajul să osîndească vărsarea de sânge dupăcum urmează : „Prin ce știu dar domnii patriei maghiare să atragă atenția Europei spre noi ?

„Prin faptul, că în mijlocul Europei mențin cu mare succes stări de lucruri aziatice dintre cele mai nefalșificate și despre această activi-

tate izbutită a lor dau lumii culte din cînd în cînd probe care sună și pîrăe. Așa au făcut și acum, astfel au amintit lumii culte că „él magyar, áll Buda még” (mai trăiește ungurul și Buda stă—încă)...

„Cauză pentru îngrozitoarea vărsare de sînge nu era. Trebuie oare să sfințești cu sila o biserică? Ori poți să potolești cu puterea spiritele agitate? Nu trebuie și nu se poate! *Dacă glava agentului executiv al statului maghiar n'ar fi stăpînilă de preocuparea spiritului de domnie națională-maghiară, ar fi trebuit să vadă asta.* Și ar fi fost dator să se întoarcă, împreună cu preoții săi protejați. Dar în creierul său mic în loc de judecată dreaptă, în loc de știință și cugetare omenească se lășea spiritul domniei naționale. A dat deci ordin să se tragă în carne vie, a dat ordin să se omoare oamenii.

„Ș'apoi, în definitiv, nici n'a fost vorba să se sfințească biserica din Cernova în ziua aceea, ori ca protopopul să molcomească spiritele. Nu, despre altceva a fost vorba. *Domnia națională s'a apucat să prigonească pe preotul popular al comunei pentru convingerile sale politice, pentru că propaga drepturile naturale ale poporului slovac.*

„Noi susținem, și cu noi întreaga lume cultă, că asasinii poporului din Cernova sînt aceia, cari în țara asta sub deviza sunătoare de „dominație națională” susțin aici cu succes o bucată de Azie, o epocă feudală. *Aleșdul, Cernova și alte cîmpuri de luplă vestesc această dominație națională, dela care popoarele Europei se întorc cu dispreț și scribă...*

*

Ceeace a supărat mai tare pe unguri, a fost moțiunea Reichsrathului austriac. Deși de silă, dar în fine ungurii sînt aliați cu Austria; sub scutul dualizmului ei și-au permis multe. Nu s'au așteptat dar, ca prima și cea mai simțitoare lovitură să le-o dea austriacii. Încă în seara acelei zile, la 30 Octombrie, partidele maghiare aliate s'au adunat la club, sub preșidenția lui Ugron. S'a constatat că austriacii s'au amestecat în afacerile interne maghiare, că parlamentul austriac a știrbit integritatea politică a statului independent maghiar, că nemții și slavii au călcat în picioare suveranitatea națională maghiară. S'a hotărît deci, ca guvernul să respingă cu bărbăție „temerarul atac” și să ceară cea mai complectă satisfacție pentru „națiunea insultată”; de urgență! A trecut însă de atunci o săptămîină, fără ca guvernul maghiar să fi cerut vre-o satisfacție dela guvernul austriac. Cît despre ziarele maghiare, ele nu mai suflă nimic despre cele petrecute în Reichsrath, măcarcă în prima zi amenințau cu „ruptură de Austria” (cum amenințaseră cu războiu și regatul român, dacă nu dă satisfacție pentru participarea incognito a d-lui Sturdza la adunarea culturală dela Bistrița), dupăcum nici în dietă n'a îndrăznit nici un deputat să întrebze: ce-i cu insulta din Reichsrath?! Tac toți, au înghițit hapul, oricît e de amar... Ba organul de căpetenie al guvernului, „*Budapesti Hirlap*” de mai zilele trecute, a avut curajul să mărlurisească faptul, că niciodată

nația ungurească n'a fost mai însuflețită, iar în străinătate i s'a dus cea mai rea veste, încit toți scriu și vorbesc cu dispreț despre unguri.

Satisfacție își iau dar tot asupra—hoțului de păgubaș. Pe lângă arestările cu grămada (doar de vor mărturisi slovacii că au fost puși la cale de anume „agitatori” să omoare pe „reprezentanții ideli de stat”)—apoi procurorii maghiari au confiscat toate ziarele naționaliste cari au scris despre măcelul din Cernova, iar pe redactori i-au dat în judecată pentru—agitație. Și desigur, ei vor și ajunge în temniță.—Amicul Stere e competent să arate—*dacă* este—deosebirea dintre unguri și muscali.

Teroarea, iată cecece stăpânește și în Rusia și în Ungaria. Într-o vară și toamnă patru vârsări de sînge feroase și condamnări cu grămada, —iată mijloacele de ocîrmuire ale celui mai „național” guvern unguresc.

Apropos de condamnări: la 31 Oct. n. curtea cu jurați din Oradia-Mare a osîndit la 6 luni temniță și 1000 coroane amendă și cheltuieli pe dr. D. Lascu, pentru că într'un articol publicat în „Tribuna” arătase o serie de măceluri (începînd cu Aleșdul) făcute de administrația maghiară într'un singur comitat locuit de romini, în Bihor.... Peste 10 zile ieșe din temniță Avram Iudreica, redactor al „Tribunei” (care a stat 13 luni și pentru care s'a plătit 3000 cor. amendă și cheltuieli), procurorul a grăbit deci, nu cumva să rămână vacantă o—celulă!

Redeschizindu-se dieta, cel dintîi care a deschis focul împotriva guvernului a fost președintele clubului național, dr. T. Mihalî. L'a urmat îndată noul deputat dr. V. Lucaciu și apoi dr. A. Vlad. Toți trei au motivat pe larg și cu energie de ce naționalitățile nu au nici cea mai mică încredere în guvernul acesta susținut de un parlament nu al poporului, ci al unor clase. I-au aruncat în față toate fărădelegile și l'au strîmțorat zdravăn mai ales în ce privește înlîzirarea aducerii în parlament a sufragiului universal. Alături de naționalități combat acum și croații, înverșunați pentru că actualul guvern vrea să le știrbească autonomia lor provincială. Iar dușmănia croaților însemnează că regimul maghiar și-a făcut dușmani pe toți slavii dela sud. Așa că acum nu se pot răzîma nici măcar pe simpatiile sîrbilor dela Belgrad, de cari coaliția făcuse, nainte cu doi ani, atîta caz. În dietă de mai multe zile nu se aude de cit—croațeste, ba la 28 Oct. sîrbul Dușan Popovici o duse chiar și pe sîrbește. Președintele lustru n'a observat farsa de cit firziu. Poate că mine se va face interpelare din partea rominilor, asupra măcelurilor dela Pănade, Pecica și Cristian.

Arad, 5 Noemvrie n. 1907.

Leandru.

Viața românească în Bucovina

Învățământul primar și roadele lui.

Cinci mii de elevi la școlile secundare, aproape o mie de studenți universitari, număr ce nu stă în nici un raport cu trebuințele practice ale țării și vr'o 80 la sută de analfabeți are țărișoara noastră cu o populație de 730-195 locuitori.

O țară, care cheltuește numai pentru susținerea școlilor primare suma anuală de aproape 3 milioane de coroane și are un procent atât de mare de analfabeți, e o țară cu referinți anormale; din an în an tot mai mari sînt impozitele pe care contribuabilii trebuie să le plătească pentru fondul școlar, și marea majoritate a acestor contribuabili, adică țărănimea, nu se poate bucura de roadele ce le aduce cu sine o cultură chiar și în forma ei cea mai rudimentară. Cauzele, cari fac că astăzi după mai bine de treizeci de ani de obligativitate a învățămîntului primar, să existe în Bucovina încă sate cari n'au școli populare și să existe un procent atât de mare de analfabeți, sînt multiple.

Să ne dăm seama mai întăiu cum stăm în privința aceasta. Următoarea tabelă statistică care se bazează pe date oficiale ne poate servi de orientare în chestia aceasta.

Din 100 de persoane pot :

	celi și serie	numai celi	nici celi, nici serie
Romini	27.61	0.83	71.56
Ruteni	19.33	1.05	79.62
Nemți	63.69	1.52	29.59

Progresul față de 1890 se vede din tabela alăturată :

	1890	1900
Știu celi și serie	19.30	34.73
Nici celi nici serie	1.43	1.17
Numai celi	79.47	64.10

Din raportul ce ni se înfățișează în tabela următoare în asemănare cu starea generală din Austria, se vede că de înapoiași sîntem noi Bucovinenii :

	1890		1900	
	în Bucovina	în Austria	în Bucovina	în Austria
Știu celi și serie	19.30	65.52	34.73	72.52
Numai celi	1.43	5.00	1.17	3.49
Nici celi nici serie	79.47	29.42	64.10	23.99

Luîndu-se în considerare vîrsta și limba de conversație, căpătăm pentru anul 1900 asupra acestei chestiuni următoarea tabelă :

Etatea	Din o sută de persoane pot:								
	ceți și serie			numai ceți			nici ceți, nici serie		
	Romîni	Ruteni	Nemți	Romîni	Ruteni	Nemți	Romîni	Ruteni	Nemți
6-7	24.62	15.86	34.86	1.74	0.96	1.56	73.64	83.18	63.58
8-10	64.19	48.62	78.64	2.45	1.77	1.13	33.36	49.61	22.23
6-10	47.70	34.66	59.12	2.16	1.43	1.31	50.14	63.91	39.57
11-20	54.16	38.26	80.20	0.96	1.44	0.73	44.88	60.31	19.07
21-30	22.35	14.77	74.30	0.72	1.13	1.35	76.93	84.10	24.35
31-40	10.22	6.76	72.05	0.41	0.94	1.89	89.37	92.30	26.56
41-50	7.04	4.96	59.59	0.35	0.61	2.07	92.61	94.43	38.04
peste 51	4.68	3.47	51.77	0.30	0.44	3.45	95.02	96.09	44.78
Total	27.61	19.33	68.89	0.83	1.05	1.52	71.56	79.62	29.59

Deși înșirarea de cifre seci e obositoare, totuși aș dori să mai înfățișez aici cetitorilor încă o tabelă, în care se consideră și repartizarea pe districte :

Iată tabela :

DISTRICTUL	are o popu- lație de	Pot ceți și serie	Numai ceți	Nici ceți nici serie
Cernăuț-orăș	67.622	38.005	1.418	28.199
Cernăuț-împrej.	99.438	19.917	884	78.637
Gura-Humorului	55.741	16.507	380	38.854
Cîmpulung	55.688	18.615	559	36.514
Coțman	94.633	22.621	1.265	70.747
Rădăuț	82.152	25.151	587	56.414
Siret	60.743	17.538	268	42.937
Storajineț	80.100	18.056	839	61.196
Suceava	62.447	19.145	229	43.073
Vijnița	71.631	13.870	668	57.093
In total	730.195	209.434	7.097	513.664

Acesle's roadcie unui învățămînt primar obligator de peste treizeci de ani: *din 730.195 locuitori cîți s'au numărat în Bucovina în 1900 513.664 nu puteau nici celi nici scrie.*

Cei mai mulți analfabeți îi au Rutenii care se prezintă cu 79.62%, apoi urmează Rominii cu 71.56%, Nemții cu 29.59%. Nu voiu insista asupra tuturor cauzelor care au avut de urmare că Bucovina e una din cele mai înapoiate țări din imperiul habsburgic pe terenul școlar ca și pe multe altele.

Statul are datoria de a lumina poporul prin școli; statul austriac însă a știut să scape de această sarcină grea, aruncînd-o pe spatele țărilor. Statul austriac a îngăduit țărilor ca să plătească cheltueele educației poporului și el a luat administrația și conducerea școalelor. Unele țări au primit unele concesiuni în privința administrării școalelor pe care le susțin, altele mai nimic. Intre cele care în schimbul milioanei ce plătesc n'au căpătat nimic e și Bucovina, căci influența ce o exercitează reprezentanții țărilor asupra administrării și conducerii învățămîntului primar e minimă, dacă nu nulă. Afacerile învățămîntului primar se dirig de consiliul școlar de țară, în care are și țara doi reprezentanți; altfel e în alte țări austriace mai puternice și mai mari ca bunăoară în Austria de jos, unde învățămîntul primar cade în sfera de competență a țărilor care suportă cheltueile.

Programul învățămîntului primar, un program învechit, e alt de nepractic, alt de lipsit de ceea-ce i-ar putea folosi țăranului în ocupația sa, încît nu e de mirat că țăranul privește școala ca o pacoste care pică pe capul lui, tocmai cînd are mai mare lipsă de brațele copiilor săi.

Organizarea institutului normal (pedagogiul), care pregătește învățători, e încă alt de ciudată încît nu rămîne fără influență rea asupra dezvoltării învățămîntului primar. O împrejurare, care a avut încă o influență rea asupra mersului învățămîntului primar, e și babilonia de limbi cari se predau în una și același școală copiilor în vîrsta cea mai fragedă. Bucovina are specialitatea renumită de școli cu cite 4 limbi de propunere; copiii din astfel de școli nu vorbesc nici o limbă corect, ei vorbesc un fel de limbă bucovineană, un amestec de romînească—nemțască—ruteană—polonă.

S'ar putea înșira încă multe cauze: așa neglijența autorităților, nepăsarea poporului, dușmănia unora cari se tem de lumină, plata mizerabilă a învățătorilor, lipsa de cărți didactice potrivite și mijloace de învățămînt, cari toate au contribuit partea lor la starea tristă, în care se află acum învățămîntul primar. Aceste toate sînt plingeri vechi, ele au fost formulate de nenumărate ori; procesele verbale ale ședințelor dietei sînt pline de interpelațiile și plîngerile deputaților asupra acestor inconveniente. Treizeci de ani au fost repețite aceste plîngerii însă ele n'au aflat nici un răsuneț, căci în administrația școalelor domnia un spirit dușmănos naționalităților autochtone, dar mai ales Romînilor, un spirit care a aflat întruparea sa perfectă în fostul inspector școlar *Tumlirz*,

Ceh germanizat, care voia să facă din Bucovina o țară rusască-nemjască, caracterul românesc al țării trebuia nimicuit cu desăvârșire.

Chestia reformării învățămîntului primar a fost discutată nu de mult din nou de cel mai competent for, de conferința de țară a învățătorimii. Conferința de țară a învățătorimii e un fel de parlament școlar. Din șese în șase ani, autoritatea școlară convoacă această conferință în capitala țării și îi comunică chestiunile, în care dorește să aște părerile învățătorimii. Conferința se compune din cîte trei delegați ai învățătorimii din fiecare district politic și din inspectorii școlari districtuali. În August anul curent s'a întrunit a șesa conferință a învățătorimii și s'a ocupat cu toate chestiunile mai însemnate ale învățămîntului primar. Să sperăm că reformele dorite de dinșii se vor face în folosul progresului școlii la noi în țară.

Până aici am vorbit în general despre starea rea a întregului învățămînt primar din țară; asupra neajunsurilor ce se pot constata în școlile romîne primare și asupra neajunsurilor, de care suferă învățămîntul limbei romîne în unele școli primare, s'ar putea scrie volume întregi. Până acum cîțiva ani au fost neglijate, consecvent, interesele școlare ale Romînilor încît se punea crede că se procedează după un sistem anumit spre a opri dezvoltarea învățămîntului primar, la Romîni. Imi aduc aminte ca astăzi de răspunsul ce l-a primit directorul școlii primare din satul meu natal, regretatul învățător *George Brăileanu*, unul din cei mai buni învățători ce i-au avut Romîni, cînd a voit să deschidă clasa a șesa la școala sa, că trebuie să aștepte până ce vor avea și Rutenii o astfel de școală. Limba romînă a fost scoasă din o mulțime de școli și înlocuită cu cea rusească. În cartea „*Rutenizarea Bucovinei*” se pot citi o mulțime de cazuri de aceste, în care numărul Romînilor ce locuiesc într'o comună ajunge sute, iar al copiilor romîni obligați să cerceteze școala nu ajungea numărul de zece. În decursul anilor din urmă s'au luat unele dispozițiuni care garantează o dezvoltare mai firească a învățămîntului școlar romîn. Sistemul vechiu însă n'a dispărut încă cu desăvârșire. Exemple putem înșira o mulțime; vom vorbi însă numai de școlile primare din capitala țării. Am arătat într'o cronică din revista „Școala” bazat, pe datele oficiale publicate de consiliul școlar orășănesc, că din 509 copii romîni obligați de a cerceta școlile primare din centrul orașului, au cercetat școala numai 96. Nu e nevoie de comentariu spre a arăta tendința ce se urmărește. La școlile primare din Cernăuți există o întocmire, care va pune în mirare de sigur pe fiecare pedagog. Copiii cercetează în primii doi ani școlari secții naționale, unde învață toate materiile în limba maternă, iară din clasa a treia, se împreună toate secțiile și învață toate materiile în limba nemțască. Ce rezultate se pot obține la o astfel de întocmire e ușor de constatat. Nici un rezultat! În suburbii se rutenisează cu forța, așa în suburbii Manasterișle, unde toate intervențiile Romînilor n'au putut pune stavilă acestei tendințe ostile. Cîteva date statistice întăresc cele avansate mai sus. De la anul 1879 până la 1893 s'a urcat numărul copiilor romîni o-

bligați să cerceteze școala în Cernăuți dela 218 până la 1160. Dela anul 1896 se schimbă deodată în mod inexplicabil raportul dintre Romini și Ruteni după cum se poate vedea din următoarea tabelă oficială :

	Romini	Ruteni
1896—97	1655	1445
1897—98	1405	1659
1898—99	1350	1634

Deci în decurs de doi ani a scăzut numărul copiilor romini obligați a cerceta școala dela 1655 la 1350 deci cu 305. (Vezi: Rutenizarea Bucovinei p. 79).

Din în bunățirile anilor ultimi, care ne fac a crede că vor fi favorabile dezvoltării firești a învățămîntului primar român, amintim următoarele: Crearea unui post de inspector școlar român, numirea de inspectori școlari districtuali români în districtele române, instituirea unei comisiuni naționale pentru examenul de capacitate la școala normală și apropiata creare de secții naționale la această școală. Dar chiar și satele se mișcă și cer drepturile lor. Comuna Hatna, care a fost, contra voinții unanime a locuitorilor, norocită cu o școală rusească, se luptă de zece ani, ca să capete o școală română și-i pe cale de a aduce la îndeplinire această dorință. În unele orașe, în care elementul român e în minoritate, se creează școli de minoritate cu limba de propunere română. (Vezi: articolul meu în Revista generală a învățămîntului: *Era nouă*).

Din ultimul raport al consiliului școlar de țară asupra stării școalelor primare din Bucovina trebuie să cităm încă cite-va date, cari ne înfățișează starea actuală a școlilor noastre primare :

Districte școlare	Numărul școlilor	Comune politice	cu școli de clase						Numărul claselor
			1	2	3	4	5	6	
Cernăuț-oraș	19	1	1	2	—	5	5	6	141
Cernăuț-jar	54	42	8	9	3	9	16	9	235
Gura-Humor	46	32	6	12	2	4	9	13	187
Cimpulung	50	29	21	8	8	6	3	4	133
Coțman	29	24	6	5	6	8	4	—	93
Rădăuț	40	28	2	8	4	8	13	5	183
Siret	37	39	9	8	5	9	3	3	123
Storojineț	42	27	9	15	7	5	3	3	121
Suceava	34	41	5	10	6	9	—	4	126
Vășcăuți	31	17	11	7	4	5	4	—	77
Vijnița	39	27	19	11	1	2	4	2	91
Zastavna	35	29	8	7	7	7	5	1	103
	456	336	105	102	53	77	69	50	1618

Din acest tablou rezultă că districtul Gura-Humorului e unul dintre cele mai înaintate pe acest teren. Districtul acesta cu 32 de comune are 46 școli cu 187 clase; 13 școli din aceste 46, sînt școli de 6 clase, cei dintrîi district în această privință în toată Bucovina. Și cine cunoaște școlile acestui district și afară de datele statistice, adică edificiile și viața învățătorească, va recunoaște că e cel mai înaintat district din Bucovina. Meritul îi revine excelentului inspector districtual *Dolinschi*, care muncește cu mult zel. Asupra limbii de propunere în școlile din Bucovina ne putem informa din următoarea tabelă, din care reiese că Românii au cu 35 de școli mai puține decît Rutenii. Tot din acest tablou se va vedea babilonia de limbi ce domnește la școlile din Bucovina :

Limba de propunere

Districtul	românească	român	rutean	polon	maghiar	românească-român	românească-polon	român	rutean	maghiar	românească și polon	rutean	polon	românească rom. rut.	românească rut. polon	românească rom. rut. polon
Cernăuț-oraș	13	2	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Cernăuț-jur	5	12	31	—	—	2	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Gura-Humor	9	29	1	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Cîmpulung	10	25	8	—	—	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Coțman	3	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radăuț	5	23	6	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siret	5	13	14	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1
Storojineț	4	21	10	1	—	3	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—
Suceava	4	25	2	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Vășcăuți	4	—	25	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vijmața	7	—	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zaslavna	3	—	30	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total :	72	150	185	8	4	21	4	3	1	—	—	—	—	5	2	1

Din această tabelă se poate constata nu numai numărul mult mai mic al școlilor primare cu limba de propunere română, dară și cât de puțin unitar e teritoriul Românilor față de cel rutean, care e mult mai compact și cât de slab sîntem noi în districtele mixte ca în districtul Cernăuțului și Siretului.

În sfîrșit mai înduc o tabelă statistică din care se poate vedea numărul copiilor obligați să cerceteze școala și a acelor ce au cercetat de facto, totodată și numărul copiilor cari cercetează școlile romine :

	Numărul copiilor obligați să cerce- teze școala	Copii cari cer- cețeau școala	Numărul copiilor, cari cercetează școli cu limba de propunere										
			neamțască	română	rațeană	gurenil	gurenițean	română gurenițeană	gurenițean	română gurenițeană	română maghiară	neamțască română	neamțască gurenițeană
Cernăuț (oraș)	9603	6807	5906	220	—	—	—	387	182	—	—	—	840
Cernăuț (jur)	14927	12678	544	2907	7568	—	—	925	977	73	—	86	—
Gura-Hum.	9985	9730	1937	6980	59	322	135	613	—	—	—	—	205
Cimpulung	7764	7298	1294	2913	761	—	—	2322	128	—	—	—	—
Coțman	6208	5624	214	—	5578	—	—	—	—	—	—	—	—
Rădăuț	13163	11202	920	6920	843	—	359	2374	—	—	—	—	—
Siret	8650	7690	682	1999	2805	—	1132	—	—	—	—	1200	—
Storojineț	8567	7236	582	3264	1485	92	—	848	—	124	—	993	—
Suceava	8706	7503	1496	4945	387	—	—	882	231	—	73	—	—
Văscăuț	5744	4779	369	—	4355	133	—	—	—	—	—	—	—
Vijiniță	7316	5010	1233	—	3950	—	—	—	—	—	—	—	—
Zastana	7272	6104	139	—	5998	72	—	—	—	—	—	—	—
	107905	91661	15316	30148	33789	619	1626	7851	1508	197	73	2279	545

Tabela aceasta ne arată că cercetarea cea mai regulată e tot în districtul Gureli-Humoruului unde din 9985 copii obligați a cerceta școala, au cercetat 9730, deci n'au cercetat-o numai 255.

Dacă în toată țara s'ar putea constata aceeași cercetare, atunci ar fi o stare ideală. Se poate vedea însă că un inspector conștiincios poate face direct minuni.

Miscellanea

„RAVAȘUL POPORULUI”

Marele nostru scriitor, d. Mihail Sadoveanu și d. Artur Gorovei, cunoscutul literat și folklorist, care e și un om de bine, anunță apariția unei gazete pentru popor, intitulată *Rávașul Poporului*.

Iată programul gazetei, după prospectul primit la redacție :

Gazeta aceasta va eși de două ori pe lună și va vorbi poporului de nevoile lui.

Vremurile sînt din ce în ce mai grele, omul are tot mai puțin pămînt și lumea se înmulțește. Din pricina asta se pot isca tulburări care zdruncină așezămîntul țării.

Noi vom căuta să arălăm fraților noștri, cari vor cili această gazetă :

1) Cum ar putea să trăiască ei mai lesne, să cîștige banul mai ușor ; cum s'ar putea să scoală din pămîntul pe care-l au, lucrîndu-l, o hrană mai îndestulătoare, o holdă mai bogată.

2) Cum, economisînd și făcînd lovărășii, mai mulți oameni pot ajunge să închirieze ori să cumpere de veci pămînturi.

3) Vom da sfaturi oamenilor pentru creșterea vitelor : le vom spune prețurile de vinzare și de cumpărare, din linguri, așa ca să nu poată fi înșelați : să poată vinde holda sau vita cu prețul cel mai bun, și să cumpere de la negustori cinstiți, ce le trebuie, cu prețurile cele mai cîtine.

4) Vom da sfaturi pentru boalele oamenilor și ale vitelor.

5) Vom arăta, înșirîșit, cari sînt drepturile locuitorilor acestei țări, și cari datoritiile lor ; le vom lămuri adică toate legile țării.

Pe lîngă toate aceste folositoare lucruri, de care orice gospodar trebuie să aibă știință, gazeta *Rávașul Poporului* va da toate veștile cele mai de samă din lume, din țară și din ținuturile noastre, în fiecare număr.

Înșirîșit, dacă un celitor are o nevoie, o nedumerire, dacă nu știe cum să iasă dintr'o încurcătură,—atunci poate să ne scrie nouă, pe adresa acestei foi, și noi vom da toate sfaturile și toate lămuririle de care omul are trebuință.

May adăugim că gazeta noastră nu se va îndeletnici cu alte lucruri de cît acestea. Cîrturi între oameni, politică și altele, sînt străine de noi. *Rávașul* este scris numai pentru popor și nu va avea în vedere decît nevoile poporului.

Deocăndă gazeta se va tipări numai pentru județele din nordul Moldovei, pentru ca să-i putem da o răspîndire cît mai mare.

Membri fondatori : *N. Catrinici* (învățător), *V. Cornescu* (învățător), *V. Costăchescu* (învățător), *D. I. Gavrilescu* (învățător), *P. Gheorghieasa* (învățător), *Artur Gorovei* (publicist și avocat), *Ilie Mihailescu* (învățător), *Teodor Radovici* (învățător), *Mihail Sadoveanu* (publicist), *M. Stamatiu* (profesor), *N. Stoleriu* (învățător) *Elena I. Teodorescu* (învățătoare), *I. Teodorescu* (învățător), *S. T. Kirileanu* (învățător), *V. M. Tomegca* (învățător), *Al. Vasiliu* (învățător)

Redactori : *Artur Gorovei*, *Mihail Sadoveanu*.—Redacția și Administrația în Folticeni.—Prețul abonamentului : 1 leu 20 bani pe an.

Utilitatea unei astfel de publicațiuni e așa de vădită, încît nu mai e nevoie s'o relevăm aci.

Iar faptul că un mare scriitor se hotărăște să rîpească activității sale

artistice un timp prețios pentru a-l consacra luminării celor mulți și mici, poartă în sine o mare semnificație și ne arată lămurit că lucrurile s'au schimbat, că încep vremuri mai bune.

Astăzi, se poate constata cu mulțumire, că toți cei aleși ai neamului sînt de partea celor „umiliți și ofensați.”

„POLITICA ȘI LITERATURA” D-LUI S. MEHEDIÎŢI...

D. S. MehediîŢi ne închide uşa literaturii...

Cum, veji întreba ?

La „Viața romînească” colaborează poeți ca Alex. Vlăhuța, Gh. Coșbuc, Oct. Goga, St. I. Iosif, Gh. din Moldova, Artur Stavri, Dimitrie Anghel... etc. etc.

Sînt mai buni în literatura romînească ?

În „Viața romînească” publică în proză, A. Vlăhuța iarăși, N. Gane, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu. I. Agîrbiceanu etc... etc...

Și, iarăși, avem multe nume mai ilustre în literatura noastră ?

Cum dar ne pot scoate afară din literatură tocmai „Convorbirile literare”, în care de mult literatura e reprezentată cel mult prin două trei poezii (chiar în numărul în care d. MehediîŢi săvîrșește execuțiunea noastră sumară, găsim numai creațiunile d-lor Georgian și Ciuchi...), iar acelea, și cînd sînt reușite, cum au fost sonetele d-lui Cerna, după criteriul d-lui S. MehediîŢi trebuie considerate ca „politice” ?

Și doar valoarea literară a unei reviste se poate mai ales caracteriza prin producțiunile ei literare, și nu prin publicarea cercetărilor și a documentelor de arhivă !

Dar „Viața romînească” urmează o direcție literară „rătăcită” !...

Cetitorii noștri cunosc de mult că aceleiași direcții aparțin și un Taine, un Brunetière, un Sully Prudhomme, un Bourget, etc. (Vezi și „Cronica literară” din acest număr).

Nu vom mai repeta aici în ce constă această direcțiune: timp de doi ani, d-nii G. Ibrăileanu, C. Șărcăleanu, C. Stere, d-na I. Sadoveanu-Evan au avut de altele ori ocaziunea să lămurască punctul nostru de vedere... (Asupra unor observații de fond, vezi la „Revista revistelor”).

Dar după o îndelungată tăcere (cel puțin în publicitate) și după o malură cugelare, d. S. MehediîŢi descopere înșirîșul că, după această direcție, „inspirația artistică este îmbiată să între în serviciul unui partid” !... („C. L.”, N 10, 1907, p. 948). Atîta a putut d-sa alege din cite am scris despre artă...

Și iată, severul domn MehediîŢi, directorul „Convorbirilor literare”, colaboratorul de la „Epoca”, președintele Consiliului permanent, protestatarul (sau contra-protestatarul ?) de la congresul didactic, profesorul de geografie de la Universitatea din București și autorul privilegiat al cărților didactice pentru școlile primare, oratorul de la „Teatrul liric”, membrul (așa-i ?) în comitetul executiv al partidului conservator (alături de acela pe care cu alia eleganță îi poreclise altă dată „Trăncănescu”)... etc., etc.,—ne gonțește din literatură : „literații cu număr de registru (adică noi...)” care duc Pegasul la ieslea unui partid politic, accia se eli-

minează singuri din sfera artei și trec într-o categorie de activitate, unde critica literară nu mai are nici un interes să-i urmărească..." (Ibid. p. 956)

Superb gest! Dar analizează d. Mehedinți concepțiunea noastră estetică, și-i arată insuficiența, îi răstoarnă premisele?

Nu,—afară de evocarea năprasnică a lui Goethe,—d-sa se mărginește să proorocească că vom fi eliminați și noi, „Abece ai generațiunei de azi“ din literatură, „cum s'au eliminat în mod firesc Abece ai generației trecute“,—probabil, după ce d. Maiorescu a distrus nu numai pe Gherea, ci și pe Taine și Brunetiére,—în cît „pentru cei capabili adevărul se arată cu vremea în toată plinătatea sa. Critica negativă trebuie să se mărginească din timp în timp a arăta numai cu degetul (gesticulația totdeauna a fost partea cea mai tare a d-lui Mehedinți...) pe cei ce-l nesocotesc“ (ibid. p. 951).

Ca un adevărat savant însă, d. S. Mehedinți se crede dator numai să lămurească cauzele, cari au făcut cu puțință, după ce *magister dixit*, să mai apară în literatură niște „Abece“, ca noi aceștia de la „Viața românească“.

Și cauzele sînt trei, ne spune profundul geograf :

1) „Lipsa de o cultură mai veche“... adică, înțelegeți, și cei mai proști pot avea trecere.

2) „Greutatea înțelegerii și răspindirii adevărului artistic“, pe care, vădit, proștii de la „Viața românească“ nu sînt în stare să-l pătrundă.

3) „Intemeierea convingerilor estetice e o lucrare sufletească cu mult mai delicată (!), lipsa demonstrației precise din științele pozitivitate îngăduie aici un fel de suveranitate a *ineptiei*...“

Cum vedeți, cele trei cauze se pot rezuma ast-fel : prima—prostia celor de la „Viața românească“; a doua—tot prostia lor ; și a treia—aceiași prostie.

Dacă acestei demonstrațiuni i se poate imputa monotonia de gîndire, nu-i lipsește variația de sonoritate căutată, și mai ales nu i se poate tăgădui energia.

Și, pentru a-și afirma superioritatea intelectualăși cu mai multă energie, directorul actual al revistei, în care au scris allă dată aiștia mari dispăruți, nu-și cruță vocabularul. Să cităm cîte-va pilde, la întimplare, din vorbele alese, și cu atita prețiozitate combinate, ce ni le adresează :

„Săraci cu duhul și cu simțirea“...

„Independența erbivorului încăpăținat care folosindu-se de lipsa friului calcă alături de drum“...

„Nechemați“...

„Cînd nu deșteaptă mila, ei slirnesc risul“....

„Suveranitatea închipuții a inepției“ (încă o dată !)...

„Insuficiență intelectuală“...

„Zădărniciu tipografic“...

„Oameni cari, probabil, nici odată în viața lor n'ar fi ajuns la idea de a preluî o operă de artă, dacă întimplător n'ar fi auzit și ei vorba de *critică*“...

Credem că e destul—poate chiar prea mult...

Mărturisim că d. Mehedinți a reușit să ne pună într'o situație dificilă.

Și nu numai fiindcă metoda dialectică a d-sale nu poate duce, în fond,—dacă am voi să-i urmăm pilda,—decît la cunoscutul dialog al băeșilor de școală, cînd se ceartă, sau la schimbul de epitete grațioase, cari ne ofensează auzul de obicei numai cînd trecem pe lingă ușa unui alt templu decît al artei sau al literaturii.

Dar și pentru motive mai serioase. Prostia sau deșteptăciunea sînt noțiuni foarte relative: dacă, precum se zice, orice prost poate găsi în totdeauna pe unul și mai prost care să-l admire, nu e mai puțin adevărat că și ori-ce deștept, în fața altui și mai deștept, oricînd poate fi micșorat prin comparație.

Cine dintre deștepții, în obicinuita accepțiune a cuvîntului, nu va scădea în comparație cu un Kant sau Aristotel, de pildă?

E cu puțință, dar, ca îndepărtarea intelectuală între noi și superbul autor al „geografiilor” pentru clasele primare să fie alit de mare, încît să îndreptățească nimicitoarea lui grandilocvență față de „Viața romînească”. Căci, cine poate ști ce profunzimi ascunde intelectul acesta, nedesvălite încă până la vîrsta matură, la care a ajuns?

Dar, vedeți, aceste lucruri nu se afirmă numai prin cuvinte tari, vocalizări iscusite și gesturi energice,—să aibă d. Mehedinți încredere în mișcarea de simpatie melancolică ce ne stăpînește în momentul de față,—fiind-că în asemenea caz toate acestea, „cînd nu deșteaptă mila, stîrnesc risul”.

Cărturarii noștri cari cunosc și judecă manifestările noastre intelectuale, ale tuturor, pot găsi, cu drept cuvînt, că d-nii C. Stere, C. Șarcăleanu, G. Ibrăileanu, d-na I. Sadoveanu-Evan, (ca să vorbim numai despre cei ce au scris aici despre artă și literatură) nu au produs încă, din punctul de vedere absolut, cine știe ce lucru mare, dar ei... cunosc și producțiunile d-lui S. Mehedinți.

Pentru publicul nostru cetitor d. S. Mehedinți pînă acum e numai un om, pentru care Geografia poate nu are taine, care știe nu se poate mai bine că Berlinul e capitala Germaniei și se află așezat pe malurile Spreei, și transmite cu mult talent aceste cunoștinți elevilor din școalele primare, și, probabil, studenților săi din Universitate.

Și apoi? Poate publicul nostru își mai aduce aminte încă și de discursul de la Teatrul Liric, bine intonat și mai bine gesticulat.

Și încă?...

Desigur, d. Mehedinți ocupă o situațiune înaltă în calitate de director al... „Monopolului cultural român”, dar—alit de aproape e Capitolul de stînga Tarpea!—înaintea d-sale această calitate o avea și d. Dragomirescu care, ca și d-sa, avusese atîta timp prezumțiunea talentului și a științei profunde, în virtutea înscrierii într'un anumit club. Și cine poate ști unde-l mai pot duce și pe d. Mehedinți fluctuațiunile de club și ce soartă va mai avea atunci și directoratul „Monopolului cultural”?...

Ajunge dar această calitate oficială pentru a ne strivi prin emfază disprețuitoare?... „Abece, Kebias” (A propos. Care Kebias, ce Kebias? In-

Înțelege d. Mehedinți pe Cebes,—care nu e de loc un „Kebias“?—Vroind să ne strivească, d. Mehedinți ne spune cu multă siguranță, că acest Kebias „ne aduce aminte despre Platon“ și „cît timp va fi un Platon, va fi și un Kebias“. Din nenorocire, nouă nici „Kebias“ al d-lui Mehedinți nu ne aduce aminte despre Platon, nici Platon despre Kebias,—cu toate că prin însăși transcrierea numelui, d. Mehedinți ne dă a înțelege că l'a descoperit cetind pe Platon în original. Până la lămurirea acestei taine însă, „Kebias“ ne va aduce aminte numai de.... d. S. Mehedinți).

Să mai vorbim de estetica acestor alitudini afectate, de Narcis îmbinat cu Tartufe al „artei pure“?

Vrea d. Mehedinți să discrediteze direcția literară pe care o reprezentăm, sau să-și afirme în adevăr superioritatea intelectuală?

Nu are decît un singur mijloc.

Să opue concepțiunii noastre estetice pe a d-sale, să o sprijine cu talent, putere de logică și cunoștinți superioare, și fără de gesturi grandioase studiate înaintea oglinzii, fără înjurii și fără falsificarea ideilor adversarilor, dînd dovezi de o adevărată cultură,—cultura sufletească, care nu e întotdeauna legată de înmagazinarea de volume ca în rafturi de bibliotecă, nici de memorizarea mecanică a nomenclaturii geografice,—cultură pe care nu o poate înlocui nici o mimică savantă....

Atunci vom sta cu plăcere de vorbă.

Și vor cîștiga și cetitorii, precum vom cîștiga și noi, și d-sa, și prestigiul literaturii noastre, oricare din păreri ar predomina.

LITERATURA ROMINEASCA IN STRAINATATE.

A apărut la Lipsa „*Aus dem Balkanwinkel*“ de Carl Dietertchs, povestiri din viața popoarelor grecești, rominești, bulgărești și sîrbești, și anume: două povestiri din literatura grecească, patru din cea sîrbească și bulgărească și următoarele din cea rominească:

Popa Tanda, de *Ioan Slavici*; În străini, de *A. Vlahuță*; Văduvele, de *Barbu Delavrancea*.

Se dau la sfârșitul cărții informații asupra autorilor. La cele referitoare la Romini autorul cărții spune, pentru cei ce vor să aibă cunoștinți mai largi, să cerceteze cartea lui Alexici,—care se știe că nu e de loc un informator excelent.

„SPECIALISTUL ROMÎN“

Însușirile sufletești ale „specialistului romîn“ sînt, se vede, molipsitoare, întrucît chiar „specialiștii romini“ prin asimilație, în lipsă de argumente și ne avînd curajul de a înfrunța o discuție publică, ajung să combată teoriile adversarilor în știință prin scrisori particulare, adresate academicianilor, directorilor de reviste, secretarilor de redacție, și chiar administratorilor de reviste.

Sistemul este comod. Poți doborî un sistem advers, fără să riști corecțiunea meritată în public, întrucît un om ce se respectă, nu poate accepta lupta pe acest teren și cu aceste mijloace.

Recenzii

Corneliu Moldovaun. Flacări.
București, 1907. Prețul 2 lei.

Poezii și scriitorii mari, ba și cei mediocri, pot inspira pe urmașii și contemporanii lor la începutul carierii, fără ca pentru aceasta să fim în drept de a ne îndoi asupra talentului și originalității la care vor avea să ajungă noii scriitori la sfârșitul carierii lor. Flaubert s'însușea de la Châteaubriand, Châteaubriand el însuși de la mediocrul Bernardin de Saint Pierre; la noi Eminescu, la începutul carierii, se inspira de la... Arou Pumnul, Văluță de la Eminescu, etc., ceea ce nu i-a împiedicat pe niciunul a ajunge la originalitatea de care erau capabili și atunci s'au dezbrăcat de toate împrumaturile făcute altora rămânând ei înșiși.

Nu-i vom face deci o vină d-lui C. Moldovaun că, după Eminescu, își împrumută prețirea de la vremile de azi spre trecutul

Bogat în viteză și credință,

că, după Octavian Goga, face să răsună în versul său „cântarea pătimirii noastre”, dacă în versurile sale are pe lângă împrumaturile inconștient și involuntar făcute marilor săi predecesori, și nota sa proprie.

E însă în această împrumutare spre „trecutul nostru glorios”, spre vremile turburi și mărețe din istoria neamului, în cântarea dragostei de țară și de

neam, o primejdie ce se poate greu înlătura. În evocarea scenelor de războin: Căii tropotesc, armele zingănesc, sunt vorbe vechi ce sună straniu și muzical amestecându-se cu trîmbiți și cu surle, iar versul, în ritmul cu care ne-am deprins de mult citind pe marii noștri cîntăreți, răsară plin, corect și armonios. Autorul se îmbată el însuși de muzica versului său și ia forma pompoasă, de-o bogăție aparentă, retorismul, sau haina scilicitoare fără fondul, lără de care nu se poate crea și construi o operă de artă de valoare.

Fond și formă sînt distincte unei ecologice, ce nu mai au azi niciun rost.

Fondul de naștere formei. Ceea ce reprezintă în artă și literatură e cugătarea noastră, care la rîndul ei e „reprezentarea vieții adevărate sau numai posibilă, reală sau imaginară”, zice Remy de Gourmont. Deci o formă ce nu a luat naștere dintr'un fond, ori e de perfectă ar fi ea, e ceva illogic, ireal, destinat să piară. Creațiunile cugătării sînt supuse a celorși legi ca și creațiunile vieii, și măsura viabilității lor o avem în imediata impresie ce o fac asupra cititorului. Iată, de ex., Cîntec războinic:

Să sune trîmbiți, surlele cînte,
În zări vrăjmușe oaslea să s'arînte,
Că-i ceas de războinare și ostindă,—
Cine-i setos de viitorul războinic
Prin sînge drum să-și facă la izbîndă
Și s'o vadă drept lupiator destoinic!..

Sună trîmbițele, cîntă surlele, acompaniază versul, dar unde sînt imaginile care să-ți verse în suflet focul palmei de luptă, unde a cuvîntul care să facă să vibreze prelung pornirea către dușman? Unde sînt versurile lui Goga, adeseori imperfecte ca formă, aspre, stridente, dar atît de pline, atît de sugestive și de puternice? În mare parte din versurile sale poetul pare stăpînit de dorința de a face versuri bune, nu de a reda ceea ce simte și vede cu închipuirea, în forma cea mai potrivită. Cuvintele îl seduc prin strălucirea sau zîngănirea lor și el face versul pentru ele, nu pentru a pune în el simțirea și ideia sa. De aci acele poezii lungi și fără emoție ca „Codrilor“, „Celor de pești munți“ etc., în care ideile sînt banale și stilul abstract, cu toată aparența lui de a fi colorat și strălucitor.

Sînt totuși în volum cîteva tablouri frumoase, descrise în cîteva trăsături, a căror poezie și emoție e bine redată, în vorbe cumpătate cum e „Zile de restricție“, cu care începe volumul, și „Puslietate“.

Sînt asemenea frumoase și cele cîteva portrete—gen pentru care autorul se pare că are vocațiune—ca „Boerul“, „Jupinița“, „Cronțearul“, în care se vedește un adevărat dar de a învia chipuri din trecut în culoarea lor de vechime și originalitate.

*

B. Hétrat. *Avoca.* București, 1907. Versuri. Edit. Socec et Comp. București.

După atîți alți poeți geniali sau de talent, pe care i-am avut și-i avem încă, trebuie unui volum nou de versuri o formă desăvîrșită și o concepție hotărît personală pentru a patruoade în atenția publicului. D-l Hétrat are unele pasteluri în genul lui Coșbuc și Iosif, cu imagini mai șterse, dar în același ritm, deși adeseori sfîșiat de disonanțe regrefabile. Ca filosofie ace-

laș pesimism esten, aceleași reflecții asupra scurtimei vieții, „un vis între leagăn și mormînt petrecut în durere“, banalizate de toți versificatorii, ce s'au perindat pe la revistele efemere, de la moartea maestrului Eminescu pînă azi.

Abstracțiunile sînt semne și simboluri desbrăcate de orice viață și pentru a fi în stare să redea viața în artă, trebuie turnate în imagini răsărite dintr'o puternică emoțiune. Versurile în care nu vibrează emoțiunea și nu scapără din ea imaginea dăltătoare de formă și de însușire, sînt versuri reci, chiar dacă ele conțin cogitari adinci ca ale unui Sully Prudhomme, darămite cînd nu rasfringe de cît cogitarea vreunui Bouvard sau Pecuchet!..

Ce să zicem de acea Glossă a d-lui Hétrat, hîiată parodie a glosei nemuritorului Eminescu, în care, cu naivitatea neștîntorului problemelor cogitarii moderne, autorul reeditează toate învățăturile morale de prin cărțile de lectură de scoală, într'o formă mai banală decît chiar cea din manualele didactice:

Milos și drept nu 'ntoarce fața
De la durere și-o alină
Ca doar eu rost să-ți fie viața
Departă de-a mulțimii lină...

Și cui nu-i vine 'n minte Homais și reflecțiile lui filosofico-științifice, citind simbolistica poezie „Victus“ în care vițelul de aur are cam următoarea conversație cu D-zeu:

Destul făptură hidă!...

(zice hîiatul D-zeu vițelului de aur, iar acesta răspunde:)

Mai hidă-i a ta lume
Dac'am putut, Bătrine, s'o prăbușesc în lină!...

Aceasta e filosofa înaltă și originală din care se inspiră versul d-lui Hétrat, într'o formă ce e mai mult proză foarte fantastică rimată și lucă și mai fantastică ritmată. Poezii de pînă acum,

chiar cei ce nu aveau alt fond de inspirații decât cele două-trei banalități învechite din versurile d-lui Hétrat, ne deprinseseră cel puțin cu o formă impecabilă din punctul de vedere al legilor prozodiei. D-l Hétrat însă de sigur că găsește învechita axioma că „vers fără ritmu nu se poate, dar nici ritmu fără număr”, poate că d-sa se crede un adept al versului liber!?... Un singur lucru ignorează atunci d-l B. Hétrat, anume că și versul acesta își are principiile lui fixe și că trebuie mult talent să se scrie un poem în asemenea formă bogată și variată, în o formă nu mai puțin bogată și strălucitoare pentru a înlocui cu prisos elementele muzicale atât de sugestive din vechea formă regulată a versului. Versurile d-sale sînt numai emanări-pate, strecuriind, pe furis, ici o silabă mai mult, dincolo pînă una mai puțin, zgîrfind urechea destul de des cu versuri șchioape și rime greșite, schimbînd cu cea mai mare seninătate accentul cuvintelor.

Toate acestea pentru a ne spune „Povestea unui suflet”, cea naivă de... copilăroasă fabulă a grecului care respins de furnică găsește compătimire la scutiu—și această hrană sufletească îi ține de cald și de soare, corijînd astfel morala aspră din fabula lui La Fontaine, tot după cerințele moralei de școală!... Sau să ne spună povestea din „Vendetta”, a cărei declamație goală și ultra-romanțică, ne face să zîmbim cu indulgență sau compătimire, dupăcum ne gîndim că e scrisă de... un elev sau de... un profesor.

Dacă D-l Hétrat s'ar fi mărginit să citească versurile sale în vreun cerc de mandarini intelectuali, ar fi publicat sonetele sale „Robii mării” în revistele lor, faima sa de poet ar fi ajuns astfel singură pînă la noi și ar fi fost scutit de neplăcerea de a fi criticat de muritorii ordinari, cari vor poezie „avea”.

Em. Girleanu. *Odată!* Amintiri, Schițe și Nuvele. Biblioteca pentru toți. Edit. Leon Alcalay București.

În acest volum din biblioteca populară al d-lui Girleanu sînt cîteva amintiri și schițe în genul povestirilor din volumul „Bătrîni”: impresii, simțiri și regrete duioase pentru o lume dispărută. Subiectivitatea autorului eșă și mai mult în evidență în aceste povestiri, ce sînt adevărate poeme în proză cu calitățile și neajunsurile genului și ale autorului, multă duioșie uneori ajungînd pînă la afectare și manierism, alte ori realizînd pagini gingașe și mișcătoare, adeseori însă monotone, pentrucă în ele răsărar și melancolic mereu aceleași note de regret, pe acelaș ton plîngător.

În ceea ce privește zugrăvirea tipurilor și desfășurarea dramelor și conflictelor sufletesti, aceiași stîngăcie, lipsă de adevăr natural și pătrundere sufletească din volumul al doilea. Să reamintim numai novela „Odată”, cu care începe volumul, care merge destul de bine cit o vorba de amintirile și simțimintele autorului, din clipa însă în care e vorba de alții: vizita la mătușa Smaranda, totul devine silit și fals.

În drum, cum e „Înzelat”, e numai descrierea gesturilor exterioare, a amănuntelor ce nu sînt în totdeauna interesul de fericit alese ca să exprime luptele sufletesti, frămîntarea patimilor și a durerilor în toată pulberea și tragedia lor, adică nu sînt „semnificative”.

Mai bine reușește în redarea stărilor sufletesti din sufletele simple și șterse ale bătrînilor, în cari viața își scrie povestea în trăsături abia văzute. O bucată bună în felul acesta e „În Ajunul Crăciunului”. Foarte just și foarte omeneșc e sfîrșitul: întoarcerea bătrînului în casa de unde a fost alungat, numai de dragul nepoților, și îndușăgarea femeii aceleia fără suflet,

ciud înțelege dintr-o privire a bătrânului, marea lui dragoste pentru copiii ei.

În genere în acest volumaș autorul e mai firesc, se simte mai puțin sforțarea, subiectele fiind mai potrivite cu genul și puterea talentului autorului.

I. S.

* * *

Dr. M. Harsu, Rumänische Erzählungen. I Band. Bukarest 1907. Druk und Verlag Gustav Albrocht. 222 pg.

Volumul cuprinde traducerea a 24 de schițe, publicate toate în toaletoulul ziarului german din București „Rumänischer Lloyd”. Autorul, cum ne spune singur, a tradus și publicat tot acolo, aproape o sută de nuvele și schițe de ale autorilor mai noi, dar a publicat aici numai o „alegere” din schițele mai scurte, păstrând nuvelele mai lungi pentru un al doilea volum ce va apărea în curând în Germania. Nu putem spune precis după ce criteriu a făcut traducătorul „alegere” schițelor publicate. Poate a avut în vedere numai scurtimea bucăților, sau poate a vrea să dea cite un exemplu din toți cei mai liniși care s-au încercat în proză, căci alătura de schițe de Caragiale, Vlăhuța, Dăbavranca, Sădoveanu, Brălescu-Voinași, Agirbiceanu etc. găsim traduceri din d-nii Ghițescu, Tăfalăi, Manolache-Holda, D-na Constanța Hodoș, Marin Stroescu și alții. Dacă e vorba de a face cunoscută literatura noastră străinilor, poate ar fi mai bine să se alege cite unul din talentații noștri scriitori spre a i se traduce, dacă nu în întregime, cel puțin în mare parte, opera, așa ca străinii să poată să-și dea sama de valoarea ei, iar nu să li se prezinte numai mici fragmente din scriitori mult deosebiți între dinșii și unii chiar nu prea cunoscuți nici în noi. Oricum ar fi însă, volumul domnului H. face un real serviciu literaturii noastre, pentru care oricine trebuie să-l fie mulțumitor.

A. B. C.

* * *

I. A. Candrea. Graiul din ținutul Oașului. București, Sucec, 1907, o broșură în 8 de 53 pg. + o hartă, prețul 1 l. 50 h.

Studiul dialectelor românești este abia la început. Schița dată de d. Gustav Weigand prin Anuarele sale pe de o parte este prea sumară, iar pe de altă suferă gravul defect de a proveni dela un autor care e străin de spiritul limbii romine. Insaș domnul Weigand pare a fi simțita acest lucru, deoarece în ultimele sale trei anuare nu mai găsim niciun studiu de dialectologie. Un vast studiu al dialectelor românești a plănuit acum în urmă Iosif Popovici. Primul său volum, Die Dialekte der Muntei und Pădureni in Hunyader Komitat (Halle, Niemeyer, 1905), arată că autorul este înarmat cu toată pregătirea științifică necesară pentru executarea a unei asemenea anevoioase întreprinderi. Așadar romina, care uneori publică pe socoteala ei lucruri de valoare nu-lă, a făcut foarte rău ca a respins (după pace mai întâi primită!) propunerea d-lui Popovici de a-i veni în ajutor cu o sumă oarecare de bani pentru tipărirea volumelor următoare.

Fără a fi urmat metoda d-lui Popovici, d. Candrea a reușit să obțină rezultate cit se poate de interesante studiind dialectul din Țara Oașului, regiune cuprinsă între Sîltmar și Maramureș. Se dau mai întâi scurte notiți privitoare la poziția geografică, satul, tipul, portul, ăre, ocupațiile ale locuitorilor. Urmează apoi studiul dialectului (particularități fonetice, și morfologice) și în fine textele respective. Volumul cuprinde trei planșe fotografice bine reușite și se termină cu un glosar și o hartă a ținutului studiat.

Citeva observații diverse. „Trecerea regulată a lui I urmat de o consonanță la $\frac{1}{2}$ devenit $\frac{2}{2}$ în graiul celor mai tineri” (pg. 14), este o dovadă decizivă în sprijinul aceleiași vocalizări a lui I!

în tipul *stella-steaă*.—Formele *audi-ăă=oa aud, văd-ăă=oa văd* (pg. 19) confirmă explicația d-lui A. Philippide (Principii 18), după care pronumele personal de acuzativ *o* provine din *ă* = *illa* supt influența unei labiale precedente în tact.—În optativul *da-ă-ar* sunetul *ă* nu este născut prin epenteză „pentru evitarea hiatusului” (pg. 16), căci, pentruca între două sunete să se nască un altul epentelic, este absolut necesar ca limba să-și schimbe poziția de articulare. Inșă, fiind după un *a* urmează un alt *a*, limba rămâne exact în aceeași poziție, așa încît ridicarea limbii spre cerul gurii (ridicare cerută de *u*) este absolut exclusă. Aceasta este și cauza pentru care *aa* se contrag totdeauna în *a* (*cal > *coal* — *ă* la imperfectele de conj. I *> -ăa*, — *ăă*). Nu rămân deci decît să admitem, împreună cu d. A. Philippide (Principii 34), că *ă* provine din vocalizarea lui *u* (*ăar=var=vrăa* — **valăbat*). Epenteza lui *ă* s-ar putea admite în *fa-ă-or=vor fa(ce)*, dar și aici *ă* poate avea aceeași origină cași la optativ (*fa-ă-or=fa-vor=vor face*).

Broșura d-lui Cudrea este firește indispensabilă filologilor.

Leon Mrejeriu. *Gospodina și fula dela țară.* Cum sînt și cum ar trebui să fie. Rostul școlii în lupta de ridicare a gospodăriei țărănești. Cuvîntare rostită cu prilejul îndeplinirii a 25 ani dela înființarea externatului secundar de fete din Iași. Birlad, Lupașcu, 1907, o broșură de 40 pg., preț 40 bani.

O interesantă conferință prin care autorul atrage țirgoveștilor noștri atenția asupra multor lucruri dela țară. D. Mrejeriu arată mai întăiu cit de mult s-a schimbat viața la țară față de un trecut relativ destul de apropiat. Țăranul astăzi se-mbracă prost, cu lucruri pe care ou și le mai face el, se hrănește mizerabil, vara mun-

cește de istov, învremene iarna trindăvește și se otrăvește cu rachiu; țărancă nu mai este ca altădată gospodină, nu știe țese, nu știe crește copii; iar tinerețea nu mai are buna-cuviința și rușinea ce se cade față de oameni. Școala apoi este considerată ca o păcoste, fiindcă poporul nu-i înțelege rostul. Autorul dă interesante observații asupra hărniciei fetelor ca școlărițe și asupra influenței binefăcătoare a școlii asupra lor. Dacă această influență e relativ mică, cauza este că școala sătenească nu este potrivită nevoilor vremii. Autorul este de părere că „după cursurile teoretice trebuie 1—2 ani de gospodărie adevărată (curs complimentar obligator), unde absolvenții primari să deprindă, din practică, gospodăria cea bună potrivită sexului”. Absolvenții și absolventele școlilor sătenești cetesc puțin după terminarea școlii, puțin și de obicei lucruri de prost gust. Cu această ocazie autorul scrie următoarele rînduri vrednice de luat în samă: „pentru absolvenții școlilor sătenești trebuie cărți anume potrivite cu nevoile vieții și cu sufletul poporului. Pe lingă sfaturile despre viață și gospodărie, scrise ușor, sub formă de întimplări și istorisiri, trebuie presarate ziceri populare, cîntece, giuime, snoave, povești și legendă, toate morale și moralizatoare, în legătură cu diferite păcate și vrednicii. Acestea s înțelese și gustate, pentru că s izvorite din sufletul poporului și continuă lirul neamului, pe lingă că desfătează și atrag. Și poate ar fi bine cu de acest soi de cărți să îngrijască însuși ministerul școlilor, publicînd concurs și dînd aprobare lucrărilor bune. Rein, marele pedagog german, îndeamnă pe părinți și creșcătorii „să privească tot mai adînc în trecutul german și în germanism, să învețe a cunoaște tot mai deslușit și să îmbrățișeze tot mai călduros folklorul și arta populară”.

Broșura este scrisă cu multă iubire pentru săteni, cu mult bun simț, cu multă îndeminare stilistică, pe alocu-rea chiar frumos, căci d. Mrejeriu este unul din cei mai vrednici învățători din țara noastră.

G. P.

* * *

Emile Verhaeren. *La Guirlande des Dunes.* Marele poet belgian, cîntătorul tumultuos și vizionar al „orașelor tentaculare”, se arată în noul său volum de versuri, ca un patriot și sociolog iubitor al țărănimii.

Întă cum cită exodul țărănimii spre orașe și țări depărtate:

„Pourtant voyant la mer, toujours là
devant eux,
La mer où bondissaient les barques
des yeux

Dans la tempête et la houle rebelle,
Parfois l'un d'eux, l'aîné des gars,
Sans dire un mot, marche vers elle,
Et part..

„Chacun en parle et les parents se
taisent.

L'un dit: „Il est parti du côté de la
mort”,

D'autres le voient, sous de grands
cieux de braise,

Meuer sa vie aux Amériques d'or...

Tous le blâment et tous en rêvent...
Un jour on a reçu des lettres de lâ-
bas,

Et voici que déjà le frère en écoutant
le frère,
De l'autre bout des mers et de la terre
Crier vers lui,

A quitté, tout à coup, sans rien dire,
la nuit,

Pour s'en aller aussi chercher fortune,
Le pauvre champ volé, an par an, jour
par jour,

— Hélas avec quelle force et quel a-
mour—

Au sable avare et violent des dunes.—

*

Prof. Dr. Petrini Paul.—*Cum trebuie reorganizată Asistența sanitară a țărănimii.*—București 1907. În această broșură (34 pg. și anexe) d. Dr. P. P. dă publicității propunerile susținute de D-sa în calitate de membru al comisiunii parlamentare

pentru studiul reformelor în chestia agrară. D-sa spune „că prima chestiune de rezolvat, fără cea mai mică întârziere, este aceea a unei legiuiri echitabile pentru regularea în mod trainic a raporturilor dintre proprietar, arendaș și sătean, căreia trebuie să-i urmeze imediat o a doua legiuire, tot atît de importantă, prin care să se dea posibilitate țărănilor harnici de a-și procura și diusul din rodul economiilor sale—ca și orășanul cel avut și prevăzător—o palma de pămînt.” „Numai aceste două singure legiuiri însă nu vor fi deajuns pentru rezolvirea întregii chestiuni țărănești, a cărei complexitate reclamă și alte cite-va legi” care să corespundă la următoarele nevoi:

1) Reforme în administrația comunelor rurale;

2) O justiție cit mai lesnicioasă și mai expeditivă;

3) Introducerea învățămîntului primar combinaț cu acela al unui meșteșug;

4) A se construi localuri de școală în toate satele și cătunele și a se completa numărul de învățători necesar pentru întreaga țară;

5) A se alcătui pentru seminarii un program de studii potrivit cu scopul acestora, spre a se asigura femeinic ridicarea demnității și a prestigiului preoților printre țărani;

6) În fine o radicală reformă a organizațiunii noastre sanitare, care să prevadă toate mijloacele necesare pentru o reală îmbunătățire a asistenței sanitare la sate.

De acest din urmă punct D-sa se ocupă în special. După ce face critica sumară a actualei organizații sanitare, care nu-i de nici un folos nici pentru țărănimie și nici pentru medici cari s puși în imposibilitate să răspundă chemării lor, D-sa propune „stabilirea unui nou sistem de organizare a serviciului sanitar rural.”

„Punctele de căpetenie cari ar alcătui, așa zicînd, bazele acestui nou sistem de organizațiune a serviciului sanitar rural sînt următoarele :

1. Intreaga țară care are o întindere de 10.768.400 hectare sau 107.648 km. p., să se împartă în 320 ocoale sanitare, avînd adică în medie cîte 33.651 hectare sau 336 km. p.; iar la stabilirea întinderii efective a fiecărui ocol să se țină seamă și de densitatea populației.

2. În centrul fiecărui ocol să se înființeze cîte un spital care să aibă farmacie, pavilion de izolare pentru boale contagioase, baie, sală de consultații, cum și locuințe pentru personal, și care să fie dotat cu mobilierul și instrumentele necesare și cu un vehicul de transport.

3. Fiecare din cele 320 spitale de ocol să aibă—proporțional cu cifra populației din cuprinsul ocolului—un număr de 12—25 paturi, dintre cari o treime pentru femei și două treimi pentru bărbați.

4) Fiecare spital de ocol să aibă următorul personal :

- a) un doctor în medicină, director al spitalului și șef al ocolului sanitar;
- b) un farmacist în gradul de asistent;
- c) o moașă;
- d) doi sub-chirurghi, agenți sanitari;
- e) un bucatar;
- f) doi—trei servitori.

5) Cele 320 ocoale să fie grupate în 8 regiuni sanitare, cuprinzînd fiecare cîte 40 de ocoale. *

6) În fiecare din cele 8 regiuni să se înființeze, pe cît se va putea mai în centru, cîte un spital regional...

7) Fiecare din cele 8 spitale regionale să cuprindă un serviciu medical și altul chirurgical, ambele cu cîte 25 de paturi... „și să fie înzestrat cu un automobil.

8) Personalul fiecărui spital regional să fie compus din : a) un doctor în medicină, director al spitalului și

inspector al regiunii sanitare ; b) doi medici, sub-inspectorii ai regiunii sanitare ; c) doi medici, din cari unul specialist în boalele interne iar celălalt chirurg și moașă, însărcinați cu conducerea celor două servicii ale spitalului ; d) un medic bacteriologist ; e) un licențiat în farmacie, farmacist-șef ; f) doi sub-farmaciiști ; g) două moașe ; h) doi sub-chirurghi ; i) un întendent ; j) un copist ; k) un mecanic ; l) doi laboranți ; m) un autopsier ; n) un grădinar ; o) un bucatar ; p) șapte servitori.

9) În Capitala țării să se înființeze o „Farmacie centrală a Statului” pentru aprovizionarea cu medicamente și pansamente a tuturor farmaciilor dela spitalele de ocoale și dela cele regionale.

10) Personalul Farmaciei centrale a Statului să fie compus din : a) un farmacist-șef ; b) doi sub-farmaciiști ; c) patru asistenți în farmacie ; d) opt elevi în farmacie ; e) opt laboranți ; f) un contabil ; g) un ajutor-contabil ; h) un copist ; i) un întendent-magaziner ; j) un servitor.”

Spre a pune în evidența superioritatea acestei organizații, D. Dr. P. P. dă îndatoririle personalului spitalicesc : „Medicul în dutea sa calitate de director al spitalului și de șef al ocolului sanitar”, cauta bolnavii din spital, dă consultații gratuite și inspectează cel puțin odată pe săptămînă fiecare comună și cotună din ocolul său, „iară ori de cîte ori va fi chemat de vre-un bolnav va fi obligat a se duce să-i dea ajutorul său medical, primind pentru aceasta un oarecare onorariu, potrivit cu situațiunea materială a bolnavului și cu timpul în care va fi fost chemat.”

Cîte comuni și cotune vor fi cuprinse în ocolul sanitar, d. Dr. P. P. nu arată, și deci ie greu de stabilit dacă medicul director al spitalului și șef al ocolului sanitar, nu se va găsi în a.

ceiași situație ca și actualul medic de plasa. Acesta din urmă nu-și poate, în mare parte, împlini sarcina din cauza prea marelui întinderi teritoriale, iar cel al d-lui dr. P. P. din cauza prea marelui întinderi de atribuțiuni, cu tot ajutorul ce i l-ar putea da automobilul dela spitalul regional.

Pe urma d. dr. P. P. da atribuțiunile întregului personal enumerat mai sus, așa că nici mecanicul care trebuie să îngrijească de băi și de automobil și nici grădinarul an-s uități. Ni se pare însă că elementul principal a fost uitat: *țărănimoa*. În adevăr o asemenea reorganizare a serviciului nostru sanitar rural este adevărat că ar atrage după sine o parecare sporire a cheltuielilor. (In *capul cui se sparg sporirile de cheltuieli bugetare în țara noastră, se știe*). De vom ținea seamă însă de serviciile reale ce le-ar aduce țărănimii un astfel de sistem. Și tocmai demonstrarea aceasta, măcar teoretică, u'o găsim în broșura d-lui dr. P. P. Se știe că înbrămirile rurale fusese teoreticește dovedite ca bune, iar în practică au dat rezultate oribile.

S'ar putea deci foarte bine ca sistemul d-lui dr. P. P. să dea rezultate practice foarte bune deși teoreticește ar fi cam greu de dovedit.

Dela pg. 29--34, autorul se ocupă cu partea financiară, arătând că actualmintе asistența sanitară ne costă 5.511,597 lei, iară după sistemul d-sale ne-ar costa 6,765,420 lei, avînd avantajul de-a avea 320 spitale deocol, 8 spitale regionale și o farmacie centrală.—În anexe nu găsim numărul actual de spitale, ceia ce-ar fi fost interesant.

Dr. N. Q.

N. Bănescu. *Viața lui Pericle*, traducere: Plutarc, București, 1907. Preț 1 leu.

În criza prin care trece astăzi ve-

chiul elasicism la noi, traducerea din mării scriitorii greci sînt binevenite. Sînt binevenite cu condiția însă ca traducătorii, dîndu-și sama de greutatea sarcinii, să cunoască cît mai adînc toate mijloacele de care dispune în realizarea frumosului alii limba din care traduc, cît și aceia în care traduc. Așa că cine citește opera lor, să simtă aceiași fiori ai artei pe care i-ar simți în fața originalului.

Aceasta însă totdeauna e o greutate cu neputință aproape de învins, și face ca bunele traduceri să fie tot așa de rari ca și originalele. În ce privește traducerea de față, observăm că d. B. nu pare a fi atît de familiarizat cu limba elină, încît să încerce a transpune în romînește pe scriitorii greci cu toată plasticitatea, grația simplă și necăutată a stilului lor. Lucrarea sa tradează că s'a folosit prea mult de dicționar și foarte rar reușește să redă stilul colorat, bogat în metafore al originalului. Așa următorul pasaj, ales la întimplare: *Κάλλει μὲν γὰρ ἑκαστον εὐθὺς ἦν τότε ἀρχαίου, ἀκμῆ δὲ μέλρι τὸν πρόσφατον ἔστι καὶ νεουργόν, οὕτως ἐπανθῆει καὶ νότης αἰετὶς ἀδικτον ὑπὸ τοῦ ἡρόνου διαθηροῦσα τὴν ὄψιν, ὡσπερ ἀεθάλεις πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγγίως καταμεγεγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων*, îl traduce astfel: „Fiecare dintre inșele, prin frumuseța sa, căpăta de îndulă ce se săvîrșea, un caracter de autlichitate, iar prin înfățișarea de tinerețe are pană azi un caracter de lucru prospăal. Atît de mult strălucеște o nouate care îi păstrează în totdeauna înfățișarea nealinsă de atacurile vremei, ca și cum aceste opere ar avea un suflet fșăă bătrîneță, răsplîndit în ele ca o suflare veșnic înfloritoare.” (XIII. 34). Prin școlărește! Pasajul acesta eu l'aș fi tradus astfel: „Prin frumuseța lor aceste opere luau imediat un aer de majestate antică și totuși prin

frăgezimea liniilor astăzi chiar, abia par așite din mina artistului. Așa de mult aerul lor de strălucitoare încrețea a îndepărtat dela dinsele loviturile vremii încât n'ar parea că port în ele o viață și un suflet ce nu știu ce'i moartea.* Căci nu cuvântul, ci spiritul textului trebuie redat.

Iuliușiu apoi neexactități, care schimbă sensul textului. Următoarea frază de pilda: "Ἐκώλυε δ' οὐδ' ἄν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτογλάνειν καὶ τὸν μᾶναιν, τὸν μὲν τὴν αἰτίαν, τὸν δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνειν" o redă prin: „nimic nu împedeca cred ca și filosoful și ghicitorul să fi nimerit-o, unul pricepind bine cauza, celălalt efectul.“ (VI. 18). Pe cînd în realitate trebuia așa tradusă: „cred însă că se putea foarte bine să aibă amîndoi dreptate și filosoful și ghicitorul; unul să explice bine cauza, celălalt scopul.“ Căci aici e vorba de dualitate, iar infinitivul nu e nici odată categoric afirmativ, sau: Πάλαι γὰρ αὐτὸ, φησι, λόγοισι προάγει Περικλέης, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ, o traduce așa: „de mult, zice discursul, Pericle o îndeamnă prin vorbele sale, de fapt însă nimica nu mișcă.“ (XIII. 35). O traducere mai în spiritul limbii ar fi: „din gură zice el, Pericle îl tot sfirșește de mult, numai treabă se nu prea vede“.

Alteori, urmărind prea servil textul grec, neocotește spiritul limbii noastre și ne da frase lungi și încurcate. Iată una: „comicii prinziind acest svon îl acoperiră de multe ocări pe acesta învinovățindu-l și asupra soției lui Menip, prietenul și locotenentul său, și în privința creșterii păsărilor de către Pirilamp, curo, fiind prieten cu Pericle, era învinuit că dădea păuni femeilor cu care acesta avea legături...“ pag. 37).— Dar spiritul limbii îl neocotește și prin galicisme imposibile ce roesc pe fiecare pagină. De pilda: „Unia a mindria sa multă aroganța și

dispreț (I. 17.) sau „[Pericle] aruncă cu urdoare poporul în mari proecte de clădiri“ (32), ori: (Targelia) fiind frumoasă de chip... îi câștiga marelui rege [pe șefii politicii] 52.—etc, etc.

Dacă d. B. nu a putut să ne redea unii de loc partea artistică a lui Plutarh, a reușit cel puțin, cu excepții, să facă o traducere clară și pe unele locuri chiar plăcută. Un lucru foarte folositor, cred, ar fi fost mai multe note și mai ales citirea textului lui Tucidide pentru înfregirea portretului lui Pericle, cam șters așa cum reesă din textul tradus. Căci Plutarh n'a înțeles în totul pe marele om de stat.

M. J.

* * *

D. Draghicesco. *Le problème de la conscience.* Etude psychosociologique. F. Alcan. Paris. 907, Prix : 3 fr. 75.

În acest nou volum, cunoscutul sociolog tratează probleme generale de filosofie socială, ba chiar emite vederi metafizice asupra lumii, discutînd chestii dintre cele mai importante, dar și dintre cele mai grele de rezolvit. Partizan al punctului de vedere social în psihologie, autorul socoale conștiința ca rezultatul exclusiv al adaptării omului la mediul social, după cum corpul e acel al adaptării sale la mediul fizic. Cu și dreptul și moralitatea, conștiința e un produs al evoluției istorice și educația nu face decît să reia opera procesului istoric. Științele sociale, crede d. D., trebuie să se substituie în studiul spiritului și al conștiinței psihologiei tradiționale. Căci formele spiritului derivă din raporturi interindividuale organizate, din formele și structurile sociale. Morfologia socială e principiul legilor conștiinței. Psihologia, întrecit e bazată pe studiul omului în el însuși, n'a făcut și nu poate face progrese reale. Nici psihologia introspectivă, nici cea fiziologică n'au putut stabili în mod științific cele două legi

ale activității sintetice a conștiinței și a asociației ideilor. Obiecțiile pe care le adusese odinioară Comte împotriva caracterului științific al psihologiei sînt în parte juste. Sigur, metoda, care poate duce la legi psihologice raționale, e aceea rare-pornește nu de la studiul indivizilor în ei înșiși, ci dela acel al raporturilor sociale sau inter-individuale. Psihologia individuală e o știință lipsită de utilitate și de viitor, ea trebuie înlocuită printr-o psihologie socială. Dar și o sociologie obiectivă, care exclude din cercetările sale individul conștient, pentru a nu ținea samă decît de noțiunea de societate, e tot atît de sterilă în rezultatele ei. Dl. D. combate părerile lui Durckheim care exclude partea individuală și psihică a fenomenelor sociale și aplică în sociologie metoda obiectivă a științelor fizice. Partea psihică a fenomenelor sociale nu poate fi eliminată, omul cu ideile și activitatea sa nu poate fi identificat cu obiectele exterioare. Individul, produsul al vieții sociale, poate deveni la rîndul său agent activ și cauză eficientă a fenomenelor sociale. Ca și psihologia, sociologia trebuie să tindă a deveni o interpsihologie socială, înaintînd în direcția indicată de Tarde și de Baldwin. Raportul între social și psihic duce la contradicție și la confuzie chiar în opera unui Wundt, fiindcă psihologia și sociologia nu pot exista ca științe separate și independente una de alta. Ele nu se pot identifica decît pe terenul moralei, actele morale fiind în același timp individuale și generale, psihice și sociale.

De acordul cu sine și cu alții, din punct de vedere teoretic, atîrnă posibilitatea unei științe sociale și psihologice și de realizarea acestui acord, din punct de vedere practic, atîrnă înlăturarea suferințelor morale și psihice ale omenirii. Kant a încercat realizarea acestui acord din punct de vedere teo-

retic și a indicat ca mijloc al moralității jertfirea dorințelor personale în fața rațiunii. Comte, înlăturînd speculațiile metafizice, a căutat să creeze acordul spiritului omenesc cu el însuși, reluînd încercarea lui Kant. Din punct de vedere practic, două mișcări sociale au contribuit deasemenea la crearea acordului social și psihic: una e curentul marelui revoluții franceze, reluat de Napoleon, care a reușit pentru moment să ridice voința unui singur om ca principiu de legislație universală, și alta e mișcarea socială începută de Fourier și Saint Simon. Fondul mișcării democratice e tendința către regularitatea și spiritul legislator, care înfrînăază egoizmul capricios și anarhic. Ideia de egalitate e leit-motivul mișcării democratice și către ea tinde progresul științelor și al educației. Ideia de individualitate complexă și complect formată nu e în antipomie cu dînsa. Socializmul a încercat să rezolve, din punct de vedere practic, problema pusă de Kant. Scopul său, ca și acel al marelui cogitator, e universalizarea individului, crearea generalității, stabilirea coerenței psihice interioare prin acea a raporturilor interindividuale. Dar dacă psihologia și sociologia vor coincide o dată în evoluția lor viitoare, astăzi legile sociologice nu se pot desigur identifica cu cele psihologice. Această diferență nu e inerentă ambelor discipline, ci e datorită faptului că n'am putut cunoaște până azi adevăratele legi ale lumii morale, ci numai simple lor aparențe. Pe cînd științele naturii sînt dominate de postulatul causalității mecanice, postulatul teleologic și ideea de valoare se impun în științele sociale și morale. Din cauza aceasta în domeniul lor nu se poate face, cum crede Levy Brühl și alții, o deosebire radicală între arta și știință. Legile sociale sînt profund deosebite de cele naturale și nu pot permite o preve-

dere riguroasă și sigură, ci cel mult un calcul al probabilităților. Pe cind legile naturale sînt verbe la indicativ, cele sociale sînt verbe la imperativ, sprijinite în totdeauna de sancțiuni precise. Legile sociale și morale comparate cu cele naturale pot fi cel mult numite veleități de legi și complexitatea ca și iregularitatea adeseu ireductibilă a fenomenelor sociale e o dovadă mai mult în sprijinul acestei teze. Acest nou mod de a înțelege științele sociale atrage după d. D. o schimbare în atitudinea investigatorului. Atitudinea obiectivă și contemplativă a savantului trebuie schimbată în aceste științe într-o atitudine activă și voluntară. Această atitudine voluntară, regulatoare și nivelatoare nu e poate aduce decît mișcarea democratică. Ea creiază regularitatea, și progresele acestei mișcări aduc pe acele ale științelor sociale, ștergînd diferența între legile psihologice și cele sociale. Cauza care face încă neexistente aceste legi, e în vîrstă prea fragedă a determinizmului social. Științele naturale ca și astronomia și chimia se ocupă cu un determinizim care numără milioane de ani. Regnul social nu numără decît cel mult douăzeci și cinci de mii de ani și trece, încă pentru multă vreme, printr'o perioadă de creație, de chaos și de anomalie. Din această cauză, viața socială nu s'a definit și nu s'a fixat încă în formele stabile și definitive, care sîngure îngăduie posibilitate unei științe, iar legile sociale și psihice nu pot fi încă decît veleități. Determinismul social nu va putea fi definitiv realizat decît prin progresul cunoștințelor, condiționat și el de integrarea și extinzarea societăților. Dar fenomenele sociale nu vor putea deveni regulate decît într'o societate izolată și ferită de orice element perturbator străin. Integrarea tuturor societăților în una singură va aduce o societate univer-

sală izolată, care avînd cunoștința completă a naturii va ajunge la ordinea finală și regularitatea legată. Socializmul va realiza odată această integrare, care va face posibilă sociologia ca știința exactă și pozitivă. Până atunci, să nu călăm în zadar legi sociologice care nu există, printr'o metodă obiectivă și contemplativă. Atitudinea sociologului față de viața socială trebuie să fie activă și voluntară. Singura metodă sociologică eficientă și eficace e mișcarea democratică și socialistă. Ea e o știință etico-socială vie, căci legile sociale sînt create prin decretul sufragiului universal. Evoluția conștiinței e paralelă cu cea a societății și cil timp aceasta nu-i terminală, numeroase conflicte au loc între știința și conștiință. Dar postulatele conștiinței enunțate odinioară de Kant: libertatea voinții, nemurirea sufletului, existența lui Dumnezeu nu sînt, după autor, incompatibile cu științele pozitive, ba chiar progresul complet al acestora va aduce odată deplina lor confirmare.

Lucrarea d-lui D. conține într'un spațiu restrîns un mare număr de idei, fapt care-i mărește desigur importanța și mai cu samă interesul, dar constituie și un defect însemnat pentru ea. Căci dacă unele din ideile cuprinse în această lucrare sînt adevărate sau juste, altele sînt simple afirmații cu un caracter vag, uneori serioase sau paradoxale, aruncate în grabă, ne susținute în totdeauna prin argumente serioase și, ceaia ce e mai grav, lipsite adeseori de cea precizie științifică, caracteristică disciplinelor pozitive și atît de necesară mai cu samă în studiile sociale.

Ideile autorului în privința originii sociale a conștiinței ca și criticele pe care le îndreaptă împotriva sociologiei obiective a lui Durckheim și a moralei sociologice a lui Levy Brühl, idei inspirate în cea mai mare parte din

operele lui Tarde. Mi se par adevărate și juste. Desubiectivarea fenomenelor sociale încercată de aceștia e desigur o eroare care se poate asama cu antropomorfizarea arbitrară a fenomenelor fizice, conștiința fiind caracterul specific și ireductibil al fenomenelor sociale.

Interesante și desigur mai originale sînt părerile autorului în privința deosebirii dintre legile sociale și cele naturale și mai ales explicarea acestei deosebiri ca și a lipsei de regularitate a fenomenelor sociale prin apariția lor în viața în univers și prin marea lăcomie a determinismului social față de vîrsta înaintată a determinizmului fizic.

Nu în deajuns de convingătoare mi se par obiecțiile aduse de autor împotriva posibilității psihologiei ca știință independentă, și hazardate, vîgi, nelămurite, afirmațiile sale asupra socializmului ca metodă activă și voluntară a sociologiei. Deasemeni vederile d-ului D. asupra viitorului integrării tuturor societăților într-una singură, cu și optimismul său în privința unei concilierii posibile a științei cu aspirațiile conștiinței religioase mi se par afirmații subiective și premature, excursii îndrăznețe dar aventuroase în plină utopie.

O. B.

Tereza Stratiulescu. Educația fizică, intelectuală și morală și Istoricul Externatului Secundar de fete din Iași.

Un singur volum de 364 pagini. Partea I, de 189 pagini, documentează în deajuns laudabilă intenție, a actualei Directoare a Externatului secundar de fete din Iași, de a comunica „mamelor și educatoarelor fetelor din școlile secundare”, sub forma de „Consfătuiri”, cunoștințele necesare pentru a putea deveni colaboratoare prețioase ale autoarei, în îndeplinirea se-

rioasei sarcini oficiale ce i s'a incredințat. Într-un stil, cînd prea popular, cînd prea... prețios și caustic, d-na Directoare expune grabit, cu oștiință fragmentare din locurile comune ale Igienii, Psihologiei, Pedagogiei... amestecate, pe lângă altele, cu admonestări irelitate împotriva oamenilor cari eventual ar putea fi în dezacord cu vederile d-sale. Tonul combativ, care face ca chiar discuția obiecțiilor ce se pot aduce la fixarea unui principiu general de educație, să ia fizionomia unei polemici militante, imprimă cărții un farmec deosebit, care, desigur nu e cel dorit de autoare.

O propunere: nu s-ar putea ca în altă ediție să nu se mai vorbească despre *organele spiritalului* (pg. 68) ori despre curioasa contribuție că *senzația ca fenomen intelectual curat, e obiectivă* (pag. 136)? Și, chiar cu riscul de a deveni prea pretențios, cer d-nei Directoare o mai blîndă atitudine față de Sîntaxa Română.

Partea II, de 175 pagini, e consacrată „Istoricului Externatului Secundar de fete din Iași”. O despotare conștiințioasă a vechilor arhive ale școlii, foarte prețioasă pentru acel care ar voi să facă istoricul școlilor secundare. De oareca autoarea nu se impacă cu actuala organizare a Externatelor de Fete, d-sa nu-și poate impune sacrificiul tăcerii la acest capitol, și propune: „Alt soi de „Iurcație”: carte de o parte, profesioni industriale de alta”. Asupra rolului social al acestui tip de școală, autoarea nutrește cele mai candido speranțe; numai prin această nouă organizare salvatoare: „Gospodina ori chilaria răminte prietenă și egală moralmente — poate superioară materialmente — cu cea mai savantă licențiată ori doctoră. Pînă nu vom] ajunge la aceasta, nu vom fi pus temelie necesară industriei noastre naționale și nu vom fi sfîrșit cu așa numitul proletariat intelectual”.

Iată dar misterul neizbutirii strădăniunilor pentru a forma în țara noastră o adevărată industrie națională, lipsită de proletari intelectuali ! Dacă autoarea ne-ar fi arătat numai idealul fără să ne arăte și mijloacele de a-l atinge, ea ne-ar fi tulborat numai cu fiorul nepuinții, dar nu, ea ne dă și mijloacele : „Și mijloacele ?—Mijloacele trebuie să vie de undeva și au să vie. Cu toată restriștea prezentului, să nu pierdem nădejdea în viitor... Deciind există neam Românesc, inimile generoase n-au lipsit : pentru tot felul de instituții, și mai meritoase și mai puțin meritoase s-au găsit donatori generoși, și nu se vor găsi pentru școala de educație secundară generală dela Golia ? Ori nu cunosc eu inima Românească, ori se vor găsi mulți și puternici, și care și cu banul și cu cuvântul lor vor sprijini această școală, a cărei menire în viitor e să devie inima educației fetelor Române din Nord-Estul regiunii locuite de Români—aș zice a tuturor fetelor Române, dar Golia va fi pe atunci prea îngustă ca să le încapă pe toate... Astfel de viitor îi trebuie Externatului Secundar din incinta Goliei !“ Uitasem să spun că volumul are o singură ilus-

trație : turnul Goliei, pe copertă, și un motto : „La un sac de învățătură trebuie un car de minte“. Pentru producerea acestui volum, autoarea ne arată în „Bibliografie“ că a consultat o bogată literatură : 12 autori engleji cu 20 opere ; 12 autori germani, cu 13 opere ; 2 autori italieni, cu 4 opere ; și 5 autori, franceji cu 9 opere.

I. B.

I. L. Caragiale, 1907. Din Pri-măvară pînă în Toamnă. București 1907. Tipografia „Adevărul“, prețul 30 bani.

În ultimul moment primim această broșură de 32 pg., în 16°, o salină puternică și colorată a societății noastre întregi, pe care ne-o daruște marele taciturn—cum îi place să fie acum lui Caragiale—in formă de note asupra cauzelor nenorocirilor noastre din acest an și a mijloacelor de îndreptare.

Relevăm ideea fundamentală a acestui studiu : îndreptarea rețelilor de care suferim, nu e cu putință fără chemarea la viață politică și culturală intensă a adâncilor mase populare, a adevăratului popor român.

Va mai urma ? Și citid ?

C. S.

Revista Revistelor

Convorbiri literare. (Octombrie). D. Mehedinți reeditează banalitățile spuse cu ceva mai multă coerență, trebuie s'o mărturisim, de d-ii O. Densușianu, M. Dragomirescu, și M. Rimaiceanu. Savantul geograf ne acuză că ne facem treburile politice prin literatura că o publicăm.

Dar, cum se întâmplă adesea, d. Mehedinți poate nici n'ar fi hâgat de samă atacurile noastre aduse „Frumosului”, deși ne celește revista, dacă un savant zoolog nu i-ar fi spus lucrul, asigurând pe d. Mehedinți că noi, ceștia dela „Viața Românească”, „infectați de politicianism”, îi persecutăm Frumosul.

Apoi, dacă am fost demascați, facem mărturisiri complete; lucrurile stau așa cum le spun d. Mehedinți... D. Sadoveanu, sub pretext de „Insemnările lui Neculai Maneu”, tratează chestia tocnelilor agricole; d. Brătescu, sub pretext de „Cucu Alacu”, tratează chestia monopolului alcoolului în „Contravenție” oro curajul să trateze apronpe pe fața aceiași chestie; d. Goga, sub ridicolul pretext de „O rază”, tratează reforma judecătorilor de ocol.

Ba putem face oarecare destăinuirii de un caracter și mai... redacțional. În prețuia convocării comisiilor parlamentare, guvernul avind nevoie de „literatură” în sprijinul reformelor sale, secretariatul nostru de redacție a comandat d-lui Sadoveanu „Un cal ș'un

om”, d-lui Brătescu-Voinești „Inimă de tată” și d-lui Goga „Fecunditas”... Ei s'au executat ș'acuma pot tuna amiciei politici ai d-lui Mehedinți rit la place, partidul liberal zimbește... Guvernul le opune „Un cal ș'un om”!

Dar noi, pe lângă colectivști, sintem, cum, se știe, și jidano-socialisto-internaționalști, și deoarece am intrat pe calea mărturisirilor—da ce n'am mărturisit că „Legenda Funigeilor” ne-a fost comandată de „tovarășul” Bebel?

Și cine nu știe istoria poeziei d-lui Vlăhuță „1907”, despre care vorbește și d. Mehedinți? D. Stere, voind să ajungă sfetnic al Majestății Sale și știind că Regele este antidinastie, a comandat d-lui Vlăhuță (prin telefonul Prefecturii de Poliție) poezia știută... Și cum și d. Vlăhuță cugeta la un *benemerenti* și la o pensie viageră din caseta Regelui, poetul—palatist s'a și executat.

Așu se face „poliția”, fiind o pricepi bine!

Alții,—ce? Au o hursă, o estedvă, o diurnă, o carte didactică aprobată, iar o diurnă... mai știm ce? Mizerie goală... Dacă nu fac poliția...!?

Dar să vă mai dăm dovezi de „politicianismul” nostru, tot după d. Mehedinți:

Colaboratorul nostru, d. Ibrăileanu, analizând opera d-lui Brătescu-Voinești, a făcut ipoteza că, după evoluția de

până acum a acestui scriitor, e posibil ca activitatea sa literară ulterioară să fie mai semnificativă și mai revoluționară... Apoi ce voiți mai multă „politică”! Și încă ce politică! Anarhistă! De data aceasta d. Ibrăileanu făcea dizidență și față cu d. Sturdza și față cu Bebel... Dar—de ce să nu-l denunțăm, dacă a scapat sagacității d-lui M.?—și d. Stere, acum uu an, făcea anarhism cind vorbea de opera *revoluționară* a defunctului Ibsen... Și, fiindcă ne-am pus cu tot dinadinsul să dăm foc țării, anunțăm că vom arunca în curind o mașină infernală, căci posedăm în saltarele redacției noastre și vom publica un articol asupra operii *revoluționare* a dramaturgului Bernard Shaw... Așteptăm pe „lovărășul” Shaw la clubul nostru, a cărui deviză este, cum se știe: „Ni dieu, ni maître”!

...Căci de unde D-zeu să știm noi că una-i politică și alta literatura!

Dar... să-l tratăm puțin mai în fond pe d. Mehedinți.

Crede acest domn ca tot dinadinsul că-și va înșela puținii săi ceilalți?

...Parcă revista *noastră* ar fi clandestină!... Dar ia să vorbim și noi ceva, dacă a venit vorba de politică în literatură: D. Mehedinți a moștenit *Convorbirile literare* și, ca orice moștenitor, trebuie ca, dacă treaba e cinstită, pe lângă beneficii să aiba și sarcinile moștenirii... Și fiindcă d. Maiorescu n'a plătit eteva datorii, o silit d. Mehedinți să le plătească, dacă ține ca afacerea să fie liquidată onorabil... Iată cam despre ce este vorba: D. Maiorescu a spus că patriotismul n'are ce căuta în literatură, căci, întreba D-sa: „Există un singur vers de patriotim francez în Racine, Corneille?” La aceasta d. Ghera i-a răspuns întrebându-l: „Dar în Hugo nu există?

Și cite?... Si d. Maiorescu n'a răspuns, a rămas dator, iar d. Mehedinți, dacă are pietate filială, să răspundă D-sa.—D. Ghera a mai observat că d. Maiorescu, care spune că patriotismul n'are ce căuta în poezie, a lăudat pe Alecsandri pentru că a cîntat „șovinismul”... D. Maiorescu n'a răspuns... Să plătească d. Mehedinți și această datorie!—D. Maiorescu a făcut un raport favorabil d-lui Goga pentru poeziile patriotice ale acestuia... Pentru ce a făcut acel raport favorabil, dacă patriotismul n'are ce căuta în poezie?—Dar d. Maiorescu nu s'a explicat!... Să plătească datoria ilustrul său moștenitor!—D. Maiorescu, detestînd „politică” în literatură, n'a amintit în raportul său cele mai frumoase poezii ale lui Goga, „Rugăciune” și „Clăcașii”, dintre care a doua există în toate conștiințele românești,—dar a publicat în „Convorbiri literare” și a lăudat *Sătira III* a lui Eminescu, care e un pamphlet împotriva *partidului liberal*... Să ne răspundă ilustrul moștenitor: *Sătira* lui Eminescu e sau nu „politică în literatură”? Și, dacă atacul împotriva unui partid nu e „politică”, atunci cîntarea suferinții celor „ofensați și umiliți”, ea, e „politică”?

Am somat odată pe geograful geograful să ne spună dacă ar fi publicat sau nu „1907”, neînduindu-se un moment că răspunsul său n'ar fi afirmativ. Dar acum acest domn ne împulă că am publicat această poezie. Va să zică el n'ar fi publicat-o. Pentru ce? Pentru că e mai slabă decît a colaboratorului său d. Ciuchi? Ori pentru *ideile* din ea? Și dacă pentru *ideile* din ea, atunci cine face „politică în literatură”? Noi, care publicăm orice poezie frumoasă, ori d. Mehedinți care nu publică o poezie cînd nu cadrează cu ideile sale? Cine exclude unele poezii și primește pe altele din cauza *politicei*? Noi sau D-sa?

Dupa „teorelele” ce ilustrul geograf

estetician dezvoltă în „articolul” său, e clar că el n'ar fi publicat „Noi vrem pământ”, — pentru ce? Pentru că poezia e „revoluționară”! Dar Salira III e „artă pură”, — pentru ce? Apoi pentru ce... Pentru că e împotriva „revoluționarilor”!

Să mai vorbim noi, acum, despre conștiințele acestui geograf asupra criticii și esteticii literare? Apoi el e sigur că în „țările cu cultură veche” (al căror reprezentant e la noi ei) criticii și esteticienii au căzut de mult de acord asupra concepțiilor asupra artei, și că concepția care a triumfat acolo e aceea a d-lui Maiorescu.....D. Mehedița, crede că ultimul cavint în estetica și critica literară e doctrina artei pentru artă, care domnea pe la 1860, în vremea d-lui Maiorescu. Apoi se îngala amar, teoriile estetice ale d-lui Maiorescu sînt tot așa de la ordinea zilei cași cele sociale ale d-lui Carp (guberniile, etc!). Ilustrul geograf citează *Revue des Deux Mondes*, pentru că nu știe că acolo a scris pînă erii Brunelière, dușmanul străvechii concepții pe care d-șsa o crede contemporană, pentru că nu știe că acolo scrie, ca cel mai însemnat colaborator, Melchior de Vogüé, un apărător al tezisului în artă, pe care și noi îl combatem (Vezi *Cronica Literară* din acest număr). Ilustrul geograf citează o frază, care i se pare mai sonoră, din Goethe, frază care nu e în chestie, — afară de aceea că, din Goethe, se pot cita fraze pe care nu le-ar gesticula geograful... Dar acest geograf, care se specializează acum în critică, publică, în același număr, un articol în care se spune că Sully Prudhomme este „gloria cea mai curată și mai senină a poeziei”. Dar Sully Prudhomme a spus: „Poetul simte pe sîma sa proprie speranțele, părerile de rău, avînturile de încredere sau de răz-văritare ale compatrioților săi, fie că e vorba de politică, de religie sau de orice alt interes moral. de or-

din poziție ori transcendent” (*Testament Poétique*, Introduction). — Ce zice domnul Mehedița? Ce Abere, ce „Kebias”, mai e și această „cea mai curată și cea mai senină glorie a poeziei”? „Politica”, „răzvrătire”!! Apoi dacă Sully Prudhomme n'a trăit într-o „țară de veche cultura”? Dacă n'a fost discipolul d-lui Maiorescu! Dacă a fost un politician! Dacă n'a fost autor de cărți de geografie de școlile primare!...

A, știu noi ce se ascunde sub aceste poze de apărători ai Frumosului (pe care nimene nu-l primejduește, căci frica Dv. e năzăreală curală)! Știu noi ce înșamnă frica aceasta de „politică”? (Ce-or fi înțelegînd ei prin aceasta „politică” din buvelele și poeziile noastre?). Dar, pe altă dată...

Colaboratorul nostru d. Zigara-Samurcaș scrie o cronică artistică: „Arta rusească la Paris”...

Un articol despre Leopardi, în care se laudă și poezia... *patriotică* a marelui poet italian. (Cu voia d-lui Mehedița?)

Lucentărul (N-rale 19, 20, 21; Octombrie și 1 Noembrie).

O frumoasă poezie de Goga; *Afințit* (în No. 21); versuri de colaboratori ai revistei; proză, din care remarcăm o navelă a d-lui Agirbiceanu: *Nepotriviri*; urmare la *Monumentele antice din Roma* de d. Murru; „*Prăpilea*” artistice, (o introducere la un șir de studii asupra artei Apusului”, pe care le vor scrie diferiți colaboratori ai revistei) de d. M. S. Rimniceanu, etc. etc.

Junimea literară, (Cernăuți, (Noembrie 1907).

D. Dionisie Olinescu începe tipărirea unui studiu asupra rămășițelor traço-dace, dîndu-ne în numărul acesta o listă a diferitelor triburi dace, despre care se găsesc pomeniri în diferite scrieri vechi și în diferite monumente. — Un îndemn pentru ca Romînia să se ocupe cu industria dan-

telei îl dă în articolul său, însoțit de 10 ilustrații foarte reușite, d. Ilie Veslovschi. — Colaboratorul nostru, d. G. Tofan, cu ocazia morții lui Iosif Vulcan, publică o noliță asupra colaboratorilor bucovineni ai revistei „Familia”: S. Fl. Marian, D. Petrino. I. și V. Bumbac, D. Olinescu, Părintele C. Morariu, I. G. Sbiera și alții. Autorul articolului constată că, pe vremuri, „Familia” a fost revista rominească cea mai citită în Bucovina, și tot odată aceia care a avut cei mai mulți colaboratori dintre bucovineni. Dl. Iancu I. Nistor publică un necrolog al decedatului dr. V. Gălină, iar d. Liviu Marian traducea unui capitol din studiul profesorului vienez dr. E. Reich asupra lui Ibsen. Revista mai publică o scurtă darsă de samă asupra traducerii d-lui Murnu (Iliada), amintirile defunctului S. Fl. Marian despre Axente Severu, citeva scrisori de-ale lui Hasdeu și Iosif Vulcan către Părintele Marian, și mai multe bucăți în proză și versuri de d-ului A. Gorovei, V. Loichiș, V. Iluțan, Leandru, Gramdă și alții.

Sămănătorul. (Octombrie). Din numerele de pe această lună, reamărcăm un „fragment” de d. Sandu-Aldea, *Pe drumul Bărăganului*; citeva scene, bine prinse, din viața unor tipuri specifice regiunii; o viasă schiță de d. A. Gorovei; frumoase poezii de d-ului St. Iosif (*Amiază, Unui tânăr*), D. Anghel (*Visul unui Nibelung*) și vișuele cronici vesele, pline de umor, iscălite A. Mirza: *Doleanțele unui ex-troglodit în preajma S-tului Dumitru*, mizeriile unui chiriș, care eugeță cu nostalgie la vremea când își avea asigurată locuința... lacustră; *Protestul circumarilor*, al cărui subiect îl giciți.

Floarea darurilor. (Octombrie). D. Iorga nu e omul care să rabde regimul de abstenență ce și-a impus: de a nu se amesteca, în această revistă, în chestiile la ordinea zilei... Pe 'nce-

tul, d. Iorga devine contemporan. În *Educația națională și literatura militantă*, d. Iorga are curajul de a spune acest adevăr, că „Tinerii trebuie să fie, neapărat, reprezentanții, legați între ei prin lanțul, mai tare decât fierul, al convingerii și credinții comune, ai literaturii militante pentru scopurile sante ale culturii rominești”. Parcă-i văd pând de indignare pe toți Dragomireștii dela toate Convorbirile d-lui Maiorescu! — În *Falsificarea operelor de tinereță ale lui Alecsandri*, d. Iorga arată că acele „opere de tinereță”, pe care le celim noi în diferite ediții, nu sânt așa cum le-a scris înăm Alecsandri și că Alecsandri însuși le-a stricat... îndreptându-le. Descoperirea este interesantă: dar cind d. Iorga cere restabilirea operei lui Alecsandri, împotriva lui însuși, lucrul ni se pare că nu mai e așa de simplu: Avem noi dreptul să spunem că *adevărul* Alecsandri e acela, pe care însuși poetul l'a renegat, el care are acest drept suveran?

Viitorul Social. No. 3 (Octomb.)

Semnalăm articolele despre „Femeia în revoluția rusească” de Dr. Taliana Grigorovici, și despre „Chestiunea ugrară în programul partidului social-democrat din Finlanda” de Dr. E. A.

Multă polemică.

Mai întâiu, d. Dr. C. Racovski în articolul „Ce sîntem și ce nu sîntem”, arată că social-democrații romini nu au avut nici un rol în răscoalele țărănești din astă-primăvară (lucrul de altfel constatat și de cercetările administrative și judiciare) și desaprobat apeul nesocotit către soldați al d-lui M. Bujor, co-director al d-sate la „Viitorul social”. Dl. Racovsky mai lamurește deosebirea între social-democrații și anarhiști, și bine face: confuziunea în această privință poate avea numai urmări rele în toate privințele.

În al doilea rînd revista publică o

serisoare a lui K. Kautsky în „chestia Nădejde”. Publicarea acestei scrisori, ca și toată „chestia Nădejde” e una din manifestările moravurilor hotentote în polemică: partidul social-democrat român de pe vremuri primise, după practica constantă la socialiști, un ajutor de la socialiștii germani, precum acorda și el ajutoare socialiștilor din străinătate (precum de curind și Jaurès a primit 50,000 franci de la socialiștii germani pentru „L'Humanité”); fiindcă d. I. Nădejde, ce reprezintă pe atunci social-democrația română, peste câțiva ani a trecut în partidul liberal. — d. Dr. C. Racovsky, pentru a se arăta, probabil, fiu al vremii, ridică împotriva d-lui Nădejde pentru acest motiv acuzația de *excocherie*... Acum amestere-ă în cauză și pe K. Kautsky, care serie vădit fără nici o cunoștință a împrejurărilor. Urît...

În sfârșit, sub titlul „Poporanisli și socialiști”, ni se dă un articol redacțional, îndreptat împotriva „Vieții Românești”.

Redacția „Viitorului Social” simte nevoia de a face aici „Rezumatul unei polemici” — și sub „polemică” înțelege ceea ce dăre de seama scurta ce-o făcusem articolului program din No. 1 al „V. S.” (o mai atacase odată).

Nu înțelegem pentru ce atita discuție? Articolul d-lui I. Sion cuprinde abia 20 pagini, iar rezumatul atace abia patru (și constă aproape numai din citații): crede „V. S.” că e atât de greu oricui de a face comparația și a se convinge de exactitatea rezumatului? Sau vrea să revină asupra acelui program? Nu credem. „V. S.” se plinge numai că am desgotit înțelesul fundamental al programului, fiindcă nu putem ține seamă de florile retorice cu care l'a împodobit (lucrul de alt-fel reese și din toate polemicele îndreptate împotriva noastră).

Deși acest articol poartă o marcă

literară superioară și nu cade în tonul polemicilor din Papuaasia, — nu ne putem opri asupra lui mai mult:

1) Unele obiecțiuni ce ni se aduc vor fi înlăturate de la sine prin capitolele următoare ale studiului d-lui C. Stere, sau, în parte, au și fost înlăturate (de pildă, chestia dezvoltării fatale a capitalismului).

2) Alte obiecțiuni nu sînt îndreptate împotriva argumentațiilor sau a teoriilor noastre, ci împotriva acțiunii politice a d-lui C. Stere sau a altor persoane; nu putem pași pe acest teren de discuție, mai întâiu fiindcă politica curentă nu intră în cadrul revistei noastre, iar în al doilea rînd, chiar dacă „V. S.” ar fi avut aiori dreptate, aceasta ar privi numai, cel mult, consecvența logică a d-lui Stere în ce privește aplicația de principii sau țaria lui de caracter, sau înșfășit ar arăta, că puterile lui în sfera politică sînt limitate, dar nu ar atinge întru nimic bazele științifice a concepțiunii noastre, nici criticile noastre adresate social-democrației noastre; deci e inutil să discutăm.

3) În sfârșit, „V. S.” în obiecțiunile sale recurge și la jocuri de cuvinte, ciud ne spune „că băncile populare, cassa rurală, cooperativele... sînt un impuls pentru dezvoltarea capitalismului”. În discuție a fost dezvoltarea burgheziei industriale, a *proletariatului industrial* (ca substrat al social-democrației) și deci a „industriei capitaliste (vezi „V. R.” No. 8, p. 260, No. 9, p. 463)”, — și nu a oricărui „capitalism”. Nu stătem atit de naivi să visăm realizarea imediată a socialismului, și deci înțelegem, că până atunci pentru noi e inevitabil „Capitalismul”, — întrebarea e în ce formă, cea din Apus, a industriei mari capitaliste, sau alta? Răspunsul complet va veni la timp. Celitorii noștri pentru moment sînt din studiul d-lui Stere, că: a) nu putem avea dezvoltarea indus-

triale din Apus, b) că industria noastră s'a dezvoltat, și nici nu se poate dezvolta altfel, cu ajutorul protecționismului extrem; c) că dărâmarea „îngrădirilor” de care se plînge „V. S.”, fără protecționism, poate duce numai la cămătăria „capitalului vagabond” cel mult, în orice caz nu la dezvoltarea industriei și a proletariatului sau burgheziei industriale (până ce „V. S.”, repetăm, nu ne va dezvăli secretul de a dezvolta industria, în situația noastră, fără protecționism).

Cu ocazia aceasta încă două cuvinte: În recensia noastră din No. 9 (p. 463), am spus, că „am presupus, afară de motive de text” (adică pe lângă motivele de text, relele în No. 8), etc. Dar acum „V. S.” interpretează aceasta ca măturisirea, că „am presupus în afară de motive de text” (adică fără motive de text)... Și de aici trage o serie de concluzii.

Ce înseamnă acest fel de *exegeză*? Și „V. S.” se crede încă în drept să exclame: „măi multă demnitate, domnilor!”

Cum vedeți, nu putem încă intra în polemică cu „V. S.” cu toate că observațiile noastre, impuse nouă de datoria de a ține publicul în curent cu toate manifestările literare, au fost onorate cu acest nume, și, cu regret, nici nu vom intra în polemică, până ce „V. S.” nu-și va schimba sistemul, adică până ce nu va discuta ideile (și slava Domoului, cîmpul e vast, și studiul d-lui Stera pune atît de multe probleme grele!), în loc de a face personalități și a se delecta cu împunsături nevinovate, cu „exegese” și jocuri de cuvinte. Nu credem nici utilă, nici interesantă o „polemică” de această natură.

Revista Generală a Invățămîntului. (Octombrie, 1907, București). D. G. Bogdan-Duică—Reforma Programelor Liceale—comentează și îndreptățește holăririle Ministerului de Instrucție de a numi o comisiune, care să se ocupe cu revizuirea actualelor

programe secundare. Autorul reproduce în întregime circulara Ministerului către membrii comisiunii numite să se ocupe cu această chestie. Spiritul acestei circulari e departe de a îngrădi libertatea de a lucra a membrilor Comisiei, ori de a introduce „o nouă harababură” în actualele programe. Autorul dovedește, cu succes, ce nedreaptă și străină de interesul învățămîntului e această întîmpinare malițioasă. D. Constantin G. Ionescu—Ce face Școala Românească pentru Educația Națională—publică un interesant studiu pedagogic, care a apărut deja în limba germană.

Cultura Română. (Octombrie, 1907. Iași).—D. I. Găvăneșcu—Hasdeu—Note și Amintiri—publică, credincios lîtilui, câteva impresii și amintiri fragmentare, care nu te fac, de lor, să simți pe Hasdeu.—Sperăm că atunci cînd va privi pe Hasdeu după cum promițe autorul—ca gânditor și filosof, Directorul revistei țesane va fi mai în raza talentului său.—Studiul Logicii în Luceu și Evoluția Ideii despre suflet, datorită tot d-lui Găvăneșcu, dovedește încă variație în numărul colaboratorilor la acest No.

Neomul Românesc (Octombrie). D. Iorga spune adesea lucruri bune în revista sa politică. Vorbind de Sate și orașe în mișcare pentru reforme, d. Iorga face, și d-sa, nedvărata, dar dureroasă constatare că: „Țăranii noștri n'au, din nenorocire, cultură. Ei n'au virtutea cea mare a solidarității. Ei nu înțeleg încă pe ce lume sînt. Ei nu pot face planuri și nu pot lucra pasnic, sistematic, în îndepărtarea lor. N'au fost un factor timp de aproape patru sute de ani, și nu pot fi imediat, oricît am dori... Aceasta este cauza reputației formării unui partid țărănesc, așa că interesele țărănimii rămîn să fie susținute de alții. Într'un articol intitulat Reforma agrară, d. Iorga declară că

este pentru reformele propuse de guvern și dovedește ea clo să treacă neștirbite prin Parlament.— „Reformele” d-lui Carp inspiră d-lui Iorga un frumos articol din care cităm câteva rânduri: „Trebind de la formă la fondul lor, găsim regulamentarea minuțioasă, fără a se introduce vre-un principiu nou, a vechii stări de lucru, din care d. Carp, care nu iubește de sigur abuzurile, însă e gata ori cînd să impună pentru legalitatea cea mai odioasă, înlătură numai strîgătoarele și patentele abuzuri (la dijmit, la roșfetură, etc.). Prin legea tocmelilor pe care o propune d-sa, gospodăriile agricole din România ar ajunge să sauneze cu domeniul legiuitorului, unde nu se abuzează, dar nu se face nimic pentru a ridica țărănimea, ci se oglîndește starea de lucru de pe moștile înecărilor de peste Elba. Proiectul pentru circumscrie pune arendași ereditari, cari pot fi și Evrei, dacă stau la țară de un nouar de ani stabilit, și doar dacă suprimă datorită pe banulură”.

Săptămîna (Octombrie) În articolul *Partidele față cu ideile economice*, d. Panu arată că dacă membrii unui partid pot fi legați prin ideile politice, disensiunea poate veni în partid din cauza deosebirii în ideile economice (corespunzătoare la interese economice) ale membrilor aceluși partid; cazul se împlinse în partidul liberal, din cauza reformelor agrare.— În articolul *Minoritatea*, d. Panu arată că țărani, dacă știu ce nevoi au, apoi rînd ar fi vorba de soluții, nu le-ar putea formula așa ca să rezulte un program; afară de asta, ei nici nu se pot înțelege între dinșii, pentru a-și formula soluțiile; de aceea rămîne ca minoritatea, clasa superioară, să legitimizeze pentru ei, fără măcar să-i poată consulta, căci, dacă i-ar consulta, prin plebiscit ori prin referendum, lucrul ar fi primejdios, căci ță-

rani ar lua această consultarea drept o obligație de a îndeplini tot ce cer ei. Rămîne atunci ca clasele superioare să diagnosticeze dela distanță nevoile țărănilor, pentru a aduce reforme. Vorbind de *Proiectele d-lui Carp*, d. Panu arată că ele, chiar dacă conțin ceva bun, merg alături de nevoile adevărate ale țărâniei: D. Carp, de pildă, trece alături de cele două mari probleme ale chestiei țărănești: scumpetea pămîntului arendat și salariul ridicol ce-l ia pentru munca lui pe deoparte. Lipsa de imasă pe de altă.— Vorbind de *Statuia lui Lascar Catargiu*, d. Panu caracterizează pe acest om politic, păstrînd nota justă. În caracterizări de personaje, d. Panu e, cum se știe, un om plin de pătrundere.— Măi reînvecăm analiza piesei lui Bernstein, *Hoful*, care ne dovedește încă odată că în d. Panu se ascunde un adevărat critic teatral.

La Nouvelle Revue (Noembrie 1907).

Sub titlul de „Pesimismul lui Vigny”, Georges Mossé publică un mic studiu asupra rolului poetului-filosof în evoluția poeziei franceze. Autorul articolului consideră pe Vigny ca predecesor al romanticilor în ceea ce privește inspirația și maniera, și ni-l arată ca partizan al „impersonalității”, la care țiu alit de mult mai tîrziu Flaubert și Leconte de Lisle.— Ocupîndu-se de politica lui Tittoni, Raqueni apără politica ministrului de externe al Italiei de atarurile pe care i le aduc zierele radicale, republicane și socialiste, cum că ar avea tendința prea conservatoare, că ar fi în relație cu Valicauul, că ar fi sprijinit pretențiile Papei de a avea un reprezentant la conferința de la Haga, și că ar fi favorizînd emigrarea italieuilor. Autorul articolului crede că ministrul de externe al Italiei nu s'a făcut vinovat de toate acestea, și că lupta ce se duce contra lui Tittoni

este pentru a împiedeca ajungerea lui în fruntea guvernului, în caz când s'ar retrage primul ministru Giolitti, a cărui sănătate e cam sdruncinată.— O amănunțită dare de seamă despre activitatea cabinetului Campbell-Bannerman ne dă Pierre Bernus. Într'un articol bine informat asupra situațiunii politice din Anglia. Autorul arată, rind pe rind, în ce stadiu se află astăzi diferitele probleme care au preocupat și preocupă încă guvernul liberal al Angliei, cum și soluțiile probabile ale acestor diferite probleme. El crede că în chestiunea Camerei Lorzilor, guvernul Campbell-Bannerman va proceda în curând cu mai multă energie pentru a înlătura marea picdică pe care altitudinea acestei Camere o pune în calea realizării reformelor de care imperiul britanic are nevoie; că proiectul asupra învățământului va fi în curând reluat de către guvern și adus înaintea Parlamentului; că în chestiunea reorganizării armatei planul lui Haldane va fi dus mai departe pentru a se realiza toate măsurile bune prevăzute în el; că în chestia autonomiei Irlandei guvernul va face în viitoarea sesiune un pas mai departe spre „Home Rule”; și că în toate celelalte chestiuni, cu toată opunerea partidului conservator, guvernul actual va avea țaria de a aduce soluțiunile pe care le preconizează. Această lărie o va avea cu alt mai mult, cu cit în chestiunea bugetului, în cea colonială, în politica externă, peste tot cabinetul Campbell-Bannerman a reușit frumose succese, iar reformele pe care voește să le introducă sînt bine primite în țară.

Mercure de France (Noembrie 1907).

Pe baza Corespondenței dintre Edgar Poe și amicul său Thomas Holley-Clivers, publicată în revista „Century Magazine”, Oclava Uzanne ne dă un interesant studiu asupra vieții și per-

sonalității lui Edgar Poe, asupra opiniilor lui literare și filosofice. Din scrierile schimbate între ei, se vede că, departe de a fi un bățiv desprețuit de toți, și o nenorocire pentru familia sa, după cum l-au zugrăvit detractorii săi, Edgar Poe era iubit de toți acei cu care venea în atingere și era foarte bine privit în familie. Autorul articolului ne arată că, în viața sa, adesea poetul a avut mult de suferință din cauza boalei și a sărăciei, fără a fi însă învins de desnădejde. Cit despre ideile literare ale marelui poet, ele se pot cunoaște dintr'o convorbire pe care a avut-o Chivers cu el, și din care se vede că pentru Poe, Tennyson e cel mai mare poet al Angliei, că cea mai mare parte din operele lui Shakespeare „nu s'buone de nimic”, că Byron, Coleridge, Montgomery, Southey și alți poeți sînt meninți să dispară și nici nu merită altă ceva, și alte opinii mai mult sau mai puțin hazardate.—Un studiu interesant asupra stării actuale a socialismului internațional ne dă Paul Louis în articolul său. După ce arată că socialismul ocupă actualmintre un loc predominant în preocupările publice din Apus și că în contra lui s'a făcut „un fel de conspirație mondială” pentru a-i proclama falimentul apropiat și a-i lăgrăbi cit mai mult, autorul caută să dovedească cum că, dacă socialismul trece acum printr'o criză, aceasta nu-i o criză de decadentă, ci de transformare, de reînnoire. Cea ce la prima vedere face să pară că socialismul scade, ori cel puțin rămîne staționar (mișcarea numărului deputaților socialiști germani, slăbirea socialismului în Belgia, Olanda, Italia, Elveția, etc.) este mai ales apariția mișcării *sindicaliste*; cum însă sindicalismul nu-i de est o formă, o tactică, a socialismului, nu poate fi vorba de *decăderea* socialismului, fiind mișcarea sindicalistă câștigă din ce în ce mai mult teren. Căci care-i diferența între mișcarea socia-

listă și cea sindicalistă? Prin cea dintâi, muncitorii caută să ajungă la o știre mai bună pe calea parlamentarismului, a luptei electorale, iar prin cea de-a doua, ei urmăresc aceiași țintă pe calea luptei economice, prin organizarea grevelor, ca arme de luptă. Sindicalismul, având și avantajul că-i o formațiune curat proletară, câștigă tot mai mult teren, domină tot mai mult mișcarea maselor, și de aceea se pare la prima vedere că socialismul slăbește. În realitate fizionomia socialismului în Apus este actualmente aceasta: metoda electorală și parlamentară a socialismului este subordonată metodei sindicaliste, iar însuși sindicalismul se dădă mai ales acțiunii economice. De altfel, muncitorimea își urmărește tot cu mai multă încredere și conștiință de sine ridicarea sa, având meru în vedere punctele cardinale ale organizației sale: înțelegerea internațională a muncitorimii, socializarea instrumentelor de producere și de schimb, despărțirea muncitorimii de partidele de guvernământ, și dezarmarea generală.—Dr. M. Craiovan publică, în stil iuare, cu oarecare pretenție, și multă exagerare, un studiu asupra de curind decedatului B. P. Hasdeu, căutând să facă cunoscută străinilor viața și activitatea multiplă și bogată a fostului profesor al Universității din București.

La Revue (Noembrie, 1907). Asupra chestiunii liniei ferate la Bagdad, pe care o socotea „*axe politice europene*”, Francis Delaisi publică un studiu foarte bine documentat, în care arată pe de-o parte importanța pe care această linie ar avea-o, mai ales pentru Germania, a cărei expansiune comercială în alte țări este împiedecată de concurența altor țări, iar pe de altă parte luptele diplomatice care se dau între diferitele state asupra acestei chestiuni, și greutatea pe care le întimpină Ger-

mânia întru realizarea acestui vis: construirea și monopolul asupra liniei ferate spre Bagdad. Autorul arată mai ales rolul pe care-l are Anglia în zădărnicierea îndeplinirii planurilor Germaniei, și pune în legătură cu această chestiune vizita împăratului Wilhelm al II-lea la Londra. Și cum Germania are absolut nevoie de a-și deschide cale comerțului și industriei sale în lumea otomană și în special în Turcia asiatică, autorul articolului explică prin aceasta opunerea delegațiilor germani, la conferința de la Haga, la limitarea armamentului, și conchide că atita timp cât nu va fi regulată chestiunea acestei căi ferate, nesiguranța va plana mereu asupra Europei, și popoarele nu se vor putea gândi la dezarmare.—Henry Potez publică un studiu asupra veseliei epitaforilor, în care reprodue un mare număr de epitafuri curioase din diferite timpuri. Cităm, de curiozitate, câteva:

Ci-gil, de burlesque mémoire
Lubin, qui mît toute sa gloire
A ridiculiser autrui.
Mais quelque chose qu'il pût dire,
Charbonner, barbonnier, écrire,
Il ne fit rien si grotesque que lui.

Jean sous cette bière close
Repose ;
Si l'on peut bien
Sans faillir dire: il repose,
D'un qui ne fit jamais rien.

Ci-gil qui toujours se fâcha,
Eu santé comme eu maladie;
Qui la soixantaine approcha,
Sans avoir souri de la vie ;
Et qu'on vit terminer son sort
En se fâchant contre le mort.

Sub titlul de „*Trei romane recente din Nord*”, Jacques de Coussauges analizează romanele de curind apărute: „*Mary*” al lui Bjornson, „*Nær Sjøen gaar hoeg*” (Murea se ridică) al d-nei

Gernandl-Claine, și „Nils Holgerssons underbara Resa” (Voiajul extraordinar al lui Nils Holgersson) al d-nei Selma Lagerloef. Toate aceste trei romane sînt scandinave și ne arată suhetul și tendințele popoarelor de la nord; mai ales cele două dinlăi sînt însemnate prin aceea că no arată concepțiile despre iubire ale tinereții generații scandinave.—Într'un semnt articol asupra educației democrației, Redet-Potier ultrage atenția asupra însemnătății acestei chestiuni și expune cîteva considerațiuni asupra ei. Plecînd de la ideia că, pentru ca poporul să poată să-și exerciteze cu folos suveranitatea, trebuie ca să fie „o reuniune de oameni liberi, cu desăvîrșire conștienți de drepturile și de datoriile lor”, autorul arată că, în starea de azi, educațiunea lasă mult de dorit din acest punct de vedere, al pregătirii tineretului generației pentru viață. Autorul formulează și un program, în linii mari, pe baza căruia ar trebui să se dea instrucția și educația tinerimii, și în care dă un loc mai considerabil de cit se dă astăzi educației fizice și celei artistice.—Cu prilejul publicării Corespondenței lui Fénélon cu Marie Guyon, Emile Faguet analizează curioasele relații spirituale ale uarelei scriitor cu d-na Guyon și scoate în relief influența neexplicabilă pe care aceasta a avut-o asupra lui. Tot o dată Faguet recunoaște că, în urma argumentelor aduse de Maurice Masson, în studiul care însoțește tipărirea acestei corespondențe, rămîne bine stabilită autenticitatea (contestată la 1878 de către abatele Gosselin) acestor scriori ale lui Fénélon.

Din numerele de pe Noembrie ale revistei, mai citim: continuarea studiului directorului Jean Finot „Știința fericității”; sfinșitul articolului *contra oligurhiei financiare în Franța* al lui Lysis; un studiu asupra *reformei școlare în China*; publicarea *paginilor*

inedite (Dosarul unui polemist) ale lui P. J. Proudhon.

Revue des idées, (15 Octombrie).—Într'un interesant articol „La volonté”, cunoscutul psiholog Lucien Dugas face observații asupra voinței sub forma ei de oprire sau inhibiție. Cei cari au studiat mai mult această formă a voinței, au fost Maize de Biran, Renouvier și elevul său Louis Pral în opera lui recentă: „Caracterul empiric și persoana”. După dinșii, voința e de altă ordine decît reflexele. Pe cînd acestea și instinctele reprezintă forța impulsivă, voința e mai ales rezistența opusă instinctelor, dominația exercitată asupra reflexelor, esența ei fiind o forță de oprire. O punînd o barieră instinctelor, voința face, după dinșii, posibilă libertatea. După Dugas aspectul inhibitiv sau negativ e esențial și caracteristic pentru voință, aceasta fiind mai cu samă o reacțiune împotriva naturii. Epoca noastră avînd cultul acțiunii apreciază mai mult pe oamenii de acțiune decît pe cei de caracter. Totuși semnul superior al voinței e desigur constrîngerea, sfințarea, elemente pe care le-a scos în lumina voluntarismul. Voința are desigur o bază fizică și nu poate nimic fără sprijinul inclinațiilor, dar e în oarecare măsură și un fapt natural și esențial omeneesc. puterea pe care o are omul de a-și judeca natura sa, de a-i rezista și de a lua în mîinile sale proprii conducerea vieții și a soartei sale. Dugas crede că pe baza psihologică a unei concepții negative a voinței, se poate clădi o morală cu aspirații înalte.

Într'un conferință ținută anul acesta la Osteoda, Nașterea și dispariția materiei, Gustave Le Bon rezonă teoria sa. Lumea a fost la început formată din atomi difuzi de eter cari, sub acțiunea unor cauze diverse, mai cu samă a rotației lor, au înmugozinat energie. Această energie care are

ca una din formele sale, materia, se disociază și apare sub stări diverse: electricitate, căldură etc, reducând materia la eter. „Nimic nu se creiază” însumă că nu putem crea materia. „Totul se pierde” însumă că materia dispune complect ca materie, reintorcându-se în eter. Cielul e dar complect și sint două aspecte în istoria lumii: 1) Condensarea energiei sub formă de materie 2) Cheltuiala acestei energii. Această distrugere finală e poate urmata în cursul vremilor de un nou ciclu de naștere și de evoluție, iară să fie posibilă stabilirea unui termen pentru aceste distrugeri și începuri, probabil eterne.

La Revue Latine (Octombrie), Emile Faguet, — *Anarhia morală: Două cărți împotriva căsătoriei*, — constată că în toate țările de decadență națională se împotrivesc cățile împotriva căsătoriei; este cauză și efect ori coincidență? nu știe... Marea critic analizează aici: cartea Despre amor și căsătorie a d-nei Ellen Key, o suedeză și Despre căsătorie, de distinsul critic Léon Blum.

Cartea d-nei Key este plină de observații interesante, de n fineță psihologică neîntrecută: Poligamia barbatului și monogamia femeii; puterea egală a iubirii femeii și intermitența iubirii bărbatului, care, între momentele de pasiune, se gîndește la nile lucruri; deosebirea între femeie, care întâiu iubește și apoi are nevoie de satisfacția simțurilor, pe care nu le poate satisface fără iubire, și între bărbat care întâiu dorește posedarea femeii și apoi o iubește, uneori nici n'ajunge s'o iubească, etc.

Imoralitățile, în iubire, după d-na Key, sint: unirea fără iubire, unirea fără responsabilitate, unirea între degenerați, sterilitatea voluntară, violența și seducțiunea, aversiunea pentru scopurile naturii ori nepuțința de a realiza aceste scopuri.

Femeia să aibă copii: o țară e țară cînd femeile doresc copii și bărbații sint în stare să-și apere patria. Copilul st de scopul vieții: de aceea să fie iubire între tată și mamă, o mamă care nu-și iubește bărbatul nu poate crește bine pe copiii; copiii să fie mai mulți: copilul are nevoie de societatea fraților și surorilor sale.

D-na Key discută apoi cu Schopenhauer: prea marea diferență, între bărbat și femeie (condiția amorului după Schopenhauer) poate duce la dușmănie între soți, deci la o educație rea.

Faguet spune că Schopenhauer a constatat un fapt și-i e indiferent ca urmează, dar adaugă că, dacă prea marea diferență între soți, din naștere dușmăniei, e rea pentru educație, deci pentru specie, atunci d-na Key are dreptate, Faguet, cu acest prilej, înalutură „glasul speciei” și pune în loc *cuinsitatea*: Se strag contrarii din cauza curiozității: în amor curiozitatea are mare rol. Deallmintrelea Faguet pretinde că copiii moștenesc numai pe un părinte, nu se face, cum pretinde Schopenhauer, o selecție a celităților părinților.)

D-na Key apoi se ridică împotriva acelor ocupații ale femeii care o scot din casă, căci se despoietizează, — aici e „reacționeră” d-na Key.

Faguet, în sfîrșit, arată că scopul cărții d-nei Key e căsătorie numai cît fine iubirea. Aceasta, zice Faguet, e mai imoral decît uniuera liberă clandestină, pentrucă aceasta se aștează, nu e... „clandestină.” Doi oameni „căsătorii” cu convingerea că-s căsătorii vremelnice, sint într'un concubinaj legal, *declarat* !..

În rezumat: d-na Key idolatrizează amorul. A iocetat amorul? Divors! Dar dacă unul din soți încă iubește? Să sufere! Dar copiii? Copiii s'ar demoraliza cu părinții care nu se iubesc!.. Căci d-na Key e din școala lui Nietz-

sche și Ibsen... Faguet însă obiectează că, dacă o căsătorie *trebuie* să se facă din amor, ea poate continua și fără amor, prin ceva mai înănc și mai puternic decât amorul: recunoștința „carnii,” deprinderea, toate acele sentimente care rezultă din coabitare...

Relativ la cartea lui Blum, Faguet se scuza că ia în serios cartea voluntar paradoxală a acestui talentat și spiritual scriitor. (Faguet, aiurea, vorbind de acest scriitor, zice că, ținând samă de marele său talent, va fi foarte primejdios Franței... Cum l'ar trata, la noi, un „adversar”, mai ales că, se pare, e și „Jidan”!)... Léon Blum pleacă dela constatarea că bărbații se însoară la 35 de ani, după ce duc o viață de poligamie, în care timp fetele așteaptă enervându-se și oflindu-se; că, după măritiş, femeile, și ele poligame din natură, își satisfac această poligamie...

Leacul? Să-și satisfacă și femeile poligamia înainte de căsătorie ca să nu mai fie adultere!—Dar vor fi atunci văduve deja? De zece ori văduve?—Ei și?—Dar copiii ce i-ar naște ele?—Să se păzească: „maltuzianism”!—Dar aceste „fete văduve” ar fi niște prostituate?—Ei și? Nu-i mai bine să fie așa înainte decât după căsătorie?—Hum! exclamă, aci Faguet... Iată acum argumentele contrare ale lui Faguet: Fata nu-i poligamă; e poligamă numai moralmente: toate visează la mulți tineri, înainte de a se mărita. Nici prostituția nu e o dovadă de poligamia femeii; afară de puține, celelalte devin prostituate din pricină socială.

Și dacă bărbatul are întotdeauna, „îndărătul capului”, ideea vagă că va „explora și aiurea”, (aceasta nu-l împiedică de a reveni acasă), femeia n'are această idee. O fată de 16 ani care se dă unui bărbat, are convingerea că e pentru totdeauna... O altă dovadă ar fi și „urma”: primul bărbat a iubit

asa de etern, de fiziologic, încît copiii unui succesor s'amănă cu cel dintăiu.

Și nici bărbatul măcar nu e poligam; se pare că e, căci, avînd nevov să-și facă o carieră și deci însuindu-se tirziu, face amoruri înainte de căsătorie; dar s'a observat că, peit li-i posibil, ei sint monogami chiar înainte de căsătorie, nu-și schimbă numantele, unii chiar le iau în căsătorie. Numaiarii bărbați sint poligami, în adevăr.

Așa dar, faptele pe care se bazează Léon Blum, nu-s adevărate; dealtmintrelea, dacă femeia ar fi poligamă înainte de măritiş, este acesta un motiv să nu fie și apoi? În lucrurile morale, zice excelent Faguet, inoculația nu e vaccinare.

Șatunci ce e de făcut? Bărbații să se însoare la 20 de ani, răspunde Faguet. Alunci primele plăceri ale iubirii, caste, vor fi legate cu poezia tineretii; atunci familia va fi adevărată: părinții fiind tineri, vor pricepe pe copii; atunci familia va fi adevărată și pentrucă va fi compusă din bunici, păriuți și copii... Va mai răminea adulterul? Poate, dar, zice Faguet, e mai bine un adulter după, decât stagiul de-acuma alii de corupător.

Dar cine să susțină familia acestor tineri de 20 de ani, încă fără carieră? Bunicii,—iar acești tineri, la rîndul lor, cînd vor fi ei bunici, să lăcă acelaș lucru: es e numai o transpoziție... Dar o generație va fi sacrificată, va fi datoare să întreție două generații? Alunci transiție: deocamdată tinerii să se însoare la 30 ani, apoi la 25, etc.

În alt articol, Faguet vorbește despre romanul *Princesses de science* al D-nei Colette Yver, în care criticul vede apariția unui însemnat talent. Subiectul acestui roman sint femeile medicil, și autnarea își propune să dovedească această teză: că ocupația cu medicina nu e pentru femei. Pentru a dovedi această teză, D-na Yver zugrăvește patru tipuri de femei medicil:

O hială femeie fără talent, fără vocație, rău plătită, care duce o viață grea, ea și familia ei; o doctoreasă mare damă, care are o casă fastuoasă, glorie, slună, celibatară; o doctoreasă de vocație, fiică a unui mare doctor, inteligentă, înăritată din dragoste cu un tânăr confrate; o sârmană Rușoică, muncitoare, care lasă medicina pentru a se mărita.—Aceasta din urmă, fără vocație, nu dovedește, zice Faguet, decât că, dacă n'are vocație, nu trebuie să facă medicină. Doctoresa cea mare, celibatară, e metresa unui confrate și practică maltozianismul, nu se înărită să fie liberă:—dar, pentru Faguet, nici aceasta nu probează nimic pentru teza d-nei Yver, căci ar putea practica medicina, poate mai puține oare, și dară ar fi măritată.—Doctoresa chic, al cărei bărbat e medic, și pe care ocupațiile profesionale o fac să lipsească de-acasă, îi tinde un copil; doctoresa săracă, măritată, nu-și îngrijește copiii, căci lipsește, și ea, de-acasă.—Dar, zice Faguet, acest lucru îl fac și femeile care nu-s doctorese, și deci să lipsească de-acasă (ca mondenele), tot mai bine că lipsește cu un scop: practica medicinei. Autoarea, adăugă Faguet, *alege* dintre femeile care nu stau acasă, numai pe unele, și le atacă pe acestea,—ceace strică romanului său, îi ripește țaria.—Faguet conchide: Femeia să stea acasă, după vechiul și bunul obicei; dar nu e rău să învețe o meserie, pentru a nu fi silită să vinză un barbat ori, dacă-i măritată să fie la discreția lui: meseria e, pentru o femeie, o *asigurare*; și meseria poate fi exercitată și de o femeie măritată, dacă n'are mulți copii, ori cind copiii sînt mai mari.

Nuova Antologia, (1 Noembrie 1907). *Guido Menasci*.—*versuri italiene a unor poete lioneze*.—se ocupă cu școala literară din Lyon, depe la începutul secolului al XVI. În Lyon, renșterea apare mai curînd din pri-

cina contactului imediat cu Italia și influența acestei vecinătăți se vede și în admirația pe care scriitorii lionezi o au față de literatura italiană, precum și în faptul că unii dintre ei se servese în producțiile lor chiar de limba „toscană” cum zice ei. Lucrul acesta a fost observat înghi de Sainte-Beuve și recelările mai nouă ale lui Galile, Ch. Boy l-au confirmat. În fruntea acestei școli literare stă Maurice Scève. Nu se prea cunosc date biografice sigure în privința lui; prima sa lucrare e traducerea unui roman spaniol al lui Juan de Flores, apoi poezii lirice, mult influențate de Petrarca, pe care-l numește „Apollu Toscan”. Opera acestui poet i-a adus mare faimă pe timpul lui și i-a atras și elogiile Pleiadei. A doua figură din această școală literară lioneză, este Perrette de Guillet, admiratoarea ferventă a lui M. Scève. Născută dintr-o familie nobilă și cu o educație foarte îngrijită, deși a murit de tîndră și-a câștigat lauda și admirația contemporanilor săi. Ea a scris numai poezii scurte: ode, madrigale, epigrame, mai toate inspirate de iubirea ei pentru M. Scève; a scris, între altele, și o poezie de zece versuri în care laudă limba italiană. Mai însemnată și mai cunoscută decât dinșă, este însă Louise Label, autoarea acelei disertații în formă dialogică, intitulată „Dezbatere între nebunie și amor”, despre care Voltaire zicea că e cea mai frumoasă fabulă modernă. Afară de aceasta e a mai scris și multe poezii lirice de iubire, care i-au atras denumirea de Sapho lioneză, cu care de altminteri seamăna, pe cît se pare, și în alte privinți.

Deutsche Revue (Noembrie 1907) *Robert Gaup* Muncă și recreare. Organismul omenesc, zice autorul, este cași o mașină complicată și se supune și el legilor echivalentului mecanic de căldură. Procesele chimice care au loc

lu organismul nostru, sînt izvoarele forței noastre de muncă. Într'un singur punct însă se deosebește de o adevărată mașină: schimbările produse în el de muncă nu se pot înfăptui numai prin adaosul continuu înnoit de forțe chinice, dela o vreme el se obosește; și acest lucru, obișnuit, nu apare în conștiința ca o senzație de osteneală. Trebuie însă să se facă deosebire între oboseala obiectivă—datorită cheltuielii de forțe—și senzația subiectivă de osteneală; acestea două nici nu merg totdeauna împreună. În cazuri de excitare e posibil ca senzația de osteneală să fie învinsă și să dispară, măcară oboseala persista; ba chiar în cazuri de istovire nici nu mai putem simți osteneala: după o muncă prea grea, d. p., noi nu putem adormi. Tot așa se poate să apară senzația de osteneală fără a fi în realitate oboseală.

Fără de oboseală stă odihna. Din punct de vedere științific, numai două mijloace de odihnire, de reparare a forțelor, sînt: nutrirea și liniștea, mai ales somnul. Omul de astăzi însă nu se mulțumește numai cu acestea ci are nevoie și de recreare, de distracție. Pricina acestui fapt stă în aceea că munca astăzi—aproape pe toate tere-nurile—specializîndu-se, a devenit uniformă și deci plicticoasă. Astfel vorba recreare a căpătat un conținut cu totul străin de forțelele sale fiziologice. O mare parte din omezierea care muncește își caută recrearea în alcool și explicarea acestui fapt trebuie căutată în mare parte în dispoziția sufletescă cu care esă lucrătorul de la muncă. Pentru clasele de sus, teatrul și concertele trec drept mijloace de recreare, dar, în realitate nu e așa. Cea mai mare parte din publicul teatrelor e format din acei care n-au nevoie de odihnă, — fiindcă nu muncesc, — și în al doilea rînd acei care mare și adevărată nu e o recreare, nu e odihni-

toare ci din contra cere o muncă intensă sufletească. Acțiune liniștitoare și odihnitoare are cu adevărat natura, mai ales pentru muncitorii intelectuali.

Sozialistische Monats-Hefte, (Noembrie 1907). Cunoscuta declarație făcută de către deputatul socialist Noske, în parlamentul german, că la caz de nevoie orice socialist ar lua arma pentru apărarea patriei, a dat naștere la multă discuție și a făcut ca și congresul din Stuttgart să se ocupe cu chestia militarismului spre a da un răspuns la întrebarea: ce va face socialdemocrația în caz de război? Formula care s-a părut potrivită congresului a fost, că în asemenea împrejurare va hotărî interesul de clasă al proletariatului. *Wolfgang Heine* într-un articol intitulat „Cum combatem noi militarismul”, comentează formula găsită de congres, de carece așa cum a fost prezentată, poate da loc la neînțelegeri. Prin interesul de clasă al proletariatului, zice el, nu trebuie să se înțeleagă numai interesul partidului socialdemocratic și tot așa de puțin trebuie să se înțeleagă numai acele interese care se rapoartă la puterea politică a proletariatului sau la avantajele sale materiale, fără a ține samă de interesele națiunii ca întreg. Deasupra intereselor materiale se ridică tendințele ideale a căror realizare o poate aduce lupta pentru buna stare materială. Din liniștile lui Lassalle, socialdemocrația germană are ca țel de a face să înflorească pe lîrîmul unui popor liberal de grijă materială, o cultură intensă și germană. Cîștigarea și menținerea unei culturi germane este cel mai important interes de clasă al proletariatului german și în acest sens e justă formula găsită de congres. Înaintea țării, cultura germană se sprijină și se ajută prin lupta pentru buna stare economică și îmbogățirea sufletească a

popoului, prin luptă, prin urmare, contra formei de guvernământ de astăzi, contra clerului, a burocrăției și contra militarismului, adică contra răului tratament al soldaților, contra prea marilor rebelni pentru armată și deci neglijarea chestiilor culturale, contra împregnării în sufletul soldatului a obiceiurilor servile și pricioase. Dar dacă s-ar întâmpla ca națiunea să fie aruncată în primejdie—fie chiar din pricina prostiei claselor dominante—socialiștii nu trebuie să pregete un minut de a lua armele, căci e vorba de a salva poporul german și cultura germană. Chiar dacă clasele stăpânitoare ar ști să-și însușească numai lor, toate foloasele cistigute pe vremea războiului, totuși păstrarea naționalității și a culturii naționale e o suficiență răsplătită pentru o jertfă oricât de mare.

The North American Review (Noembrie, 1907, New-York.—D. *Herman Rosenthal*—România și Evreii—discută acerasă mult dezbătută chestie cu alita lipsă de obiectivitate și demnitate încă, cu toată declarația autorului că e american, ne vine greu a crede că d-sa e de bună credință și că a emigrat deja din hula noastră țară. Sintem deprinși cu articole calomniatoare de asemenea natură, care adeseori reușesc să se străcoare în ziarele și revistele cele mai mari din Europa și America. Celirea unor asemenea calomii tipărite ne inspiră același desgust pe care ni-l produce și violențele joshice de limbaj ale antisemiților, chiar atunci—și mai cu seamă atunci—când ei stau sus pe seara socială. Calomniile, bulirile, degradările personale, prin întrebunțarea unui limbaj violent și destrăbălal, fie din o tabără sau alta, nu pot să contribuie de loc la rezolvirea „chestiei evreești” la noi, ci dimpotrivă: distreg raporturile omezești dintre acei pe care împrejurăci istorice și economice, independente de voinți perso-

nale, îi fac să sufere unii din pricina altora, și cu toate acestea să nu se poată încă despărți. În marile răscoale agrare, autorul nu vede decit o înscenare cu adresa greșită, și un prilej de a întinde încă mai mult coarda persecuțiilor împotriva Evreilor. În refuzul Românilor de a împămîntenii în masă pe Evrei, d. *Herman Rosenthal*, în calitate de cetățean american, nu vede de cit o contravenție ordinară a Tratatului de Berlin. Împămîntenirea în masă a Evreilor, care au luat parte la războiul din 1877, autorul, un areștat, să afirme că a fost exorcătat: S-au împămîntenit soldați morți, iar certificatele de împămîntenire ale celor vii—mai mult de jumătate—au fost trimise la regimente, cu ordine stricte confidentiale de a fi oprite și anulate. Dar ce să noi zicem de afirmarea, atît de departe de adevăr, că la noi înțierii evrei sint îndepărtăți din școli și universități! În sfîrșit, după ce autorul consacră două pagini asupra *cauzului Cociu Avramescu* (?!), pe care acest domn american îl socotește foarte concludent, revandică România pentru Evrei în numele dreptului istoric. Era și necesar ca după afirmări neexacte calomnioase să găsim și pretenții ridicole de interpretări istorice. Proba zdrobitoare a d-lui *Herman*, travestit din sociolog în istoric, că Evreii au drept de înălțitate în această țară e... giciți?... Un decret a unui împărat roman înainte de colonizarea Daciei de *Traian*, din anul 397 d. H. (4), prin care decret se acordă protecție Evreilor din Dacia. Dacă l-am lua în serios pe autorul acestui articol l-am întreba cînd crede d-sa că a trăit *Traian*? Dar... ceea ce e serios și curios în acelaș timp e faptul că un asemenea încalificabil articol și-a putut găsi loc în una din cele mai însemnate reviste din lume. Nu știm din ce înălțime vorbește d. *Rosenthal* și ce prestigiu are în fața Europei, de oarece

d-sa să încumelează să apostrofeze Europa și să se întrebe care va fi Puterea care va trage la răspundere înaintea tribunalului dela Haga pe biata noastră țară pe care d-sa a prins-o în flagrant delict de contravenție la Tratatul de Berlin.

The University Review (November, 1907. London).—D. W. Paddo—**Progresul Științei**—în un articol-conferență, își propune a arăta perspectiva dezvoltării spiritului științific în prezent. Pentru a lămuri raționamentul noțiunii știință și a-și da seama de condițiile favorabile progresului științific în viitor, autorul întrebându-țea metoda istoric, cercetând dezvoltarea spiritului științific până în prezent. Cea mai înflorire a Științei—cu mult înainte de a începe civilizația în Europa—a fost în Egipt, dar nu putem urmări evoluția științei egiptene din cauza lipsei de date sigure. Dela Greci abia, sintem în stare să urmărim drumul, cu suizuri și coborizuri, pe care știința îl urmează cu anevioică până azi. Știința grecească părăsește sanctuarul religiei, traversează în mantia filosofiei; și prețuie ei plătesc cu pierderea vieții ori cu exilul îndrăzneala lor revoluționară. Impinși spre speculații metafizice, primii filosofi greci, abia scăpați de tutela grosolană a politeismului, răspund cu temeritatea liperei la cele mai insolubile probleme; dar încercând orizontul se întucesc înaintea lor, și ei înțeleg că au rătăcit drumul, că în găsirea adevărului n-au o stea conducătoare, un criteriu „Nimic nu poate fi știut; nimic nu poate fi învațat; nimic nu poate fi sigur; simțurile sînt marginale; inteligența e slabă; viața e scurtă”: iată strigatul de desperare

care înamnă falimentul dogmatismului și începutul întronării *spiritului critic*. Dar scepticismul acesta nu deprimă, nu lasă mințile în o stagnanță descurajare. După criza saceratică, investigația științifică se îndreaptă pe altă cale; cea *inductivă*; filosofia „se scoboară din căr pe pământ.” Cu Aristotel și Școala din Alexandria, Știința intră în o epocă de maturitate, care o face să descopere adevăruri eterne. După cucerirea romană, Școala din Alexandria derade, progresul științei e oprit; criteriul adevărului e înlocuit prin autoritatea laică ori spiritul greci al Scolasticii.

O nouă renaștere a spiritului științific e reprezentată prin cultura arabă. Dela cucerirea Spaniei de către Arabi începe lupta înverșunată între Roma și Știință. În curind știința, răspândită din Universitățile din Spania, pătrunde chiar printre reprezentanții înalți ai Bisericii, cari ea lăsa măsurile de reprimare împotriva spiritului de liberă cercetare. Apoi renașterea reușește să sfărme zăgăzurile autoritarismului reacționar, care întoldeauna—dupăcum istoria civilizației o arată—a fost piedeca principală de dezvoltare a științei. Azi, în societatea modernă—unde autoritarismul e reprezentat de forța capitalului—s-au creat instituții speciale pentru dezvoltarea științei. Rolul primar al Universităților dar, nu e de a da educația științifică unui număr restrins de studenți, cu care profesorii pot veni în contact personal, ci acela de a contribui la dezvoltarea științei pentru omenire. Pentru a ajunge la acest scop, acei care să devotează științei în universitate, trebuie să servească științei pentru știință.

Varietăți

Franța și Carducci. La Paris s-a constituit un comitet spre a ridica a statuă marelui poet italian G. Carducci. Din acest comitet fac parte: Clémenceau, ministrul instrucțiunii, mulți subsecretari, președinții consiliilor general și municipal al Seinei, apoi Ch. Dupuy, P. Deschanel, Leygues, Millerand, F. Buisson, A. Mézières, Maurice Barrès, Hanotaux, A. Brisson, Brioux, Victor Marguerite, Capus, Abel Hermant, Jules Reuand.

Candidații în Academia Franceză. Deși alegerile pentru locurile vacante vor avea loc în 1908, lupta a început de pe-acum.

Successiunea lui Berthelot o rivnese d-nii Francis Charmas, directorul revistei „Revue des Deux Mondes”, și Henri Poincaré. D. Poincaré nu-i numai un om de știință ci și un mare scriitor.

Lupta deci va fi aprigă.

Successiunea lui André Theuriot o rivnita de poezii Henri de Regnier, Richpin, Haraucourt și Jean Labor.

Successiunea lui Sully-Prudhomme o rivnita de d-nii Dorchain, Moutégut, Jean Aicard, Robert de Montesquiou etc.

Doză „inedită” ale lui Maupassant. Din operele complete ale lui Guy de Maupassant, în curând va apărea primul volum în care se găsesc

doză bucați încă nepublicate: Una subtitlul „*Les Soirées de Médan*” care e ca un fel de prefață pentru volumul ce a apărut sub acest titlu. În această bucată sînt atinse în treacăt teoriile sale literare. A doua e intitulată: *La main d'écrouché* și datează din literața lui Maupassant. Poate servi ca document critice, dacă se pune în comparație cu scrierea sa de mai tirziu la *Main*.

Ceasornic roman. În urma unor săpături făcute pe locul unde a fost cetatea romană *Hierapia* s'a găsit un mic gnouon de bronz, care a trebuit să aparție unui legionar roman. La *Maiença* a fost găsit un altul de fildeș. Avem de-a face cu ceasornice de pe vremea Romanilor.

Observații asupra castorului. Un observator T. W. Ritcoub a comunicat societății de biologie din Washington cele-va observații ce a făcut asupra castorului, în Canada. A observat odăună eum unii castori au construit un fel de ezătură, care a făcut ca nivelul unui lac să se ridice cu 90 centimetri și să-l facă să reverse, așa că a inundat terenurile înconjurătoare. Alte dați niște castori au împărțit prin o ezătură un lac în două părți, o parte avind un nivel mai înalt decit cealaltă. Din observațiile sale Ritcoub deduce că castorul nu-i așa

de inteligent, pe cît se crede de obicei. Castorul, cînd dă la pămînt copacii, nu-i face să cadă în o poziție anumită; copacul cade la intimplare. Dar cînd se intimplă să cadă în o poziție defavorabilă, castorul nu se folosește de copac.

Se duc ghețarii!... Geologii șvizereni constata că ghețarii pierd în fiecare an utit din întinderea cît și din grosimea lor. Astfel ghețarul Aletsch, cel mai mare din Elveția, s'a retras dela 1900 pînă azi cu 200 de metri, deci a pierdut cîte 27 metri pe an. Dacă mișcarea aceasta continuă, e de prevăzut dispariția, mai curînd ori mai tîrziu, a ghețarilor, — cea ce e de mare însemnătate pentru irigația văilor alpestre, și foarte îngrijitor pentru industria hulei albe... fără să mai vorbim și de turism.

Presa în Franța. Statistica ziarelor și revistelor franceze, dela 1 Ianuar, ne arată că apar în Franța nu mai puțin de 8,548 de ziare și reviste. Dintre acestea numai în Paris apar 3,218, între care 139 cotidiene.

Și cînd te mai gîndești și la tirajul enorm pe care-l au unele din ele, vezi bine că numai pentru ziare Franța consumă anual adevărați munți de hîrtie!

Contra cenzurii. Se știe că în Anglia cenzura, instituită în 1730 de Walpole pentru a împiedeca pe dramaturgi de a face satiră politică, funcționează și astăzi încă. Cu toate că actualmintea ea nu se preocupă de politică, ci mai mult de... morală (în numele căreia sînt interzise piesele: *Strigoii* de Ibsen, *Cenci* de Shelley, *Monna Vanna* de Maeterlinck, și altele), — se pare totuși că ea stinghinește mult pe scriitorii. De aceea nu de mult a apărut în ziarul *Times* o protestare contra acestei instituții „autocratice în procedee, contrară spiritului constituției, dreptății obicinuite și bunului

sîmț”, protestare iscălită de scriitorii eu: Swinburne, B. Shaw, H. G. Wells, Henry James, Israel Zangwill etc. E de nădăjduit că un guvern așa de liberal ca al lui Campbell-Bannerman va ține samă de dreapta reclamație a scriitorilor.

Pod uriaș. Un pod uriaș este podul ce se construiește acum în New-York peste brațul de mare numit *East River*; podul trece la înălțimea de 30 m. peste insula *Blackwell* și la 42 m. de-asupra nivelului mării. Podul costă 100 milioane de franci, este așezat pe 5 picioare; se vor întrobuința 50.000 tone de oțel la construirea lui; pe dinsul sînt așezate 4 linii de tramvai, două linii ferale; are două trottoare și loc pentru căruți; e lung de 2300 m.

Razele X în armata germană. Noul regulament al serviciului sanitar militar german a preseris întrobuințarea unor trăsuri prevăzute cu material pentru producerea razelor X, pentru serviciul de campanie al spitalelor militare.

Canal-Tunel între Marsilia și Ron. Se procetează facerea unui canal-tunel, care să lege Marsilia cu Ronul; lungimea lui va fi de 7 kilometri, lărgimea 22 m. și înălțimea de 14 m. 20. Va fi prima cale suterană pe apă. Construcția va costa se crede 76 milioane. E interesant să se știe că pe cînd la facerea tunelului Simplon, 21 kilometri lungime, 3,4 în lărgime și 6 înălțime, s'au scos 1,000,000 metri cubi de pămînt, — cu ocazia facerii acestui tunel-canal se vor scotea 2,200,000 metri cubi.

Telegrafic fără fir. Pacisul comunică cu Marocul prin telegrafic fără fir; o stație se găsește la capul Spartel lângă *Tanger* iar cealaltă e la turnul Eiffel.

Spicuitor.

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILIZOFIE

A. Mairet, *La Responsabilité, étude psycho-physiologique*. Masson et C. ie, 3 fr.

Autorul studiază elementele constitutive ale responsabilității, atât în sine cât și față de mobilele acțiunilor omenești, și arată în ce constă responsabilitatea și pentru ce o responsabil omul.

ISTORIE

Achille Luchaire, *Innocent III. La Question d'Orient*. Hachette.

Al patrulea volum din istoria lui Inocențiu al III-lea, în care autorul studiază rolul acestui papă în chestiunea Orientului și partea pe care a luat-o la schimbarea secolului cruciadei a IV-a și la fondarea „imperului latin”.

Louis du Sommerard, *Deux Princesses d'Orient au XII-e siècle: Anne Comnène, témoin des Croisades; Agnès de France*. Perrin.

Un studiu asupra vieții aventuroase a lui Philip-August, Agnes, devenită prințesă bizantină prin căsătoria ei cu Alexis Comnenul; - și asupra scriiturii bizantine Ana Comnena.

Richard Cosse, *La France et la Prusse avant la guerre*. Tomo I; *La Politique de Sadova*; t. II: *La Politique de Sedan*. Nouvelle Librairie nationale.

Un studiu asupra politicii externe

a celui de al II-lea imperiu, bazat în cea mai mare parte pe operele lui Emile Ollivier și Pierre de la Gorce.

M. de Marcère, *L'Assemblée Nationale de 1871*. Plon-Nourrit.

Urmare de la un volum al autorului, apărut acum trei ani, în care se studiasse prima epocă a Adunării Naționale (1871--73). În acest volum autorul studiază epoca de la 1871--73 adică până la expirarea puterilor acestei adunări.

SOCIOLOGIE. STUDII SOCIALE

Louis Prout, *L'Education et le Suicide des enfants*. Alcan, Paris.

Autorul arată, bazat pe documente, rolul nenorocilor pe care foarte de multe ori familia îl joacă în viața copiilor, și constată mai multe sinucideri de copii în familie de cât în școală.

Arthur Cabuy, *De la peine de mort*. Coudry, Bruxelles.

O pleduare în favoarea pedepsei cu moarte, bazată pe credința în... reînnașcă: moartea nefiind de cât un somn... ceva mai prelungit de cât cele obișnuite, nu-i nici un rău să se multiplice execuțiile vinovaților.

L. Fleurant, *Sur la Solidarité*. Lecène.

Considerațiuni asupra rolului solidarității în viața socială.

Noël Blachc, *Le Socialisme, méthode et chimère*. Cornély.

O încercare de îndrumare practică a mișcării socialiste.

STIINȚA

Lieutenant-colonel G. Espitalier, *Technique du Ballon*. „Bibliothèque de mécanique appliquée et génie”, 5 fr.

O expunere completă a tuturor condițiilor tehnice ale aerostatiei: construirea baloanelor, prepararea hidrogenului necesar lor, cheștiunea presiunii, a conducerii etc.

Dr. A. Borrel, *Le Problème du cancer*. Masson et C-ie, 2 fr.

Autorul arată starea actuală a problemei cancerului, expune teoriile relative la el, și se pronunță pentru teoria parazitară, în sprijinul căreia aduce câteva circumstanțe nouă.

CRITICA. STUDII LITERARE ȘI
ARTISTICE

J. Calvet, *La Bruyère. Le Chapitre „Des Esprit, Forts” avec Introduction, Notes et un commentaire*. Blond et C-ie.

O ediție îngrijită și comentată a unui capitol din marele euzetător și observator francez.

Paul Morillot, *Les Grands Ecrivains français: La Bruyère; Hachette*.

Un studiu complet asupra lui La Bruyère; omul și opera sa, scriitorul, pictorul și filosoful.

Luigi Serra, *Storia dell'Arte italiana*. Milano F. Vallardi. 538 pg. pr. 8 lire.

Autorul, profesor la Liceul Umberto din Roma, a pus în acest volum, împodobit cu 525 ilustrații, tot ceea ce e esențial din istoria tuturor artelor și merită să fie cunoscut de oricine are pretenția de o cultură generală.

Iole Nardi, *Il sentimento del rimorso nella tragedia italiana*, Roma, Berlero, 69 pag.

Lu afară de tragedia italiană, autoa-

rea cuprinde în acest studiu și analiza literaturii tragice grecești și pe Shakespeare precum și pe marii tragici francezi.

Bertha Pelican, *Annelle, Fraïin von Droste-Hülshoff*. Freiburg, Br. Herdersche Verlagsbuchhandlung, pr. mk. 2.80.

O biografie și în acelaș timp un studiu critic a marelui poete.

LITERATURA

Ernest Lajeunesse, *Le Forçat honoraire* J. Bosc. 3.50.

Un nou roman al cunoscutului scriitor francez. Autorul dedică opera sa societății, căreia îi atribuie vina pentru multe din crimele pe care le comit diferiții oameni.

Paul Adam, *Clarisse ou l'homme heureux*. J. Bosc, 3.50

Peripețiile de iubire ale unui om, deziluziile și suferințele lui, alternind cu clipele de fericire, până la decăderea către bătrânețea pe care i le încălzește iluzia unui ultim amor.

ARHEOLOGIE. CALATORII

Léon Sauter, *Montbéliard à table*. „Société d'émulation de Montbéliard”.

Carcelări asupra vieții și obiceiurilor din trecut ale orașetului Montbéliard, de la granița Elveției.

Gervais Courtellemont, *Voyage au Yunnan*, Plou, 4 fr.

Interesante informațiuni asupra naturii acestor țări din Asia și asupra vieții și obiceiurilor populației musulmane din ea.

M. Guillardet, *Espagnols et Portugais chez eux*. Armand Colin, 3.50.

Rezultatul unei călătorii prin țările de la sudul Franței. Bogate observații asupra populației, a lipurilor, a moravurilor de tot soiul a acestor țări, care au avut altă dată alita însemnătate în politica Europei.

Compiler

„Naționala“

Societ. Generală de Asigurare în București.

Capital de acțiuni deplin vărsat Lei 2,000,000.00

Fonduri de rezervă . . . . . Lei 18,160,435.46

Total Lei 20,160,435.46

Daunele plătite în ramurile ele-
mentare peste . . . . . Lei 83,000,000.00

PRESEDINTE:

A. BAICOIANU

VICE-PRESEDINTE:

P. GRĂDIȘTEANU

CONSILIERI:

DR. I. COSTINESCU

I. M. ELIAS

O. GENTILOMO

D. MAHINESCU-BRAGADIRE

C. NACU

J. NEGRUZZI

EM. M. PORUMBARE

G. de ORMODY

PRINȚUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL

B. POPOVICI

SEB-DIRECTOR

I. A. BERENDEI

„Naționala“

asigură în contra incendiului, grindinei, contra daunelor
de transport pe apă și pe uscat. Asigură asupra vieții
omului în toate condițiunile usitate:

Cas de moarte. Supraviețuire.

Zestre și Rente.

Sediul social: Palatul societății str. Doamnei No. 12.

AGENTII ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

Representanța generală pentru București se află în
palatul Societății.

Le Courrier Européen

Dir. fond. en 1844. Successeur: International. Jour. fond. en 1870.

ABSOLUMENT INDÉPENDANT
PARIS 280, Boulevard Raspail PARIS

COMITÉ DE DIRECTION

• Bjornstjerne BJORNSTERN •	• Gabriel SÉAILLES • Professeur à la Sorbonne
• J. NOVICOW •	• Ch. REIGNOBOS • Professeur à la Sorbonne
• Nicolas SALMERON • Ancien Président de la République Espagnole et à l'Université de Madrid	• O. GÉRAL • Prof. à l'Université de Rome

Collaborateurs de premier rang de tous les pays • Articles sensationnels • Informations originales • Actualités Échos • Caricatures • Indispensable à toute personne désireuse suivre le mouvement politique international •

FRANCE	ABONNEMENTS	UNION
Un an	Fr. 12	Un an
6 mois	7	6 mois
Trois mois	4.50	Trois mois
In quinzaine	1.50	In quinzaine

Le "Courrier Européen" vendue INTÉGRALEMENT le montant de son abonnement d'un an par ses Primes ENTièrement GRATUITES •

Demandez un numéro Spécimen gratuit

ANNA CONTA-KERNBACH

ELEMENTE DE PEDAGOGIE

Carte photographique futuror acolora chifonată
sa se îndolănescă cu educația copiilor. — Aprobată
de Unor. Minister al Instrucțiunii publice mai
ales pentru Școlote Normale.

Prețul 4 Lei.

În Depozit la principalele Librării din țară.

Depozitarii din țară ai revistei „Viața Românească”

Bacău: F. Manea, — C. Gavrilăscu.
Birlad: Frații Frumuzari, — N. A Petroff.
Botoșani: Segal & Maren, — Librăria Cooperativă Română.
Brăila: Librăria „Reclama”, — I. Gheorghin & Co., — Frații Olleanu, — Librăria Centrală.
București: Sorec & Co., — I. Alenay, — Librăria Națională, — Librăria Nouă, — C. Sfetcu, — L'Indépendance Roumaine, — S. Farchy, — Bureția.
Buzu: Manole I. Avram.
Caluzași: V. R. Brăncușescu.
Caracal: Librăria Cooperativă Românească.
Cimpulung: N. Manolescu.
Constanța: D. Nicolaescu, — I. G. Dabo, — Gr. M. Grigoriu.
Craiova: I. Benvenisti, — I. M. Pleșia, — Sorec & Co.
Dorohoi: I. L. Barcovici, — „Solidaritatea”.
Drăgășani: Arnăuțescu & Adamoiu.

Focșani: M. I. Margulies.
Folcieni: Iancu Reiss.
Galați: Hiescu, Grossu & Co., — Negoescu & Manișu.
Huși: M. Brochmann.
Iasi: Sorec & Co., — D. S. Barasch, — E. I. Brinner, — I. Cupermann, — F. Șaraga, — M. Silberman, — Hiescu, Grossu & Co., — D. P. Ornstein.
Piatra (Neamț): Librăria „Munca”.
Pilești: Emanoil Popescu.
Ploiești: P. Năstăseșcu, Sorec & Co.
Râmnicu-Sărat: I. Spinn.
Râmnicu-Vlcei: O. Thdringer.
Roman: Tipografia „Lumina”.
Slatina: Frații Baral.
Tecuci: Dimitriu & Movileanu.
Tirgu-Jiu: N. D. Mițogescu.
Tirgu-Vestii: Ilie Angelescu, — Librăria Universală.
Tulcea: D. P. Maloschisky.
Turnu-Măgurele: G. Stoicescu.
Turnu-Severin: M. Löwenstein.
Vaslui: S. Grosswald.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsați

Fabrica de petrol și a derivaților sale. la

BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrica de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină

farmaceutică, Benzină pentru motoare, Reziduiuri de petrol

pentru ars și unsul căruțelor, Parafină, Ulei

pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară. Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5.

„AGRICOLA“

SOCIETATE ANONIMA DE ASIGURARE GENERALA IN BUCUREȘTI

Sediul: 5, STRADA SMÂRDAN, 5

Capital statuar: Lei 4.000.000, Prima emisiune: Lei
2.500.000 dintre care vărsați Lei 1.000.000

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE:

Președinte: **COLLIBASEANU**

Vice-președinte al consiliului de administrație dela Banca Co-
mercială Română, mare proprietar, București

VICE-PREȘEDINȚI:

PASILE M. MISSIR

fost ministru, mare proprietar, București.

LUCA ELEFTERESCU

mare proprietar, Ploiești.

MEMBRI:

Leon Costinier, mare prop. Botoșani.

C. G. Dănescu, fost ministru, mare
prop., București.

Dr. I. Dumitrescu, mare proprie-
tar, București.

M. Helder, comerciant, Galați.

Dumitru Ionescu, mare proprietar,
Brăila.

Al. Lucanștevic, director de The
Bank of Roumania Limited, Bucu-
rești.

Ad. Salomon, mare industriaș, Bu-
curești.

Louis Timmermann, directorul
Băncii Comerciale Române, Brăila.

DIRECȚIUNEA:

TH. FRITCH, Director, **A. STEINER**, Sub-Director.

ASIGURĂRI ÎN BRANȘELE:

Incendiu, Viața, Grindina, Transport, Accidente.

Reprezentanți în București:

EUGENIU COLLIBĂSEANU și **ADOLF KOHN**

7, Strada Smirdan, 7

„AURORA“

Societate anonimă pentru Industria și comerțul Petrolului
Capital prevăzut 3,000,000 Lei din care 2,250,000 deplin vărsat
Sediul social: București, No. 28, strada Paleologu, No. 28, București

FABRICĂ DE PETROL ȘI DERIVATE:
GARA BAICOI, TIRGOVIȘTE

Export prin: BRĂILA, CONSTANȚA
CONDUCTE PENTRU TRANSPORTUL ȚITEIULUI -
de la „Bucurari” la „Gara Baicoi”

FURNITURI ÎN ȚASA ȘI EXPORT DE:
Petrol Lampant, calitățile cele mai fine, Benzină de toate greutățile
specifice, rafinată și rafinată, Uleiuri Minerale pentru uns
mașini, Țiței și Păcură pentru combustibil.

Străzătorii: al Căilor Ferate Române, Trăzătorii Armatei, Arsenalului Armatei, Spi-
ritului Medicinal, Palatului Poștal, Erorilor Spitalelor Civile, Universității din Iași,
Școlii de Medicină și Farmacie, a unor mari stabilimente industriale particulare din țară.

ULEIURI MINERALE, calități excelente Telefon

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMĂ CU UN CAPITAL DE 10,000.000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI - BRAILA - CONSTANȚA - GALAFAT - GIURGIU
SULINA - TULCEA.

Electivează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde
efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de transacțiuni fi-
nanciare.

Sucursalele din Brăila și Constanța afară de operațiunile de bancă mai
sunt altele, se ocupă și cu vînderea cerealelor în comision.

THE BANK OF ROUMANIA LIMITED

Registered Office: Banca Românei, fondată în 1869.

Capital Lira Sterline 300,000 deplin vărsat

Fundul de Rezervă Lira Sterline 154,679

BRANCHES: LONDON, BUCHAREST, HERIENS

— CORCORAN, CESTON

London: Messrs. J. & W. & A. G.

Bucharest: Messrs. J. & W. & A. G.

Heriens: Messrs. J. & W. & A. G.

London: Messrs. J. & W. & A. G.

Bucharest: Messrs. J. & W. & A. G.

Heriens: Messrs. J. & W. & A. G.

AGENTS: Messrs. J. & W. & A. G., 111, Cannon Street, London, E.C.

— CORCORAN, CESTON, 111, Cannon Street, London, E.C.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acci autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada Romîni, 4, Iași.

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătîncanu**, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Romînească”** strada Carp, 6, Iași.

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele re ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc sa se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

A apărut în editura revistei *Viața Românească* și se află de vânzare la librăriile mai de samă, precum și la Administrația revistei :

ÎN LUMEA DREPTĂȚII, Navele de I. Al. Brătescu-Voinești, un volum în 8° de 290 pagini. — Prețul 2 lei exemplarul.

SPECIALISTUL ROMÂN, Contribuție la istoria culturii românești din secolul XIX, de A. Philippide, un volum, în format mare, de 96 pagini. — Prețul 1 leu 50 bani exemplarul.

DEMONUL, poemă de Mihail Lermontov, traducere în versuri de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la «Poetul Caucazului». — O plachetă elegantă pe hirtie velină, format special, 68 pagini. — Prețul 1 leu.

Prețul 1 leu 75 bani

INȘTIINȚARE

Domnii abonați, cari nu vor fi primit vre-un număr de revistă, sînt rugați să reclame, prin o cartă poștală, cel mult într'o lună dela data apariției revistei; aceasta ca să putem, la rîndul nostru, reclama în timp la poștă. În cazul contrar, nu vom putea satisface cererile de trimitere a numerelor neprimate.

Administrația „Vieții Românești“

AVIS IMPORTANT

Față de obiceiul înrădăcinat al abonaților, în țara noastră, de a nu plăti costul abonamentului decît unui încasator ce se prezintă la domiciliu, și pe de altă parte, prețul revistei noastre ne îngăduind cheltuelile inutile legate cu acest mod de încasare, avem onoarea de a face cunoscut cetitorilor noștri că, începînd cu 1 Ianuarie 1908, sîntem hotărîți de a nu expedia revista decît după prealabila achitare a abonamentului în termenii indicați pe pagina 2 a copertii.

Sperăm că cetitorii noștri ne vor sprijini în această încercare de a înlătura o corespondență inutilă, precum și zădărnice pierderi de timp și cheltueli.

Administrația „Vieții Românești“.